

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

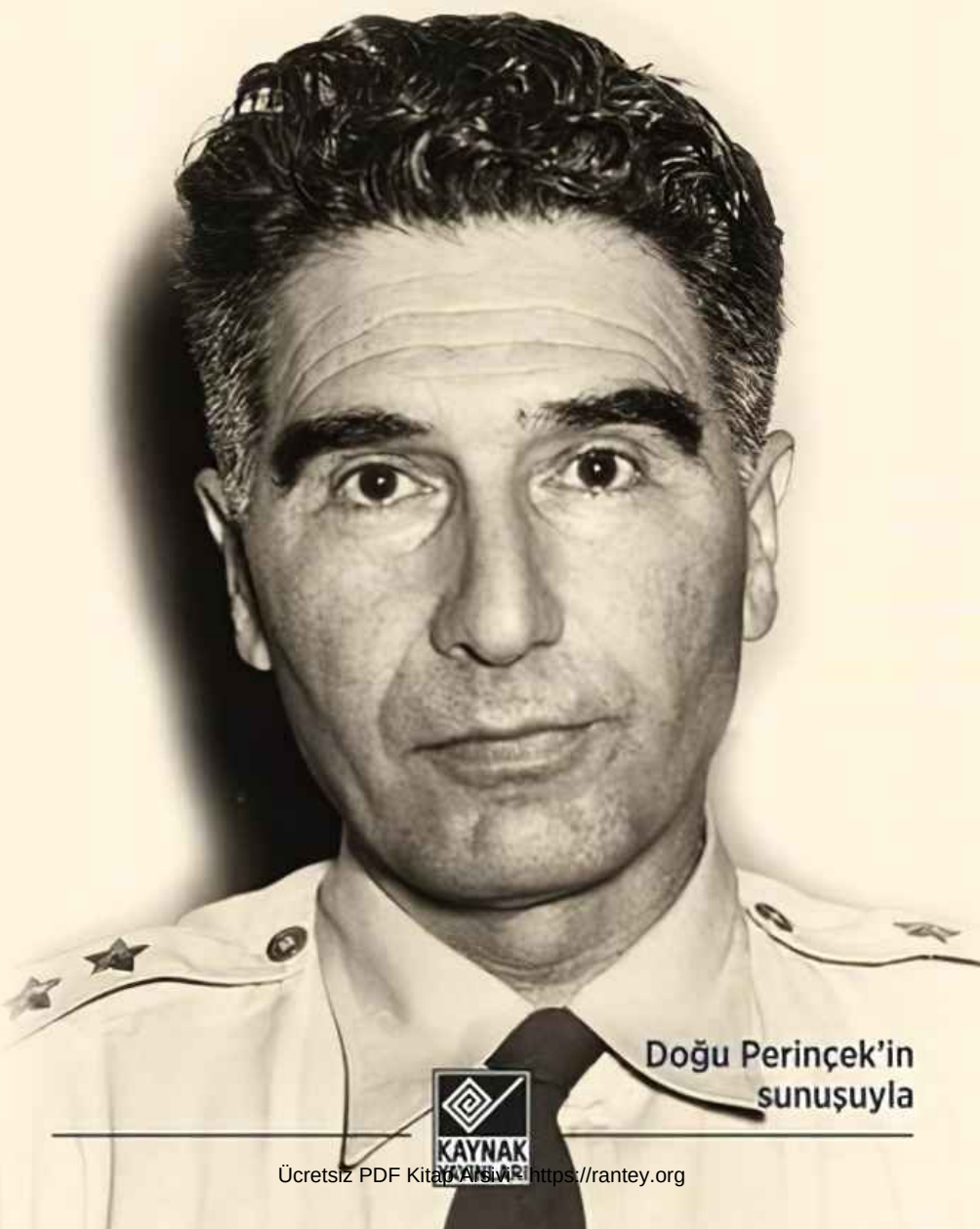
<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

KORGENERAL CEMAL MADANOĞLU'NUN ANILARI

Doğu Perinçek'in
sunuşuyla

Kaynak Yayınları No: 937
Yayıncı Sertifika No: 42150
ISBN: 978-605-68985-6-3

Çağdaş Yayınları'nda 1. Basım: 1982
Kaynak Yayınları'nda 1. Basım: Ocak 2019

Genel Yayın Yönetmeni
Tunca Arslan

Derleyen
Halim Tugay Madanoğlu

Editör
Musa Sarıkaya

Kapak ve Sayfa Tasarım
Fatma Özbek

Baskı ve Cilt
Murat Yalçınkaya - Assum Basım ve Mücellit
Maltepe Mah. Davutpaşa Cad. Güven İş Merkezi B/Blok 315 Zeytinburnu/İst.
Tel: 0212 613 00 01
Sertifika No: 42010

© Bu kitabın yayın hakları Görev Kitap ve Yayıncılık Ticaret Limited Şirketi'nindir.
Eserin bütün hakları saklıdır. Yayınevinden yazılı izin alınmadan kısmen veya tamamen
alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

GÖREV KİTAP VE YAYINCILIK TİCARET LİMİTED ŞİRKETİ
Kuloğlu Mah. Gazeteci Erol Dernek Sok. Erman Han No:5 /10 34433 Beyoğlu/İst.
www.kaynakyayinlari.com • iletisim@kaynakyayinlari.com
Tel: 0212 252 21 56-99 Faks: 0212 249 28 92

CEMAL MADANOĞLU, Uşak'ın Eşme ilçesinde, 1907 tarihinde doğdu. İlkokulu (1913-1920) ve ortaokulu (1920-1923) İstanbul'da okudu. Kuleli Askeri Lisesi'ni atlama ile bir yılda tamamladıktan sonra 1924'te Harp Okulu'na kaydoldu. 1926'da piyade asteğmen olarak mezun olduktan sonra Piyade Atış Okulu'na devam etti. 1927'de Muğla'daki 1. Dağ Alay Komutanlığı'na verildi. 1930'da üsteğmen rütbesine yükseltilerek 1931'de Niğde'deki 12. Piyade Alayı'nda ve 1933'te Cizre'deki 7. Sınır Taburu'nda görevlendirildi. Jandarma sınıfına nakledilerek Urfa İl Jandarma Komutanlığı Mülhaklığına verildi. 1934'te Siirt'teki 10. Seyyar Jandarma Taburu'na verilerek yüzbaşı rütbesine terfi ettirildi. Burada Sason Harekâtı'na katıldı. 1936'da Kara Kuvvetlerine dönerek Siirt'te 1. Piyade Alayı Bölük Komutanı oldu. 1937'de 189. Piyade Alayı'na atandı. 1938'de kurmay kıta stajı için 1. Topçu Alayı'na verildi. 1938'de girdiği Harp Akademisi'nden 1941'de mezun oldu.

Ardından Bergama'daki 205. Dağ Alayı Bölük Komutanlığı'na tayin edildi. 1941'de binbaşı rütbesine terfi etti. 1942'de Genelkurmay Başkanlığı 1. Şubesi'ne atandı ve ardından Terkos'taki 24. Tümen 1. Şube Müdürlüğü'ne getirildi. 1946'da yarbay rütbesine terfi ettirilerek İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı 1. Şube Müdürü ve Üniversite Talim Alayı Tabur Komutanı oldu. 1947'de Kilyos'taki 82. Piyade Alayı Tabur Komutanı ve ardından 1. Zırhlı Tümen Kurmay Başkanı oldu. 1949'da İstanbul Hava Savunma Bölge Komutanlığı Kurmay Başkanlığı'na atandı. Aynı yıl İzmit'teki 6. Kolordu 3. Şube Müdürlüğü'ne atanıp albay rütbesine terfi ettirildi. 1950'de 3. Yurtiçi Bölge Komutanlığı Kurmay Başkanlığı'na, ardından Kara Kuvvetleri Komutanlığı Harekât Başkanlığı Şube Müdürlüğü'ne getirildi.

1953'te Kore'deki Türk Tugayı Komutan Yardımcılığı'na atandı. 1954'te tuğgeneral rütbesine terfi ettirilerek Siirt'teki 12. Tümen Komutanlığı'na atandı. 1956'da Erzurum'daki 3. Ordu Kurmay Başkan Vekili oldu. 1957'de Konya'daki 2. Ordu Kurmay Başkanı oldu. 15 Ocak 1958'de Etimesgut'taki Zırhlı Eğitim Tümeni, 22 Ekim 1958'de Elazığ'daki 10. Dağ Tümeni komutanı oldu. Tümgeneral rütbesine terfi ettirildikten sonra, 1 Ekim 1959'da Kara Kuvvetleri Lojistik Dairesi Başkanlığı'na getirildi.

27 Mayıs 1960 günü, Orgeneral Ragıp Gümüşpala'nın cunta lideri kendisinden daha kıdemsiz ise 3. Ordu'yla Ankara'ya yürüyüp isyana son vereceğini bildirmesi üzerine, İzmir'de bulunan Cemal Gürsel'in Ankara'ya getirilmesine kadar Millî Birlik Komitesi'nin fiilen başkanlığını yaptı. 26 Mayıs 1960 gecesi, tümgeneral rütbesiyle cuntanın gerçek lideri olarak 27 Mayıs İhtilali'ni yönetti. Millî Birlik Komitesi Güvenlik Komisyonu'nda görev aldı. Komite üyeliğiyle birlikte, Ankara Sıkıyönetim Komutanlığını da üzerine aldı. Millî Birlik Komitesi üyeleri arasında çıkan ve bilhassa Cemal Gürsel ile kendisi arasında oluşan görüş ayrılığı yüzünden ve Silahlı Kuvvetler Birliği'nin kurulmasıyla ve onun sıkıyönetim komutanlığından çekilmesinin istenmesi sonucu 6 Haziran 1961'de Komite üyeliğiyle birlikte, Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı vazifelerinden korgeneral rütbesindeyken istifa ederek emekli oldu. 22 Şubat 1962 ayaklanması, 20 Mayıs 1963 ayaklanması ve 9 Mart 1971 darbe teşebbüsüne katılmakla suçlandı.

1966'da Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay tarafından kontenjan senatörü olarak atandı. Siyasi ortamın gerildiği bir dönemde 9 Mart 1971'de devrimci bir darbe beklentisinin odağı haline geldi. Ancak 12 Mart 1971 Muhtırası sonrasında oluşan ortamda tutuklandı, Ankara ve İstanbul savcılıklarının yetkisizlik kararıyla serbest kaldı. Anıları, *Cumhuriyet* gazetesinde yayımlandı. Birinci bölümü *Anılar* adıyla kitap olarak basıldı.

28 Temmuz 1993 tarihinde İstanbul'da yaşamını yitirdi. Karacaahmet Mezarlığı'nda toprağa verildi.

KORGENERAL CEMAL MADANOĞLU'NUN ANILARI

Derleyen

Halim Tugay Madanoğlu

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ/DOĞU PERİNÇEK	9
CEMAL SÜREYA'NIN KALEMİNDEN CEMAL MADANOĞLU	13
CEMAL MADANOĞLU ÜZERİNE	17
I. BÖLÜM ÇOCUKLUĞUM, SUBAYLIĞA YÖNELİŞİM	21
II. BÖLÜM GENÇLİK, HAYLAZLIK VE MUĞLA'DA İLK GÖREVİM	43
III. BÖLÜM NİĞDE'YE ATANIŞIM VE KENDİME GELİŞİM	61
IV. BÖLÜM DOĞU HİZMETİ, YOĞUN OLAYLAR	77
V. BÖLÜM URFA'DA JANDARMALIK	93
VI. BÖLÜM MAREŞAL'İN BUYRUĞU VE SİİRT'TE KURŞUN SESLERİ	101
VII. BÖLÜM SASON'DA BASKINLAR, ÇATIŞMALAR	119
VIII. BÖLÜM DOĞU HİZMETİNDEN İSTANBUL'A	207
IX. BÖLÜM ATATÜRK'ÜN ÖLÜMÜ	217
X. BÖLÜM II. DÜNYA SAVAŞI	227

XI. BÖLÜM	
KURMAY OLUYORUM	237
XII. BÖLÜM	
DEMOKRAT PARTİ KURULUYOR	261
XIII. BÖLÜM	
TÜRKİYE NATO ÜYESİ OLUYOR	273
XIV. BÖLÜM	
KORE'YE GİDİŞ	285
EK-1	
DOĞU PERİNÇEK'İN CEMAL MADANOĞLU'YLA RÖPORTAJI	311
EK-2	
CEMAL MADANOĞLU'NUN 2000'E DOĞRU'YA BEYANATI	317
FOTOĞRAFLAR	319
DİZİN	329

SUNUŞ

Kaynak Yayınları, Türk Devriminin Yayınevidir.

Şimdi kamuoyuna Türk Devrimine tanıklık eden önemli bir belgeyi sunuyor.

Türk Devriminin çeşitli aşamalarını subay gözüyle aydınlatan anıları, kitaplığımızın raflarında özenle saklarız. Bu anılar, Birinci ve İkinci Meşrutiyet dönemlerinden İstiklâl Savaşına kadar uzanır. Kuşkusuz Cumhuriyet döneminin yaşanmışlıkları da o sarı defterlere yazıldı.

Elinizde olan anılar, herhangi bir subayın anıları değildir. Türkiye tarihine ismini yazmış olan bir komutanın devrim sürecine bakışı, tarihçiler için de tarih meraklıları için de özel bir değer taşıyor.

Madanoğlu, Devrimin 1930'lardaki kararlılığına genç bir subay olarak katıldı. İstiklâl Savaşının emperyalizme karşı kazanımlarının ancak içerde feodal ve bölücü gericilikle hesaplaşarak pekiştirilebileceği bir dönemin subayı olarak yetişti. Yusuf Akçura'ların, Naşit Hakkı Uluğ'ların saptadıkları gibi, ya Cumhuriyetin yobaz ve gericici düşmanları Cumhuriyeti yıkacaktı ya da Cumhuriyetin kılıcı Cumhuriyet düşmanlığının başına inecekti. Madanoğlu'nun kişiliği işte bu süreçte oluştu.

Kılıç dedik fakat Madanoğlu, yalnız Cumhuriyetin yaptırım gücünü değil, aynı zamanda Cumhuriyetin bilgisini ve aklını temsil

eden bir subaydır. O'nun asker ve kurmay karakteri ile bilgisi ve çağdaşlığı birbirini tamamlar.

General Cemal Madanoğlu'nu gazetelerden tanıyan bir insan olarak yazmıyorum bu satırları. Dostluğundan onur duyduğum, yakından tanıdığım bir asker aydınımızı tanıştırıyorum siz okuyucularımızla.

1970 yılı sonbaharında evimizdeki akşam yemeğinde konuştuklarımızı ilk kez yazıyorum. 15-16 Haziran 1970 işçi hareketi sonrasındı. Zamanın Genelkurmay Başkanı Org. Memduh Tağmaç'ın "Sosyal uyanış ekonomik gelişmeyi aştı" saptamasında bulunduğu günler. İstanbul'da işçi hareketinde çalışan arkadaşlarımızdan, Teknik Üniversite gençlik önderlerinden Mehmet Altun'u da çağırmıştım o yemeğe. Biz bizedydik.

Bizleri dinledikten sonra, General Madanoğlu, "Artık Türkiye'nin geleceğini halk hareketi belirleyecektir" dedi. Askerî müdahalelerden beklentilerin yanlış olduğunu vurguladı. O sıralarda Doğan Avcıoğlu yönetimindeki *Devrim* dergisi çevresinde bir cuntanın oluştuğu açık açık konuşuluyordu. Cuntanın başında General Madanoğlu'nun bulunduğu da söyleniyordu. Ancak 12 Mart Darbesine giden o tarihî günlerde, Madanoğlu'nun askerî darbeyi bir çözüm olarak görmediğini söyleyebilirim.

12 Mart Darbesinden bir buçuk yıl sonra yakalanmam üzerine, bir aydan uzun süre tutulduğum MİT işkencehanesinde bana ısrarla Madanoğlu'yla yemek yediğimiz o gece soruldu. İzlenmesi olağandı. Evimize geldiği dakikadan gittiği dakikaya kadar biliyorlardı. İlginç olanı beni sorgulayanlar arasında General Madanoğlu'yla ilişkili görevliler de varmış. Madanoğlu, onlardan aldığı bilgiyle "Perrinçek'e görüşmemiz nedeniyle çok ağır baskı yapıyorlar, ancak bizi suçlayan hiçbir şey söylememiş" diye yakınlarıma bilgi veriyormuş. 12 Mart darbesinin görevlilerinin olduğu her yerde, 12 Mart'a karşı olan subaylar da vardı. Bunu o süreçte, hapishanesinde, mahkemesinde, her yerde yaşadık.

General Madanoğlu'yla 1980'lerin sonlarında da görüşmelerimiz oldu. Mayıs 1988'de Kadıköy yakasında Cengiz Topel Caddesi'nden girilen sokaktaki evine gittiğimiz zaman bizi pencerede bekliyordu. Kişiliğinin anlaşılması için yazıyorum bu notu. Edep erkân bilen bir aydındı. Haber Müdürümüz Dr. Serhan Bolluk'la, yaptığımız görüşmeyi, Genel Yayın Yönetmeni olduğum 2000'e *Doğru* dergisinin 22 Mayıs 1988 tarihli sayısında yayımladık. Madanoğlu'nun o gün söylediklerini otuz yıl sonra, bugün yeniden okuyunca, tarihî önemde

bilgiler içerdiğini gördüm. Cumhuriyet subayı nasıl yetişti, nerede ve nasıl görev yaptı, 1945 sonrasında ABD ve NATO ilişkileri içinde Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yaşadığı tahribat, 27 Mayıs süreci, 12 Mart ve 12 Eylül darbeleri, bütün bu konularda Madanoğlu, Mustafa Kemal Atatürk'ün devrimci subayının değerlendirmesini yapıyor.

Madanoğlu, devrimci idi, darbeci değildi. Bu karakterini 27 Mayıs 1960 sonrasındaki süreçte de gösterdi. Ülke yönetimine el koymak ve seçimleri önlemek isteyen 14'ler Grubunun tasfiye edilmesinde Cemal Gürsel ve Suphi Karaman'la birlikte gösterdiği kararlılık ve cesaret tarihe yön vermiştir. Gözü pek bir askerdir. O kadar da zarıftı, ince ruhluysa, şakacı idi, kibirden uzaktı, alçakgönüllüydü. Mustafa Kemal'in her subayı gibi, kişilikliydi, düşünsel birikimi vardı, dürüsttü, harbî idi, sözünü sakınmazdı.

General Madanoğlu'nu tanıyanlar, Türk subayını şöyle tanımlayacaktır: Türk subayı devrimcidir, devrimci değilse subay değildir.

Doğu Perinçek
Gayrettepe, 27 Kasım 2018

CEMAL SÜREYA'NIN KALEMİNDEN CEMAL MADANOĞLU*

27 Mayıs'ın Milli Birlik Komitesi'nde ne yeni, ne çarpıcı yüzler vardı! Kimi zaman gruplar halinde bir arada, kimi zaman tek tek gündeme gelen bu yüzlerin bugün büyük bir bölümü unutulmuş durumda. Ama aralarında birtakım değerlerin simgeleri olmuş, adları bir şeylerle özdeşleşmiş, bildiri değeri kazanmış kimseler de var. Gelecekte? Gelecekte de anılıp duracak olanlar, bugün için daha çok şunlar gibi: Cemal Gürsel, Cemal Madanoğlu, Alparslan Türkeş, Ahmet Yıldız. Ayrıca belki, Osman Köksal, Sami Küçük, Orhan Kabibay...

Cemal Gürsel, biliyoruz, "Aga"dır. Binlerce yıllık askerlik tarihini ve eri de içeren bir paşa. Ancak son yıllardaki rahatsızlığı ve sorunlardan kopuk oluşu Gürsel'in toparlayıcı karizmasını bozdu. Ölürlen zaten diri değildi Gürsel. Türkeş belli bir kişisel ve siyasal konumu hazırlamak için ustaca ve gürnoğlu biçimde yer tutmuş o günlerde. Daha sonra Türkiye büyük çalkantısında oynayacağı olumsuz rolün tutamaklarını orada kotarmış. Ahmet Yıldız ise tam tersine, ülkenin maddi ve toplumsal isteklerini daha baştan ayırmamış, özgürlüğün maddi değerini, kullanma değerini savunmuş.

* Cemal Süreya, "İzdüşümler", 2000'e Doğru, 31 Temmuz 1988.

Madanoğlu? Madanoğlu'nda Cemal Gürsel de, Osman Köksal da, Ahmet Yıldız da var. Eski subay yeni subayla iç içe onda. O günlerdeki konumu ve rolü ile daha sonraki hayat serüvenini bir arada düşünürsek 27 Mayıs odur diyorum. Hiç değilse, en çok odur. 27 Mayıs'ın doğrultusu, bugün için, bugünkü gözle bir doğrultusu varsa, karşımıza hemen Madanoğlu'nun yüzü çıkar. Zaman içinde bir doğrultu bu. Yoksa Madanoğlu da, hatta Ahmet Yıldız da Komite günlerinde her şeyin farkında değillerdi. Sözelimi, Milli Güvenlik Kurulu İç Hizmet Talimatı'nın 27 Mayıs Anayasası'na geçirilmiş biçimidir. Madanoğlu da, Ahmet Yıldız da bunu çok geç anladılar. Bir bakıma iş işten geçtikten sonra. Madanoğlu bu gerçeği daha sonra ayırmamış ve şöyle demiştir: "Bugünkü bilincimle 27 Mayıs'ı yapmam. Bırakırım millet kendi işini kendi yapsın."

Subayda, bir son noktaya gelmedikçe eleştiri duygusu yoktur. Öyle bir koşulda yetişmiştir. Bunun sonucu, özeleştirici duygusuna da daha az rastlanır onda. Ama bir başka gerçek de var, içten özeleştiriyi de yine bazı asker kökenli kişilerde buluyoruz. Bu kişilerin başında Madanoğlu gelir. Alın, ikinci cildinin basılması önlenmiş, bu yüzden de sadece 1911-1938 yılları arasındaki dönemi ele almış *Anılar* kitabını, bunu göreceksiniz.

Babasının, büyük bir yanlışlık ve çelişki sonucu 150'likler listesine sokulması, Madanoğlu'ndaki özeleştirici duygusunu beslemiş midir diye düşündüm.

Sonra, 1960'ın Ankara kumandanı, gençlik yıllarında, Urfa'da jandarma subayı olarak gözümün önüne geliyor. Çölde kahvemina içiyor. Deli Ruhi'yle birlikte vali tartaklıyor. Bir tek rakı istiyor garsondan. Ama otuz kez... Madanoğlu Sason'da. Madanoğlu Diyarbakır'da bir barda içerken cezaevine düşüyor. (Daha sonra sicil dosyasını ele geçirip ceza belgesini yok edecek.)

Türk Mezarı'nı kurtarıyor.

Bugün 81 yaşında. 1907 Eşme doğumlu.

Jest adamı. Tabii senatörlüğü kabul etmedi. Öz Türkçeci oldu, son derece anlaşılabilir bir dille tekellüm etti. Yalın asker, tam bilmiyordu öz Türkçe sözcükleri.

1964'te toplumdaki saygınlığına güvenerek İstanbul'dan bağımsız olarak milletvekili seçimlerine katıldı. Kazanamadı. Ama bir yıl sonra Cumhurbaşkanlığı kontenjan adayı olarak Parlamento'ya girdi. 12 Mart'tan sonra 1972'de, ordu içinde gizli örgüt kurduğu savıyla yargılandı. Akllandı.

Cumhuriyetin kuruluşundan sonra söylence değeri kazanmış bir iki subaydan biri oldu. Dört yıldızlıyken beş yıldızlı olanlardan değil. Gerçek aydın. Çıkarsızlığın kumandanı. Üniversitedeki karşılığı Hıfzı Veldet Velidedeoğlu'dur.

Doğu söylencelerinde trajik duygunun hemen yanında ince bir mizah duygusu da yer alır. Madanoğlu'nun, köpeği Cancan'la birlikte Ankara caddelerini dolanarak demeçler verdiği günleri anımsıyorum. Bir masal kahramanıydı da...

Bugün Türk subayının ütopyasında onun yüzü de seçiliyor.

Net adam. Her işe bodoslamadan girer.

Yörük çocuğu.

Şemsiyesiyle Roma valilerine hadlerini bildirir.

CEMAL MADANOĞLU ÜZERİNE

Cemal Madanoğlu; 27 Mayıs İhtilali'nin arka planda duran lideri olarak addedilen, gerek 27 Mayıs öncesinde gerek sonrasında siyasete olanca ağırlığıyla damga vurmuş bir isim. 27 Mayıs'a giden süreçte; kendi tabiriyle "erkekliğiyle" ihtilale damga vuran Cemal Paşa, daha sonraki yaşantısında da bu erkekliğinden, gözü pekliğinden ve babacanlığından hiçbir zaman vazgeçmiyor. Mart 1971'de Madanoğlu Cuntası davasında örgütün lideri olarak yargılanan Cemal Paşa, dava arkadaşı İlhan Selçuk'un anlatımıyla, salıverilmesi için birilerine dilekçe yazmayı ne kendine ne vakarlı duruşuna ne de inandığı değerlere yakıştıracak kadar dik ve onurlu duran çok değerli bir Türk Silahlı Kuvvetleri mensubu.

Cemal Paşa'nın bu gözü pek, kararlı ve onurlu duruşunun aslında yalnızca 27 Mayıs ve sonraki dönemlerinde vücut bulmuş olmadığını, Paşa'nın ilk anımsadığı çocukluk anılarından, verdiği son nefese kadar sürdüregeldiğini gözler önüne seren anıları, Cemal Paşa'yı daha iyi tahlil edebilmek adına önemli bir eser haline geliyor muhakkak. Paşa'nın Mütareke yıllarında yaşadığı çocukluğu, Cumhuriyetin ilk yıllarında şerefli bir Türk Subayı olarak ülkenin pek çok farklı yerinde yaşadığı gençliği ve bilhassa "yavaş yavaş pişmeye başladığı dönem" olarak addettiği yetişkinlik dönemleri, esasen yalnızca Paşa'nın kişiliğini gözler önüne sermekle kalmıyor.

Aynı zamanda bugün ve daima Türkiye Cumhuriyeti'nin yılmaz bekçileri olarak kabul ettiğimiz ve daima iftihar ettiğimiz Türk Silahlı Kuvvetleri ve mensuplarının da ne zor şartlar altında görevlerini ifaya çalıştığını ve bu süreçte Türk Silahlı Kuvvetlerinin ne koşullarda nasıl ilerlemeler kaydettiğini de gözler önüne seriyor ki bu da Cemal Paşa'nın anılarını daha da kıymetli hale getiriyor.

Paşa, anılarında okuyacağınız üzere Cumhuriyetin "sıkıntılı" yıllarında yürütülen Sason Harekâtı'nda da bilfiil görev alıyor. İlgili anılar, Paşa'nın samimi dili ve sözünü esirgemezliğiyle okunduğu vakit, Cumhuriyetin sözüm ona "Doğu Sorunu" ve feodaliteyle mücadelesini de tüm çıplaklığıyla gözler önüne seriyor. Elbette Paşa, bu dönemde kişiliğinin ve gençliğinin verdiği heyecan ve muzırlığını da gözler önüne seriyor. Lakin hiçbir dönem verilen görevleri ve sorumlukları aksatmıyor, bilakis layıkıyla ve fazlasıyla yerine getiriyor. Bu sebepten ötürü de Paşa'nın anılarının pek çok kimse için başucu kitabı sıfatını haiz olmasını ümit ediyorum.

Cemal Paşa'nın anıları ilk olarak 1982 senesinde *Cumhuriyet* gazetesinde tefrika edilmişti. Bunu müteakip bir yayınevi tarafından aynı sene kitaplaştırılmış ve her dönem samimi, içten ve babacanlığıyla bilinen Paşa'nın sevenleri tarafından büyük ilgi ve alakaya mazhar olmuştu. Ne var ki yakın zaman itibarıyla Paşa'nın anılarını bulmak pek mümkün değildi. Bulunsa dahi sahaflarda fahiş fiyatlara satılıyor ve Paşa'nın anıları yok olmaya yüz tutar hale geliyordu. Uzun zamandır aklımda olan anıları tekrar bastırmak, güncel halini sevenleriyle tekrar paylaşmak fikri, yakın zamanda değerli bir dostumuzun desteğiyle tekrar zuhur etti ve müteakiben kolları sıvayıp bunun için çalışmaya başladık.

Ne var ki, bu süreç pek de sandığımız kadar kolay olmadı. Maksadım kimseyi zan ve töhmet altında bırakmak değil muhakkak. Ancak ne yazık ki, yayınları ve duruşları itibarıyla kendilerini "cumhuriyetçi" kabul edebileceğimiz pek çok yayınevinin bu dosyayı "sürüncemede" bıraktığını görmüş bulunduk. Elbette siyasi konjonktür, ticari kaygılar vs. gibi pek çok makul mazeretler bulunabilir olsa da zannım odur ki bu mazeretlerin meşru olup olmadığına gerek siz değerli okuyucular gerek de tarih zaten kanaat getirecektir. Burada kitabın tekrar yayımlanması için elinden geleni ardına koymayan Kaynak Yayınları'na, Sn. Doğu Perinçek'e, Sn. Mehmet Sabuncu'ya, Sn. Tunca Arslan'a ve başta editör Musa Sarıkaya olmak üzere tüm Kaynak Yayınları emekçilerine teşekkürlerimi sunuyorum.

Ne yazık ki kendisine "Atatürkçü ve İlerici" sıfatlarından gayri bir sıfatı yakıştırmayan ve Soner Yalçın'ın deyiimiyle "Son Osmanlı tipi paşa" olan Cemal Paşa'ya yakın zamanda kasıtlı olarak saldırıların sayısı artmış bulunmaktadır. Bu saldırıların saikinin Cemal Paşa özelinde "Atatürkçülüğü ve ilericiliği" yıpratma çabası olduğunu üzülererek fark ediyoruz. Ne var ki, daima olduğu gibi bu alçakça saldırılara en doğru ve makul cevabı zamanın kendisi verecektir. Ve eminim ki bu kitap Cemal Paşa'ya gerek televizyon ekranlarında gerek sözüm ona "köşelerinde" olur olmaz sıfatlar yakıştıran, bu alçakça sıfatlarla içindeki "zehri" topluma zerk etmeye çalışan pek çok sözüm ona "mütefekhire" güzel bir cevap olacaktır.

Bütün bunları bir kenara bırakıp, bu kitabın hazırlanmasında, ilgili anıların tekrar derlenmesinde, düzenlenmesinde ve sürecin bilumum aşamasında emeği geçen pek çok arkadaşımıza teşekkürü gerek kendi adıma gerek Cemal Paşa adına bir borç bilirim. Keza bu süreçte bireysel olarak Cemal Paşa'nın pek çok seveni tarafıma biza-tihi ulaşıp ellerinden gelen yardımı fazlasıyla sunmaya hazır olduk-larını belirttiler ve pek çoğu inanıyorum ki sundu da. Dolayısıyla bu süreçte destek olan herkese tekrar tekrar şükranlarımı sunuyorum.

Son olarak şunu paylaşmak isterim: Cemal Paşa ve onunla olan bağımı ilk öğrendiğim zaman, kendime ve Paşa'ya verdiğim naçizane sözü yerine getiriyor olmaktan dolayı büyük mutluluk duyuyorum. Nitekim kendisinin öldüğü günü müteakip, tam bir sene sonra dünyaya gözlerimi açtığımı öğrendiğimde bu "naçizane sözün" değeri bir kez daha artmış bulundu. Ona karşı beslediğim saygı ve sevginin sınırı asla ölçülemez. Ne var ki, bu saygı ve sevgiyi toplumun her kesiminden insanla defaten paylaşmak, aynı noktadan onu görüyor olmak beni daima onore etmiştir.

Madanoğlu ailemizin saygıdeğer büyüklerinin de izin ve icazetini alarak bu kitabın tekrar yayınlanıyor olması hem bana hem de ailemize sevinç kaynağı olmuştur. Bu süreçte emeği geçen herkese tekrar teşekkürlerimi sunuyorum ve keyifli okumalar diliyorum.

Kıymetli büyüğüm Cemal Paşa'ya saygılarımla...

Tugay Madanoğlu

3.12.2018

I. BÖLÜM

ÇOCUKLUĞUM, SUBAYLIĞA YÖNELİŞİM

İlk neyi anımsıyorum? Kartal'da oturuyoruz. O gün annem beni aldı. Trene bindirdi. İzmit'e gittik. Kalabalık bir ev. Sanırım konuklar vardı. Ben evin çocuklarıyla oynuyordum. Bir aralık annem bağırdı:

"Cemal, Cemal, gel!"

Annemin çağırışı kulaklarımda. Koştum. Annem perdeyi araladı: "Bak" dedi, "denizin ucu".

Burnumu cama dayadım. Pencereden baktım, İzmit Körfezi'nin bitimi görünüyor. O anı hiç unutamam.

Çocuklukta öyle anılar vardır ki önemsiz gibi görünüyor, ama unutulmuyor. Aradan yıllar geçti. Subay oldum, ilk görevim Muğla, yıl 926. Genç bir teğmenim. İlk kez Muğla'dan yürüyüş yaparak Sakar'a ulaştığımızda masmavi Kerme Körfezi'ni gördüğüm zaman ister istemez mırıldandım:

"Denizin ucu."

İlk anım budur.

Ama çocukluğun anılar zincirinde birbirine yerli yersiz dolanmış halkalar var. O sıralar 5-6 yaşlarındayım. Kartal'ın içinde iki katlı bir ahşap evde oturuyoruz. Alt katta evin ocağı var, üst katta yatak odaları. Yazları "yukarıya" çıkardık. Yukarısı dediğim Çakaltepe'ydi.

Kışın beni Kartal'da sokağa salmayan annem "yukarıda" serbest bırakırdı. Oynardık.

Çocukluk işte...

Yazları taşındığımız Çakaltepe'ye Rahmanlar da denir, ben orada özgürleşirdim. Zeytinlikler arasında koşuşur dururduk. Bir gün bir arşın boyunda bir yılan gördük. Çocuklarla birlikte taşlamaya başladık. Tam üstüne gidemiyoruz, korkuyoruz. Yılan kıvranıyor, kaçamıyor, ağzını açıp tıslıyor, savunma çabasında... En sonunda öldüremesek de yılanın üstüne taşları yığdık.

O akşam eve geldiğimde:

"Anne" dedim, "Biz bugün bir yılan öldürdük".

"Aman oğlum ne yaptın?"

Olayı anlattım, Annem dedi ki:

"Bak çocuğum, ben senin yaşındayken bir oğlan çocuğu arkadaşım vardı. Çok yaramazdı. Kuşları yakalar, gözlerine iğne sokardı ya da duvardaki taşları çıkarır, boşluğa kuşları gömer, sonra taşları üstüne kapardı. Zavallı hayvancıkların ağızlarını açar, dillerini keserdi. Sonra büyüdü, evlendi, çocukları oldu; ama çocukları ya dil-siz ya kör oldular."

Çok etkilendim annemi dinleyince, söylenenleri hiç unutamadım. Bende hayvan sevgisinin başlangıcı sanırım bu olaydır.

Biz Kartal'da annem, ablam, ben oturuyoruz. Annem ile babam ayrı. Ağabeyim askeri öğrenci. Harbiye Mektebi'nde. Eve gelip gidiyor. Annem ağır bir hastalık geçirdiğinden küçükken ağabeyime büyükannem bakmış, ağabeyim büyükanneme "anne", anneme de "abla" diyor. İşte ağabeyim o zamanın üniformasıyla bir gün eve geldiğinde gözüm takıldı:

"Aa!" dedim, "Kocaman kılıcı neden cebine soktun?"

Gerçekten kaputun cebinden kılıcın kabzası görünüyordu. Bunun üzerine ağabeyim anlattı:

"Sen küçüksün Cemal, Balkan Harbi'ni bilmiyorsun. Balkan Harbi'nde bütün Rumeli elden gitti. Halk muhacir oldu, yenildik, vatan toprağını kaybettik. İşte bu olayın utancını unutmamak gerekiyor. Emir verdiler, kılıçlar artık böyle taşınacak, gösterilemeyecek."

Sonra asker ağabeyim kaputunun önünü açıp kılıcını gösterdi. Gerçekte kılıç, kaputun eteği altında kalıyor, yalnız kabzası cepten dışarı çıkıyor. Sonradan öğrendim, bizde gelenekmiş; savaşta ateş almayan topları, yere çaktıkları bir kazığa zincirle bağlarlarmış, top böylece "zincirbend" edilerek cezalandırılırmış. Bu gelenekten esinlenerek kılıçların gizlendiğini sanıyorum.

Böyle bir ortam içinde büyüyorum. Rahmanlar (Çakaltepe) güzel. Ama Kartal'da evin içinde bunaldığımdan çok yaramazlık ediyorum. Beni okula vermek istediler, ancak yaşım küçük olduğundan buna olanak yoktu. Sonradan nasıl olduğunu anlayamadım, semtin kilisesinde açılan okul gibi bir yere devam etmeye başladım. Şimdi çoğu kişiye ters ve anlaşılmaz gelir. Dayım erkânıharp zabiti, ağabeyim Harbiye Mektebi öğrencisiydi. Evde sürekli marşlar söyleniyor:

"1328'de Türk namusu lekелendi..."

Sultan V. Mehmet (Reşat) döneminde kilisedeki okula gitmek ne demektir? Bu olay Osmanlı hoşgörüsünü gösterir muhakkak. Kilisede uzun boylu bir papaz vardı. Otuz kadar öğrenci içinde yirmisi büyük, dokuzu onu küçük... Papaz büyüklerle uğraşır, onlara bir şeyler okutur, konuşur, tartışır; biz anlamayız. Dokuz-on küçük arasında biz dört-beş kişiyiz. İçimizde kaymakamın oğlu da bulunuyor, adı Şükrü. Kartal kaymakamının oğlu Şükrü'yü omzu kordonlu, iriyarı, pırasa bıyıklı bir zaptiye okula getirir götürürdü. O zamanlar jandarma erlerine "zaptiye" denirdi. Annesi Şükrü'nün cebine şeker doldururdu; Şükrü, siyah önlüğünün cebinde saklardı şekerlerini. Ne var ki bunlar akide şekerleri olduğundan oğlanın her yanı yapış yapış... Öteki çocuklar Şükrü'nün şekerlerine düşmanlar. Çocuğun karşısına geçiyorlar, esniyorlar, esniyorlar; uyudu mu şekerlerini çalıyorlar. Bir gün Şükrü şekerlerini arayıp bulamayınca ağlamaya başladı. Papaz işe karıştı:

"Kim yaptı bu işi?"

Şükrü beni gösterdi:

"İşte bu" dedi.

Oysa ben Şükrü'nün elleri yapış yapış olduğundan tiksindir, kendisinden uzak durur, verdiği şekerleri bile almazdım. Sanırım buna içermiş olacak. Ne var ki derdimi anlatamadım. Papaz beni cezalandırdı. Yüzümü duvara çevirip ayakta durdurdu. Ceza ağıma gitti tabii. Ben ayakta sürenin dolmasını beklerken çocuklar gerçeği papaza anlattılar; ama Papaz kararını değiştirmedir. Eve geldiğimde direttim:

"Ben bir daha kiliseye gitmem."

Evdekiler de üstelemediler. Kilise öyküsü de burada bitti.

Çocukluk anıları kopuk kopuk bir filmin parçaları gibi insanın gözleri önünden geçiyor. Yine yazlıktayken yaşadığım bir olayı unutamam. Çakaltepe ya da Rahmanlar, zeytinlik, bahçelik ve meyve ağaçları bulunan bir yer. Yağmur yağıp da hava açtığında karşıdaki adalar elle tutulurcasına yaklaşır. Böyle bir günde konu komşu top-

landı, kederli ve hüznü bir sessizlik. Kötü bir şeyler beklenirmiş gibi bir hava esiyor. Birisi:

"Hah işte!" dedi, "geliyor".

Sol yandan iki gemi -biri önde biri arkada- yavaş yavaş ilerliyorlardı. Kuşkusuz bana yavaş yavaş ilerliyorlarmış gibi geliyordu. Gemiler sırayla adaların ardında kaybolup sonra göründüler. Olağanüstü bir şeyler karşısında olduğumuzu anlıyordum. Çünkü evde de anlayamadığım konuşmalar geçiyor, çocuk kafamda yer ediyordu. O gemilerin bizi İlk Dünya Savaşı'na sürüklemekte rolleri olacağını sonradan öğrenecektim.

Aradan zaman geçti, okul yaşına ulaşmıştım sanırım. Evdekiler bir gün:

"Haydi" dediler, "okula başlıyorsun".

Beni okula pırasa bıyıklı bir zaptiye götürecekti. Zaptiye elimden tuttu ve dedi ki:

"Biliyor musun ben seni çok seviyorum."

"Neden seviyorsun?"

"Eee sen papaza kızdın, onun kilisesine gitmedin. Senden sonra kaymakam da oğlunu göndermedi. Sen şimdi okula gidiyorsun, onun için seviyorum."

Zaptiyeyle arkadaş olduk.

Ben birinci sınıfa başladım. Kartal Oğuz Alp Zükür Mekteb-i İptidaisi (Kartal Oğuz Alp Erkek İlkokulu) altı sınıflıydı. İlk iki sınıfına "devre-i ula", üç ve dördüncü sınıflara "devre-i vusta", son iki sınıfa da "devre-i âliye" adını veriyorlar. İşte bu okula gidip gelmeye başladım. Öğrencilik başlayınca tatiller de önem kazanmaya başladı. Yazın Çakaltepe'ye çıkmak için tatili ipe çeker oldum.

Bir seferinde yukarıya çıktığımızda baktık ki sahipleri gelmemiş, evlere askerler yerleşmiş. Bunlar yemek pişiriyorlar, talime gidiyorlar, türkü söylüyorlar. Benim için bir yenilik oldu bu durum. Hemen asker amcalarla ahbablıklar kurdum. Onlarla birlikte talime gidip geliyorum. Bana da tahtadan bir tüfek yaptılar. Silahla, askerlikle yakınlığım zaten aileden geliyordu. Bu işi küçük yaşta iyice benimsemiş olacağım. Bir gün bütün askerler meydanda toplandılar, dört köşeli bir toplulukta saf saf dizildiler. Orta yere bir masa kondu; bir subay masaya çıktı ve dedi ki:

"Gün gelecek çok önemli bir görev üstleneceksiniz demiştim; işte o gün geldi!"

Sonra askerler hazırlandılar.

"Asker amcalar nereye?"

"Bostancı'ya..."

Trene bineceklermiş Bostancı'dan. "Neden Kartal'dan değil de Bostancı'dan" diye düşünmüştüm çocuk aklımla. Sonradan nede-nini öğrendim: Ordunun hayvanlarını, ağırlıklarını trene bindirmek için ancak Bostancı'da düzen varmış. Askerler gittikten sonra Ra-hmanlar'a şimdilerde "yedek subay adayı" dediğimiz zabıt namzet-leri geldi.

Bir gün çocuklarla oynuyoruz, çocuklar birden oyunu kestiler, koşuştular. Banliyö treni gelmişti, yazlıkta oturanların babaları iş-ten dönüyordu. Hepsi çocuklarının ellerinden tutup evlerine doğru yollandı. Ben yalnız kalakaldım. Olay beni çok etkiledi. Sanırım bir bunalım geçirmişim. Doğru bizim eve koştum. Ne kadar pencere varsa taşılayıp hepsinin camını, çerçevesini aşağı indirdim. Ayakyo-lunun penceresi köşeye geldiğinden bir tek onu atlamışım. Ev birbi-rine girdi. Annem ve ablam beni yakaladılar:

"Ne oluyor, delirdin mi?"

Delirmiş gibiydim:

"Hani benim babam, neden benim babam yok?"

O güne değin ben babasız olduğumun bilincinde değildim. İlk o gün bu yokluğu ve boşluğu algıladım. Sonra ağladım, ağladım, ağladım. Çocukluk işte, yorgunluktan uyumuşum. Ama uykumda işitiyorum ve anımsıyorum. Evde bir tartışma var, bu tartışma saba-ha değin sürüyor. Sabah uyandım. Annem kararlı. Bir bakır leğen getirdi. Beni sıcak sularla iyice ve özenle yıkadı. Yeni giysilerimi giy-dirdi, bavulumu hazırladı. Sonra dedi ki:

"Şimdi gidip babanı göreceksin, bir baban olduğunu anlayacak-sın."

Ablam o sırada 17-18 yaşında. Kalktık, yola çıktık. Vapurla Ban-dırma'ya geçtik. Oradan da trene bindik. O zamanlar trenlerde odun yakılıyor. Odunun dumanı yoğun. Tünellere giriyoruz; du-mandan boğulacak gibi oluyorum. Tünelden çıkıyoruz; tam soluk alacak gibi olurken yeniden tünele dalıyoruz, soluğum kesiliyor. Çocukluk belleğime tüneller iyice yerleşti. Sonra tünellerden kur-tulduk. Manisa'ya geldik. Manisa'dan kalktık Eşme'ye vardık. Eş-me'de bizi "hoş geldiniz" diye karşıladılar. Baba evine geldiğimizde ilk kez babamı gördüm. Uzun boylu, biraz göbekli bir adam. Beni görünce pek sevindi. Aldı beni kucağına oturttu, sevdi. Eşme'deki evimizde öbür annemden başka kardeşlerim de var. Babam beni okşuyor; o sırada evin önünden bir sürü geçiyor. Babam, "İşte bu sürü senin" diyor.

Akşamüzeri önümüzdeki yoldan gacıır gucur kağnılar konvoyu akıyor. Güneşin batışıyla birlikte süregelen bu gürültü kulaklarımda uğulduyor. Benim pek hoşuma gitti oraları. Babam da sanırım beni yanında alıkoymak istiyor; ama çevrenin hoşuma gitmesine karşın İstanbul'a dönmek istiyorum. Annemi özlüyorum. Bir şey söylemiyorum, ama kalmaya pek niyetim yok.

Bir gün birlikte oynadığım çocuklardan öğrendiğim bir türküyü tutturdum. Babamın ağzı yüzü birbirine karıştı türküyü duyunca. "Şunu susturun" diye bağırды ve kalktı yürüdü, gitti. Meğer bu türkünün öyküsü babamı kızdıran bir olayı simgeliyormuş. O zamanlar evlenmeler bugünkü gibi değil. Görücüler, bohçacı kadınlar dönemi yaşanıyor. Babam Eşme'nin ağalarından. Kızı Mürüvvet de gelinlik çağa girmiş. Mürüvvet benim baba bir, ana ayrı ablam. Ne var ki babam kızını istemeye gelenleri iyi karşılamamış, "benim" demiş, "size verecek kızım yok". Mürüvvet de olan bitenleri içerideki odadan dinliyormuş. Durumu anlayıp umutsuzluğa kapılınca evdeki martin tüfeğini çenesinin altına dayayıp çıplak ayağının başparmağıyla tetiğe basmış. Anlaşılan öteki ailenin oğluyla aralarında uzaktan uzağa bir sevgi varmış. Babam silah sesine koşmuş, durumu görünce deli gibi olmuş. Bu olay iki ailenin arasında sonradan başka acı olayları da biçimlendirecek bir uçurum açmış.

İnsan çocukken çevresinde olan bitenleri anlayamıyor, ama sezgileriyle bazı şeyleri kavlıyor. Ben babam ile annemin ayrı yaşadığını böylece öğrenmiş oldum. Sonradan bu olayın ilginç öyküsünü ve ayrıca dedemin kimliğini öğrendim. Annemin babası mülkiye kaymakamıymış. "Deli Kaymakam" diye tanınırmış. Ben çok yaşlılığını biliyorum. İri taneli tespihleri vardı, "Allah Allah" diyerek çekerdі. Ne zaman yanına gitsem sorardı:

"Okuyor musun?"

"Evet."

"Oku, oku... Fransızca da öğren."

Eskilerin "asabi mizaçlı" dedikleri soydan bir adam olmalı ya da çevresine ters gelen işler yapmış olmalı ki "Deli Kaymakam" diye adı çıkmış. Dedem Eşme'de kaymakamken Madanoğlu Mustafa Bey, kızına talip olmuş. Ne de olsa dedem mülkiye kaymakamı, babamsa bir köy ağası. Annem bir İstanbul kızı olduğundan belki denk görmemişler, kim bilir? Belki de "Deli Kaymakam" orada devlet otoritesini temsil ettiğinden bu işi uygun bulmamış. O sıralarda Saray'dan Eşme'ye bir telgraf gelmiş, Musul'da İmadiye dolaylarında bir Nas-turi isyanı patlak vermiş. Zamanın devleti zayıf; isyancıları bastır-

mak için zor kullanamıyor, asker gönderemiyor, bu yüzden bir "öğüt kurulu" yollamak fikri ağır basıyor. Eskiden "heyet-i nasiha" derlerdi buna, bu kurula Deli Kaymakam'ı da katmışlar. Kaymakam Bey'e gelen emir, "Hemen İstanbul'a gel, kurula katıl!"dı. Saray'dan gelen böyle bir emir geciktirilemez. Dedem karısını, çocuklarını Eşme'de bırakıp yola çıkmış. O sırada İstanbul'da aileyi ilgilendiren bir başka olay daha var: Dayım genç bir kurmay önyüzbaşı, eski deyimiyle "erkânıharp kolağası". Bir selamlık resminde II. Abdülhamit'in dikatini çekmiş, Padişah buyurmuş:

"Erkânıharbiye Kolağası Behçet Bey ile Reşit Paşa'nın kerimesi evlensinler."

O dönemde buna benzer "iradeler" çıkarmış. Saray'dan emir geldi mi kesinlikle yerine getirilecek, başka çare yok. Ama Reşit Paşa'nın kızı kambur mu, topal mı, güzel mi, çirkin mi? Orası belli değil ve sorulmaz. Padişah emriyle alacaksın.

Bizimkiler "kim bilir nasıl bir kızdır" diye evde ağlaşırlarken gelin güzel bir İstanbul kızı çıkmış. Bu kız iki yıl sonra ölmüş. Gelinin babası Reşit Paşa Taşkışla muhafızıymış. Eh, Abdülhamit'in en güvenilir adamlarından Reşit Paşa dayımın kayınpederi olunca bizimkiler de Eşme'den İstanbul'a dönmüşler, ama Eşme'den gelen aile arasında annem Nazife yok. Aradan kaç yıl geçmiş bilmiyorum, Deli Kaymakam Musul'daki görevini yerine getirdikten sonra İstanbul'a dönünce bakmış ki kızı ortalıkta görünmüyor, sormuş:

"Nazife nerede?"

"Nazife" demişler, "Eşme'de Madanoğlu Mustafa Bey'le nikâhlandı".

"Neel!" diye gürlemiş Deli Kaymakam...

Madanoğlu Mustafa Bey ile Nazife Hanım'ın nasıl evlendiklerini, bu işi nasıl yaptıklarını bilmiyorum. Öyle sanıyorum ki annem, Mustafa Bey'e gönül vermiş. Ama dedem bunu anlayacak durumda olmadığından sabahı dar etmiş ve gün ışıyınca doğru Reşit Paşa'ya çıkmış ve durumu anlatmış, "Ben kızımı istiyorum" diyerek. Devir o devir, İzmir Valiliğine telgraf çekilmiş, Eşme o zaman İzmir'e bağlı. Jandarmalar annemi evden almışlar, İzmir'e getirmişler, vapura bindirmişler. Annem kucağında ağabeyim ve ablam İstanbul'a gelmiş. Hani masal gibi. Ben o zamanlar daha yokmuşum.

Madanoğlu Mustafa Bey ne yapsın? Taşkışla Muhafızı Reşit Paşa'nın emriyle, sevdiği eşinden ayrı düşmüş. Ama uzaktan uzağa durumu izliyormuş. Bir zaman sonra Deli Kaymakam gözden düşmüş. Trablusgarp'ta Fizan'a bir görevle tayin edilince Madanoğlu Mustafa

Bey İstanbul'a varmış, Reşit Paşa'ya başvurmuş, "Paşa Hazretleri" diye olayı anlatıp eşini istemiş. Reşit Paşa:

"Sen" demiş, "bugün git yarın gel".

Reşit Paşa o akşam bizim eve gelmiş, annemi çağırmış:

"Nazife, kocan geldi, seni istiyor."

Annem hiç sesini çıkarmamış. Anlaşıyor ki eşinin yanına gitmek istiyor. Reşit Paşa ertesi gün Madanoğlu Mustafa Bey'e:

"Al hanımını götür" demiş.

Annem Eşme'ye gidince evde kendisine bir "ortak" bulmuş, pek doğal olarak epeyce burkulmuş. Trablusgarp'tan dönünce Deli Kaymakam ikinci kez annemi İstanbul'a getirtmiş. Bu kez kucağında ben varmışım. Anam ile babam boşanmamışlar, ama ben babasız büyümüşüm. Çocukluk tepkilerim ile babasızlık duygusunun yarattığı olaylar sonucunda Eşme'ye gönderilmiştim. Babamı gördüm, ama yanında kalamadım. Ablamla birlikte İstanbul'a döndük. Aile-yi ve Eşme'deki kardeşlerimi de böylece tanımış oldum.

Eşme'den döndüğümde evde yabancı bir delikanlı gördüm. Kim-di bu genç? Bir yedek subay adayı, yani ihtiyat zabiti namzedi. O sıralarda çevremizde emniyet azalmıştı. Her yanda türemiş bulunan eşkıyanın neler yapacağı bilinemezdi. Annem evde yalnız kalmaktan korkmuş, Merkez Kumandanlığı'na başvurmuş.

"Ben" demiş, "Erkânıharp Miralayı Behçet Bey'in hemşiresiyim, yalnızım, korunmamı rica ederim".

Merkez Kumandanlığı önlem olarak "efendilerden" birinin Miralay Behçet Bey'in evinde kalmasını emretmiş. O zaman yedek subay adaylarına "efendi" denirdi. Sami Efendi akşamları geliyor, bizde yemek yiyor, gece yatıyor sabah erkenden kalkıp gidiyordu. Bu arada zaman geçiyordu. Ben ilkokulu bitirmiştım. İstanbul işgal edilmişti. Kadıköy'de Mısırlıoğlu'na taşınmıştık. Çünkü Kartal'da sultani (ortaokul) yoktu. Kadıköy'de yerler hep arnavutkaldırımıydı. Atmak için taş bulamazdık. Mahalledeki arkadaşlarla köşe başlarına taş kümeleri yığardık. Niçin? Çünkü akşamüzerleri bakkala, çarşıya alışveriş için çıkan kadınlara işgal kuvvetleri erlerinden birisi sarkıntılık etti mi herifi taş yağmuruna tutardık. Kadınlar, kızlar bizim savunma ateşimiz altında evlere kaçarlardı.

Evimiz köşe başındaydı. Karşımızda bir kaptanın evi var. Kaptanın alt katındaki iki odayı o zaman "mülazımı evvel" dedikleri bir üsteğmen tuttu. Üsteğmen evli, çocukları yok. Beni o sırada Kadıköy Sultani'sine yazdırdılar. O günlerde askeri müzeye merak sardım.

Önce ablamla birlikte giderdik, sonra yolu öğrendim ve yalnız başıma gitmeye başladım. Okuldan kaçıp kaçıp soluğu askeri müzede alırdım. Haydarpaşa'dan vapurla köprü, köprüden tramvayla Sultanahmet, Sultanahmet'ten sola kıvrılınca Saray içine doğru eski Aya İrini Kilisesi'nde askeri müze. Çocuk kişiliğimi etkiliyor bu müze. Gezmeye doyamıyorum. Zaten çok büyük bir yer, dolaş dolaş insanın ayaklarına kara sular iner. Çanakkale Savaşlarının bir tablosu var. En çok onun önünde duruyorum. Güller atılıyor, toplar patlıyor. Mohaç Meydan Muharebesi'nin tablosuna bakıyorum. Sonra eski askeri giysiler, yeniçeri kılıkleri mankenlerin üstünde. En güzel yanı da askeri müzede bir sinema olması. Çeşitli öğretici filmler gösteriyorlar. Bir gün yine okuldan kaçıp müzenin sinemasına girdim. Uygun bir yere oturdum. İki üç sıra önüme temiz giyinmiş bir Fransız askeri geldi, oturdu. Daha film başlamamış, seyirciler yavaş yavaş yerlerini alıyorlar. Salonda ışıklar yanıyor. Tam o sırada Müze Müdürü Paşa içeri girdi. Ben daha önceden gidip geldikçe bu Paşayı tanımıştım. Müze müdürü olduğunu biliyorum. Paşa orta boylu, beyaz sakallı, göğsü nişanlarla dolu, lacivert üniformalı, pantolonunun yanları kırmızı şeritli; etkili bir görünüşü var. Paşanın gelmesiyle salonda gürültü kesildi, herkes sustu. Askeri müze müdürü orada bir söylev verdi. Arada bir parmağıyla Fransız askerini gösteriyor ve Fransız'ın orada bulunuşunun anlamını açıklamaya çalışıyor, halk da dinliyor. Ortada ağır bir hava var. Fransız, bir Paşaya bir de bizlere bakıyor. Kendisi için can sıkıcı bir durum olduğunu anlamış. Demek ki işgal kuvvetlerine karşı ulusal bir tepki oluşması için askeri müze müdürü Paşa fırsattan yararlanıyor.

Bu olay benim çocuk ruhumda yankılar yaptı; üstünde düşündüm, Paşa'nın sözlerini tam tamına anlamadımsa da bir şeyler sezinledim. Evde, okulda, sokakta yaşadığım birçok olay işgal kuvvetlerine, düşmana, emperyalizme karşı bilinçlenmeme yol açıyor. Daha çok küçüğüm, ama yüreğimde bir şeyler oluşuyor.

Komşumuz üstegmenle dost olduk. Ben her sabah okula gitmek için erken kalkıyorum. Kadıköy Sultanisi'nin ilk sınıflarındayım. Bu, ortaokulun ilk sınıflarındayım demek. Ama yaşıam çok küçük. O sıralar her sınıfta, her yaştan çocuklar bulunabiliyordu. Zil çaldıktan derse yetişmek için telaş ediyorum, kahvaltıyı yarım yamalak yapıyorum. Annem kızıyor:

"Oğlum" diyor, "daha vakit var, doğru dürüst kahvaltı etsene".

Lokmalar ağzımda yanıt veriyorum:

"Bir işim var, okula erken gitmek gerek."

Evden çıkınca hemen komşunun kapısına koşup sesleniyorum:

"Mülazım amca, Mülazım Amca, ben geldim."

Üsteğmen palaskasını kuşanmaya çalışarak kapıdan görünüyor:

"Geliyorum oğlum!"

Birlikte yola çıkıyoruz. Peki görevim nedir? Ben önden yokuş aşağı koşarım, Kuşdili çayırına doğru. Sokak ve caddeleri aşarken dikkat ederim. Kavşaklara, köşe başlarına gelince sağa sola bakarım: Acaba İngiliz, Fransız, İtalyan subayı var mı? Eğer işgal kuvvetlerinin bir subayı varsa iki kolumu yana açarım. Bu demektir ki "gelme, olduğun yerde dur ve bekle". O zaman Mülazım Amca bekler ya da görünmemek için bir yan sokağa sapar. Eğer vardığım köşe başında bir işgal subayı yoksa sağ kolumu dikine havaya kaldırırım. Üsteğmen rahatça yürür. Ben Mülazım Amca'yı böylece kılavuzluk yaparak Kızıltoprak istasyonuna götürürüm. Oradan trene biner, çünkü onun görevi Erenköy'de. Sonra ben koşa koşa okula yetişirim. Niçin böyle yaparız? Çünkü İşgal Kuvvetleri Kumandanı General Harrington emir vermiş: Bütün Türk subayları işgal subaylarına selam verecek. Bu emri yerine getirmek komşumuz Üsteğmene ağır geliyor. Ben her sabah onu işgal subaylarıyla karşılaştırmadan görevine ulaştırıyorum.

Kartal'da daha Oğuz Alp Zükür Mektebi'ndeyken bile evde konuşulanlara kulak misafiri oldukça bir şeylerin iyi gitmediği duygusuna kapılıyordum. Bizim evde dünya ve ülke sorunları konuşuldukça bazı sözcüklerle aşinalık kuruyordum. Oğuz Alp Mektebi'nde bir gün imla dersindeyiz, Sarıklı Hoca elindeki gazeteden okuduğu bir parçayı bize yazdırıyor. Bir yere geldi ve "Lloyd" dedi.

Sözcük Türkçe olmadığı için çocuklar anlayamadı; bunun üzerine hoca yineledi. Çocuklar yine anlamadılar, bunun üzerine ben yüksek sesle tamamladım:

"George!"

Sarıklı hoca şaşırdı, bana döndü:

"Ne biliyorsun Lloyd'dan sonra George'un geldiğini?"

Ben neden bildiğimi, nasıl öğrendiğimi söyleyemedim. Bütün arkadaşlarım bana baktılar, sustum. Hoca o güne değin bana sert davranırdı, tutumunu o günden sonra değiştirdi. Kuşkusuz Lloyd George'un adını evde büyüklerin konuşmaları, tartışmaları sırasında öğrenmiş olacağım. Bütün bu olaylar bir filmin parçaları gibi çocukluğumun dünyasını oluşturuordu. Bizim evde iki asker var, biri dayım, öteki ağabeyim. Almanlara karşı eğilim, o dönemin gereği

ağır basıyor. Yine bir gün okulda kıraat, yani okuma dersindeyiz. Hocanın isteği üzerine ben kitaptan bir parça okuyorum. Yazının bir yerinde "Fransız Alsace" deyimi var. Ben böyle okumadım:

"Alman Alsace" deyiverdim.

Öğretmen sarıklı değildi, muallim mektebinden yetişmişti, hemen durumu anladı:

"Bu bir dil sürçmesi değil, iyi yakıştırdın" dedi.

Benim yaşında çocuk çevrenin ve olayların etkisiyle uyanıyordu. Bu uyanış o günlerin ortamında doğal sayılmalıdır. Çünkü 20. yüzyılın ilk çeyreğinde Türkiye'yi ulusçuluk, Türkçülük akımları etkilemiştir. Dış ve iç olaylar ulusal bilincin ışımasını körüklüyordu. Öncelikle asker evlerinde uyanış bütün aileyi sarıyordu. Ben de bu ortamın içinde gelişerek sultaniyeye geçmiştim.

Niyazi Tevfik Bey, Kadıköy Mekteb-i Sultanisi'ndeki müdürümüzdü. İleri fikirli bir adamdı. Bize çok yararı dokundu. Sultani'de "el muhtazarat" diye bir ders okurduk. Sarıklı, cüppeli bir hocanın öğrettiği bu ders hoşuma gitmezdi. Neler okunurdu? Bir gün hoca suların nasıl temizleneceğini anlatıyor: "Ma-i rakit (durgun su) ya da ma-i cari (akarsu) ne zaman temizdir, ne zaman pistir? Diyelim bir kuyuya bir sıçan düştü, içeride koktu, kuyu nasıl temizlenir?

"41 kova su çekeceksin, kuyu temizlenmiş olacak."

Benim de aklımda buna benzer bir başka olay kalmış. Çakaltepe'de bizim kuyuya sıçan mı, kedi mi bir hayvan düşmüş, boğulmuştu. Kuyu koktu, uzun zaman suyunu kimse içemedi. Bunu hocaya anlatıverdim. Hoca fena halde öfkeleni, beni sınıftan kovdu. Eyvah ne yapacağım şimdi ben? Çünkü müdürümüz Niyazi Tevfik Bey beni avluda görürse "izinsiz" verir. Gerçekte çok yaramaz bir çocuk değildim; ama Niyazi Tevfik Bey'in bana karşı bir önyargısı vardı. Eğer kurallara ters bir şey yapar da öteki hocalardan "izinsiz" cezası alırsak cezayı kaldırmak ya da bağışlatmak olasılığı vardı. Çünkü hafta içinde aferin aldın mı, "izinsiz" cezası yürürlükten kalkardı. Niyazi Tevfik Bey ise "bila af izinsiz" yani "afsız" verirdi. Dersin bitmesine beş altı dakika var. Kendi kendime dedim ki:

"Doğru ayak yoluna gideyim, zil çalınca ya dek dışarı çıkmayayım."

Ben ayak yoluna doğru yürürken Niyazi Tevfik Bey karşıma çıkmasın mı? Yanında öğretmenlere yardımcı olarak disiplin işlerine bakan bir görevli vardı. Niyazi Tevfik Bey beni görünce:

"Ne yapıyorsun sen dışarıda" dedi.

Donakalmıştım. Gözlerime baktı:

"Doğruyu söyle!" dedi.

Ben de olayı dosdoğru anlattım ve dedim ki:

"Efendim ben hocamızı kızdırmak için söylemedim; gerçekten başımızdan böyle bir iş geçti, 41 kova su çekmekle kuyunun suyu temizlenmiyor."

Niyazi Tevfik Bey durdu, düşündü:

"Sen şimdi doğru sınıfa git, 'beni müdür yolladı' deyip af dileyerek hocanın elini öp, yerine otur" dedi.

Ben emri alınca yürüdüm. Ama müdür yanındakine bir şeyler anlatmaya başlayınca meraklandım. Köşeyi dönünce durup dinlemeye çalıştım. Niyazi Tevfik Bey diyordu ki:

"Başımıza ne gelirse bundan geliyor. Azizim şu işe bak, Halife cihad-ı mukaddes ilan etti, bütün dünya Müslümanlarını savaşa çağırdı. Sonra ne oldu? 'Kâfirin üstüne yürüyün' dediği Müslümanlar gelip Dersaadet'te karargâh kurdular, işgal kuvvetleri arasında yerlerini aldılar."

Müdürümüzün ne demek istediğini anlamıştım. O sırada İngiliz işgal kuvvetleri arasında Hintli askerler de bulunuyordu. Bu Hint Müslümanları sıralı sırasız, vakitli vakitsiz kapıyı açar, sınıflara do-larlardı. Beşi, onu, yirmisi birden:

"Kur'an, Kur'an" derlerdi.

Çıkarıp Kur'anları verirdik. Bunların hepsi yüksek sesle olmak üzere kendi şivelerine göre Kur'an okumaya başlarlardı. Birbiriyle uyumsuz sesler sınıfları doldurur, dersler böyle geçerdi.

Niyazi Tevfik Bey, yurtsever ve ilerici bir insandı, gerçeği görüyordu. El muhtazarat hocasının beni sınıftan kovmasını da içine sindirememişti. Çünkü bir hayvan leşinin düştüğü kuyunun 41 kova su çekmekle temizlenmeyeceğini ve bunun sağlık koşullarına çok uzak bulunduğunu biliyordu. Bir gün Niyazi Tevfik Bey bütün öğrencileri okulun avlusunda topladı:

"Çocuklarım" dedi, "Devletin ne durumda olduğunu küçük yaşı-nıza karşın biliyorsunuz, görüyorsunuz. Acı günler geçiriyoruz. Bizim görevimiz sizi yetiştirmektir. Öğretmenlik kutsal bir meslektir. Görevimizi yapmaya çalışıyoruz. Ancak bizim de ailemiz, eşimiz, çocuklarımız var. Evimize ekmek götürmek zorundayız. Oysa çok-tan beri aylık alamıyoruz. Başka çaremiz kalmadı, devlet bize aylık verinceye dek okulu kapatıyoruz. Okul yeniden açılacağı zaman siz-lere haber yollarız."

Öğrenciliğimi Osmanlı Devleti'nin çöküş yıllarında yaşıyordum. Her yanda işgal ordularının askerleri... İngilizler, Fransızlar, İtal-

yanlar, daha bilmem neler. Kuşdili çayırında top oynarız, gelir bizi kovalarlar. Evde konuşulanlar kulaklarımdan eksilmez.

Kadıköy'deyiz. Bir gün annem dedi ki:

"Cemal, Pendik'e gideceğiz, öğleden sonra okula gitme."

O zaman "mazeret-i meşrua" kâğıtları vardı. Ben kâğıda öğleden sonra gelemeyeceğimi yazdım, kâğıdı anneme mühürlettim, sabah okula verdim; öğleyin çıkıp eve geldim. Annemin titizliğiyle yıkan-dık, temizlendik, giyindik; ablam ve annem çarşaflandılar. Kalktık Pendik'e gittik. Gidişimizin nedeni şu: Dayım geliyor, Erkâniharp Miralayı Behçet Bey görevinden dönüyor. Pendik'e banliyö treniyle gittik. Ablam ile annem istasyon şefinin kapısında asılı kampana-nın altında durdular. İçi subay dolu bir tren gara girdi. Birçok subay indi. Nereden geliyorlar bilmiyorum. Subaylardan kimi gazoz içiyor, kimi simit yiyor. Annem dedi ki:

"Haydi Cemal, koş dayımı bul!"

Ben dört beş kişilik bir subay grubunun arasına daldım ve:

"Efendim, Erkâniharp Miralayı Behçet Bey'i arıyorum" dedim.

Alçak sesle mi konuşuyorum, yoksa çok mu çekingenim bilemi-yorum. Subaylar bana şöyle bir bakıp yine kendi aralarında konuş-maya başladılar. Yanıt veren ya da bana aldırın yok. Ne yapayım? O gruptan bu gruba dolaşılıyor, bakıyor, derdimi anlatmaya çabalıyo-rum. Sonunda birisi beni dinledi:

"Haal!" dedi, "Behçet Bey mi, onu kestiler".

Dondum kaldım tabii. Çocukluk anılarım hep asma kesme üze-rine. Evde konuşuluyor, duyuyorum. İstanbul'da işgal kuvvetlerine dayanan çeteler ortalığı haraca kesmişler, evden çocukları kaçı-rıyorlar, fidye istiyorlar. Dedem olan Kaymakam Baba, Deli Kayma-kam da Kartal'da büyükannemle oturuyordu. Bir de küçük dayım vardı. Adı Asaf'tı. Çeteler evi basıp Asaf Dayımı kaçırmışlar, karşılı-ğında bilmem kaç altın istemişlerdi. Kaymakam Baba çok yaşlıydı. "Bu olay üzerine öldü" denirdi. Bu havalar içinde yetişmiş bir çocuk ne düşünür?

Sanırım yüzüm gözüm birbirine karıştı, ağlayacak gibi oldum.

Ne yapacağım?

Gözlerimi kaldırdım, karşımda bir kompartıman. Trenin pence-resinde iki üç günlük tıraşlı bir subayla göz göze geldim. Subay ha-limden bir şeyler anlamış olacak:

"Sen" dedi, "ne arıyorsun?"

Kekeledim:

"Erkâniharp Miralayı Behçet Bey'i arıyorum."

"Yaa, senin neyin olur?"

"Dayım olur."

"Haaa" dedi, "Küçük, bak bu lokomotif pof pof işliyor. Bu lokomotif bütün vagonları çekemedi, senin dayının da içinde olduğu beş altı vagonu kestiler, yani treni ikiye ayırdılar, onlar geride kaldılar. Şimdi bu lokomotif gidecek, onları alıp gelecek. Bu iş gece yarısını bulur. Beklemeyin gidin. Dayını yarın görürsünüz."

Bu açıklamayı yapınca subayı birden çok sevdim. Dayım kurtulmuştu. Daha önceki subay, sanırım, "Onların vagonlarını kestiler" demişti de ben anlamamıştım ya da sözün yarısını işitmemiştim. Bu subay ne güzel anlatmıştı. Hemen ona ısındım ve dedim ki:

"Sen İstanbul'da mı kalacaksın?"

"Bir süre..."

"Öyleyse bizim mahallede otur."

Yeniden yüzüme doğru baktı, "neden?" der gibi... Sözü sürdürdüm:

"Sen bizim mahallede oturursan ben seni idare ederim."

"Ne demek o?"

Mahalledeki mülazım amcaı nasıl idare ettiğimi ve her sabah işgal subaylarından saklayarak görevine götürdüğümü anlattım. Bunun üzerine trendeki subayın yüzü allak bullak oldu. Hemen içeriye doğru döndü, arkadaşlarına yumruğunu sallayarak yüksek sesle bir şeyler söylemeye başladı. Öylesine öfkelenmişti ki korktum, kaçtım. Zaten annem:

"Cemal, Cemal!" diye bağıırıyordu.

Annem ile ablama durumu anlattım; dayımın trende olmadığını söyledim.

"Öyleyse dönelim" dediler.

Eve döndük. Ertesi gün dayım geldi. Ev halkıyla öpüştü, kucaklaştı, sonra bana döndü ve:

"Gel ulan köftehor" dedi, "Sen dün Mustafa Kemal Paşa'ya 'Ben seni idare ederim' demişsin, nasıl idare edermişsin bir de bana anlat!"

Dayım böyle mi söylemişti? Yoksa ben çocuk belleğimde olayı böyle mi geliştirmiştim? Bilemiyorum. Ama çocukluğumda ve gençliğimde tren penceresindeki o subayı Mustafa Kemal'le özdeşleştirdim.

Yıllar çocukken çabuk geçiyor. Mütareke'nin kara yılları da böyle geçti. Anadolu'dan iyi haberler gelmeye başlamıştı. Hepimiz seviniyorduk. Ağabeyim Kurtuluş Savaşı'nda büyük gayret ve kahramanlık gösteren bir subay oldu; yaralandı, "malul gazi" oldu. Ben

henüz tam bilince ulaşabilmiş değildim. Ama saflarımız belliydi. Bu saflar günlük yaşamın içinde bazen birbirine karışıyordu. Bazen bir olay, kimin nerede olduğunu ya da nerede olmak zorunda bulunduğunu gösteriyordu.

Bir küçük olay bu gerçeği vurgular:

Yazları futbola sarar, mahalle takımları kurardık. Hepimiz öğrenciyiz. Bizim Kuşdili takımının örgütçüsü bendim. Toplar, formlar, malzeme bende dururdu. Arada sırada İngilizlerle, Hintlilerle de maç yapardık. İngilizler uygar diye tanınır; ama maçlardaki tutumları hiç de bu ünlerine denk düşmezdi. Bizim takımında Andon diye bir Rum vardı, kalecilik yapardı. Gel zaman git zaman Anadolu'dan başarı haberleri gelmeye başlayınca Andon bana geldi:

"Siz" dedi, "Güzel haberler alıyorsunuz".

"Evet."

"Bu durumda artık sizinle birlikte futbol oynamaya gelemeyeceğim; allahaismarladık."

Andon görünmez oldu. Oysa aynı takımda oynuyorduk; kaleyi Andon savunuyordu, ama gelişmeler daha ağır bastı.

Çocukluk anılarını bir oradan bir buradan anlatarak o dönemin İstanbul'unu, yaşam koşullarımızı, yetişme olanaklarımızı yansıtmaya çalıştım. Dediğim gibi beni askerliğe hazırlayan ortam aileden geliyordu. Yurtseverlik eğilimleri küçük yaşta emperyalistlere karşı direnme duygularını yeşertmişti. Ama hayat benim için neler hazırlıyordu? Bazı rastlantılar üst üste geldi. Benim doğumum 22 Mart 1907. İlkokulu anlattığım gibi Kartal Oğuz Alp Mektebi'nde okudum. Ortaokulu Kadıköy Sultanisi'nde tamamladım. 9. sınıfa geçtiğim yıl 1923'e ulaşmıştık. Bu yıl önemlidir. Anadolu'da zaferin kazanılmasından sonra Refet Paşa'nın kumandasında Türk orduları İstanbul'a girdiler. Sevincimiz doruktaydı.

O gün toplandık biz. Üç dört arkadaş; Kara Fuat, İsmail, vb. Yaşımız küçük sayılır; ama şarap aldık şerefe... Sarhoş olduk. Gariptir, İstanbul'a giren Refet Paşa'nın bölüklerini gördükçe çocukluğumda Kartal'da bana arkadaşlık eden, tahtadan tüfek veren, ilgi gösteren askerler geri dönmüş gibi bir duyguya kapıldım. Birlikler manga kolunda rap rap geçiyorlar. Ama biz askerleri hem beklerken hem geçişlerini izlerken ayaklarımıza kara sular indi. Halk arasında söylentiler dolaşıyordu. Kimi askerin postalları yokmuş, kimi asker çarıklıymış; İstanbul varoşlarına gelince birlikleri durdurmuşlar, İstanbul'dan ayakkabı getirtip giydirmişler, kente öyle girmişler. Gerçekten çok yoksulduk.

İstanbul'daki bütün beylik yapılara "Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti" levhaları asıldı. Yeniden doğmuş gibiydik. Büyüklü küçüklü herkes seviniyor, ağlıyordu. Refet Paşa'nın konuşmasını istiyordu halk. Kumandanın bağıra bağıra sesi kısılmıştı.

Ancak o zamanki İstanbul'da çeşitli halk iç içeydi. Bir yandan düşmanlık sürerken bir yandan dostluk, sevgi, ahbablık eksik olmuyordu. Zaten halklar birbirine düşman değildir ve olamaz. Anadolu'da yaşayan insanları birbirine düşman edenler dış kuvvetler ve emperyalistlerdir. Bunu yaşadıkça daha iyi görecektim.

Dokuzuncu sınıfa geçmiştim. O sırada Kartal'da oturan küçük dayım Asaf bir Rum kızıyla sevişirdi. Küçük dayım sonradan bu kızla (adı Marika) evlendi. Benimle kıza mektup gönderirken bana 5 kuruş verirdi. Mektubu ulaştırdığımda Marika 1 kuruş verirdi. Takı-lırdım:

"Asaf dayım 5 kuruş veriyor, sen neden 1 kuruş veriyorsun?"

Zavallı Marika:

"Bende çok para yok" derdi.

Asaf Dayım Marika'yla evlendikten sonra Kızıltoprak'a taşındı. Ben akşamüzerleri top oynadıktan sonra ara sıra dayımlara gidiyordum. Teyzem bunu haber almış. Kaygılanıp doğru anneme gitmiş:

"Asaf bu Rum kızına tutuldu, onunla evlendi; Cemal'in de sonu budur. Oraya gelip gittikçe, o eve girip çıktıkça bir Rum kızına tutulacak. Çünkü Marika'nın akrabaları çok..."

Teyzem, annemi coşturmuş. Annem benim davranışımı eleştirdi. Oysa benim suçum yoktu. Anneme karşı geldim. Evde kavga kıyamet koptu. Annem öfkeleni, "defol!" diye bağırdı. Ben de evden çıktım. Hava kararıyordu. Yürüyorum, çağırın olur mu diye düşünüyorum, ama kimse çağırmadı. Geri dönmeyi kendime yediremedim. Ne yapayım? Yoğurtçu'da Fuat arkadaşım; onların evine gittim, gece orada yattım. Birinci gün, ikinci gün derken dördüncü gün bitti, beni arayan soran yok. Meğer danışıklıymışlar; aileler temas halindeymişler. Fuat'ın babası Fuat'a her sabah beş kuruş verirken bana da beş kuruş veriyor. Harçlığımı böylece dolaylı yoldan alıyorum. Büyükler bekliyorlar ve düşünüyorlar:

"Burnu kırılın da kendiliğinden eve dönsün."

Fuat'ın babası gümrükçüydü. Bir gün akşam eve dönünce, sedir üstüne bir akşam gazetesi attı. Baktım bir ilan:

"Harbiye Mektebi'ne talebe kabul edilir."

Ertesi gün hemen istenen belgeleri hazırlayarak bir dilekçeyle başvurdum. Aradan bir hafta on gün geçti geçmedi; annem geldi, beni alıp eve götürdü. Ama ben askeri okula başvurduğumu söylemiyorum. Günlerden bir gün bir inzibat eri kapıya geldi:

"Filanca gün" dedi, "Harbiye'de bulunacaksın".

Harbiye'nin bahçeye bakan cephesinde geniş merdivenli kapıda 70-80 genç toplanmış. Hepimiz gazetede ki ilan üzerine başvurmuşuz. Heyecanlıyım. Sıra bana geldi. Beni Naci Paşa'nın karşısına çıkardılar. "Kibar Naci Paşa" diye anılmış bu Paşa; mekâtibi aliyye-i askeriye (askeri yüksek okullar) müfettişiymiş, Padişahın yaveriymiş vaktiyle... Belgelerime baktı, inceledi ve dedi ki:

"Oğlum, biz mektebi idadi ya da mektebi sultani mezunlarını Harbiye'ye alırız. Buradan subay çıkar. Ama şimdi subay ihtiyacı çok olduğundan 11. sınıftan öğrencileri de sınavla alıyoruz. Sen dokuzuncu sınıftasın. Harbiye Mektebi'ne dokuzuncu sınıftan öğrenci alınmaz."

Direttim:

"Ben asker olmak istiyorum."

Şöyle bir baktı:

"Sen sınıfta kaçınıcsın?"

"Birinci, ikinci, üçüncü değilim, sonunculardan da değilim" dedim.

Paşa:

"Öyleyse sen Kuleli'ye gir" dedi.

"Son sınıfa olursa girerim."

Gülmedi:

"Ben yazayım, Kuleli Lisesi'ne git! Kaçınıcı sınıfın sınavını verirsen oraya girersin. O da senin elinde... Haydi bakayım" dedi ve elimi bir mektup verdi.

Harbiye'den yürüdüm, Galatasaray'dan geçtim, Tünel'den aşağı inip vapura bindim. Doğru Çengelköy'e... Yolu yürürken acıkmışım. Simit aldım; bir tatlı geldi. Kuleli Askeri Okulu'nda dersler başlayalı epey olmuş; bir sınav kurulu yok. Ama sınava girecek öğrencileri tek tek öğretmenlere dağıtmışlar. Ben öğrencilerin "Pöti Fuat" diye ad taktıkları bir kaymakama düşmüşüm. Eskiden yarbaya kaymakam denirdi. Yarbay Fuat, yine o yılların deyimiyle ders nazırı... Dedi ki:

"Adın neydi?"

"Cemal."

"Hangi sınıfa girmek istiyorsun?"

"Son sınıfa..."

"Bak Cemal" dedi, "yaz söylediklerimi".

Tam 18 ders yazdırdı. Sonra sözünü sürdürdü:

"Her gün bir dersten ya da istersen iki dersten seni sınava çeke-
rim. O gün gelirsın, bana 'Ben şu dersten sınava gireceğim' dersin.
Beni ister odada bul, ister bahçede bul ister koridorda bul, nerede
bulursan bul, 'sınava geldim' diye haber verdin mi tamamdır. Yarın
başlayalım."

Ben ayrıldım. Önce ders listesine baktım. Kadıköy Sultanisi ile
Kuleli Askeri İdadisi'nin dersleri birbirine benziyor mu? Sözelimi
kozmografya ikisinde de var. Ama "el muhtazarat" Kuleli'de yok.
Buna karşılık "ilmi kelam" var. Kendi kendime sordum, "Bu ilmi
kelam da nesi yahu?" Çengelköy'den yola çıkıp Babıâli'ye geldim.
Kitabı aldım. Hiç unutmam, başparmak kalınlığında yeşil kaplı bir
kitap. Vapurda okumaya başladım. Hiç anlamıyorum. Ben bu sınavı
kazanamam. Ama çocukluk ataklık oluyor. İlmi kelamı gördükten
sonra umudum yine kırılmadı, "vazgeçeyim bu sınavlara girmeye-
yim" demedim.

En güvendiğim dersleri öne aldım. Tarih, coğrafya gibi sınavları
kolaylıkla verdim. Bu arada Yarbay Fuat'ın yöntemlerini izliyorum.
Bana sorular soruyor, sonra cebinden bir not defteri çıkarıyor, bana
bir numara atıyor, ama ben görmüyorum. Bunun üzerine ben de bir
defter aldım. Yarbay Fuat defterini çıkardığı zaman ben de kendi
defterimi çıkarıyorum; o deftere bir şeyler yazarken ben de kendi
defterime bir şeyler yazıyorum. Hocam bunu görünce meraklanıp
sordu:

"Sen ne yapıyorsun?"

"Hangi gün hangi dersten sınava girdiğimi yazıyorum."

Şaka değil, 18 ders var. Bunun üzerine Yarbay:

"Haaa!" dedi, "iyi".

Sınavlara girdikçe bir durumu da anladım: Eğer Pöti Fuat kori-
dorda bir yere giderken ya da onu telaşlı, sıkışık bir durumda ya-
kalarsam bir soruyla yetiniyor; hemen numarayı veriyor. Bazen de
odasında buluyorum. O zaman hoca kahvesini getirtmiş, kehribar
ağızlığına taktığı sigarasını yakmış oluyor ve soru üstüne soru soru-
yor. Kafamda bir ayırım yaptım: Yarbay'ı sıkışık durumda yakaladım
mı bana zor gelen derslerden sınava giriyorum, rahat durumda bul-
duğum zaman iyi bildiğim derslerden sınava girmeyi yeğliyorum.
Bu yöntem olumlu sonuç veriyor. Ama bütün korkum ilmi kelam-
dan... Kafamda eviriyorum, çeviriyorum, bir çare bulamıyorum; bu
kitabı anlamama olanak yok, ezberlemeye de vakit yok. Zaten böyle

bir şey okumamışım. Ne yapayım? Bir fırsat kolluyorum. Bir gün Yarbay Fuat'a koridorda rast geldim. Sordu:

"Bugün hangi dersten imtihan olmak istiyorsun?"

"Cebirden efendim."

Yarbay şöyle bir bakındı. Çocuklar ders arasında bahçeye çıkmışlar. Derslikler boş. Kuleli'nin büyük iç avlusunda öğrenciler partıyla, gürültüyle oynuyorlar. Yarbay bir sınıfın kapısını açtı. İçeri girdik. Karatahtanın başında bana tek bilinmeyenli bir denklem sordu. Ben cebre iyi çalışmışım. O zaman Kırkor Kömürcüyan'ın bir cebir kitabı vardı. Yarbay'ın sorduğu soru o kitaptan alınmış. Şıp diye problemi çözüverdim. "Aferin!" dedi Yarbay. Acelesi vardı. Defterini çıkarıp bir şeyler yazdı. Ben de defterimi çıkarıp not aldım.

Aradan bir süre geçti. Ben başka derslerden sınavlara giriyorum. Hocanın gözünde olumlu bir kişilik kazanmaya başladığımı anladım. Bir gün yine çok sıkışık ve telaşlı bir zamanında yakalayınca düşündüğüm planı gerçekleştirdim. Sordu:

"Bugün hangi dersten?"

"Cebirden efendim."

Beni sınıfa soktu. Aynı soruyu sordu. Ben yine çabucak yapıverdim. Şöyle bir yukarıdan aşağıya beni süzdü... Eyvah! "Ulan sen bir kez cebirden imtihan oldun, ikinci kez olmanın âlemi nedir" demesin? Hayır. Cebinden defteri çıkardı:

"Senin gibi iyi bilen biri daha var" dedi.

Notunu yazdı. Ben de kendi defterime not aldım. Ama girdiğim sınavın adını şöyle yazdım: İlmi kelim... "Kurtarırsam böyle kurtarırım" diye düşünüyorum. Nitekim düşündüğüm çıktı. Bütün defter tamamlandı. Ben de bir gün Yarbay'ı koridorda yakaladım. Beni görünce:

"Gel bakalım" dedi, "Arkadaşlarının bütün sınavları bitti, senin neyin kaldı?"

"Benimkiler de bitti, eğer kazanmışsam sayenizde subay olabileceğim" dedim. Cebinden defterini çıkardı. Ders cetveline baktı, baktı, baktı, sonra bir de bana baktı. Söylediklerini hiç unutmuyorum, kelimesi kelimesine:

"Ulan" dedi, "Kadıköy'ün hergelesi, biz bu sakalı (bir iki günlük sakalı da vardı) değirmende ağartmadık; sen daha ilmi kelimadan sınava girmemişsin."

"Nasıl olur efendim?"

Elimi cebime atıp ben de defterimi çıkardım, gününü ve saatini söyleyerek:

"Ben ilmi kelimadan sınava girdim."

Hoca, defterine yine baktı:

"Sen o tarihte cebirden imtihan olmuşsun."

Ben defterimi bir daha çıkardım:

"Hayır, efendim. Ben cebirden şu gün sınava girdim."

Yarbay Fuat defterine baktı:

"Hımmmm!" dedi.

Düşündü.

Ne düşündü? Bunlar dünya görmüş, deneyimli insanlardı ve hayatı biliyorlardı. Yahut da ya yuttu ya da yutmuş göründü ya da bütün dersleri vermiş bir öğrencinin tek dersten üstüne gitmenin doğru olmadığını düşündü. Belki de beni gözü tutmuştu, o okula girmemi sağlamak istedi. Bilemeyeceğim kararın gerekçesini; ama Yarbay Fuat bir lastik çıkardı, cebirlerden birini sildi, üstüne ilmi kelim yazdı. Sonra bana baktı:

"Haydi" dedi, "Git başçavuşa, sana dört buçuk metre kumaş ver-sin, elbise yaptır kendine ve pazartesi okula başla!"

Kuleli'ye böyle başladım.

Demek ki Kartal Oğuz Alp Zükür Mektebi İptidaisi'ni altı yılda bitirdikten sonra üç yıl Kadıköy Mektebi Sultanisi'nde okudum. Sultani'de altıncı, yedinci, sekizinci sınıfları bitirdikten sonra dokuzuncu sınıfa bir buçuk ay gidip geldim. Bir ay kadar Kuleli'de sınavlara girerek başarı kazandım; böylece 12. sınıfa atlamış oldum.

Kuleli'de dersler bana zor gelmedi. Yalnız, hendese-i resmîyeye başım hoş değildi. Bu konuda güçlük çektim. Duhulümüz (Harp Okulu'na giriş tarihimiz) 1 Eylül 1340'tır, yani 1924.

Harp Okulu'nda da derslerde zorluk çekmedim. Bir disiplin içinde yetiştik. O sıralar bir de Ulusal Bağımsızlık Savaşı'nda eğitimlerini bitirmeden cepheye giden subaylar, ikmal-i tahsil için Harbiye'de bulunuyorlardı. Sınıf subaylarımız ciddi insanlardı. Yüzbaşı Selahattin de (Yurtoğlu) o sırada Harbiye'de sınıf subayıydı. Sonra bizim sınıf subayımız Emin Bey oldu. Hepsî de savaş çemberinden geçmişlerdi. Şeyh Sait İsyanı çıktı. Birlikler o bölgeye yollanırken Emin Bey bizi karşısına alır, bu isyanın arkasında emperyalistlerin, İngilizlerin, Fransızların parmağı olduğunu uzun uzun anlatırdı. Hocalarımızın, kumandanlarımızın bir yöntemleri vardı. Hep bizleri yücelterek eleştirirlerdi. Bu tür eğitimin uzun yıllar devlete egemen gibi görünmesine karşın Osmanlı toplumunda ezilmiş Türklere güven aşılacak gereğinden doğduğunu sanırım. Batılılar karşısında aşağılık duygusunu bizim topluma aşılacak için uzun yıllar bilinçli

çaba gösterilmiştir. Buna karşılık Atatürk dönemi, yücelme ve kendine güvenme evresidir. Ama bu değildir ki kusurlarımız görülmesin ve gösterilmesin... Kuşkusuz o dönemin kendine özgü çizgileri vardı. Yarım yüzyıl öncesinin dünyası ve Türkiye'si bugünden bakılınca gereğince anlaşılamayabilir. Gerçekte yaman bir atılım dönemi yaşıyorduk ve bunu içimizden duyuyorduk. Harp Okulu'nda harp tarihi hocamız Kurmay Yarbay Emin Çobanoğlu bir sırasını getirip şöyle bir olay anlatmıştı:

Birinci Dünya Savaşı'nda bir Alman generali yanında bir Türk ve bir Alman emir subayıyla ve otomobiliyle cepheyi denetlemeye gidiyor. Yolda bir yokuşu tırmanırken araba stop ediyor. General olayın nedenini soruyor. Şöför:

"Yokuş çok dik, depodaki benzin az. Arabanın eğimine göre benzin deponun dibine kayıyor, motora benzin gelmiyor."

"Peki ne yapacağız?"

"İtmekten başka çare yok."

General ve iki emir subayı dağ başında kan ter içinde arabayı iterlerken cepheden izinli dönen bir Türk subayı durumu görüyor ve yardım etmek istiyor. Tozdan, topraktan rütbelerini çıkaramadığı subaylara doğru yürüyor. Olayın nedenini öğrenince:

"İyi ama" diyor, "Arabanızı niye tersine çevirip geri vitesle yokuşu çıkmıyorsunuz?"

Emir subayı bu çözümü General'e anlatınca Alman şapkasını başından çıkarıp yere vuruyor.

Biz Türkler çok zekiyiz; ama yeteneklerimizi kullanacak inat, sabır, metot gereklidir.

Yine biz Harbiye'deyken bir olay patlak verdi. Harbiye'yi bitirmeden Birinci Dünya Savaşı'na yollanmış olan "ikmal-i tahsil" subaylarından söz açmıştım. Bunlar eğitimlerini Cumhuriyet döneminde, sonradan tamamladılar. Bizim dönemimizde 1.000-1.500 kadar varlardı. Hepsi de savaş görmüş insanlardı. O sırada Üsküdar'da emekli bir subay olmadık bir olaya karışmış, bir polis de onu tutuklamış; gazeteler olan biteni ayrıntılarıyla yazmış. Bu durum ikmal-i tahsil subaylarında büyük tepki yarattı. Hepsi de yüzbaşı rütbesindeydiler. Toplanıp yürüyüşe geçtiler. Harbiye'den Şehzadebaşı'na değin polis karakollarını da tahrip ettiler. Bir iki gün sonra Ankara'dan Recep Peker geldi. Yürüyüşe geçen subayları topladı. Ben toplantı salonuna bakan bir bölmeden konuşmayı dinledim. Peker, bir yandan ikmal-i tahsil subaylarını yüceltiyor, ama şunları da söylüyordu:

"Avrupa devletleri bu durum karşısında ne der? Türklerin gerçek ve düzenli bir devlet durumuna geçememiş olduğunu ileri sürmezler mi? Bu nedenle yaptıklarımız doğru değildir, sonuçlarına dikkat edelim bir işi yaparken..."

Yine o dönemin uzun savaşlarını yaşamış insanlarındaki ruhsal yapıyı vurgulamak bakımından bir olayı anlatayım. Harp Okulu'nda bizimle birlikte okuyan bir Müslüman Hintli vardı. Ona "Azad Hindistan" derdik. Uzun olduğundan saçlarını kadınlar gibi topuz yapardı. Manastır İdadisi'nden yetişmekle övünen bir sınıf subayımız bu Azad Hindistan'dan kuşkulanır, ikide birde dolaplarını, gözlerini karıştırdı. Ama saçlarının arasında bir şifre sakladığını da düşünür, saç topuzuna bakmadığı için bu işi bize havale ederdi. Şaka niyetine "bir yoklayın bakalım" derdi. Bizim de dolaplarımız, gözlerimiz taranırdı. Bu arama taramalarda bir sürü gazete, bir dolu dergi çıkardı. Sağdan soldan aldığımız, topladığımız kitaplar ve romanlar da bulunurdu. Ama bir gün bile "bunları neden okuyorsunuz" diye ne bir uyarı aldık ne de bir azar işittik. Yalnız açık saçık kitap ve dergiler konusunda hoşgörü yoktu. Askeri okullarda kitap, gazete sınırlaması daha sonraki yıllarda başlamıştır.

Harp Okulu iki yıldır. Tam bir eğitim gördük. O zamanın koşullarında beden ve fikir bakımından yetiştik. Bağımsızlık Savaşı'ndan zaferle çıkmış onurlu bir ordunun subayları oluyorduk. Ben süvariliğe heves ediyordum. Kura çekilecekti, hepimiz toplandık. Salonda bir heyecan. İsimler okunuyor, adı okunan gidip torbadan bir kâğıt çekiyor. 15 süvari ayrılacak, 70-80 kişi piyade olacak. Sayıyoruz 14 süvari çıktı. Geriye bir tane kaldı. Uzun boylu ve ince olanların süvariye ayrılması için bir de çaba var. Benim adım okundu, torbadan kâğıdımı çekeceğim. Torbayı tutan subay süvari. Benim yapımı elverişli bulmuş olacak ki alçak bir sesle, "incesini" diyor, "ince olanını çek". Ama torbayı karıştırıyorum, karıştırıyorum kâğıtları birbirinden ayırt edemiyorum. Sonunda çekiyorum: Piyade! "Ne yapalım, piyade oluruz." O zaman biraz buruklaşmıştım, ama sonradan piyade olduğuma sevindim.

II. BÖLÜM

GENÇLİK, HAYLAZLIK ve MUĞLA'DA İLK GÖREVİM

Harbiye biterken bir ikinci kura daha çektik; bu kez atandığım yer Muğla 1. Dağ Alayı. Birliğimize gitmeden önce Maltepe Endaht Mektebi'nde eğitim görmemiz, bugünkü adıyla Atış Okulu'nda tatbikat yapmamız gerekiyordu. Ne var ki bu tatbikatın paydos saatlerinde de bizi boş bırakmadılar; bize dans ve muaşeret dersleri verdiler. Dans derslerinde tango, foxtrot, vals öğretiler. Sonra bize bir ay izin verdiler.

Hayatımın birinci bölümü böylece noktalanmıştı. İnsan gençliğinde dünyaya başka biçimde bakıyor. O zaman kendi kişiliğimi bir özeleştiri den geçirecek olgunluk ve yetenekte değildim. Her genç gibiydim. Başarıyı özlüyordum, başarı da kazanmıştım. Ama başıma buyruk bir kişiliğim vardı ve geleceğin bana neler hazırladığını kuşkusuz bilmiyordum. Her insan gibi kendi aile çevreme, yetişme ortamıma, aldığım eğitime göre koşullanmıştım. Asker bir dayı ve ağabey ile eşinden ayrı bir anne elinde büyümüşüm. Babamdan uzaktım. Ağabeyim Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın kahramanlarından. Yaralanmış, malul gazi olmuştu. Çok yakışıklıydı. Savaşçı bir kişiliği vardı. Babam ise aynı tarihsel süreç içinde 150'likler arasında ülke dışına sürülmüştü. Ama suç kendisinde değildi; yaşam ve koşullar onu böyle bir sonuca sürüklemişti. Nasıl olmuştu bu iş?

Bağımsızlık Savaşı'nda biz İstanbul'dayız. Annem güzel ve narin bir İstanbul hanımı. Babamdan ayrı yaşıyor, çünkü Eşmeli toprak ağası Madanoğlu Mustafa Bey eve kuma getirmiş. Madanoğlu Mustafa Bey Eşme'de kendi hayatının fırtınaları içinde yaşıyor. Benim üvey annemden olma kardeşlerimle birlikte. Karakter olarak atak ve becerikli bir kişi. Bu karakteri 150'lik sıfatıyla Bulgaristan'a sürüldüğünde kendisine çok yarıyor ve hayatını kazanmasına dayanak oluyor. Peki Madanoğlu Mustafa Bey nasıl oluyor da Bulgaristan'a sürülüyor? İşte bu sorunun ardında ilginç bir olay yatar. Bu serüven Yunanların İzmir'e çıkmasıyla başlıyor. Yunan ilerliyor, Mustafa Kemal Paşa'dan emirler geliyor. Durum karışık ve zor, eşraf ne yapacak? Askerlik şube reislerine emirler geliyor. Şube reisleri Kuvayı Milliye'ye yardım komiteleri kuruyor. Eşme Kuvayı Milliye'ye yardım komitesinin başkanlığına babam Madanoğlu Mustafa Bey getiriliyor. Üyelerden birisi amcam Madanoğlu Mehmet Bey. Kendisini öldüren ablam Mürüvvet yüzünden Madanoğullarıyla arası açık öteki eşraf ailesinden de üyeler var. Komitenin veznedarı da karşı yandan birisi. Zaman karışık, komite köylerden paralar topluyor, Anadolu'ya yolluyor. Babam toplanan paralardan 415 altının deftere geçirilmediğini saptıyor. Bu kez iki ailenin arasına böyle bir suçlama giriyor. Ve girince entrika başlıyor. Babama karşı olanlar Çerkes Ethem'e haber salıyorlar:

"Madanoğlu Mustafa Bey burada Kuvayı Milliye komitesinin başında, Kuvayı Milliye için toplanan paraları Anadolu'ya göndermiyor, yiyor."

Çerkes Ethem'in astığı astık, kestiği kestik o sıralarda. Ethem haber yolluyor:

"Madanoğlu Mustafa Bey gelsin."

Babam düşünüyor:

"Ben Çerkes Ethem'i ne tanırım ne de bilirim, beni neden çağır-sın?"

Eşraf ve ağa çatışmaları zaman zaman kurnaz ve ince bir politika niteliğine dönüşür. Babam işi biraz kurcalayınca nedenlerini buluyor. Çerkes Ethem adam çağırdığı zaman, soran, inceleyen, gerçeği arayan bir kişi değil; ibret olsun diye suçsuz insanları ağaçların dallarına asıveren biri. Kuvayı Milliye'ye hizmet ettiği zaman bile eşkiya kimliğini bırakmamış. Babam içinden diyor ki:

"Bu işte bir bit yeniği, bir fesatlık var, ben bu tuzağa girmeyeceğim."

Ne var ki Çerkes Ethem, emrine uyulmadığı için kızıyor ve otuz kırk kişilik silahlı bir grup yolluyor, Madanoğlu Mustafa Bey'i zorla getirsin diye.

Bizim ailenin aslı Yörükmüş. Bunu sonradan incelediğim zaman ortaya çıkardım. Abdülmecit zamanında yörük Madanoğulları kibarlarmış, Madanzade adını almışlar. Yerleşik düzene geçtikten sonra doğal olarak yaşayışları değişmiş. Ama aslı faslı dövüşken bir yörük ailesi. Madanoğulları da alıyor silahlarını, Çerkes Ethem'in otuz kırk kişilik grubuyla silahlı çatışmaya giriyor. Bu çatışma, Kuvayı Milliye'yle çatışma oluyor. Ancak çatışma sürerken Yunanların ileri hareketi de sürüyor. Kaymakam kaçıyor, Madanoğlu Mehmet Amca kaçıyor, babam ve adamları kaçamıyorlar. Geriye kaçsalar bu kez Çerkes Ethem'in eline düşecekler. Ölümlerden ölüm beğen... Madanoğlu Mustafa Bey Eşme'de kaldığı için halk mazbatayla kendisini kaymakam ilan ediyor. Yunan geldiğinde o kargaşa içinde kendisine kaymakam muamelesi yapıyorlar. Yunan yönetiminde kaymakam olarak Eşme'de kalıyor babam. Ancak kardeşi Madanoğlu Mehmet'le ilişkisini sürdürüyor. El altından Kuvayı Milliye'ye yardım ediyor, bazı cephanelikleri havaya uçurtuyor. Yunanlar işin farkına varınca babamı tutuklayıp İzmir'e götürüyorlar.

Bu haber bize İstanbul'da şöyle yansıdı:

"Eşme Kaymakamı Madanoğlu Mustafa Bey, Pire (Yunanistan) Mevkufini Siyasiye Hapishanesi'ne gönderilmiştir."

Ben bu belgeyi göstererek okula taksit vermekten kurtulmuş-tum. Ne var ki bütün bunlar savaş ve Mütareke yıllarının kargaşasında ortaya çıkarılacak, kanıtlanacak ve karara bağlanacak gibi değil. Cumhuriyetten sonra Ankara kesin ve sert önlemlerle ülke içinde yeni bir düzen kurmak zorunda. İzmir'in kurtuluşundan sonra babam da kurtuluyor; ama Yunan işgalinde Eşme'de kaymakamlık yapmış adam olarak 150'likler arasında Yunanistan'a sürülmek üzere İstanbul'a gönderiliyor. İşte o zaman yeni bir çelişki ve korku dönemi başladı. Çerkes Ethem sonradan Ankara'yla çatışıp Yunanlara sığınmamış mıydı? Babamı Yunanistan'a yollamak, onu Çerkes Ethem'le bir tutmak olacaktı. Babam Yunanistan'a gitmekten korkuyordu. Annemle birlikte İstanbul Sultanahmet Hapishanesi'nde kendisini görmeye gittiğimizde:

"Aman" demişti, "Benim mürettibimi (gönderileceğim yeri) de-ğiştirtmeye bakın. Yunanistan'a sürülmemi engelleyin. Orada kim olduğum anlaşılırsa beni parçalarlar."

Ankara'nın bütün bunlardan haberi yok. Bizim aile İstanbul'da telaşlandı. Dayım ve ağabeyim zamanın etkili kişilerindendi. Annemle birlikte İstanbul Polis Müdürü Ekrem Paşa'ya başvurdular. Ekrem Paşa, Atatürk'ün emriyle İstanbul'a polis müdürü olarak atanmıştı. Tam yetkili ve güvenilir bir kişi olarak görevinin başındaydı. Mütareke İstanbul'u bir kargaşa ve kıyamet ortamını simgeliyordu. Cumhuriyet döneminde Ekrem Paşa disiplin, dirlik ve emniyeti sağlamıştır. Her neyse... Ekrem Bey araya girdi ve babamın, sürgün yeri değiştirilerek, Bulgaristan'a yollanması sağlandı.

İlk görevime 1927 yılı başında Muğla'da başladım. Demek ki 20 yaşına basmamıştım. Henüz öğrenci yaşıdır bu yaş. Ama bu kısa sürede çok çelişik ortamlarda değişik olaylar görmüştüm. Düşünün ki ilkokula başladıktan göreve atanıncaya dek geçen sürede Birinci Dünya Savaşı başlayıp bitti, İstanbul, İngilizler ve müttefiklerince işgal edildi. Mütareke döneminin kara yılları yaşandı. Anadolu, Yunan saldırısına uğradı. Ulusal Bağımsızlık Savaşı verildi. Ülke kurtuldu. Cumhuriyet devleti kuruldu. Ben bu süre içinde çocukluk ve ilk gençlik yıllarını yaşadım. Bütün sorunlarımın -kişisel de olsa, aile sorunları da olsa- bu büyük çalkantının içinde düşünülmesi gerekir. Ailemiz de ülkenin çilesini paylaşmıştır. Dayım ve ağabeyim, çeşitli cephelerde savaşın ateş çemberinden geçtiler; babam, Batı Anadolu'da savaşın dramını yaşadı. Annem ise bu çerçeve içinde analık uğraşlarını verdi. Ben bu süreçte okuma olanaklarını bularak Cumhuriyetin ilk subay kuşakları arasında yaşama atıldım.

Bunca toplumsal ve siyasal çalkantı elbette insanda bir bilinç yaratır. Ama şimdi düşünüyorum da bilinçten çok inançla dolu olduğumu anlıyorum. İnanıyorduk; Atatürk'le birlikte bir inanca, bir de onura kavuşmuştuk. Gençlik coşkusunu ve delikanlılık duygularını da bunun üstüne katarsanız o yıllardaki durumum anlaşılır.

Bir de içimizden fıskıran askerlik ve yiğitlik özelemleri vardı. Askerliğimin ilk görev günlerinden başlayarak anladım ki (hele o zaman içinde) askerlik disiplindir; ama aynı zamanda geniş bir hoşgörüye de yer vardır. Zaten toplumun yaşadığı nice derin ve uzun acılar ister istemez bu hoşgörüyü zorunlu kılıyordu. Büyükten küçüğe doğru yansıyan bu hoşgörünün silindiği ve acımasızlığın egemleştirdiği yerler, yöreler, zamanlar da vardı. Ama ne yapmalı ki ülke ve toplum yeni bir düzene, yeni çağa ve devrimlere ayak uydurmak zorundaydı.

Son günümü İstanbul'da neşeli geçirmek istemiştım. Eve gelirken bir meyhaneye uğradım. Bir papazkarası içtim. Kocaman bir

şışe şarabı bitirmiştim. Eve sallana sallana girdim. Bizimkilerin alışık olmadıkları bir durum. İnsan subay da olsa evde çocuk sayılıyor. Ablam biraz söylenmek istedi:

"Bu ne hal?"

Annemin analık duyguları kabarmıştı. Belli etmiyordu, ama kuşkusuz üzülmüyordu:

"Bırak" dedi, "Çocuk yarın gidiyor..."

Bıraktılar. Yatağa uzanır uzanmaz sızmış kalmışım. Sabahleyin beni uyandırdılar. Annem dedi ki:

"Cemal, Muğla'da Sami Ağabeyini ara. Sana yardımını dokunur. Katırcıoğullarındanmış..."

O zamanın ünlü vapuru Gülcemal'di. Hep birlikte Galata rıhtımına geçtik. Gemiye eşyalarımı çıkardık. Bir subayın eşyası neler olmak gerekiyorsa benimki de o kadardı. Bir hurç, bir manevra sandığı... Hurcun içinde yatak, battaniye, portatif karyola...

Kucaklaştık. Yaşlı gözlerle beni uğurladılar. O zamanlar bir yerden bir yere gitmek sorundu. Ulaşım bugünkü gibi yoğun değildi. Gurbet yolculukları insanların içlerini sızlatırdı. Vapur düdüğünü çaldı. Yola çıktık.

İzmir'de çocukluk arkadaşım Fuat beni bekliyordu. "Şişman Fuat" derdik ona... Gümrükte memurdu, Kordon'a demirlemiş bir gümrük motorunda kalıyordu. Gemi bozukmuş, onarılması gerekiyormuş. Rıhtıma bağlı gemide keyfimiz keka... Bir düğmeye basıyoruz, garson geliyor; kahveydi, çaydı, içkiydi, getir, götür, akşamı ediyoruz, tavla oynuyoruz. İzmir'de dolaşıyoruz. Ben göreve ne zaman gideceğimi unuttum. Sorumsuzluk duyguları her yanıma kapladı.

Harbiye'den arkadaşım Hulusi'yle de sözleşmiştik. O da Muğla'ya atandığı için birlikte birliğimize katılacağız. Hulusi çok iyi bir çocuktü, biraz delibozuktu. Bir kez Maltepe Atış Okulu'ndayken ben Hulusi'nin tabancasına takılmışım:

"Bu seninki de tabanca mı?"

"Ne olmuş tabancama?"

"Bu, oyuncak tenekeyi delmez be."

Hulusi:

"Dur bakalım deler mi delmez mi" dedi.

Çekti tabancasını salondaki sobanın üstüne boşaltmaya başladı:

"Grav, grav, grav, grav..."

Bana döndü:

"Bak deliyor mu, delmiyor mu?"

"Hulusi Yozgat" derdik ona... O zaman soyadı yoktu, herkes memleketiyle anılır, tanınırdı. Birkaç gün sonra Hulusi Yozgat çıkageldi. Daha önceden haber verdiği için kendisini Basmahane istasyonunda karşıladık. Ben Hulusi'yi kandırıyorum:

"Bak şimdi buradan Aydın'a dört günde bir tren var. Biz trenle gitmeyelim. Fuat'ın gemisi tamir ediliyor. Aydın'a tren üç gün sonra gidecek. Aydın'a varsak, oradan Muğla'ya araç ya buluruz ya bulamayız. Bu gemiyle Güllük'e gideriz, oradan Muğla'ya jandarma otobüsü varmış, ooh keyifle gideriz."

Hulusi'nin aklına yattı. Ama ikinci gün biz güvertede Fuat'la tavla oynarken baktım burnuma bir tabanca namlusu dayandı:

"Nedir bu?" dedim.

Hulusi Yozgat:

"Ulan ben seni vururum."

"Çek şu tabancayı" dedim.

Meğer Hulusi gemide çalışanlardan öğrenmiş ki bu teknenin tamir edileceği filan yok, ben kendisini oyalıyorum.

Ne yapalım? Ben de ayıldım, yaptığım işin doğru olmadığını zaten için için düşünüyordum. Ertesi gün eşyalarımızı aldık, bir faytona bindik, Basmahane istasyonuna geldik. Tren bekliyor. Hulusi Yozgat söyleniyor:

"Hani üç günden önce tren yoktu?"

Aydın'a vardık. Orada da kamyonlar hazır. Hulusi Yozgat söylemiyor:

"Hani Aydın'da araç yoktu, öküz arabasıyla gidecektik?"

Kamyonda şoför bizleri yanına oturttu. Şoför muavini de kapının yanında arabanın basamağında yolu gözlüyor, yardımcı oluyor. Yollarda deve kervanlarına rastlıyoruz. Deveciler ile kamyoncular birbirlerini çekemeyip kırdınıyorlar. Bir seferinde şoför dalga geçmiş, muavin de görmemiş, tam uzun bir tahta köprüünün ortasında devecilerle karşılaştık. Ne olacak şimdi? Deve kolu geri dönemez. Şoför geri basıyor. Ama öfkeli mi öfkeli... Küfrü de basıyor. Şoför geri geri giderek köprüyü boşalttı. Deve kervanı yürüdü, bizi geçerken şoför gaza bastı, ama Muğla şivesiyle bir de küfür savurdu deveciye... Deveci deli oldu, sopasını sallamaya başladı. O zaman ulaştırmanın belkemiği Ege yörelerinde devecilerdi. Kamyonlar yenilik sayılıyordu.

Muğla'da 1. Dağ Alayı...

İlk birliğim... Alay Komutanımız Şahin Bey'e çıktık, selam durduk, kendimizi tanıttık. Komutanımız bizi oturttu:

"Hoş geldiniz" dedi.

Biz tedirgindik. Ama Şahin Bey "Niçin geç kaldınız?" gibi bir soru sordu. Görevlerimiz konusunda bilgi verdi. Emir subayını tanıttı. Konuşmanın bittiğini vurgulayarak:

"Başarılar dilerim" dedi. Ayağa kalktık:

"Sağ olun" dedik. Rahatlamıştık.

Böylece Muğla'da göreve başladım.

Muğla'da başlangıçta tek bir dağ alayı vardı. Sonradan Milas'ta ikinci bir alay kuruldu. Böylece bir dağ tugayı oluştu. Ben 2. Tabur'un 6. Takım Komutanıyım. Bölük Komutan Vekili Üsteğmen Mustafa (Savaşkan) Kurtuluş Savaşı'na katılmış. Coşkuyla anlatırdı o günleri... Fahrettin Altay'ın süvari kolordusunda görev yapmış. Zaferi nasıl haber aldıklarının öyküsü hâlâ kulaklarımda... Bir Yunan uçağı bunların birliğini Yunan sanıp havadan yanlışlıkla rapor atmış. Raporda şu bilgiler veriliyor:

"Türk birlikleri her yandan ilerliyorlar, çekilin!"

Bizimkiler sevinçten ağlaşmaya başlamışlar ve Yunan geri kollarını vurarak ilerlemeye koyulmuşlar. Birliğimizde Ulusal Bağımsızlık Savaşı'na katılmış ve çok kahramanlık göstermiş subaylar vardı. Bu subayların durumları da başkaydı; savaşlar onların kişiliğini etkilemişti; hepimiz onlara bir başka gözle bakar, büyük saygı gösterirdik.

Muğla'da iyi subaylık yapamadım ben. Askerliğimizi yokluk içinde yürütmeye çabalıyorduk. Kışla yok, camilerde, depolarda dağınık durumda asker. Ama sabah talim, öğlen yemekten sonra ders yapıyoruz. Gece yemekten sonra yine ders veriyoruz. Eğitime çıkıyoruz; ancak askerin üstünde başında yok. Verilen giysiler yazlık. Yerde sürünme, emekleme, sıçrama, yatma, çökme, kalkma derken on beş günde askerin giysileri parçalanıyor. Bir kez yıkanınca büzülüyor, çekiyor. Denetimlerde kumandana karşı düzenli ve güzel bir görünüme girmek gerekir. Biz ceviz kabukları ile yapraklarını kaynatıyoruz. O zaman askerin iç çamaşırları bugünkü gibi kısa değil. Uzun don ve kollu iç gömlekleri var. Biz bu iç çamaşırlarını ceviz boyasıyla kahverengiye boyayıp don gömlek talime çıkıyoruz. Esas üniformayı teftişe saklayalım diye... Pabuçlar da dayanıklı değil. Sümerbank'ın yolladığı postallar bir buçuk ay dayanmaz. Ne yapalım? Ayakkabıları parçalanıncaya dek erata giydirirdik.

Her şeyden yoksunduk. Talime çıktığımızda top sesi yerine davul çalardık; futbol maçlarında çevrilen kaynana zırtlılarıyla makineli tüfek sesini taklit ederdik, teneke çalardık. Atsız bir araba bulur, üs-

tünü yatak çarşaflarıyla örter, tank biçimi verir, top yerine bir soba borusu yerleştirdik. Erler bu sözde tankı arkadan iterlerdi. Talimler bu hava içinde geçerdi. Üst üste savaşlar ülkenin belini büküyordu. Ekonomik güçsüzlük apaçık ortadaydı.

Haftada iki kez Muğla'dan Sakar tepesine yürüyüş yapardık. Dağların doruğundan deniz görünürdü. O zaman İtalya saldırganlaşmaya başlamıştı. On İki Ada İtalyanların elindeydi. Beni hep önceden gönderirlerdi ve her yürüyüşte elimdeki plana göre verilen emirleri yerine getirir, İtalyan rolüne çıkardım. Düşman flamasını gösterilen yere diker ve denize dimdik bakan Sakar tepelerinde düşman çıkarmasını koruyan birliğin kumandanı olurum. Bizimkiler yetişir, taarruz ederler, beni söküp atarlardı. Böyle harp oyunlarıyla askerin bilgisini ve gelişmesini sağlamaya çalışırdık.

Muğla'dan Sakar'a giden yol 20 kilometreye yakındır. Sakar tepelerinden bakıldığında kayaların denize dimdik indiği görülür. Aşağıda Gökova Körfezi masmavidir. Çocukluğumda annem beni İzmit'e götürdüğü zaman körfezin bitimini göstermiş, "bak Cemal" demişti, "denizin ucu". Sakar tepesinden Gökova Körfezi'ne bakarken hep annemi anımsardım.

Çocukluğumda babamı görmek için Eşme'ye gittiğimi ve dönüşte evde bir yabancı delikanlı gördüğümü daha önce anlatmıştım. "Kim bu?" diye sormuştum. O sıralarda çevrede güven yoktu; eşkiya kol geziyordu. Gecelerin neler getireceği bilinemezdi. Annem evde yalnız kalmaktan korkmuş, Merkez Komutanlığı'na başvurmuştu. Erkânıharp Miralayı Behçet Bey'in hemşiresi olduğundan Ordu kendisini korumaya almıştı. Annem "efendilerden" birini seçmişti. O zaman yedek subay adaylarına "efendi" denirdi. Yedek subay adayı Sami (Katırcıoğlu) Efendi akşamları geliyor, bizde yemek yiyor, sabah erken kalkıp birliğine gidiyordu.

Sami Ağabey Muğla'nın tanınmış bir ailesindenmiş. Ben Muğla'ya gittiğimde Sami Ağabeyi buldum. Çok sevindi. Bu nedenle çevreye yabancılık çekmedim. Muğlalıların çoğu okumuş yazmış insanlardı. Hepsisi güler yüzlü ve temizdiler, şakacıydılar. İyi dostluklar kurdum. Hatta hiç unutmuyorum. Bir gün arkadaşlarla ağaçların altında sofra kurmuş, yiyip içiyorduk. Ben dedim ki:

"Yahu ben Muğlalılar kadar enayi insanlar görmedim."

İçimizde Süreyya Kolcuoğlu da vardı:

"Neden enayi oluyormuşuz?"

Çevreyi gösterdim:

"Baksanıza güzelim marulları tohuma kaçırmışsınız."

Süreyya Kolcuoğlu gitti, benim "güzelim" dediğim marullardan birisini söktü, getirdi. Burnuma doğru uzatarak:

"Bak İstanbullu" dedi, "bu marul değil, tütün".

Ben Muğla'nın şarkılarını, türkülerini hep öğrendim. Adeta Muğlalı gibi oldum. Bir kez Karabağlar'da oturuyorduk. Yanımızda Muğlalı Operatör Doktor Cemil Bey vardı. Bana bakıp sordu:

"Bu kimlerden, ben tanıyamadım."

"Bu yabancı" dediler. "Aramıza karıştı, her şeyimizi öğrendi, ısındık. Biz ondan ayrılamıyoruz, o da bizden ayrılamıyor."

Muğla, ilk görevimdi; ama zor gelmedi bana ilk görev. Çok gençtim, yanlışlarım da oldu kuşkusuz.

Ordu Komutanımız Fahrettin Altay'dı. Kolordu Komutanımız Derviş Paşa... Önce Derviş Paşa geldi. "Ordu Kumandanı gelecekmış" diye bir haber yayılmıştı. Derviş Paşa sık sık gelir, denetleme yapardı, ama ilk kez gece yatısına geldi. Yemekte müzik çalınırdı. Bu görev bana verildi. Alay Komutanı böyle uygun gördü. O zaman radyo yok. Gramofonun başında yemek müziğine uygun şeyler çalıyorum. Dans plakları çalmayacağım kuşkusuz. Çünkü Derviş Paşa öfkelenir, ortalığı birbirine katar. Yemek bitti, oturduk. Derviş Paşa demiş ki:

"Bu gece toplantıya gerek yok."

Paşa bizimle konuşmaya başladı:

"Çocuklar gazete okuyor musunuz bilmem ama okumanız gerekli. Bir Mussolini çıktı ortaya, 'Mare Nostrum' diyor Akdeniz için... Akdeniz yalnız onların deniziymiş. Herif hazırlanıyor. Nereye çıkacağı belli değil. Askerlikte hazırlıklı olmak usuldür. Eğitimleri bunun için yapıyorsunuz. Ancak Mussolini buraya gelemes, gelse de çikamaz, bir adım atamaz."

Derviş Paşa bu sözleri nutuk atarcasına söylemedi. Çok sakindi. Yavaş ve güvenli bir sesle konuşuyordu. Böylesi daha etkili oluyor. Hepimiz inandık.

Fahrettin Altay geldi. Sonradan kışlanın yapıldığı düzlükte biz toplandık. İki taburuz. İki de batarya var.

"Hazır ol!.. Sağaaaaa bak!"

"Nasılsınız?"

"Sağ ol!"

"Rahat!" komutu verildi.

Fahrettin Altay, Alay Komutanı'na bir şeyler söylüyor. Biz durmuyoruz. Saftayız. Alay Komutanı, dik sesiyle bağırdı:

"Mülazım (teğmen) Cemal buraya gelsin!"

Fırladım, koştum, çakıldım, selamladım. Sonradan öğreniyorum ki Altay "Bir teğmen çağır" demiş. Alay Komutanımız Ali Barut beni çağırmış. Oysa bizim sınıftan on bir kişi kurayı çekip buraya gelmiştik. İçlerinde en dalgacıları benim. Nasıl oluyordu bu iş? Ben sonradan Alay Komutanımıza uygun bir zamanda sırasını getirerek bunun nedenini sormuştum. Deneyimli komutanımız dedi ki:

"Doğru seni çağırdım. Çünkü onları çağırırsam utançlarından, ağızlarından bir kelime duyulmaz. Sen paldır küldür konuşursun."

Fahrettin Altay emretti:

"Her piyade bölüğünden bir manga çağır."

Bağırdım:

"Ordu Komutanı'nın emri: Her piyade bölüğünden emrime bir manga gelsin. Marş, marş!"

Her bölükten marş marşla altı manga geldi.

Fahrettin Altay:

"Bir daha seslen bakalım" dedi, "Her makineli tüfek birliğinden bir makineli gelsin".

Sonra her bataryadan birer top çağrıldı. Dağ topları da geldi. Ordu Komutanı, o zamanın deyimiyle:

"Şimdi" dedi, "Bunları tertip ve taksim et bakalım; yani bir takım haline, bir birlik durumuna getir".

Ben tertip taksimi yaptım. 1. Bölük'ün birinci mangesinden başlayarak üç mangayı bir takım, öteki üç mangayı ikinci takım olarak düzenledim. Makineli tüfeklere "Sen birinci tüfeksin, sen ikinci tüfeksin" diye gereken emirleri verdim. Topları da yerli yerine koyduktan sonra bağırdım:

"Dikkat, sağa bak!"

Altay Paşa:

"Tamam, şimdi rahat edin. Şu Hisartepesi'ni görüyor musun?" Hisartepe, Muğla'nın içinde bir tepedir. Halkın dilinde Asartepe olmuştur bu tepe.

Komutan emrini sürdürüyor:

"Savaş emniyeti içinde Hisartepe'ye yürüyeceksin. Tepeye çıktktan sonra kale nizamı (çevre savunması düzeni) alacaksın. Düzen bittiği anda bir işaret fişegi atacaksın. Biz buradan saati saptayacağız."

Önce üç kişilik bir keşif kolu çıkardım. Bunlar iki kilometre kadar yürüdükten sonra bir çift gözcü çıkardım. Onlar 500 metre ilerleyince bir uç mangesi çıkardım. Uç mangesinin bir kilometre kadar ardından birinci takımı yürüttüm. Makineli tüfekler bu takımı izlediler. Daha sonra ikinci takımı bir manga eksik olarak yürüttüm.

Topları da bunların arkasına taktım. Böylece en arkada bir manga kalmış oldu. Komutan sordu:

"Neden bu mangayı en arkaya bıraktın?"

"Toplar, tepeye tırmanırken zorluk çıkarsa manga yardım etsin diye arkaya bıraktım" diye cevap verdim. Komutan:

"İyi" dedi gülerek.

Ben İstanbul'un fethine çıkmış bir mareşal kasıntısı içinde koşuyorum. Tepeye çıktık, çevre savunması düzenini aldık, işaret fişegini attık. Saate baktım, "toplan!" dedim. Toplandıktan sonra yürüyüş koluyla çıkış yerine geldik. Baktım, ortalıkta makaslı dürbünün başında bir tek binbaşı var. Canım sıkılmıştı. Ben olağanüstü bir görevi yerine getirmiştim. Gelip Ordu Komutanı'na tekmil (rapor) vermek isterdim. Karşıma bir binbaşı çıkıyordu. Binbaşuya tekmili verdim. "İyi, güzel, çabuk geldin" dedi. "Şimdi orduevine git, Komutana tekmil ver."

Orduevi, şimdi Muğla Parkı'nın yanı başında. Orduevinin yapılması da bir ömürdür. Çünkü Fahrettin Altay geliyor diye bir günde yapıldı. Alay Komutanı düşünmüş "Fahrettin Altay gelecek; onu nerede oturtup ağırlayacağız?" Doğru dürüst bir yerimiz yok. Sundurmalar altındayız, orada buradayız. Daha çok Türk Ocağı'na gidiyoruz. Kitap okuyanımız oluyor, konuşuyoruz, tartışıyoruz, okuyanlar ortaya fikir atıyorlar. Türk Ocağı bize epey şeyler verdi. Ama bizim bir gazinomuz yok. Alay Komutanı eksikliği duyuyor, biliyor. Fahrettin Altay'ın Muğla'ya gelmesi bir gerekçe oldu. Bir pazar sabahı saat sabah 06.00'ydı, hepimiz birer tezkere aldık. Alay Komutanı'nın emri. Herkese bir görev verilmiş. Kimi iki kilo cam çivisi sağlayacak, kimi üç kilo tahta çivisi, kimi altı kilo boya, kimi başka bir şey... Herkes aldığı emri iki saatte yerine getirdikten sonra saat tam 08.00'de deponun önünde bulunacak. Hepimiz emre göre gerekli şeyleri bulmak için dağıldık. Esnafı evinde buluyoruz. Gerekli malzemeyi söylüyoruz. Pazarlık edip fiyatını saptırıyoruz. Sonra dükkâna gidip alıyoruz. Alay Komutanı'nın emrine göre bir senet imzalayıp veriyoruz. Eski depoyu orduevine dönüştürmek için ne gerekliyse Alay Komutanı düşünmüş. Akşamüstü iş bitirildi. Yapının boyası moyası tamamlandı. Ertesi gün de orduevinin önündeki bahçeye bir dans pisti yaptık, çiçekler diktik, düzelttik. Orduevi böylece bir günde oluştu. Bahçesi de var. Esnaftan aldığımız malzemenin parasını da kantinden yavaş yavaş ödedik.

İşte ben bu orduevine gidip Fahrettin Altay Paşa'ya tekmil vereceğim. Nasıl söyleyeceğim? Kafamda söyleyeceklerimi sıralayarak

orduevine doğru yürüyorum. Düşünceliyim. Varınca gördüm ki bahçede masalarda subaylar, aileler oturmuşlar. Kalabalık, kameriye gibi bir yer yapılmıştı. Orada Alay Komutanı ve erkânı var. Fahrettin Altay Paşa, dans pistinin orta yerine düşen bir sandalyeye oturmuş. Paşa öfkeli. Yüksek sesle konuşuyor. Ben kafamın içinde vereceğim tekmili düşünerek yürüyorum. Ordu Komutanı'nın neye bağırduğına baktığım, ettiğim yok. Dikine yürüyorum. Altay Paşa'nın önüne gelince bir selam çaktım:

"Komutanım, emrinizi 1 saat 53 dakikada yerine getirdim" diye tekmili verdim.

Komutan bana baktı, çevreye baktı:

"Gördün mü?" dedi.

Ben sustum. İçimden "acaba neyi 'gördün mü?' diye soruyor?" diye düşünüyorum, biraz da sıkıntılıyım. O sözünü sürdürdü:

"Senin gibi bir teğmen, altmış tane vali eder; ben senin gibi teğmeni, altmış valiye değişmem..."

Allah Allah, neler oluyor? Ben esas duruştayım, bekliyorum. Fahrettin Altay konuşmasını sürdürüyor. Benimle ilgilenmiyor. Konuşma uzayınca ben bir selam daha çaktım, bir yana çekildim. Sonradan durumu anladık.

O zamanki protokole göre Vali, Ordu Komutanı'nı karşılamaya çıkmamış. Hükümet temsilcisi olduğu için yerine mektupçusunu yollamış. Ordu Komutanı'nı karşılamaya herkes katılmıştı. Altay Paşa, karşılama törenine Valinin gelmemesine çok içerlemiş. Vali ise konağında bekliyor... Kendisi ilde devletin en yüksek memuru olduğundan Ordu Komutanı, Valiyi makamında ziyaret edecek, o da üstüne düşen ağırlamayı yapacak. Fahrettin Altay Valiye uğramadı, denetimlerini yaptı. Orduevinde geceleyin düzenlenen toplantıya Valiyi çağırmadı. Ertesi günü ayrılırken hepimize teşekkür etti:

"Beğendim" dedi; "ancak burada gördüğüm muamele (Valinin davranışlarını vurguluyor) karşılıksız kalmamalı, gereken tutum alınmalı."

Uğurladık, Ordu Komutanı gitti.

Aradan iki üç gün geçti. Muğla'da Ali Çavuş'un hanının karşısında bir lokanta var. Güzel elbasan tavası yapıyor aşçı. Ben orada elbasan tavası yiyorum. Baktım, Yüzbaşı Ruhi yanıma geldi. Yüzbaşı Ruhi'yi herkes sever. "Deli Ruhi" diye anılıyor. Anlatıldığına göre Çanakkale Savaşlarında büyük yararlılık göstermiş. Başından yaralanmış. Kafasının bir yerinde şarapnel parçası kalmış, çıkara-

mamışlar. "Deliliği ondanmış" derler. Yüzbaşı Ruhi'nin ilginç bir kişiliği var. Savaşın kalıtımını taşımak kolay değil.

Biz Ulusal Bağımsızlık Savaşı'na katılmış bütün subaylara saygı gösterirdik, hepsini çok severdik. Bir başkasında bağışlanmayacak davranışlar onlar için doğal sayılır, hoş görülürdü.

Deli Ruhi bunlardan birisiydi. Yüzbaşı Ruhi çok efendi bir adamdı, çok kibardı, centilmendi. Kimseyle senli benli olmaz, herkese "siz" diye hitap ederdi. Türk Ocağı'na sık sık gelirdi. Tek bir rakı isterdi. Tepsinin içinde mezesiz rakı gelirdi. Dünya ve ülke sorunlarının tartışılmasına bazen Yüzbaşı Ruhi de katılırdı. Bir yandan rakısını yudumlar, bir yandan fikirlerini savunurdu. Ama tartışmanın bir yerinde öfkelenirdi mi "Sizin efendim..." diye söze başlar, lafını en yakası açılmadık küfürlerle sürdürdükten sonra şöyle bağlardı: "Ananızı satarım, arz edebildim mi?"

Yüzbaşı Ruhi ile benim aramda bir dostluk kurulmuştu. O zaman erlere atış talimleri yaptırdıktan sonra atış raporları düzenledik. Diyelim ki bölüğün 70 acemi eri atış talimlerine katılıyor. Atış ödevleri yatarak, çökerek, ayakta, değişik biçimlerde gerçekleştiriliyor. Peki ödevin sonucu ne? Başardı derecesi ya da oranı nedir? Çoğu kez sonuçlar bağlanıyor. Bir ödevini iyi yapan, ötekinde başarı gösteremeyebilir. Çünkü atışı yaparken formda olmak gerekli. Uykusuzluk, sinirlilik, el titremesi, moral bozukluğu gibi etkenler sonuçları değiştirebiliyor. Bir tek ödevi yapamayan başarısız sayıldığı için atış defterini tutarken hesaplı olmak gerekiyor. Bir tek ödevde başarısız olmuş, ama öteki ödevlerinde iyi sonuçlar almış kişiyi başarılı kılmak için küçük bir hile doğal sayılıyor. Sözgelimi bir tek atışta tekleyen erin bazı atış sayılarında küçük bir artırım yapmakla tablo değişebiliyor. Yukarıdan da atış raporlarını başarılı oranlarda istedikleri için bu hesabı dikkatle yapmak gerekiyor. Yüzbaşı Ruhi'nin bu işe pek yatkınlığı yok, hesap kitapla başı hoş değil. Bu alanda ben kendisine yardımcı olduğumdan aramız çok iyi. Ayrıca sanırım bana da güveniyor. Hiç unutmam o zaman "memurin rakısı" vardı. Ben Deli Ruhi'nin raporlarını düzenledim mi bir şişe memurin rakısı alır bana armağan ederdi.

Deli Ruhi geldi oturdu. İçmişti. Her akşam içerdi çünkü... Ben içmiyordum. Ruhi seslendi:

"Biraz tek getir bize!"

Bir tek ben içtim. Bir de o. Sonra bana baktı:

"Bu akşam göreve" dedi.

"Ne görevi?"

"Duymadın mı, Ordu Komutanı giderken ne dedi?"

"Ne dedi?"

"'Bana yapılan muamele karşılıksız kalmamalı' dedi."

...?

"Karşılığı vermek lazım."

"Kim verecek?"

"Kim verecek, ben Deli Ruhi, sen Mülazım Cemal."

"Verelim, ama nasıl vereceğiz?"

"Bu akşam Valiye bir sopa çekeriz, hakaretin karşılığı verilmiş olur."

"Tamam..."

"Öyleyse bir tek daha at."

Birer tek daha attık. Lokantada biraz daha eğlendik. Sonra dışarı çıktık. Gezinip vakit geçiriyoruz. Dedikodulara göre Valinin bir ilişkisi varmış. Vali her gece çıkıyor, yürüyerek konağına geri dönüyor. Biz vali konağının çevresindeki ağaçların altında bekliyoruz. Saat 11'i çeyrek geçiyor. Vali göründü. Arkasında polisi var. Biz adamcağızın üstüne yürüdük. Polis kaçtı. Biz Valiyi biraz tartaklayıp oradan uzaklaştık.

Sonradan bu olayı çok düşünmüşümdür. Pişmanlıkla... Ben çok gençtim. 20 yaşında ya vardım ya yoktum. Bir yandan içimde eylem eğilimi güçlüydü bir yandan Deli Ruhi'ye bir savaş kahramanı olarak bakıyor, gözümde yüceltiyor, yüreğimle bağlanıyordum.

Yüzbaşı Ruhi'ye gelince...

Onun da savaştan aldığı yaralar kapanmamıştı. Deli Ruhi'nin kuşağı hem Birinci Dünya Savaşı'nda hem Ulusal Bağımsızlık Savaşı'nda ölüm çemberinden kaç kez geçmişti. Bunlar savaş yorgunu adamlardı. Ve harbin vurgunlarıyla yaralıydılar. İçlerinde dengesini koruyanlar çoktu; ama bazıları da savaşın ruhlarında açtığı yaraları saramamışlardı. Bu yaraları sarmak zordur.

Sonradan duyduk ki Vali, ertesi sabahın karanlığında otomobile binip kentten ayrılmış. Nereye gittiği belli değil. Meğer İzmir'e gitmiş. Çünkü Ordu Kumandanlığı o sırada İzmir'de. Mareşal Fevzi Çakmak bir dış geziye gittiği için onun yerine 2. Ordu Kumandanı Fahrettin Altay bakıyor. Altay Paşa, Ordu Kumandanlığı'nın İzmir'de olmasını istiyor. Hemen bir emir çıkarıp konusu değiştirmiş. Ordu Karargâhı Konya'dan İzmir'e taşınmış. Vali İzmir'e gidip Fahrettin Paşa'yı bulmuş. Konuşmuş, barışmışlar. Ne var ki birkaç gün sonra Alay Komutanı Ali Barut, Yüzbaşı Ruhi ile beni çağırttı:

"Siz miydiniz Vali'yi ürküten?" dedi.

Hiç ses çıkarmadık. Komutan biraz asık suratla:

"Benim haberim olmalıydı; ama Ordu Kumandanı teşekkür ediyor size" dedi.

Bu olaydan sonra protokol değişti. Bir şehre komutan gelirse vali karşılamak zorunda, vali gelirse komutan karşılamak zorunda... Durum aydınlandı. Kötü bir iş yapmıştık, ama iyi sonuç verdi.

Bizim Muğla'daki birliğimizde bazı yüzbaşılar vardı ki cephedeki kahramanlıkları efsane gibi anlatılırdı. Ama barış zamanında savaş koşulları yoktur. Bu yürekli insanların ileri geri davranışları hem üst hem ast kesiminde anlayışla karşılanırdı. Sözelimi bir Topçu Fevzi de vardı ki karısıyla kavga ettiği zaman gece yarısı bataryayı kaldırır, mevzie sokar, evine ateş ettirmeye kalkar.

Ama dünyanın en iyi adamıdır; o başka bir şey...

Bir gün bu Topçu Fevzi, Ali Çavuş'un hanının önüne bir yaygı serdirmiş, önüne şişeyi koymuş güpegündüz... Bakkal da yanı başında, peykeden uzatıyor; peynirdir, pastırmadır veriyor. Olay hemen duyuluyor. Kimse kaldıramıyor Topçu Fevzi'yi. İş büyüyor, Tugay Komutanlığına dek yansıyor. Ben de uzaktan durumu izliyorum. Tam karşıda Berber Mehmet'in dükkânına girdim, ne olacak diye merakla bakıyorum. Savaşın subayları birbirlerini tanırlardı. Onların kuşağı bir başka hukuk içinde birbirlerine yaklaşıyorlar. En sonunda Topçu Fevzi'yi kaldırmak için Tugay Kumandanlığından Kurmay Albay Avni Bey geldi. Esmer, pehlivan yapılı bir adam. Beş adım gerisinde iki inzibat eriyle Tugay Kumandanı yaklaşıncı Topçu Fevzi şöyle bir baktı sarhoş gözlerle:

"Bana Erzurumlu Topçu Fevzi derler" dedi.

Onun böyle demesiyle birlikte Tugay Kumandanı bir hareketle ceketini çıkarıverdi. Nasıl yaptı bilmiyorum. Palaskası yoktu. Belki özellikle düğmelerini de çözmüştü. Kumandan çıkardığı ceketini inzibatlara doğru attı. O zaman yakalar kapalı olduğundan ceket, fildikoz denilen iç fanilasıyla giyilirdi. Albay kahverengiye dönük renkteki iç fanilasıyla Deli Fevzi'nin karşısına dikildi:

"Ulan bana da Bursalı Kara Avni derler."

İki adam birbirine bakiştılar. Sonra Topçu Fevzi yavaşça önündeki şişeyi aldı, peykeden içeri bakkala verdi, meze tabağını da bakkala verdikten sonra ayağa kalktı. Zorla bir selam verdi. Dönüp sallana sallana gitti. Albay hiçbir şey yapmadan arkasından izledi.

Ne var ki Tugay Komutanı emir vermiş:

"Piyade Alay Karargâhında bunu üç gün hapsedin."

Piyade Alay Karargâhı, pazarın sonuna doğru dere içinde bir Rum evi... Topçu Fevzi orada bir gün yatmış, ertesi günü çıkıp gelmiş, orduevinde rakı içmeye başlamış. Ben de o gün nöbetçi subayıydım. Bir kışla olmadığı için nöbetçi subaylığı elden elde şöyle aktarıldı: Bir kâğıt geliyor elimize, bu kâğıtta nöbetçi subayı olduğumuz ve görevi devraldığımız yazılı. Ertesi günü öğleye kadar ben nöbetçiyim. Alay Komutan Muavinimiz beni gördü:

"Oğlum sen ne biçim nöbetçi subaysın?"

"Neden efendim?"

Bu konuşma orduevinde geçiyordu. Hava kararmıştı. Ben de şöyle bir bakayım diye uğramıştım. Komutan:

"Eee" dedi, "Bu Topçu Fevzi mahpus; ama çıkmış buraya gelmiş, sen nasıl hapisten çıkardın bunu?"

"Komutanım ben Alay Karargâhına uğramadım. Görevlerimi yaptıktan sonra yemekleri dağıtıp şimdi buraya geldim."

"Görev senin, nöbetçi subaysın, bunu kaldırıp Alay Karargâhına götüreceksin."

"Başüstüne!"

Ben Topçu Fevzi'ye yaklaştım:

"Merhaba yüzbaşım..."

Başını kaldırıp bana baktı:

"Merhaba, gel, sen de bir kadeh iç."

Oturdum bir kadeh de ben aldım. Hoşbeşten sonra sırasını getirip konuştum:

"Yüzbaşım beni zor duruma düşürüyorsun. Sen hapismişsin, kalk karargâha gidelim, orada içelim."

Amacım Yüzbaşığı karargâha götürürebilmek. Orduveinden çıkar sam ve karargâha götürsem bir sorun kalmayacak. Çünkü karargâh ceza yeri. Fevzi:

"Yok" dedi, "gitmem".

Ne yapayım? Kalktım Alay Komutan Muavini'ne durumu anlattım. Komutan dedi ki:

"Oğlum istersen bağla götür, ne yaparsan yap, ben sana bu görevi verdim."

Düşündüm, taşındım. Yine Yüzbaşı Fevzi'nin yanına oturdum. Nasıl yaparım ederim de Yüzbaşığı götürürüm. Çok zor bir durum içindeyim.

Birden aklıma bir düşünce geldi. Kalktım. Bizim bölük hemen arkada. Gittim, bölükten pehlivan yapılı birkaç er seçtim. Durumu anlattım. "Siz" dedim, "Bana bir görevi bitirmiş de tekmil veriyor-

muş gibi geleceksiniz (Askerlikte akşam tekmil verme göreneği olduğundan bu yadırganmaz). Ben işareti verince hep birlikte üstüne atılacaksınız; koltuklarına girip kısıkvrak tutacaksınız. Hava karanlıktır. Alay Karargâhına kimse görmeden götüreceğiz."

Ben orduevinin arkasında bu emirleri veriyorum. Ancak masadan birdenbire kalkışım Fevzi'yi kuşkulandırmış. Çünkü o sırada kaldırımdan bir kadın geçiyormuş. Demiş ki Topçu Fevzi:

"Cemal bu kadınla buluşacak..."

Hemen kalkıp ardımdan gelmiş. Ben erlere fısıfısıf talimat verirken, Fevzi de kafasını uzatıp sormasın mı:

"Ne oluyor Cemal?"

Baktım ki ayağıma kadar gelmiş.

"Tutun!" dedim erlere...

Dememe kalmadı Fevzi tabancasını çekti:

"Ulan yaklaşmayın, hepinizi yakarım."

Çok korktum. İçkili adam. Bir kaza çıkarsa hepimiz yanacağız. Can havliyle üstüne atıldım. Askerler de ardımdan yüklendiler. Elinden tabancasını aldık.

"Tamam" dedim, "Getirin bir sedye..."

Sedyeye yatırdık. Üstünü battaniyeyle örttük.

"Hiç kımıldama" dedim, "Söz veriyorum, içeri girince rakı getireceğim, sana davul da çalarım, davul... dıttırı, dıttırı..."

Ne yapayım ben emir aldım. Yüzbaşı Fevzi davul meraklısı, çünkü keyfe gelince davulla tamzara (Erzurum'un bir oyun havası) çaldirır, neşelenince kalkar oynar.

"Ses çıkarmayacağına söz ver yüzbaşım..."

"Peki..."

"Yahu az kalsın birimizi vuracaktın."

Yüzbaşı Fevzi:

"Sen o tabancaya baksana" dedi.

"Nesi var?"

"Kurşunu yok."

Baktım gerçekten kurşunu yok. Biz yola koyulduk. Ne var ki yolda Yüzbaşı Fevzi nara atmaya başladı:

"Ulan topçuluk öldü mü? Topçular kanınız mı kurudu? Piyadeler beni bağladılar, götürüyorlar, yetişin..."

Eyvah...

Biz zar zor Yüzbaşı Fevzi'yi Alay Karargâhına attık. Ama topçular da karargâhı sardılar. Gece karanlık. Ne yapmalı? Hepsine dedim ki:

"Bana bakın yüzbaşınız rakı istiyor, rakı getirin."

Rakı getirdiler, pencereden uzattılar. Alayın davulu da var. Topçu Fevzi rakı içiyor. Ben de davulu aldım. Bir yandan burnumla dattırı dattırı diye söylüyorum, bir yandan elle tamzara çalar gibi davul çalışıyorum. Yüzbaşım kafayı bulmuş, oynuyor. Bu iki saat sürdü. Kapılara arkadan kol demiri vurduğumuz için topçular dışarıda kaldılar; omuzluyorlar, ama giremiyorlar. Bir yandan da devamlı Alay Komutanı'nı arıyorum. Sonunda Alay Komutanı geldi:

"Ne oluyor?"

Durumu özetledikten sonra:

"Şimdi" dedim, "Boyuna rakı içiyoruz, ben davul çalışıyorum, o oynuyor, topçular da ayakta..."

Alay Komutanı güldü:

"Peki" dedi, "seni nöbetten affettim, git yat!.."

Sonrasını bilmiyorum; ama dediğim gibi en gerilimli olaylar bile bir noktada tatlıya bağlanabilirdi. Nice kanlı serüvenler yaşamış, ulusal bağımsızlık yolunda gözünü kırpmadan ölüme atılmış kişilerin günlük yaşam içindeki davranışlarını geçmişten soyutlayıp ele almak yanıltır. Biz o dönemde bunu biliyorduk. Ben çocuk yaştaydım, 19 yaş nedir ki? Buna karşın durumu değerlendirebiliyordum.

III. BÖLÜM

NIĞDE'YE ATANIŞIM VE KENDİME GELİŞİM

Muğla'da iyi askerlik yapamadığımı biliyorum. Kendi kendimi eleştiriyorum. Bir ocak içindeydim. Ağabey-kardeş, baba-oğul gibiydi herkes. Talimler, yürüyüşler... Bunlar doğal şeylerdi. Bizler günde 40-50 kilometre yürüyüş yapardık. Mareşal Fevzi Çakmak demiş ki:

"Günde 100 kilometre yapsınlar..."

Kendi kendimize:

"Ooo" derdik, "yüz kilometre yapılır mı günde?"

Askerliği ne kadar sevsem, görev duygum ne denli yoğun olsa da yaşım başım gereği haylazlığa da savruluyorum. Bir gün önemli bir randevum vardı. O gün eğitime çıkmamam gerekiyor. Bizim bölükte arkadaşım Şahin takım subayı. Dedim ki Şahin'e:

"Sen bölüğü bugün sapa bir yere götür, Ali Barut (Alay Komutanı) görmesin, sonra 'nerede Cemal?' diye sorar, ben bugün eğitime gelemiyorum."

Şahin:

"Peki" dedi.

Bölüğü sapa yer diye Yılanlı yolunun dibine götürmüş Şahin, eğitime başlamış. Alay Komutanı Ali Barut'un da o gün tomruk müfrezesini denetleyeceği tutmuş. Yılanlı Dağı'na gitmiş; dönüşte bizim bölüğe rastlamış, bakmış ben yokum. Sormuş:

"Nerede Cemal?"

Şahin hık mık etmiş, "keyifsizdi, rahatsızdı" gibi şeyler söylemiş.

Ali Barut:

"Şunu bir hapsedeyim" demiş.

Yorgun dönüp yatmış Alay Komutanı. Ertesi günü beni hapsedeceğini anımsamış, ama niçin hapsedeceğini unutmuş. Çağırılmış emir subayını:

"Yaz" demiş, "Mülazım Cemal 24 saat oda hapsi".

Ne var ki bir neden göstermek gerekiyor. Ali Barut olayı unuttuğu için kendine göre bir gerekçe bulmuş:

"Nöbetçi subayıyken palaskasız yemek dağıttığı için..."

Ben ise o sırada Alayın spor subayı olmuştum. Nöbet sırasından çıkarılmıştım. Spor işleriyle uğraşıyorum, spor alanını düzenliyorum. Erlere nöbetçi subayı olarak yemek dağıtamam ki nasıl olur böyle bir şey? Aklıma eğitime gitmediğim için ceza yediğim gelmiyor. Ne olacak 24 saatlik oda hapsi? Nedir ki askerlikte? Yat, cezayı çek ve çık değil mi? Hayır. Bir gece geçti. Ertesi günü bir dilekçe yazdım. Dilekçe Tabur Komutanından geçerek Tugay Komutanına ulaştı. Alay Komutanını şikâyet ediyorum. Dört beş gün geçti. Bir gün eğitimden dönerken Tugay Karargâhının önünden geçiyoruz, rap rap rap... Baktım Tugay Komutanı cama vuruyor. Eliyle bana "gel!" işareti yaptı Komutan...

Hasan Çavuş'a "Bölüğü sen götür" dedikten sonra ayrıldım. Tugay Komutanının odasına girdim. Komutan:

"Bir dilekçe vermişsin, hapsedilme kararına karşı" dedi. "Biz kovuşturma ve inceleme yaptık. Gerçekten sen spor subayı olmuşsun, nöbet cetveli dışında bırakılmışsın. Böyle olunca palaskasız nöbetçi subayı olarak yemek dağıtman da söz konusu olamaz. Bu duruma göre haklısın."

"Evet komutanım haklıyım" dedim.

Tugay Komutanı,

"Yani ben şimdi sana haksız yere bir gün oda hapsi verdi diye Alay Komutanını cezalandırayım, ondan sonra adamın tepesine çıkacaksınız öyle mi? Çık dışarı..."

"Başüstüne!" deyip odadan çıktım. Bu bana bir ders oldu.

Muğla'ya gittiğim zaman kışla yoktu. Kışla yapılması için girişim yapıldı. Önce anlattığım gibi şurada burada dağınık durumdaydık. Emir verildi, kışla yapılacak. Böylece daha disiplinli, toplu duruma geçilecek. Herkes kendine düşen görevi üstlendi, ormanlardan katırlarla tomruk getiriyoruz. Bir gün tomruk sırası bende. 21 katır

verdiler, ben de at üstündeyim. Yirmi iki hayvan var. Gittik, katırları yükledik. Ben de o akşam yine bir eğlenceye davetliyim. Aklım başımda değil. Acele ediyorum bir an önce dönelim diye. Her katırın bir sağına, bir soluna iki uzun tomruk yükleniyor. Tomrukların uçları yerde sürükleniyor, ama hayvanlar işlevlerini yapıyorlar. Ben görevimi şişirme yapıyorum. Dönüşte ne olmuş haberim yok, ama geceleyin kokusu çıktı. Katırlardan biri yok; yirmi bir katır almışız, yirmi katır geriye getirmişiz. Ne oldu bu katıra? Öğleden sonra durum aydınlandı. Meğer o katır bir köyden yeni satın alınmış. Dağ yolundan inişte dikkat etmemişiz. Yaraş köyünün yakınlarına gelince katır alıştığı köy yoluna sapıvermiş. Köylüler ertesi gün hayvanı askerlik şubesine geri getirmişler. Ali Barut bunu duyunca:

"Yahu bu Cemal 21 tane katırı idare edemiyor, savaşta 150 askeri nasıl idare edecek?" demiş.

Laf yayıldı, ağrıma gitti. Çünkü o sırada bölük komutan vekiliyim. Ancak bu, idari vekâlet. Gerçekte takım komutanıyım. Alay Komutanı beni bölük komutan vekili yapmış.

Muğla çok şirin bir yer. Ben de 20 yaşındayım artık. Her şeye merakla bakıyorum. Ali Çavuşun hanının önünde oturuyoruz. Serinlik var, akşamüstü. Kahveler içiliyor, şundan bundan konuşuluyor. Bir adam geçer, omzuna peştamala benzer bir şey atmış. Tam önümüzden geçerken adam bağıır:

"Muğlaaaa'nın..."

Daha sonra yürür gider.

Bir gün merak edip ardına takıldım. Muğla'nın ünlü tellahymış bu.

"Muğlaaaa'nın..."

Ve yürür tellal. Yüz adım sonra yol çatağına gelir:

"Sabırhane caddesindeeee..."

Yüz adım daha atar:

"Sarraf Dimistokiiii'nin..."

Yüz adım sonra çarşıya girmiştir:

"Bir bap haaanesi..."

Biraz daha yürür:

"Tahtanisiiii..."

Yürüyüşe devam:

"Fevkanisiiii..."

Ve yürüyüşün sonunda:

"Kuyusu da var."

Meğer Sarraf Dimistoki'nin evi satılıkmış, tahtanisi, (alt katı) fevkanisi (üst katı) varmış, yani ev iki katlıymış, kuyusu da varmış. Tellal söyleyeceğini parçalamış, her bölümünü bir yerde söylüyor. Böyle bir kolaylık bulmuş kendisine.

Ama ciddiyetle yapıyor işini. Eski Muğla'nın içinde tellalın sesi yankılandıkça insan tuhaf bir duyguya kapılırdı. Ben o zaman bu adamı alaya alırdım. Şimdi bir gölgeli anıdır kimliği, ama sesi hâlâ kulaklarımdadır.

Muğla'yı çok sevmiştim. Güzel, şirin bir yer, insanları tatlı. Ben Sami Katırcıoğlu'yla Mütareke'den beri tanış olmak nedeniyle bu topluma katılmakta hiç zorluk çekmedim. O zamanlar ulaşım ve iletişim çok zor. Muğla ile Aydın arası pis bir şose yolu, tozlu mu tozlu. Otomobil yaşama yeni giriyor. Deve kolları, kervanları geçerli. Deveciler ile şoförler arasında rekabet ve zıtlık var. Şoförler devecileri çok kızdırıyor. Biz Aydın'a gideceksek şoförden 10 lira alırdık. Neden? Çünkü ertesi gün vazgeçmesin de bizi Aydın'a götürsün diye. Zaten üç dört tane araba vardı. Onlar da müşteri yok diye nazlanırlar, söz verdikleri halde yola çıkmaktan vazgeçebilirlerdi. Bunun için sözgelimi Muğla-Aydın 20 liraysa bir gün önceden şoförden 10 lira alır, adamı bağlardık. Aydın'a varınca 30 lira verirdik. Marmaris, Fethiye uzak yerler sayılırdı.

Muğla'da ilk deneyimlerim o günkü Türkiye'nin yoksullukları ve askerliğin eksik koşulları içinde geçti. Orduveimizi, kışlamızı bile biz yaptık. Savaş görmüş geçirmiş, sert ama cana yakın subayların karakterleri bana çok şey anlattı. Bunların arasında Yemen'de çarpışmış olanlar bile bulunuyordu. Bir Aziz Yüzbaşı vardı, Türkiye'de kurulan ilk "küçük zabıt" mektebinden çıkmaydı. Yemen savaşlarında subay gereksinimi duyulmuş, bu küçük zabıt adaylarına demişler ki:

"Hepinizi subay yapacağız, Yemen'e razı mısınız?"

Böylece subay olup Yemen'e savaşmaya giden Aziz Yüzbaşı bana neler anlatmıştır tatlı ve acı. Çölün içinde belirli uzaklıklarda kaleler varmış. İkmal kaleden kaleye yapılıyor. Erzak, cephane, silah, araç, gereç... Aziz Yüzbaşı'nın birliği, rüzgârın, sesi bir kaleden bir kaleye götüreceği zamanı beklermiş, ne istediklerini duyurmak için boru çalarlarmış. Askerlikte her şeyin bir borusu vardır. Sözgelimi alay kumandanı borazanına der ki:

"Boru çal, nöbetçi subayı gelsin."

Telefon mefalon olmadığı yılların askerliği böyle... Nöbetçi subayı boruyu işitince neredeyse kalkar gelir. Her gereksinimin bir borusu var. Komutan borusu, imam borusu, su borusu vb...

Aziz Yüzbaşı ve arkadaşları Yemen'de rakı içerlermiş. Yaşam koşulları öyle ki içki de içiliyor. Rakı kalmadığı zaman karşı kaleye iki boru çaldırırlarmış ardı ardına: Birincisi imam borusu, ikincisi su borusu. Böylece "imam suyu" istediklerini anlatırlarmış. Bilindiği gibi halk arasında rakıya "aslan sütü" ya da "imam suyu" gibi adlar takılmıştır. Ta Yemen'de savaşıp çekile çekile gelmiş bir ordu en sonunda Ulusal Bağımsızlık Savaşı'yla Milli Misak sınırlarını çekmiş ve Cumhuriyeti kurmuştu. Ben de çocukluğumda Mütareke'nin kara günlerini yaşamıştım.

Muğla'da iyi askerlik yapamadığımı söylemiştim. Niğde'de kendime geldim. Niğde bakımsız, yoksul bir yer. Ama halkta bir şikâyet yok. Halk fakirliği olağan buluyordu ya da bana öyle geliyordu. Niğde Piyade Alayı'na atanmıştım. Tümen Komutanımız Ali Rıza Artunkal'dı, Alay Komutanımız da Bahir Bey.

Üstüne gölge düşmüş bir Anadolu kasabası gibiydi Niğde. Benim canım sıkılıyor. Bazen arkadaşlarla eğlenmeye çalışıyoruz; prafa oynuyoruz, söyleşiyoruz.

Bir gün böyle bir toplantıda canım sıkkın bir kenarda oturuyorum, arkadaşların oyunlarını izliyorum. Niğde'nin ileri gelenlerinden Faik Bey'in dikkatini çekmişim. Faik Bey ilgilen-di:

"Cemal Bey oğlum, keyifsiz duruyorsun."

Canım sıkkın, ben de:

"Tabldot yiyoruz, kemik gönderiyorlar, lokantaya gidiyoruz, doğru dürüst yemek yok, sevmedim bu işi" dedim.

Faik Bey:

"Ben o işin bir çaresine bakayım" dedi.

Kendi yanında yetişmiş bir yaşlı kadın gönderdi bana. Bu kadıncağz bana yemek yapmaya başladı. Çamaşırımı da yıkıyor, evin işlerini yürütüyordu. Tabildottan falan çekildim, rahata kavuştum. Kadın ikindiye doğru evine gidiyor.

"Yahu ne gidiyorsun burada kal" dedim.

"Kocam var, çocuklarım var" diye cevap verdi.

Ayda 6 liraya koskoca bir ev tutmuşum, kadına ayda 10 lira veriyorum. Dedim ki:

"Onları da çağır, burada oturun."

Kadıncağz kocasını ve çocuklarını da getirdi. 10 lira da ayrıca mutfak masrafı veriyorum. Paşalar gibi yaşamaya başladım. Ancak işin bir de öncesi var. Ben Niğde'ye geldiğimde ev arıyorum. Güzel bir yerde elverişli bir ev buldum. Sordum:

"Kira ne kadar?"

"Beş lira."

Ev sahibine 10 lira verdim:

"Al, evi badana ettir temizlet" dedim.

Ancak yanda bir ev daha var:

"Bu kimin, kimler oturuyor" diye sordum.

Ev sahibi:

"Orada dul bir avrat oturur" dedi, "Kocas1 polisti, bir yangında öldü, Faik Bey'in yakınıdır".

Bu durumu öğrenince düşündüm, Anadolu'da o zaman böyle şeylerde titizlik gösterilirdi. Genç bir kadın, hem de dul; aramızda bir bahçe var, duvarı yıkık, evlerden birine çok kolay geçilir. Dedikodu çıkacağı kesin, oysa Faik Bey'le tanışmıştık.

Ne yapmalı?

Adama dedim ki:

"10 lira sana helal olsun, geri istemiyorum, bu işten vazgeçiyorum, haydi eyvallah..."

Ev sahibi kızmış:

"Tam kiracı bulmuştum, kaçırdım" diye söylenmiş. Sonra olayı Faik Bey'e anlatmış, Faik Bey de beni böylece sevmiş.

Niğde gibi kapalı bir yerde 20 yaşında bir bekâr delikanlının canı sıkılmaz mı? Hayat yok. O zamanlar Anadolu kasabalarının durumu ortada. Suratım bir karış. Ama bir gün Faik Bey yine beni böyle yaladı:

"Ne var, işler düzelmedi mi?"

"Sağ ol, ama yine canım sıkılıyor."

"Niye?"

"Niye olacak, sabahleyin eğitime, eğitimden eve, yat, kalk, bir eğlence yok, sinema yok, tiyatro yok, gazino yok, hiçbir şey yok... Oysa işitiyoruz, burada avrat oynatılıp keyif çatılırmış" dedim. Faik Bey,

"Haa" dedi, "Sen akşamüzeri bir yere kaybolma".

Sonra birisine seslendi, bazı şeyler söyledi, emirler verdi. Akşama doğru toplandık, subay olarak bir ben varım. Siviller arasında arkadaşlık yaptığım birileri daha vardı. Ama kadını Fertekli Fehim getirecekmış. Fertek, rakısı meşhur olan bir yer. Ancak o zamanki Niğde'de kadın oynatmanın kendine göre bir göreneğı, bir muşşere-ti ve terbiyesi var. Kadını getiren erkek yenildikten, içildikten, oyun-lar oynandıktan sonra kadını alıp gidiyor. Yani bu kadın oynatmak eğlencesi kurumlaşmış, kuralları oluşmuş, doğal bir eğlence niteli-ğıne dönüşmüş.

Faik Bey'in Kayaardı'nda evi vardı. Niğde'de Kayaardı, Muğla'nın Karabağlar'ı gibidir. Karabağlar, Muğla'nın yazlığıdır, bağlık bahçelik bir yer. Kayaardı da öyle. Faik Bey'in Kayaardı'ndaki evinden biraz ötede, büyük bahçenin bir köşesinde ikinci bir evi var. Bu küçük bahçe evinde kadın oynatılırken büyük evden meze ve yemek taşınır. Faik Bey'in mutfağında misafirleri ağırlamak için yemekler, mezeler hazırlanır. Eğlenceden uzak bir Anadolu şehrinde kanto gereksinimini gidermek için böyle yöntemler oluşmuş. Saz çalınacak, şarkı söylenecek, oyun oynanacak, ama belirli kurallara göre...

Niğde'deki yaşamım böylece biraz renklenmişti. O dönemde Anadolu'nun yoksulluğu insanın üstüne karabasan gibi yüklenirdi. Biz Muğla'da kışlayı bile kendimiz yapmıştık, ama ben Muğla'dan ayrılırken kışla bitmemişti. Niğde'ye geldiğimde de henüz tren yoktu. Ben o sıra çok genç olduğumdan kuşkusuz eğlence özlemi ağır basıyordu. Ama çeşmeyi açınca akan su, düşmeyi çevirince elektrik bulmak bir uygarlık düzeyini simgeliyordu. Tren yolu ise bir Anadolu kasabasına çağdaşlığı taşıyordu. Duyuyoruz ki "demir ağlar" politikası yürüyor, tren yolu Niğde'ye yaklaşıyor.

Tümen Komutanı bir gün dedi ki:

"Gideceğiz, demiryolu bölüğünü alkışlayacağız."

Demiryolcuların nasıl ray döşediklerini görmek için gittik. Gördük ki demiryolu bölüğü 200-250 kişilik. Uzun pantolon giyorlar, üzerlerindeki kıyafet köpeklere ziyafet. Bölük Komutanı, Tümen Komutanından rica etti, bando çalsın diye. Bando, "Tuna Dalgaları"nı çalmaya başladı. Bu kez demiryolu askerleri bandonun ritmine uyarak çalışmaya başladılar. Bir rayı nasıl taşıyorlar? 20 kişi rayın soluna, 20 kişi sağına geçiyor, rayı omuzluyorlar. Müziğe uyarak uzun adımlarla yürüyorlar, yürüyorlar, rayı yerine yerleştiriyorlar. Bu kez öbür ekip geliyor. Rayı yerine oturtmak için yine bandoya uyarak çalışıyor, vidaları sıkıştırıyor. Ekip başı bu ortak çalışmayı emirlerle, işaretlerle yönetiyor. Bir coşku içinde çalışıyorlar. Bandocuların en sonunda solukları tükendi. Demiryolu askerleri gönülden çalışıyorlar; halk da hem yardım ediyor hem destek sağlıyor. Gönüllü çalışmak isteyenlere günde bir büyük tayın ekmek veriliyor. Ancak zorlama yok. Bir iş düzeni kurulmuş.

Kuşkusuz bu, büyük bir organizasyon işi. Çünkü o zaman buldozer gibi büyük makineler yok, makine parkları yok. Kazma ve kürekle iş yürüyor. "Demir ağ" politikası işte böyle yürütüldü. Yokluk içindeydik. Demiryolu birlikleri ile halk da seferberliğe katıldı. Bunu birçok yerde izledim.

Alayda subay az. Atamalar sürdükçe daha da azalıyor. Bütün alayda 30 tane katır var. Çoğu yaşlı katırlar. Öylesine yaşlanmışlar ki arpayı kesemiyorlar. Ama eğitimde bize makineli tüfekleri taşıyorlar ya, o bize yetiyor. Alayda veteriner de var. Eh, 30 katır olunca veterinerin ya da o zamanki deyimiyle baytarın uzun boylu işi olmuyor. Bizim baytar düşünmüş, taşınmış. Alay Komutanına gidip bir selam çakmış:

"Alay'ın emir subayı bir başka yere atandı; emir subaylığını izin verirsiniz ben yapayım" demiş.

Gerçekten subay o kadar azalmıştı ki ben iki bölüğe bakıyordum. Böylece bizim Alayın baytarı emir subayı oldu.

Abdurrahman Nafiz Paşa bizim kolordu komutanımızdı. Bir gün denetime geldi. Abdurrahman Nafiz Paşa, subayların şurada burada, sözelimi emir ve iase subaylıklarında kullanılmasını istemezdi. Bu gibi işleri yedek subayların yapabileceğini söylerdi. Bizi denetlerken veterineri emir subayı olarak görünce pek hoşuna gitmişti. Bunu güzel bir buluş saymıştı.

O zamanlar üç dört ayda bir acemi er yetiştirirdik. Neredeyse seferberlik gibi bir etkinlik içindeydik. Nedenlerini iyi bilmiyorum, ama Genelkurmay yılda dört kez askerliğe çağrı çıkarırdı. Her üç dört ayda bir gelen acemi erati ustalaştırırdık ve dağıtımda başka birliklere giderlerdi. O yokluk içinde yoğun bir çalışma sürüyordu.

Kışla, Niğde'ye bakan bir sırtta. Arkada sırtın üstü bir araziye açılıyor. Kışladan talime çıkarken her sabah belirli işler yapılır: "Hazır ol", "sağa bak", "120 kişi talime hazır komutanım", "merhaba asker"... Sonra yürüyüşe başlarken hiç vakit yitirmeden görev vermeye başladık. Birinci manga yürüsün, yürürken dolduruş yapsın, aradan iki üç dakika geçti geçmedi ikinci manga yürürken süngü tak-çıkarak eğitimi yapacak, sonra üçüncü mangaya bir görev verilecek. Hiç vakit yitirmezdik. Böylece yol süresini bile boş geçirmezdik.

Bende iki bölükten gayri Alay Karargâh erleri de vardı. Alay Komutanı baktı ki işi yürütüyorum, bedelcileri de bana verdi. Bedelciler 300 lira verirler, altı ay askerlik yaparlardı. Bunlar varlıklı aile çocuklarıydı ya da varlıklı olmasalar bile daha az süre askerlik yapmak için paraya kıyarlardı. Bunlar bölüğe bir lüks lambası armağan etmişlerdi. Benim bölümümde lüks lambası var. Derse geldiğim zaman pırıl pırıl... Öteki bölükler kıskanırlardı. Şimdi düşünüyorum, bir meslek sevilirse insan başarılı oluyor. Ben her işi tatlı tatlı ya da tadını çıkararak yapmanın yollarını keşfetmiştim. Muğla'daki haylazlığım geçmişti. Niğde'de iyi asker oldum; hem erleri yönetmesini

hem askerlerle kaynaşmasını becerdim. Eğitim bize ağır gelmezdi. Sözelimi yürütürüz kırlarda... Bakarım ki bir genç kız eşeğin üstünde bir bacağına sarkıtmış, öteki bacağına yassılamasına koymuş; eteği sıyrılmış, kırıtarak geçiyor, tarlasına gidiyor. Asker beni bilirdi ve işaretlerimden anlardı. Bir düdük çaldım mı asker bana bakardı. İki elimi yana açıp sağa sola indirdim mi, yolun sağına soluna erler oturup sigaralarını yakarlardı. Kız geçerken işareti verdim mi, asker yolun iki yanına oturur, kıza yol açılır, eşeğin üstünde prenses gibi süzüle süzüle geçerdi. Bu bir çeşit moral kaynağı olurdu.

Niğde'de mesleğimin tadına ve özüne varmaya başladım. Askerlik salt emir kumanda ya da alt-üst ilişkisi görünür. Oysa bu biçimin ardında insan ilişkileri yatar. Asker ocağının kendine özgü bir ortamı, havası vardır. Bu havayı iyice özümledim Niğde'de.

Kendime özgü yöntemler bulup çıkarıyorum. Yoğun bir çalışma içindeyiz; eğitim yapıyoruz. Yeni gelen asker hiçbir şey bilmiyor. Askerliğin A'sından haberi yok. Hazır ol, selam dur, uygun adım, sağa dön, sola dön, çök, yat, kalk gibi bütün düzenleri öğrenmesi gerekir. Öğleden sonra bunlara çalışıyoruz iki saat... Sabahki eğitim sürekli olarak savaş üzerine...

Savaş eğitiminde kendi kendime bir öğretim yöntemi uygulamaya başladım. Şöyle yapardım: Çavuşa bir gün önceden emir verirdim. Çavuş önceden eğitim yerine gider, yanında manevra fişekleri vardır, çalıların arasına gizlenir. Ben erleri toplarım. Onlara anlatırım ki ortada bir savaş durumu vardır. Düşman karşığı sırtlara yerleşmiş. Tepeden aşağı doğru sarkıyor. Biz bulunduğumuz yerdeyiz. Manga komutanı benim. Ve erlerden birini çağırır, manga komutanı olarak emir veririm:

"Bizim takım komutanı şu yandaki tepededir. Düşmanın aşağıya sarktığını görmüyor. Çünkü arazi engebeli, görünümü gizliyor. Sen düşmanın ilerlediğini görüyorsun. Git takım komutanına durumu bildir, dön gel!.."

"Başüstüne komutanım."

Asker hem acemidir hem çalının arkasına sipere yatmış çavuştan habersizdir. Ellerini kollarını sallaya sallaya emri yerine getirmeye yönelir. Biraz yürüdükten sonra ben elimi kaldırırım; "tak" diye bir silah sesi duyulur. İşaretimi gören çavuş manevra fişegiyle ateş etmiştir. Asker şaşırır. Hiç düşman karşısında köyde yüründüğü gibi yürünür mü? Askere derim ki:

"Gel buraya oğlum, sen vuruldun, öldün, yok yere..."

Bu kez ikinci bir eri çıkarırım:

"Sen git bakalım..."

Bu yenisi biraz daha açığöz davranmaya çabalar, koşmaya başlar. Ama ben elimi kaldırıp işareti verince çavuş yine ateş eder. Ben ikinci ere:

"Kurşun göğsünden girdi, sırtından çıktı. Sen de öldün, gel buraya arkadaşının üstüne yat!"

Erler dikkat kesilir. Her biri kafasını çalıştırmaya başlar. Konuya ilgiyle eğilir. Üçüncü er, dördüncü er, beşinci er birbiri ardına yola çıkarlar. Ben çavuşa öyle bir yerde işaret veriyorum ki er o sırada bir hendeğin yanında bulunuyor. Önce kendini nasıl yere atacak, tam siper nasıl yapacak, ateşi yer yemez korunmaya nasıl girecek bir anlasın bakalım. Üst üste yığılan ölü askerlerin en altındaki sızıldanmaya başlar:

"Komutanım üstüme çok yükleniyorlar."

"Yaaaa" derim, "kafanı işletseydin de ölmeseydin".

Sonunda birisi araziden yararlanarak takım komutanına doğru ilerlemeye çalışır, ateşi yer yemez tam siper yatar. O zaman herkese derim ki:

"Şimdi tamam. Sıra dinlenmede, yakın bakalım sigaraları."

Başarı gösteren eri çağırırım:

"Sen gel buraya!"

Mukavvadan kesip hazırladığım ve cebimde sakladığım yuvarlaklar vardır. Üstüne imzamı atıp bölüğün damgasını da vurmuşumdur. Derim ki askere:

"Al bakalım."

Alır bakar.

"Ne olacak bu?"

"Sen bunu sakla."

Hatta sonunda çavuşa derim ki:

"Cebinde kartı olanlar gelsinler!"

Sorarım:

"Sen hangi köydensin?"

Erlerin çoğu çevredendir. Sözgelimi sekiz saat ötedeki bir köyden olan ere derim ki:

"Hadi sen köyüne git, hafta başında eğitime yetiş!.."

Elinde damgalı yuvarlak bulunan bir er Nevşehirlidir diyelim. Nevşehir'e gidilemez. Derim ki:

"Sen de nöbetini satarsın."

"Nasıl satarım?"

"Yakın yörelerden bir arkadaşına dersin ki 'benim yerime nöbet tutarsan elimdeki damgalı yuvarlağı sana veririm.'"

Böylece eğitimde başarı gösterenlere armağanlar vermiş olurum, erlerde heves gelişir. Asker gözümün içine bakar. Sabah akşam eğitimde turşu gibi oluyoruz, ama sonuç alıyoruz ya bu güzel bir şey.

Subaylığım güçlendi. Muğla'daki gibi değilim. Haylazlık yapmıyorum. Ya da ne yapıyorsam evimde yapıyorum. Dışarıda patırtı gürültü yok. Hiçbir olay çıkarmıyorum. Sabahları duyuyorum: Söz gelimi filan yerde teğmenler içmişler, olay çıkarmışlar ya da falan düğünde gürültü çıkarmışlar. Ben ortalıkta görünmüyorum. Yaşam yollarında ustalık kazandım.

Alay Komutanımız Bahir Bey, kendine özgü düşünceleri olan bir adamdı. Her rütbenin, bu arada teğmenlerin de bir onur kurulu var. O zaman buna "haysiyet divanı" diyoruz. Ben yüzbaşidan aşağıda ne rütbe varsa, o kesimin onur kurulu başkanım. Bir subay kusur işlemişse, sakıncalı bir davranışta bulunmuşsa, Alay Komutanı onu doğrudan doğruya çağırıyor, çıkışmıyor, azarlamıyor. Bana haber gönderiyor. Gidiyorum.

"Buyur Komutanım."

Alay Komutanı uyarıyor: Filanca arkadaş Kurmay Başkanının evinin önünden sık geçiyormuş. Kurmay Başkanının gelinlik çağda güzel bir kızı var:

"Söyle ona, yakışmaz bu bize..."

"Başüstüne!"

Teğmen arkadaş çağırıp uyarıyorum.

Benim bölüğüm sivrilmeye, parlamaya başladı. Kolordu Komutanımız Abdurrahman Nafiz Gürman bizim birlikleri denetlemeye geldi. Denetim sırasında bir konuyu kurcalamak istedi. Anlamak istediği şu:

Bir savaş durumu içinde bir er çaresiz kalsın, tek başına kalsın, tutsak edilsin ve sorguya çekilsin. Bakalım sorulara nasıl karşılık verecek? Tutum ve davranışı ne olacak?

Çünkü yürürlükteki Cenevre Anlaşması'na göre, savaş tutsağı ancak belirli sorulara yanıt vermekle yükümlüdür. Acaba erler bu işin bilincinde midir? Sorguda sır verecekler midir? Gevezelik edecekler midir? Tuzaklara düşecekler midir?

Emre göre bir savaş durumu düzenledik. 10-15 düşman çıkardık o yandan, 5-10 düşman çıkardık bu yandan... Bizim erler iki kişi. Tutsak olacak erin arkadaşını yere yatırdık.

"Sen vuruldun" dedik, "düşman öldürdü seni".

Sağ kalan ere:

"Sen de esir olacaksın..."

Yanıt:

"Türk askeri esir olmaz."

Ben eğitimde askeri işlemişim: Türk askeri esir olmaz, ölen arkadaşının ölüsünü kendisine siper yapmaz gibi kuralları inanç niteliğine dönüştürmüştüm. Bizim er tutsaklığı yadsıyor. Sözde düşman askerleri erin üstüne yürüdüler. Er direniyor:

"Esir olmam..."

"Olacaksın ulan..."

"Olmam!"

Sekiz-on dakika mücadele, itiş kakış, er bir türlü tutsaklığı benimseyemiyor. Bağırıyoruz, çağırıyoruz:

"Şimdi esirsin..."

"Olamaz, Türk askeri esir olamaz..."

Çevresindeki düşman askeri rolündeki arkadaşlarıyla savaşıyor, ne üst kaldı ne baş; ne ceket kaldı ne düğme... Bir türlü ere tutsaklığı kabul ettiremedik. En sonunda Kolordu Komutanı Abdurrahman Nafiz Paşa:

"Bırakın" dedi, "Erin bu davranışını beğendim, sorumdan vazgeçiyorum".

Bir gün ben başka bir görevle uğraşırken Tümen Komutanı gelmiş, bizim bölükte denetleme yapmış:

"Oğlum bu ne tüfeğidir?"

"7,9 çapında mavzer tüfeğidir."

"Ne demek 7,9 çapında mavzer tüfeği?"

Soru karşısında bizim asker teklemiş. Olayı duyunca canım sıkıldı. Ben bu gibi bilgileri askere öğrettiğimi sanıyordum. Gece derse geldim.

"Yakın şu lüks lambasını!"

Zaten gaz lambaları yanıyor. Lüksü yakmak zaman alıyor. Ben derse başladım, lüks geledursun diye... Ama lüks bir türlü gelmedi. Onun da bir nedeni varmış, sonradan öğrendim. Ancak dersimiz sürüyor. Ben bunların kafasına 7,9 çap kavramını nasıl sokarım? Düşünüyorum. Sonunda karatahtayı getirttim. Karatahtanın üstüne tebeşirle bir tekerlek çizdim:

"Bakın" dedim, "bu namlunun ağzı".

Evet, bu namlunun ağzı. Sordum:

"Namlu ağzının en geniş uzaklığına ne diyoruz?"

"Çap."

"Demek ki namlu ağzının en geniş uzaklığının bir ölçüsü var."

Asker beni dinliyor.

"Şimdi bu namlu ağzının en geniş yerini bir hayvan boyuyla ölçelim. Kaç hayvan boyudur bu çap? Bilelim. Önce bulun bir hayvan, adını söyleyin bana."

"At desek olmaz..."

"Deve desek olmaz..."

Bir er:

"Pire olsun..."

Tamam pire olsun.

Karatahtaya bir pire resmi çizdim. Büyük ve kuyruklu... Pirenin kuyruğu var mı? Ama olsun benim pire kuyruklu piredir. Şimdi bu namlunun çapına kaç pire sığar? Bir pire koyuyorum, bir pire daha, sonra bir kere daha... Asker:

"Koy bir pire daha" diyor.

Ben hesaplı gidiyorum. İstiyorum ki yedi pire namluya sığsın. Bu durumda sekizinci pirenin kuyruğunu dışarıda bıraktım. Demek ki namlunun çapı yedi pire ile bir kuyruksuz pire... Yani yedi milimetre ile bir milimetrenin onda dokuzu. Benim bunu anlatmam en aşağı bir saat sürdü, kan ter içinde kaldım; illa iyice bellesinler istiyorum. Askerin biri baktı, baktı:

"Efendim" dedi, "Amma soluk tükettin. Kan ter içinde kaldın bunu bize anlatmak için. Anladık, gerçekten anladık. Emme bu silahın mehsendizi (mühendisi) namluyu sekiz pire çapında yapaydı da sen böyle maf olmayaydın eyi olma mıydı?"

Dersin sonuna doğru birden aklıma geldi. Çavuşa sordum:

"Ne oldu, lüks nerede kaldı?"

Çavuş hık mık ediyor. Anladım bir şeyler dönüyor.

"Getirin şu lüksü göreceğim" dedim.

Getirdiler, bizim lüks geldi, camı kırılmış, tepesi uçmuş, yandaki direkleri yok olmuş. Canım sıkıldı, bir yandan da öfkelenim:

"Ne oldu buna? Kim yaptı bu işi?"

Çavuş yanıtladı:

"Sen bize 'kim ne emir verirse yapın' dedin. Saffet Yüzbaşı lüks lambasını istedi, verdik. Aldığımız zaman böyle geldi."

Gerçekten ben askere "kim ne emir verirse yapın" demiştim. Eğer verilen emirde bir yanlışlık varsa sonra ben işe karışır, gereken düzeltmeyi yapardım. Ne var ki bu kez fena bozulmuştum; lüks bizim için gerçekten "lüks"tü... Çavuş sıkılarak:

"Sana üzülsün diye demeye çekindik" diye açıklamayı bitirdi. Düşündüm kendi kendime:

"Bunun bir nedeni ola."

Ses çıkarmadım, yüzbaşıya gidip nedenini sormadım, hır çıkarmadım benim lüksümü neden parçaladın diye... Unuttum olayı. Aradan bir ay geçmeden Saffet Yüzbaşı'yı Tümen Karargâhına aldılar. O zaman sanırım personel işleri (zat işleri) Birinci Şubeydi. Saffet Yüzbaşı Birinci Şube'de çalışıyordu. 20-25 gün daha geçti. Benim bölük, karargâhın karşısındaydı. Bir gün eğitimden döndüğümde Saffet Yüzbaşı beni gördü; eliyle işaret edip çağırırdı. Ben bölüğe gereken emirleri verip paydos dedikten sonra Yüzbaşının yanına gittim. Saffet:

"Otur bakalım" dedi.

Merak ediyorum ne var diye. Yüzbaşı kalktı bir yerden bir dosya çıkardı, bana vererek:

"Oku şunu" dedi.

Dosya iki parmak kalınlığında. Dosyaya bir baktım rengim attı. Durum şu: Biz erlerle bir buçuk iki yıl beraber oluruz. Gece gündüz birlikteyiz. Bu süre içinde hepsi de insanın çocukları, kardeşleri gibi oluyor. Muğla'dayken erler benden yaşça büyüktü. Niğde'de ben onlardan yaşça büyük olmaya başladım. Terhis olurken sarılışıyoruz; ağlaşıyorlar, helalleşiyoruz, en duyarlı zaman... İşte böyle bir zamanda ben terhis edilen erlerle kucaklaşırken baktım, en sevdiğilerimden birisi kapıda duruyor. Bana bakıyor; göz göze gelince çavuşa sordum:

"Hüseyin bunların kurasında değil miydi?"

"Evet efendim ama biliyorsun o cezalı, izinden vaktinde gelmedi. Gelir diye bekledik, sonra haber vermek zorunda kaldık. On beş gün geç geldi. Bunun için tezkere alamıyor. Ama şimdi zor durumda. Kayseri yöresinde bunun köylerinde kıtlık varmış, halk sırtına dağarcığını vurup göçe başlamış. Bunun evi barkı dağılmış, şimdi nerede olduklarını da bilmiyor."

Ben ere bakarken çavuş anlatıyor. Birden içimden gelen bir dürtüyle dedim ki:

"Soyun onu da..."

Çavuş hemen gitti. İki dakikada soydular, getirdiler. Hüseyin de tezkere alacaklar arasına girdi. Helalleşirken dedim ki:

"Bak oğlum, sen git aileni bul, dön dolaş ara, ne gerekiyorsa yap. Ancak bana adresini bildir. Zamanı geldi miydi sana tezkereni yollarım, sen de ondan sonra askerlik şubesine başvurursun, tezkereni almış gibi..."

Salıverdim eri ben... Yaptığım iş, iş değil. Ama hem bu eri seviyorum hem biliyorum ki bir aile derdi var. Sevddiği kız yüzünden başı belaya girmiş, düşmanları çok. Evlendikten sonra da düşmanlık sürüyor. Çocuğun düşmanları Hüseyin gider gitmez askerlik şubesine ihbarda bulunmuşlar. Şube reisi işe el koymuş. Koca bir dosya hazırlamış. Dosya Kolordu'ya ulaşınca Tümene yollamışlar. Rezalet... Yüzbaşı Saffet sorunca olayın aslını astarını bir bir anlattım. Dinledi, dinledi... Sonra sobanın kapağını açtı ve:

"Dosyayı dür" dedi.

Dürdüm.

"Sobaya sok" dedi. Dosyayı sobaya soktuktan sonra kibrit kutusunu verdi elime:

"Bir kibrit çak" dedi. Yaza girmiştik ama soba sökülmemişti, kibritle tutuşturunca dosya yanmaya başladı. Soba hor hor hor sesler çıkarıyor. Dosya yandı, kül oldu. Yüzbaşı Saffet:

"Haydi şimdi git" dedi, "Akşama da meyhaneye gel, sana bir rakı içireceğim".

Akşam meyhaneye varınca gördüm ki Yüzbaşı benden önce gelmiş, içmeye başlamış. Oturdum, Yüzbaşı bana ikram ediyor. Biraz hoşbeşten sonra açıldı, anlatmaya başladı:

"Bak oğlum ben evlendim, hemen buraya atandım. Karımı da getirdim, karım gebe kalınca düşündük taşındık; burada doğum yapmanın zorluklarını hesapladık. Ne olur ne olmaz, vaktinden çok erken trene bindirdim, gönderdim. Ama mektuplar almaya başladım. 'Karın filancanın evine gidiyor, şunu yapıyor, bunu yapıyor.' Benim sinirlerim bozuldu. Deli gibi oldum. Bir gün 'bir şişe rakı getirin' dedim, içtim. 'Bir şişe daha getirin' diye emrettim. Bölük odasındayım, ikinciyi içtikten sonra üçüncüyü de devirdim. Sonra başlamışım perdeleri merdeleri yırtmaya, duvardaki resimleri, grafikleri parçalamaya... Bizim bölük birbirine girmiş, 'bizim yüzbaşı delirdi' demişler. Gelenlere 'karanlık burası ışık yakın' demişim. Lambaları yakmışlar, yetmemiş ahırlardan gemici fenerlerini getirmişler. Ben 'karanlık burası yakın' diye bağıırıyormuşum. Sizin bölükten lüksü almışlar, o sırada ne yaptığımı bilmiyorum. Senin lüksü benzetmişim. Şimdi yaptığım bütün zararı ödüyorum. Senin lüksü de yerine koyacağım. Ama sen çok efendi bir çocukmuşsun. Bana kafa tutacaksın sanıyordum; bak ağzını açıp bir tek söz söylemedin. Bana da bir şey sormadın."

O zaman hem bizim lüksün başına gelenlerin nedenini anladım hem de Yüzbaşı'nın bana yaptığı iyiliğin gerekçesi ortaya çıktı. Oysa dosya kovuşturulsa ben mahkemelere düşer, epey de ceza yerdim.

IV. BÖLÜM

DOĞU HİZMETİ, YOĞUN OLAYLAR

30 Eylül 929'dan 28 Ağustos 933'e kadar Niğde'de 12. Alay 7. Bölük'te görev yaptım. Burada görgümü, bilgimi epey artırmıştım. Orduda bir yöntem vardır, Türkiye'nin her yanını göreceksin, her yerde çalışacaksın. Bir de Doğu hizmeti var. Herhalde benim sıram gelmiş ki yakın doğu sayılan Cizre Hudut Taburu Makineli Tüfek Komutanlığı'na tayin edildim. Niğde'de yeni tren yolu da açılmıştı, hazırlığımı yaptım, bindim trene. Arkadaşlar el sallıyorlar. Ben de selam veriyorum. Niğde'den ayrıldım. Döndük dolaştık İslahiye'ye geldik. Oradan da Mardin'e. Trenden indim Mardin'de. Bir inzibat eri geldi selam çaktı:

"Zatınız kimsiniz efendim?"

"Mülazım Cemal" dedim.

"Alay Komutanının emri: Kendisini görmeden Cizre'ye gitmeyeceksiniz."

Emir emirdir. Tren istasyonu aşağıda, Mardin yukarıda döne döne tepeye çıkılıyordu. Çıktık. Bir hana gittim, yerleştim. Tıraş oldum. Hamama gittim yıkandım. Alay Karargâhını sordum. Varınca gördüm ki Alay Karargâhında hiç subay yok. Karargâh küçük bir ev. Komutan da yok. Karısı doğum yapıyormuş, ona gitmiş. Zaten Hu-

dut Alay Karargâhında fazla subay olmaz. Ertesi günü bir kez daha uğradım. Yine kimse yok. Ben giderim dedim. Çarşı'da Cizre'ye gidecek bir kamyonun şoförüyle anlaştık. Şoförün yanında, pencere kenarında yer iki buçuk not (iki buçuk lira).

Zamanı geldi, arabaya bindik. Kamyon, otobüs gibi kullanılıyor. Arkada kadınlı erkekli bir sürü yolcu. Biz öndeyiz. Şoförün yanında çizmeli, sivil paltolu bir adam. Ben sağda pencere yanında. Kapıyı kapattık. Dışarıda basamakta şoför muavini ayakta duruyor.

Yola çıktık. Gidiyoruz. Ne kadar gittiğimizi bilmiyorum, bir aralık başımı şoförden yana çevirince gördüm ki yanımdaki adamın başında subay şapkası var. Ve subay şapkasında da iki sırma var. O zamanlar yüzbaşıya değin tek sırmaydı, albaya değin iki sırmaydı. General üç sırma takardı şapkasının çevresine. Demek ki yanımdaki yolcu binbaşı, yarbay ya da albaydı. Ama sivil palto ne oluyor? Her neyse ben şapkayı görünce oturduğum yerden bir selam çaktım:

"Efendim ben Cizre Hudut Taburu Makineli Tüfek Komutanı Birinci Mülazım Cemal."

"Vay evladım, sen o musun?" dedi.

İki elini boynuma atıp şap şap iki yanağımdan öptü. Sonra sözünü sürdürdü:

"Ben de senin tabur komutanınım, Yüzbaşı Celal var ya onun yüzünden tımarhaneye gittim, şimdi dönüyorum. Sana taburun mühürünü vereceğim, emir subayı sen olacaksın; o Celal Yüzbaşı'yı da bir yana kımıldatmayacaksın."

Sonra elini burnuna dayayıp zurna taklidi yaparak bir bahriye çiftetellisi çalmaya başladı. Ben de dirseğim pencerenin dışında, elimle kapıya vurarak tempo tutmaya başladım. Böylece epey yol aldık. Sonra yoruldu ve sustu.

Ne var ki ben tempo tutarken başını bir ara pencereden dışarı çıkardığımda basamakta ayakta duran şoför yardımcısının bacağını gördüm. Dizkapağına dek Amerikan bezinden sargılarla sarılmıştı, bezlerin üstünde sızmış ve kurumuş kanlar...

Sordum:

"Ne oldu bacağına?"

Yanıt verdi:

"Dün Cehennem Vadisi'nde bizim arabayı durdurmuşlar. Bir albay vardı, onu vurdular, kamyonu soydular, bu arada bir kurşun benim bacağa gelmiş... Olur böyle şeyler, önemli değil..."

"Haa... Nerede bu Cehennem Vadisi?"

"Daha ileride..."

Düşünmeye başladım.

Yahu bu eşkıya yine gelirse? Dört beş kişi dört yandan arabayı sararsa, ben tek kişi ne yaparım? Tabancam var, direnmezsem beni de soyarlar; özellikle silahımı alırlar. Ben tabura gittiğimde hangi yüzle "eşkıya tabancamı aldı" derim? Ağrıma gider...

Kıvranıyorum.

İkide bir dönüyorum şoför muavinine:

"Geldik mi Cehennem Vadisi'ne?"

"Daha var."

"Geldik mi Cehennem Vadisi'ne?"

"Daha var."

Sonunda adam:

"İşte Cehennem Vadisi'ne giriyoruz" dedi.

Yokuş aşağı iniyoruz. Çevremizde meşe ağaçları var. Bodur meşe ağaçları... Gölgelek bir yer. Vadiye indik. Sonra yine tırmandık yukarıya, bir düzlüğe ulaştık. Kamyon düzlükte ilerlemeye başladı.

Beş dakika yol aldıktan sonra baktım, ileride beş altı beyaz entarili adam. Kamyon yaklaştıkça daha iyi seçilmeye başladı. Adamlar silahlı. Daha yaklaştık. Binbaşıya döndüm:

"Binbaşım kim bunlar?"

Ses yok.

Ama binbaşı şapkasını başından çıkarmıştı. Bana yanıt vermedi, şoföre döndü:

"Bas!" dedi.

Adamlar yolun tam ortasında duruyorlar. Hiç çekildikleri yok. Yol Mardin-Cizre yolu... Adamlar çekilmeyince kamyon yavaşladı. Gır gır. Bunların önünde durdu. O sırada arkamdan bir ses duydum: "Aaaaaaay!"

Arkadan bir kadın bayılmış, kimsede gık çıkmıyor. Yol kesenlere baktım; hem tüfek var üstlerinde hem tabanca... Fişeklikler iki omuzdan aşağı sarkıyor. Belde ayrıca var, çoğu dürbünlü... İçlerinden birisi az ileride duruyor. Kıpırmızı bir bıyığı var. Bıyıklar rüzgâr estikçe oynuyor. Kıpırmızı bıyıklı adam şoförle bir şeyler konuştu. Şoför yanıtlar verdi. Sonra adam benim tarafıma gelip kapıyı açtı. Ben sessiz duruyorum. Adam saygılı bir davranışla selam verdi. Yanındakilere seslendi. İçlerinden ikisi bir yere doğru koştu. Koca bıyıklı el bağladı; öyle ayakta duruyor. Biz de yerimizde oturuyoruz. Sessizlik...

Sonunda giden adamlar geldiler. Elllerinde bir buçuk iki karış uzunluğunda kocaman birer üzüm salkımı. Dört üzüm salkımını kırmızı bıyıklı adam aldı, önce birini kucağıma koydu. Sonra ikinci-

yi, sonra üçüncüyü, sonra dördüncüyü... En alttaki salkım ezilmeye başladı. Benim ayağымda gayet şık glase deriden bir çizme, lastikotin kumaştan bir pantolon. Üzümlerin suları pantolona geçmeye başladı. Sonra kırmızı bıyıklı adam yerden bir selam verdi, kapıyı kapattı, bizi uğurladı. Araba yürüyünce şoföre sordum:

"Bu ne yahu?"

Meğer bu adam Yezidilerin reisiymiş. Adı Şemun'muş. Şemun bir gün önceki olayı duymuş. Ankara'ya bir telgraf çekmiş. "Bundan sonra bu yollar benden sorulur" demiş. Ve adamlarıyla yol emniyetine çıkmış. Beni subay üniformasıyla görünce devlet otoritesinin simgesi olarak saygıyla karşılamış. Birkaç kilometre sonra biz üzümleri attık. Ben üstümü başımı sildim, ama pantolonum yapış yapış. Arkada bayılan hanımı ayılttık. Meğer bu bizim baytarın hanımıymış. Akşamüzeri Cizre'ye ulaştık. Kasabaya vardıktan sonra Tabur Komutanı evine girdi, kapandı, bir daha çıkmadı. Hastaydı anlaşılan...

Taburun subayları beni "hoş geldin" diye karşıladılar. Benim teslim olacağım görev, taburun makineli tüfek komutanlığı; ama iki tane makineli tüfek var taburda... Normal taburda üç bölük, bir makineli tüfek bölüğü vardı o zamanlar. Şimdi burada üç hudut bölüğü, iki tüfekli bir makineli tüfek takımı var. Hudut taburları kuruluş bakımından kısır tutulmuş. Beni yerine atandığım subay dolaştırıyordu. Bir kahveye oturduk, kahve istedik. Kahveler geldi. Tam içecektik ki yol tarafından "vuuuuu!" diye koyu lacivert renkli ve sallı bir otomobil geçti, ortalık toz duman içinde kaldı, kahveyi içemedim.

"Kim yahu bu? Nasıl bulmuş burada bu otomobili?"

"Mülazım Alfons" dediler.

"Kim mülazım Alfons?"

"Fransız subayı..."

"Ne işi var burada?"

"Herhalde kaymakama gidiyor, bir konuşacağı vardır."

"Allah Allah..."

Neyse kahveyi tazelettik.

Arkadaş (adı Ethem'di) dedi ki:

"Seni tabur komutanına götürüyim."

"Tabur komutanı benimle birlikte geldi."

"O tebdilihavalı."

"Peki kim tabur komutanı?"

"Celal Yüzbaşı."

Tabur Karargâhına yürüyerek vardık. Eskiden kalma üç katlı bir yapı. Üçüncü kata çıktık. Kapıyı vurduk. İçeride bir yüzbaşı oturuyor.

"Hoş geldin" dedi. "En erken sen geldin, görev sever bir subay olduğun anlaşıyor. Sana şimdilik bir tek emir vereceğim. O da şudur: Takımını reyül ayn (gözünle) görüp müşahede edecek, öyle teslim alacaksın."

"Yani?"

"Hem görüp hem müşahede ederek" (!) takımın silahını, aracını, gerecini teslim alacağım. Çıktım dışarı.

Ethem sordu:

"Ne dedi?"

"Takımını reyül ayn görüp, müşahede edip öyle teslim alaymın' dedi."

"Hımmmm... Gel gidelim..."

Yürüdük.

Cizre küçük bir kasaba. Kapalı çarşısı var, harap. Kimi dükkân kapalı, kimi açık. Kiminde mal var adam yok, kiminde adam var dükkân bomboş. Oymalı ve kavisli kapılarıyla sanırım güzel bir şeymiş; ama görünümü iç açıcı değil. Kim bilir kaç çağ bakımsız kalmış. Dicle'nin de suyu azalmış. Çünkü mevsim yaz. Biz Dicle'nin kıyısında kahvemsi bir yere oturduk. Subaylardan iki üç kişi geldi. Bir de tıraş olmamış, beyaz kırçıl sakallarıyla göbekli bir sivil girdi içeri:

"Hoş gelmişsen mülazım efendi."

Konuşuyoruz dereden tepeden...

Göbekli, kırçıl sakallı sivil benim yanımda oturuyor. Konuşma sürerken söyleşiyi kesip bana soruyor:

"Adınızı başışlar mısınız mülazım efendi..."

Söylüyorum. Cebinden bir defter çıkarıyor Şehmuz Efendi. Parmaklarını tükürükleyip özenle bir sayfasını açıyor, bir şeyler yazıyor, ben o sıra konuşmayı sürdürüyorum. Şehmuz Efendi arada sırada sözü kesip yine soruyor:

"Meskat-ı re'siniz? (Doğum yeriniz?)"

"İzmir..."

Eşmeliyim ama Eşme, Uşak eskiden İzmir vilayetine bağlı olduğundan nüfus kâğıdım öyle çıkmış. Harbiye'de bana "Cemal İzmir" derlerdi. O vakitler Harbiye'de her öğrenci doğum yeriyle birlikte anılır, çağırılırdı. Şehmuz Efendi sorusunun yanıtını alınca yavaş yavaş yazdı, sonra defteri cebine koydu. Söyleşimizin bir yerinde yine cebinden çıkarıp sorularımı sürdürdü. En sonunda dedi ki:

"Milliyetiniz?"

Bu kez ben sinirlendim.

"Ne biçim soru bu yahu? Hem ikide bir sözümü kesip sorguya çekiyorsun, üstelik milliyetimi soruyorsun. Ben subayım. Hiç Türk subayına milliyeti sorulur mu? Ne demek istedin sen?"

Şehmuz Efendi:

"Kızma Mülazım Efendi, ben buranın gençlik cemiyeti reisiyim, sizi cemiyete aza kaydederem."

Böyle deyince gülüştük. Şehmuz Efendi:

"Sen bana bakma, ben değirmenden gelmişem, un yüzüme gözüme bulaşmıştır." Yani? "Öyle görünüyorum ama yaşlı değilim" diyor, gençlik cemiyeti reisi olmasını doğallaştırmak için... Baktım ki şakacı bir adam, ben de ara sıra ona takılmaya başladım:

"Zatı âlinizin adı?"

"Şehmuz."

"Nerelisiniz?"

"Ceziretül Şerefliyam..."

"Anlayamadım?"

"Bilemediniz mi? Öyleyse tayin-i cihat eyleyem begim..."

Ve tayini cihat (bir yerin konumunu belirtmek) eyledi:

"Şarkaaan Orak (Irak), Hindistan... Garbeeen Anadool Türkistaaan... Şimaleen yayla Gürcistan... Cenuben çööööl Arabistaaan..."

Ben bakıyorum sessiz...

Şehmuz:

"Mülazım Efendi ne bakıyorsun? Yoksa bu memleketi beğenmedin mi? Bütün bu ülkelerin ortasında Ceziretül Şeref elektrik gibi neşri envar eyliyor (nur saçıyor)."

Şehmuz'a ben de milliyetini sordum. Hiç duraksamadan:

"Mülazım efendi" dedi, "Türkler Hazreti Nuh'un oğlu Yafes'ten türememişlerdir? ('türemişlerdir' demek istiyor) Eliyle gösterdi, ahan Cudi Dağı, ahan Yafes'in mezarı. Orahlılar Cudi Dağı'nın üstündeki eski bir mezarı Yafes'in mezarı olarak bilirlermiş."

Şehmuz sözünü sürdürdü:

"Biz de anliyemedik siz mi Türksünüz yoksam biz mi Türküz."

Biz Şehmuz Efendi'yle konuşurken yine sallı araba siyaha dönük koyu lacivert rengiyle yanımızdan vınnn diye geçti. Bu kez dikkat ettim, içinde gençten bir subay oturuyor.

"Sizin Alfons dediğiniz adam bu mu?"

Biz konuşa konuşa akşamı bulmuşuz. Hava kararıyor.

Ethem:

"Haydi gidelim" dedi.

"Nereye gidiyoruz?"

"Sana bu akşam bir rakı içireceğim..."

Gittik, gördük. Bu kez altımızdan Dicle akıyor. Kazıkların üstünde bir meyhane... Subaylar masa masa oturmuşlar. Bir masaya da biz oturduk. Rakı getirttik. Ben makineli tüfek takımını Ethem'den teslim alacağım. İçmeye başladık. Ama aklımda bir soru var ki yanıtını bir türlü bulamıyorum. Ethem'e sordum:

"Yahu, Celal Yüzbaşı neden bana 'takımını reyül ayn görüp müşahede ederek alacaksın' dedi?"

Ethem kadehini kaldırdı:

"Haydi şerefe..."

İçiyoruz. Ama ben dönüp dolaşıp bu konuya geldikçe, o atlatıyor, yanıt vermiyor. Dördüncü kadehten sonra dili çözöldü:

"Reyül ayn görüp müşahedeyle görev teslim almanın anlamı şudur: Buradan ileride Silopi diye bir yer var. Bizim taburun bölüklerinden birisi oradadır. Buraya gelen subayı oraya gönderirler. Bu subay bir yıl Silopi'de kalır. Şimdi senin iki makineli tüfeğin var. Tüfeğin birisi buradadır, öteki de Silopi'deki bölüğe destek olarak gönderilmiştir. Silopi pek berbat bir yerdir. Sen oraya gidersin takımını teslim almaya... Oysa Silopi'deki subay geçen yıl gönderilmiştir. Sen giderken onu çağırırlar. Ancak giderken onunla karşılaşmazsın; çünkü o dağ yolundan gelir. Sen gittiğin zaman orada subay bulamazsın. Silopi'deki subayın buraya geldiğini sana telefonla haber verirler. Tabur da sana bir emir verir, 'iş'arı ahire değin bölük komutanısın' der, sen orada kalırsın gelecek yıla kadar... Gelecek yıl birisi gelir, aynı formülle değiştirirler."

Ben bunları dinlerken içimden "vayyyy!" diyorum. Oysa benim niyetim ne? Madem hudut taburuna geldim, bazı amaçlarım var. Burada Niğde'deki gibi yoğun eğitim yok. Aklıma koyduğum şu: Kitap okurum, Harp Akademisi'nin sınavlarına çalışırım. Mardin'den kaçmamın nedeni de buydu. Mardin'de bir subay görmüştüm. Anlattığına göre Mardin'de bir talimgâh bölüğü varmış, komutan beni o bölüğün başına vermek istiyormuş. Ben bunu öğrenince Mardin'de iki gün kaldıktan sonra savuşmuştum. Çünkü eğitim, eğitim, eğitim; bana okuyup çalışmaya vakit kalmayacak. Şimdi de bu Silopi işi çıktı başıma...

Canım sıkılıyor. İçiyoruz. Sol yanda ilerideki masada bir subay grubu oturuyor. İçlerinde ufak tefek, Refik Yüzbaşı dedikleri birisi sık sık dışarıya çıkıp geliyor.

Giderken benim sırtıma vuruyor:

"Aslan..."

Gelirken bir daha vuruyor:

"Aslan aslan..."

Bir, iki, üç, dört...

Ne demek istiyor? Sonuncuda Yüzbaşayı tuttum:

"Ne demek istiyorsun yüzbaşım?"

"Kızma oğlum" dedi, "Bak benim yerime tayin edilen subay üç ay hava değişimi almış. Ben şimdi onu bekleyeceğim. Sen ise görevi alınca şıp demiş gelmişsin. Görev sever bir subaysın. Benim kerata rapor almış, gelmiyor. Bekle dur artık... Bunun için sen hoşuma gittin."

"Peki, yüzbaşım sen niye gitmiyorsun?"

"Bölüğü kime teslim edeyim, adam yok."

"Bana teslim et!" dedim.

Refik Yüzbaşı:

"Alır mısın?" diye sordu.

"Elbette alırım."

Hemen bizim masaya bir sandalye çekti oturdu. Cebinde teslim belgeleri hazırmış. Üç kopya... Şu kadar fişek, şu kadar tüfek, şu kadar kasatura, şu kadar kaput, şu kadar çamaşır, falan filan... Listeler önümde... Üç kopyaya da imzayı bastım. Birisini aldı, tabur komutanına verecek, birisi de bende kaldı. İkimiz de belgelerimizi cebimize koyduk.

"Seninki kaçınıcı bölük?" diye sordum.

"2. Bölük..."

"Ben şimdi 2. Bölük'ün yeni komutanıyım, siz eski komutanısınız, bölüğün çavuşunu lütfen bana gönderir misiniz?"

"Tabii aslanım..."

Yüzbaşı gitti, bir şişe rakı getirip masanın üstüne, önümüze koydu. Ethem bakıyor, ne yapıyorum diye. Çavuş geldi:

"Komutanım emriniz?"

Saat gecenin 10.00'una gelmiş...

"Oğlum, bir manga hazırla, bizimkilere de söyle, tüfek yüklü olarak buraya gelsin! Sen de mangayla birlikte burada bulun!"

"Başüstüne..."

Aradan yarım saat geçti. Makineli tüfeğin komutanı geldi:

"Efendim, beni emretmişsiniz."

Bir eski komutanı Ethem'e bakıyor, bir bana bakıyor. Ethem'in de cebinde listeler hazır. Okudu bana: İşte şu kadar tüfek, bu kadar cepthane, vb...

"Tamam mı oğlum?"

"Tamam."

İmzalar atıldı. Ben görevi Ethem'den de aldım. Refik'ten devraldığım 2. Bölük'ün çavuşu da mangasıyla hazır duruyor. Çavuş'a dedim ki:

"Sen bu makineli tüfeği koruyacaksın. Şimdi birlikte Silopi'ye gideceksiniz. Bu tüfek Silopi'de kalacak. Silopi'deki tüfek, katırlarıyla, erleriyle buraya gelecek."

"Başüstüne."

Onlar gittiler. Biz de yatmaya gittik. Bana Tabur Karargâhı'nda bir oda gösterdiler. Portatif karyolamı açtım, yattım, uyudum. Sabah erken kalktım. Çavuş geldi. Silopi'deki tüfek her şeyiyle gelmiş. Tamam mı? Dökümü yaptık. Ben oturdum. "Makineli tüfek takımı reyül ayn görülüp müşahede edilerek teslim alınmıştır" diye belgeyi imzaladım, yazıcıya verip Tabura gönderdim. Aradan bir-bir buçuk saat geçti geçmedi. Bir er geldi:

"Celal Yüzbaşı seni istiyor."

Tabur Komutanının kapısına vurup içeri girdim. Yüzbaşı Celal:

"Ben sana bir tek emir verdim: Takımını reyül ayn görüp müşahede ederek teslim alacaksın, dedim. Sen daha dün akşam geldin takımını teslim aldın. Nasıl olur bu?"

Durumu açıkladım:

"Efendim dün akşam buradaki tüfeği teslim aldım, buradaki tüfeği Silopi'ye yollayıp oradaki tüfeği getirttim, bu sabah da onu teslim aldım. Böylece makineli tüfek takımını reyül ayn görüp müşahede ederek teslim almış oldum."

Yüzbaşı suratıma bakıyordu. Böyle bir şey beklemiyordu. Durdu, düşündü:

"Sen şimdi bu taburun makineli tüfek komutanısın değil mi?"

"Evet efendim."

"Şimdi sözlerime iyice dikkat et! Taburun emir subaylığını da yapacaksın."

"Başüstüne..."

Ben çıkmak için davrandım:

"Dur, bitmedi."

Durdum:

"Kışla subayısın" diye sözünü sürdürdü Yüzbaşı Celal, "Bütün bu askerlerin yattığı yerler, Tabur Karargâhı, askeri binalar, bunların her şeyinden sen sorumlusun. Karargâh komutanı da sensin. Dördüncü olarak inzibat subayısın..."

"Başüstüne..."

"Bitmedi, kapı karakol komutanısın."

O zamana dek kapı karakol komutanlığı diye bir şey duymamıştım, ama söylediği zaman anladım, sınırdaki giriş kapısı söz konusuydu. Yüzbaşı Celal:

"Haydi şimdi git" dedi.

Emir subaylığı, kışla komutanlığı, karargâh komutanlığı, inzibat subaylığı, kapı karakol komutanlığı...

Önce sordum:

"Kapı karakolu nerede?"

"Yarım saat kadar ileride, sınırda."

"Yaya gidilir mi?"

"Gidilir, atla da gidilir."

Yaya gideyim de çevreyi göreyim. Yürüdüm. Kapı karakolu ne demek? Bir eski telefon direği bulmuşlar, ucuna bir taş bağlamışlar, bu direk kalkıp indikçe sınır açılıyor. Telefon direğinin yanında toprak bir dama bir manga yerleştirilmiş. Direğin öteki ucunda uyduruk bir nöbetçi kulübesinin içinde bir süngülü nöbetçi... Kapı karakolu bu. Düşündüm. Ben şimdi 2. Bölük Komutanıyım. Tabur Komutanı Yüzbaşı Celal bana "Neden 2. Bölük'ü teslim aldın?" diye bir soru sormadı. Çünkü Yüzbaşı Refik var arada. İkisi de yüzbaşı olduğu için bu konuda sorun çıkarmak istemedi. Ben 2. Bölük'ten seçme bir manga getirdim, kapıya koydum. Çavuşa emir verdim:

"Bütün bölük burada çalışacak!"

Sonra ayrıntıları açıkladım. Hem damı hem kulübeyi yeni baştan düzenledik, onardık, badana ettik, yüzüne bakılır bir duruma dönüştürdük; sınır kapısının direğini değiştirdik, birkaç gün içinde her şey gül gibi oldu. Telefon kablosu var mı? Var. Kapıya bir de telefon bağlattırdım. Provasını yaptık, konuşuluyor.

Cizre sınır kapısı Suriye'ye açılıyor. Suriye o zaman Fransızların elinde... Eskiden Fransız subayı geldi mi bizimkiler bir şey sormadan sınır kapısını açarlarmış, Fransız subayı içeri girer, tabur komutanına uğramadan kaymakama gidermiş, ne konuşursa konuşur dönermiş. Bir gevşeklik, bir sallapatılık...

Öğrendim ki lacivert arabalı Alfons, üsteğmen, ama görevi önemli. Benim gibi öyle yalnız bölük komutanı değil, siyasi, mülki görev ve yetkileri var, kuşkusuz istihbarat da yapıyor. Emir verdim:

"Bu kapıdan benim haberim olmadan kimse içeri giremez. Fransız subayı geldi mi durduracaksınız. Telefon edip bana soracaksınız. İzin veririm içeri girecek. Önce Tabur Komutanını görecek, sonra

Kaymakam'a gidecek, çıkarken haber verecek, sınır kapısından da benim haberim olmadan çıkamaz."

İşi sıkıya aldım. Yollar bir karış toz. Alfons'un o bildiğince doluşmasını da engelledim. Yavaş sürsünler arabayı, tozu dumana katmasınlar. Alfons, Tabur Komutanını görmeye geldi. Celal Yüzbaşının hoşuna gitti gerçekleştirdiğim değişimler. Bana daha yakın davranmaya başladı, saygınlığım arttı. Komutan:

"Yaşa!" diyordu.

Sekiz inzibat eri vardı. Onları da düzenli biçimde gezdirmeye başladım. Bir olay çıkmıyor. Başladım çevreyi gezmeye. Kışladan çıkmak istiyorum. Bir ev tutmak istedim, tek gözlü bir yer buldum. Ayda bir mecidiye kira. Dicle'de devletin kâğıt parası geçmiyor. Bir liralık kâğıt paranın piyasası her gün değişiyor. Asıl gümüş para geçerli. Bir gün kâğıt paraya 19 kuruş veriyorlar, ertesi gün 21 kuruş. Bu piyasa nasıl oluşuyor? Borsanın kuralları nelerdir bilemiyorum, ama alışveriş gümüş kuruşlarla işliyor. Cizre'nin ekonomik yaşamı böyle.

Cizre sıcak mı sıcak. Öğleden sonra birkaç subay oturuyoruz gölgelik bir yere. Bunaliyoruz... Konuşacak takatımız kalmıyor, güneş tepemizde, susuyoruz. Epey duruyoruz öylece, konuşmadan. İçimizden biri yavaşça yerinden kalkıyor, bir mendil çıkarıyor, mendilin bir ucuna düğüm vuruyor. Sonra mendili avcunda saklıyor ve düğümü göstermeden dört ucunu avcundan dışarı sarkıtıyor. Hepimiz mendilin bir ucundan tutuyoruz, çekiyoruz. Mendili çektiğimizde düğüm hangimizin tuttuğu uçta kalırsa o kişi cebinden bir kuruş çıkarıp ortaya koyuyor. Mendil oyununu düzenleyen subay bunun üzerine bağırıyor:

"Hasooo!"

Dicle Nehri'yle aramızda altmış yetmiş metrelik bir düzlük var. Toprakta yer yer kamışlar fişkırmış. Subay aradan iki üç dakika geçti mi yine sesleniyor:

"Hasooo, Hasooo!"

Derken Haso ortaya çıkıp bu yana bakıyor, gerisin geriye gidiyor. Aradan yarım saat geçtikten sonra bir eşekle geliyor. Eşegin sırtında deriden bir tulum var. Haso'nun bir eli tulumun ağzında, öteki elinde sukabağından bir maşrapa. Haso bu maşrapayla tulumu Dicle'den doldurmuş. Bir eşek yükü suyla bulduğumuz yeri bir güzel sulayarak gümüş kuruşu alıyor Haso. Toprak sulandığında çıtır çıtır ediyor. Birazcık "ooh!" diyoruz. İki saat sonra yineliyoruz oyunu. Hayat durgun, yaprak kımıldamıyor.

Bir gün Dicle'nin kenarında geziyorum. O dönemde gümrük örgütü vardı Orduda. Galip adında bir gümrük yüzbaşısı Dicle'de görevliydi. Ben dalgın dolaşırken bir ses duydum:

"Zaptiye, zaptiye!"

Döndüm baktım. Zaptiye, jandarma anlamına kullanılıyordu. Ama ben jandarma değilim ki!

Galip:

"Sen ne biçim emir subayısın, posta gelmiş haberin yok" dedi.

Meğer ben Urfa Vilayeti Jandarma Mülhaklığı'na atanmışım. O sıra Kâzım Orbay Paşa Jandarma Genel Komutanı olmuştu. Jandarma subaylarının çoğu erlikten yetişmeydi. Bunlara "çantadan yetişme" diyorlardı. Kâzım Paşa bunların hepsini emekli etmişti; jandarmada o günün deyimiyle "tensikat" yapıyordu. Bu arada subay eksikliğini gidermek için ordudan her yıl 300 subay alıyordu. Bu subaylar üç yıl süreyle jandarmalık yapıyorlar, sonra yine orduya dönüyorlardı.

Urfa İl Jandarma Komutanı Binbaşı Ziya, bizim tabura bir tel çekmiş:

"Mülhaklığımıza tayin edilen 4098 sicil numaralı (Jandarma bana numara vermiş) Mülazım Cemal'in ivedilikle birliğimize yollanması..."

Ben tabura gidip telgrafı görünce çok sevindim. Doğru Yüzbaşı Celal'in odasına koştum:

"Efendim, ben jandarma olmuşum, müsaade ederseniz birliğime katılmak üzere..."

Celal dikildi birden:

"Sen bilmiyor musun burası serhat, serhat" dedi, "Ne zaman senin yerine bir subay gönderirler sen o zaman gidersin".

Allah Allah, yahu Fransız Alfons'u düzene soktuğumuzdan beri Yüzbaşı Celal beni seviyordu, ama birdenbire değişiverdi. Ne yapacağım?

Makineli tüfek takımını bana teslim eden Ethem de bir türlü gitmek bilmiyor. Suriye'ye mi, Irak'a mı bir şeyler ısmarlamış, onları bekliyor. Bir de anası var Ethem'in. Ana oğul bekliyorlar. Aradan 20-25 gün geçti. Bir emir daha geldi. Bu kez postayı ben açtım, önce kendim gördüm emri:

"Harp Akademisi'ne istekli olan adaylar için Urfa Hudut Komutanlığı Karargâhı'nda 15 günlük bir yetiştirme kursu açılacaktır. İstekli subayların filan tarihte bu kursa gönderilmeleri..."

Telgraf böyle. Eh iyi bir şey, ben de Niğde'deyken kurmay olmak için başvurmuştum. Dicle'nin bir kaymakamı vardı Fikret adında; iyi bir gençti, beni kutladı:

"Haydi bakalım, seni kurmay görmek istiyoruz!"

Böyle söyleşirken ben dedim ki:

"Gideyim Tabur Komutanını göreyim." Celal Yüzbaşı'nın odasına gittim:

"Efendim kurmay kursuna gitmek istiyorum, sınavlara gireceğim; müsaadenizi rica ediyorum."

"Komutan beni yukarıdan aşağı bir süzdü:

"Bana bak, sende kurmay olacak surat var mı? Çık dışarı!"

Allah Allah, jandarmalığa göndermez, kurmay adaylığı kursuna göndermez... Ne olacak bu iş? İçimden kararımı verdim: Jandarmalığa gidememiştim, ama kurmay kursunu kaçıramazdım. O günlerde bizim Ethem'in eşyaları geldi. Cizre'den gitmek için bir kamyon tuttu. Ben bir yol düşünüyorum.

Orduda sakat bir iş vardı o zaman. Askerlik şubesi, erleri alır, bölüklere gönderir. Kolordu içinde bir düzenleme yapılır. Askerlik şubesi erleri ilk gönderdiği birliği bilir, ama askerin sonradan nereye gittiği belli değildir. Erin anası babası oğlunu arar, bulamaz. Mektup yazar, mektubu geri gelir ya da yanıt gelmez. Bunun üzerine er aranır. Taburun karargâhla birlikte beş birliği var. Bir de dosyada kalacak belge gerekli olduğu için altı kopyalı bir yazı hazırlanır:

"Aşağıda künyesi yazılı erin hangi birlikte olduğunun bildirilmesi..."

Yazıcılar bu altı kopyayı -imza yerleri açık olmak üzere- alt alta koyup iğnelerler. Komutan birinci kâğıda bakar, şöyle bir göz atar, konuyu anlar, öteki kâğıtlara bakmadan hepsini birbiri ardına imza eder. Ben tabur emir subayım ya, taburun mührü bende, hemen bir yazı düzenledim:

"Urfa Hudut Komutanlığı'nın (...) tarih filanca (...) emirleri gereğince Harp Akademisi sınavlarına istekli olan Mülazım Cemal Efendi şu tarihte komutanlık karargâhında açılan aday kursuna gönderilmiştir."

Bu kâğıdı ötekilerin altına iğneledim, imza yeri açık. Yüzbaşı Celal bastı imzayı. Ben de taburun mührünü üstüne bastım, sonra kâğıdı cebime koydum.

Kâğıdı cebime koyduktan sonra manevra sandığım, portatif karyolam, ceketim ve her şeyimi Ethem'in kamyonuna yükledim. Ethem'i bir kenara çekerek tembih ettim. Giderken nasıl konuşa-

çağı konusunda anlaştık. Hepimiz annesi ile Ethem'i uğurlamak için toplandık. Bizimki annesini şoförün yanına bindirmiş, kendisi de yanına kurulmuştu. Kamyon eşya yüklüydü, benim eşyamin da bunların arasında olduğunu kimse bilmiyordu. Herkes "Ethem uğurlar olsun" diyordu. Yüzbaşı Celal de gelmişti. Herkesle kucaklaşıp vedalaştıktan sonra Ethem bana döndü:

"Yahu" dedi, "Sana koskoca makineli tüfek birliği teslim etmişim, beni burada mı uğurlayacaksın. Şunun çamurluğuna atla da hiç olmazsa beni yüz metre götür."

"Olur" dedim. Tabur komutanı:

"Güneş başına vuracak, vazgeç, buradan uğurlamak yeter" diyordu.

"Hatırı kalmasın yüzbaşım" dedim.

Çamurluğa atladım ben, uğurlayıcılar döndüler. Ben gözden uzaklaşınca kamyonun içine girdim. Savur'dan, Midyat'tan geçiyorum. Şoföre diyorum ki: "Bas gaza!" İşin farkına varırlar da jandarmaya telefon ederlerse diye kaygılanıyorum. Ama işimi de sağlama bağlayıp takımı gedikli çavuşa teslim etmişim. Sonunda Mardin'e vardık. Mardin'de iki üç inzibat koşarak yanıma geldiler:

"Alay Komutanı seni istiyor."

"Peki."

Alay Komutanı'nın karşısına çıkacaktım. Alay Komutanı ünlü Ali Fuat Cebesoy'un kardeşi piyade yarbayı Mehmet Ali Cebesoy. Harbiye'de bizim grup komutanımızdı. Ben selam verip:

"Ben Mülazım Cemal" deyince gürlledi:

"Biz size subaylığı, görev anlayışını böyle mi öğrettik? Sen serhaddi bırakıp nasıl gidersin? Serhat bu..."

Bende ses yok. Yarbay Mehmet Ali Cebesoy bağırıyor, bağırıyor, ben sessiz dinliyordum. Yoruldu bağırmaktan ve bir an durdu:

"Sana söylüyorum" dedi, "anlamıyor musun?"

Anlayamıyorum efendim, ben Cizre Hudut Taburu'ndanım. "Uuuu!" Bir daha başladı bağırmaya...

"Efendim ben 7. Hudut Taburu'ndanım..."

"Evet, biliyorum, sen serhaddi bırakıp kaçmışsın; işte telgraf..."

Yarbay telgrafı masanın üstüne şak şak vuruyordu:

"Olmaz serhatten kaçılmaz, ben bu durumu sana anlatamıyorum muyum? Sen Cizre Hudut Taburu Makineli tüfek Komutanısın yahu... Anlamıyor musun?"

Dedim ki:

"Efendim sicilimi inceleyin. Ben kaçacak subay değilim; sizin emriniz gereğince kurmaylık kursuna gidiyorum." Ve emri cebim-

den çıkardım. Yarbay emri aldı, okudu; durdu, düşündü sonunda duruldu:

"Peki" dedi, "öyleyse git Urfa'ya..."

Ben çıktım.

Ben Hudut Komutanlığı Karargâhına gitmeden önce Jandarma Komutanlığına uğradım, İl Jandarma Komutanı ufak tefek bir kişi. Kayseri'nin Gümüşhacıköy'ünden "Şekil Vaziyet Ziya" diyorlar kendisine... Çünkü konuşurken hep "şekil ve vaziyet şöyle" diye lafını sürdürüyor. Kendimi tanıttım. Şekil Vaziyet Ziya:

"Mesleğe hevesiniz belli..." dedi.

"Anlayamadım komutanım."

"Jandarma yakası takmaya tenezzül etmiyor musun?" diye sordu.

Durumu hemen kavradım:

"Efendim, ben gerçekten buraya gelmedim, geledim. Kurmay adaylığı kursuna geldim; ama aslında sizin birliğinizdenim. Bir çaresini bulalım, çalışmaya başlayayım."

Ziya Bey yumuşadı. Cebinden bir kese çıkardı. Kesenin içinden de bir kuruş çıkardı. Masanın üstündeki çingırağı çaldı. Posta geldi. Bir dilekçe pulu getirtti. Daktiloyu önüne çekti. Tek parmakla çat pat benim ağzımdan bir dilekçe yazdı kolorduya. Ben izin alıp kursa başladım. İki hafta sonra Diyarbakır'a sınava gittik. Ne yazık ki sınavda çaktım. Tabiye başta olmak üzere bütün derslerden iyi not almıştım; ama Fransızcadan kaldım. Oysa tabiyede 100 üzerinden 95 almıştım. Bir dersten takılmak ağrıma gitti. Ancak Diyarbakır'da sınava gittiğimiz zaman gördüm ki Kolordu Kurmay Başkanı benim Niğde'de Alay Komutan Muavinim olan Remzi Bey'di. Biraz içkici, koca kırmızı burunlu bir kimseydi Remzi Bey. Anlatıldığına göre Mardin'de yüzünü silerken, havlunun serinliğine gizlenmiş bir akrep burnunu sokmuş, canını zor kurtarmış. Remzi Bey beni çok sevdi. Durumumu ona anlattım. "Ben" dedi, "Hudut Taburu'na emir veririm, sen git Urfa'da mülhaklığına başla".

V. BÖLÜM

URFA'DA JANDARMALIK

Urfa'ya geldim, göreve başladım. Komutan dedi ki:

"Jandarmanın 32 maddelik kanunu vardır; bunu belledin belledin; belleyemedin hapı yuttun."

"Peki" dedim, "Ben Jandarma Kanunu'nu okurum".

Yaşlı bir gedikliden mülhaklık görevini devraldım. Bizim bağlı olduğumuz komutanlık Mardin'de. Komutanlığa "kuvve"ler gönderiyoruz. Urfa ilinin kaç ilçesi var? Kaç bucağı var? Kaç köyü var? Kaç mezrası var? Ve tümünde kaç insan, hayvan, deve, at, koyun, keçi var? Kuvvelere bakıyorum. Öylesine ayrıntılı ki... Sözgelişi jandarmada "nevresim" diyorlar bir tür palaska vardı. Omuzdan aşağı sarkar, ucunda bir kutusu vardır. Kuvvelere bakıyorum, Yaylak ilçesinde 25 nevresim varmış. Kayıssız olduğundan işe yaramıyor. Ben bu bilgilerden yararlanarak bir düzenlemeye girdim. Sözgelişi kayışları fazla gelen birliklerden eksik olan birliklere aktarma yaparak nevresimleri tamamlıyorum. Ayrıntıların içinde boğuluyoruz. Merdiven altında bir odada dosyalar dolu. Kapı kilitli. Bir yazıcı var; her şeyi biliyor. Sözgelişi:

"Bucaklı Hasan çetesi..."

Yazıcı:

"A/24" diyor, dosyayı getiriyor.

"Odabaşı Lami çetesi..."

"B/48" deyip dosyayı buluyor. İlin bütün güvenlik işleri bizde. Bir gün bu yazıcıyı çağırdım:

"Aç bakayım, şu odayı bir göreyim."

İçeride sandıklarda bir sürü kitap. Elden geçirmeye başladım kitapları... Orduya ilişkin eski talimnameler var, onları biliyorum. Zamanaşımına uğramış bütün kitapları, yönetmelikleri, gereksiz olanları ayırdım, yaktırdım. Bir de baktım ki Jandarma Genel Komutanı Kâzım Orbay yeni yayınlar yaptırmış. "Getirin şunları..." Yeni yönetmelikleri inceledim. Kâzım Orbay gerçekten jandarmada bir reform gerçekleştiriyor. Karakollardaki erlerin düzenlerini bile düşünmüş. Söz gelişi bir karakolda altı er varsa ikişerden üç çift ayrı ayrı kuralardan oluşacak. Neden? Çünkü terhis sırasında karakol ersiz kalmasın diye önlem alınmış. Jandarma karakollarında sabah jimnastiği bile düşünülmüş. Bu arada "kuvve nasıl düzenlenecek" sorusuna yanıtlar da getirilmiş. Ayrıntılar bir yana bırakılıyor. Sekiz tane ilçemiz var. Her biri kendi karakollarına durumu belirten yazılar yazacaklar. Kuvveler sekiz ilçeden bana doğru ayrıntısız, toplam konumu gösteren biçimde gelecek. Ben de Komutanlığa birer kalemde bildireceğim. Böylece iş hem aydınlık hem kesin oluyor. Ben kuvve işlerini Jandarma Genel Komutanlığı'nın yeni yönetmeliğine göre düzenleyip gönderdim. Ancak tepkisi hemen görüldü. Mardin'deki komutanlıktan bir telgraf gelmiş. Bizim Şekil Vaziyet Ziya beni çağırdı:

"Oku bakalım şu telgrafı" dedi. Telgraf bizi azarlıyor:

"Bu ne biçim kuvve?" Ve emir veriyor:

"Kuvveleri doğru dürüst düzenleyip yollayın. Bu telgrafın ücretini PTT'ye ödeyip makbuzunu da ayrıca gönderin."

Jandarmada bir yöntem var: Böyle eleştiri, azarlama, sıkıştırma telgraflarının ücreti gönderilen kişiye ödettiriliyor. Böylece telgraf ücretini ödemek bir çeşit ceza niteliği kazanıyor. Binbaşı Ziya sordu:

"Nedir bu iş?"

Ben Kâzım Orbay'ın yönetmeliğini çıkarıp gösterdim ve dedim ki:

"Komutanım, bırakın gönderilen telgrafa karşı bir yanıt hazırlayayım."

"Peki."

Yeni yönetmeliğin kuvveye ilişkin maddelerinin kopyasını çıkardık, telgrafa iliştiirdik, yaptığımız işin yönetmeliğe uygun olduğunu anlattık. Bir hafta sonra bütün jandarma örgütüne bir genelge yayımlandı:

"Bütün sorumlular kuvvelerini yeni yönetmeliğe göre çıkaracaklardır. Bu arada Urfa İl Jandarma Komutanlığı'na teşekkür olunur."

Komutanla başladım şakalaşmaya:

"Komutanım telgrafın parasını geri isteyelim."

Komutan memnun ve sevinçli...

"Bu iş iyi oldu."

Bir gün emir alındı. Komutan beni çağırdı, ayrıca sözle durumu anlattı. Ben 50 süvari jandarma alacağım, Suriye sınırında kol gezeceğim, aşiretleri sınırdan 25-30 kilometre geriye çekeceğim, bundan böyle aşiretler develerini sınır boyunda otlatmayacaklar. Bizim yanda devlet duruma egemen. Kimsede silah yok. Aşiret çadırında direğe asılı bir kasket, bir pantolon, bir ceket var. Aşiretten herhangisi bir kimse işi olduğu zaman geliyor çadıra, kasketi giyip Urfa il merkezine yöneliyor. Ama çölde "agel kefiye" denen başlığını takıp entarisiyle dolaşıyor. Peki, devlet neden böyle bir önleme gerek görmüş? Niçin aşiretleri içeriye çekiyoruz?

Ben üst toplantılarda bulunmuyorum, ama karar belgeleri elimden geçiyor. Çünkü il jandarma mülhakıyım. İlde jandarma mülhaki demek vilayetin kurmayı demektir. Güvenlik bakımından böyle bir örgütlenme öngörülmüş. Belgeleri incelediğim zaman şunları görüyorum: Sınırın güneyindeki aşiretler bize "gazve" yapıyorlar. Çöl Arabı saldırıya "gazve" diyor. Kovboy filmlerindeki gibi dalıyorlar sürülerin içine, iki üç el silah patlattın mı koyun sürüsü başlıyor kaçışmaya. Koyundur, devedir alıp götürüyorlar. Bizimkiler silahsız olduğundan bir şey yapamıyorlar.

Ben üsteğmenim, ama jandarma il mülhakıyım, saygınlığım büyük. Herkes ikram ediyor:

"Buyrun efendim, baklava yiyelim, karpuz yaralım, bize hiç misafir olmuyorsunuz, bize zulmediyorsunuz..."

Ve yakınıyorlar:

"Biz cebelliyiz (dağlıyız) ama silahımız yok. Karşı yandakiler be-devi, ama silahlı kişiler. Onlar 100 silahla gelseler, bizde beş tüfek olsa hiçbirisini bu sınıra sokmayız, ama siz bize güvenmiyorsunuz. Fransız onlara güveniyor, aşiret reislerine nişan da vermiş, göğsüne nişanlar takmış aşiret başkanının..."

Her gazveden sonra sorunlar çıkıyor, sınır konuşmaları ve tartışmaları başlıyor. Çare? Bizim aşiretleri geri çekerek sınır boyundan uzaklaştırmak.

50 süvariye aldım. Jandarmaya gelen asker kendi atıyla birliğine katılırsa daha kısa sürede tezkere alıyor. Harran çölüne daldık.

Şimdi Harran ovası oldu Harran çölü... O zaman kuraklıktan toprak çatlıyordu. Atla giderken dikkat etmezsen hayvanın ayağı çatlağın içine girer ve kırılır. Toprağın yarıklarına girmemek gerekiyor at sürerken... Erler dikkat kesilmişler. Hammadi adında bir aşiret reisiyle ahbap olduk. Hammadi bize yol gösterme görevini üstlendi. Asıl adı İsa El Hammadi, ama çölde "İselhammadi" diyorlar. Göğsünde istiklal madalyası var. Sonradan öğrendim ki adamın "legion d'honneur"ü de varmış, Fransız yakasına gitti mi (yani Suriye'ye) legion d'honneur'ü takarmış, bizim yakada istiklal madalyasını... Böyle bir adam Hammadi. Koskoca aşiret reisi sütçü beygiri gibi bir atın üstünde. Hayvanın başında bir yular var, parmak kalınlığında yünden yapılmış ipten oluşmuş.

Gidiyoruz çölde. Jandarmalar arkamızda; İselhammadi bize yol gösteriyor. Ben alay ettim:

"Yahu sen ne biçim aşiret reisisin? Bu eşekten bozma ata neden biniyorsun" dedim.

"İstersen yarış edelim."

"Edelim."

Yarışa başladık. Ben dörtnala vınladım. Ne var ki çölün içinde birkaç kilometre koşuttuktan sonra hayvan solumaya başladı, yavaşlamak zorunda kaldım. Baktım İselhammadi dörtnala ardımdan yetiştiriyor, ama yarışlardaki gibi doludizgin değil, rahat bir dörtnala. Hammadi benim yanımdan geçti, ben de "dur" demedim, gözden kayboldu. Biz jandarmalarla yürümeyi sürdürdük. Hava karardı, ama ileride aşiretin ışıklarını görüyoruz. Sanki şehir izlenimi yaratıyor çadırların ışıkları. Keçe çadırlar, yan yana. Yürüyoruz, dereye gidiyoruz, ışıklar görünmez oluyor, dereden çıkıyoruz, ışıklar parlıyor. Yakında gibi görünüyor, ama ışıklar uzakta. Gece 11.00'de varabildik aşiretin konak yerine.

Hammadi daha önce vardığı için hazırlık yapmış. Bu konakta Halef Elgrir denen reisin aşireti yerleşmiş. Hükümetin aradığı kişilerden olduğu için Halef Elgrir ortada yok, 15-16 yaşındaki oğlu beni karşıladı. Çocuğun üstünde bembeyaz ipekli giysiler var. Geceleyin Hollywood filmlerindeki ya da Binbir Gece Masalları'ndaki şeyhler gibi beni bir karşıladı, şaşırdım. Çadıra buyur ettiklerinde gördüm ki büyük bir ev genişliğinde koca çadır, geniş bir salon etkisi yaratıyor. Bizim Hammadi de orada bulunuyor, yarıştan hiç söz açmadı:

"Ben erken geldim, hazırlık yapılmasını tembihledim, biraz uyumuşum, yemek de yedim" dedi. Ben de ses çıkarmadım. Yemek yedik.

Yatmadan önce aldığım emirleri kendilerine söyledim. Yarın erkenden hazırlanarak sınırdan 30 kilometre geriye çekilmeleri gerektiğini anlattım.

Dediler ki:

"Başüstüne, ama niçin böyle oluyor? Bize verin birkaç tüfek, sorun çözümlensin. Beş silah yeter, karşıdan kimse bu yana geçemez. Bizim develer bu çöldeki devedikenlerini yemezlerse gelecek kışa dayanamazlar."

Ben de:

"Haa doğru söylüyorsunuz belki; ama benim elimde bir şey yoktur, valinin emrini size yansıtıyorum" dedim. Sonra yataklar serildi, yatıp uyudum.

Ertesi sabah uyandım. Ayakyolu yok kuşkusuz... Çadırdan kumlara basarak şöyle yüz metre kadar yürüyorsun, çöle açılıyorsun, sırtına kaputunu da alıyorsun. Çöktüğün zaman kaput çevreni kapatıyor. Sağda solda geniş yapraklı otlar var, onlarla temizlik yapıyorsun. Dönerken baktım bir uzun direk. Birkaç kişi direği tutuyor. Direğin tepesinde bir adam. Elini şakağına atmış, gazel söyler gibi uzun uzun, yanık yanık bir şeyler söylüyor.

"Ne oluyor" diye sordum.

"Develeri çağırıyoruz" dediler.

Çünkü develer geniş bir alana yayılmışlar, birbirlerinden çok uzaktalar. Acaba bu çağrıya develer gelir mi? Develerin bir reisi var. Direktteki adam doğrudan develerin reisine sesleniyor, insan çağırır gibi, yalvarır gibi... Develerin reisi arada bir başını kaldırıyor, o kafasını yerden kaldırdı mı bütün develer de kaldırıyor. Bütün develerin gözü reislerinde. Derken develerin reisi kızıyor, kafasını sallıyor, yine başlıyor otlamaya. Haydi, tüm develer de başlıyor otlamaya. Bedevi yine başlıyor direğin tepesinden yalvarmaya, gazele benzer bir şeyler söyleyip yakarmaya... Sonunda develerin reisi razı oldu. Reis yürüyünce hepsi de yürüdü. Toplandılar.

Göç için hazırlık başladı. Bir deveye boynundan kuyruğuna değin sağrısı uzunluğunda keçe torbalar asıyorlar. İki yanı saran keçe torbaların içine kuzuları yerleştiriyorlar. Kuzuların başları ve elleri dışarıda. Bir başka deveye bozdukları çadırların direklerini sarıyorlar. Bir çalışmadır gidiyor. Develer öfkeli... Ağızları köpüklü, homurdanıyorlar. Sırtına eşya yüklenen bir deve kafasını çeviriyor, homurdanıyor, söyleniyor, sanki konuşuyor, bu güzelim havada otlamak varken şimdi yola koyulmanın sırası mı? Deve içerliyor adamlara.

Aşireti yolcu ettikten sonra biz de yola koyuluyoruz. Çölde susuzluk içindeyiz. Resulayn istasyonu var, trenlere su veriliyor bu

istasyondan. Gidip mataralarımızı dolduruyoruz, yüzümüzü, gözümüzü yıkıyoruz, yine çöle daldık mı bir damla su kalmıyor mataralarda. Görevde günlerce böyle dolaştık. Aşiretleri içeri çektik. Derken bir gün devriyeye rastladık. Komutanlıktan artık dönmemizi istediklerini öğrendik, dönüyoruz...

Susuzluktan mahvolmuşuz. Harran'a vardık. Ben atla öndeyim. Arkamdan ikişerli koldan 50 süvari geliyor. Kasabaya böyle girdik. Bir yoldan 100 metre yürüdük. Solda bir kapının önünde orta yaşlı bir kadınla göz göze geldim ve bu kadından su isteyeyim dedim. Dili de biraz öğrenmiştim:

"Cip may." (cip: getir, may: su).

Kadın içeriye koştu, ben atı durdurdum. Bekliyorum, içeriden su getirecek sanıyorum. Oysa kadın elinde tekerlek bir tahta kutuyla evden çıktı. Eskiden tahin helvalarını koydukları tahta kutular vardı, sanırım öyle bir şey. Kadın koşturaya başladı, eliyle de "gel" diye bana işaret ediyor. Ardından yürümeye koyuldum. Yolun köşe yaptığı yerde sekiz metre çapında üstü yemyeşil yosun, içi kıpkırmızı su, göl gibi bir şey var. Kadın suyun içine girdi, eliyle yosunları açar açar ilerliyor. Göbeğinin üstüne kadar ıslandı kadın. Entariyle küçük gölcüğün en temiz yerine dek daldı, bana su vermek, ikram etmek için oraya taşı daldırdı, sonra sudan yavaş yavaş çıkarak bana getirdi.

"İçmem" dedim.

Kadıncağzı bir kızdı... Haklıydı ama. Ben sana bu suyu ikram etmek için çırpındım, sen nasıl içmezsin diye bana öfkelenmekte haklı değil miydi? Kadına teşekkür ettim. Gittik, jandarma yüzbaşısını bulduk, oturduk, birazcık temiz su buldular, içtik. Yüzbaşı durumu anlattı bize:

"Burada su işi böyledir."

Birinci Dünya Savaşı'nda bir Alman grubu oradan geçerken suları görünce nasıl kolera salgını olmaz diye şaşırmış. Önlem için Almanya'ya telgraflar çekmişler. Halk pis suyun içine kahve kaşığıyla bir kaşık yoğurt koyar, hemen içmez, suyu biraz beklettikten sonra içer, dibini de bırakmış. Yoksulluk diz boyuydu o yörede, susuzluk da yoksulluğun üstüne biniyordu.

Çölde geziyorsun ya da yolculuk yapıyorsun. Bakıyorsun bir ağacın altında birkaç kişi oturmuş, vahamsı bir yer, gidiyorsun yanlarına:

"Merhaba!"

"Ooo hoş geldin, buyur, otur."

Oturuyorsun. Bir ateş yanıyor, altına odun sürüyorlar. Odunun kökü dışarıda sürekli yanıyor, yandıkça sürüyorlar. Askerin çay bakraçları gibi bakır bakraç ateşin üstünde. İçinde siyah bir su, durmadan kaynıyor. Kulpsuz fincanla bir yudumluk ikram ediyorlar bakraçta kaynayan siyah sudan. Siz fincanı alıp kaynar kaynar bir solukta içeceksiniz. Kininden daha acı, zehir gibi acı. Olağanüstü bir durum olursa ikinci fincanı sunarlar. Ama ikinciyi de aldıktan sonra yürüyemeyecek durumda olan bir kişi daha altı saat yol yürürebilir. Çölün bu kahvesine "kahvemırna" diyorlar, kahvesi var, doping gibi bir şey...

Çölde dolaşırken sınıra yakın bir istasyonda dört beş er gördüm. Giysileri perişan; ellerinde boş gaz tenekeleri ve torbalarıyla sefalet görünümü...

"Kimsiniz, ne arıyorsunuz burada."

"Efendim, biz Türk Mezarı'ndayız."

"Neresi bu Türk Mezarı?"

"Deyrizor yöresinde, sınırın öteki yakasında Türk Mezarı var, biz orada karakoldayız, erzak almak için geldik."

Süleyman Şah'ın, Fırat'ı geçerken boğulduğu yer. Oraya "Türk Mezarı" diyorlarmış. Kurtuluş Savaşı'ndan sonra bu mezar Türkiye sınırları dışında kalınca Lozan Antlaşması'na Türkiye'nin orada bir şeref karakolu bulundurması maddesi konmuş.

Ben ilgilenince erler yanaştılar ve yakınmaya başladılar. Bütün yakınmaları dinledim. Dönüşte bir rapor düzenledim. Jandarma Genel Komutanı Kâzım Orbay'dan bir emir geldi. Rapor değerlendirilmiş. Jandarma Karakol Yönetmeliği gereğince her jandarma komutanı bölgesindeki karakolları yılda iki kez denetlemek zorundadır. Türk Mezarındaki karakolun da denetlenmesi gerekir. Emir:

"Karakolu denetleyin, durumu görün, ayrıntılı bir rapor verin."

Jandarma Komutanı kalktı gitti; ama Fransızlar izin vermedi. Yine yazdık, durumu anlattık. Bunun üzerine sanırım Dışişleri kanalıyla girişime geçildi, izin çıktı. Tarih ve numarası bildirildi. Bizim komutan Şekil Vaziyet Ziya atına atlayıp Akçakale yolunu tuttu. Suriye'deki Fransız yetkilisi Mülazım Alfons bizim Binbaşı'yı Türk Mezarı'na götürecekti; ama birinde at, birinde koca otomobil. Bizim Binbaşı, Fransız'ın otomobiline binmek istememiş, bir taksi tutmuş kendi parasıyla. Gitmişler, görmüşler ki bizim Türk Mezarı karakolunda yemek yiyecek tabak yok, çay içecek fincan yok; oysa oraya ziyaretçiler, meraklılar, turistler geliyor. Her karakoldan daha iyi olması gerekir, düzenli ve temiz. Binbaşı bunu bana anlattı. An-

lattıklarını bir rapora döktüm. Bir de yolluk parası var. Türk Mezarı'na otomobille gitmek için komutan taksi tutmuştu. Ankara'dan soru geldi:

"Atla niye gitmedin? Kim sana otomobil tut dedi?" Komutan Şekil Vaziyet Ziya'nın canı çok sıkıldı. Atla nasıl gidilir canım? Atın yem gereksinmesi var, su gereksinmesi var, ahır gereksinmesi var, bakım gereksinmesi var, üç dört gün süren bir iş. Hem Fransız Mülazımı otomobille giderken ters düşmez mi bu davranış? Yeniden bir rapor düzenledik; zorlukları ve zorunlulukları anlattık. Doğrudan doğruya Jandarma Genel Komutanlığı'na "zata mahsus" diye gönderdik. Sorun çözümlendi.

VI. BÖLÜM

MAREŞAL'İN BUYRUĞU VE SİİRT'TE KURŞUN SESLERİ

Benim jandarmalık böylece sürüyor. Ama bir gün Mareşal (Fevzi Çakmak) kızmış bizim gibi subayların durumlarına:

"Ben bunları jandarmaya kâtip vermedim" demiş, "Hepsini seyyar birliklere verin ki biraz kurşun sesi duysunlar, deneyden geçsinler".

Bir emir geldi. Siirt 10. Seyyar Jandarma Taburu 2. Bölük Takım Komutanlığı'na atandım. Komutanımla ağlaşıp, helalleşerek ayrıldık. Diyarbakır'a kamyonla geldim. Diyarbakır'dan Siirt'e gideceğim.

Jandarma birliklerindeki deneylerim bana çok şey öğretti. Bir kez jandarmayı küçümsemek yanlış bir yaklaşımdır. Ülke yaşamında jandarmanın çok büyük etkinliği var. Ben girgin ve sokulgan bir kişiliğe sahiptim. Anadolu'da gittiğim yerlerde toplumla kaynaşmakta zorluk çekmedim. Bu karakterime birkaç örnek vermek isterim. Söğelişi Muğla'dayken Dağ Alayı'na Avusturya'dan Bilgeri adında bir albay uzman gelmişti. Avusturyalı Kurmay Binbaşı Gunter yardımcısıydı. Dağlık yerde savaşın kendine özgü koşulları ve teknikleri var. Ancak bu uzmanlar Muğla'daki dağları ve sarp araziye eğitim için elverişli görmediler. Dağcılık eğitimi için ihtiyar dağlar uygun değilmiş. Sonunda Eğirdir'de bir talimgâh açılmasına karar

verildi. Eğirdir'e belirli sürede kurs görmek için gitmiştik. Bir gün konuşuyoruz. Dediler ki:

"Karşıdaki dağın doruğuna bizden önceki kurs subayları altı saatte çıktılar."

Ben, dağa bakıp güldüm:

"Ben iki saatte çıkarım."

Çıkar mıydım bilmiyorum; ama gençlikle birlikte atılım ruhu beni dürtüyordu. Çıkarsın, çıkamazsın derken tartışma büyüdü. Sırrı ve Selahattin adındaki arkadaşlarla birlikte 1 saat 45 dakikada Eğirdir dağının doruğuna ulaştık. Ama çıkışımız Alman ve Avusturyalılar gibi teknik bir çıkış değildi. Dikine yürüyerek, tırmanarak çıktık. Çıkarken bir de kurtkapanına yakalandım. Avcının biri kurtkapanı kurmuş. Ben üzerine basınca çat diye kapandı. "Vay vay!" Açmasını da bilmiyorum.

Seslendim:

"Canım çok yanıyor!"

Şaşkınlık ve acıyla kurtkapanı diyeceğime, bir askerlik deyimi olan "kurt kuyusu" diye bağırmışım. Sesimi duyan Sırrı, ayağıma kapanla sarılmış gizleme otlarını görünce tabancasını eline alıp yaklaşmaya başladı. Tabancayla ne yapacak? Sonunda ellerimizle kapanı zor bela açtık, yani bilek gücüyle... Dönüşte kapanın sahibi geldi:

"Benim kapanı ne ettiniz?"

"Ulan, bizi uçuruma düşürecektin" dedik.

"Düşmezsiniz, ben aylar için kazık çaktım, kapanı da oraya bağladım" demez mi? Adamcağızı biraz hırpaladık. Oysa bir suçu var mıydı?

Yine Muğla'dayken Gökova'ya doğru bir yürüyüş yapmıştık. Dönüşte baktık, karşıımızdan bir otomobil geliyor. İçinden bir şoför çıktı. Tugay Komutanının otomobiliymiş. Dayım emekli kurmay Albay Behçet Günay o zamanlar İnhisarlar Umum Müdürü'ydü (Tekel Genel Müdürü). Gelmiş Muğla'ya beni sormuş. Tugay Komutanı da otomobilini göndermiş. Yürüyüşün yarısında arabaya binip döndüm. Dayım eve gelmiş, beni bekliyor. Oturduk konuşuyoruz. Dayım toz, toprak ve kan ter içindeki durumuma bakıyor. Ben yüzümü yıkarken dedi ki:

"Oğlum Cemal, ben de biliyorum askerliği, zor meslektir. İstersen gel bir gerekçe bulalım, seni askerlikten çıkaralım. Ben seni Avrupa'ya göndereyim. Bir tütün uzmanı olup gelirsın, İstanbul'da sürekli ailenin başında kalırsın..."

Dayıma uzun bir konferans çektim; vatan, millet, Sakarya üstüne... Türkiye'nin benim gibi akıncılarla yükseleceğini söyledim. Ülkenin her yanını tanıyacaktım. "Askerleri iyi yetiştireceğiz, yurda düşmanı sokmayacağız" dedim. Dayım baktı:

"Uzatma" dedi, "Bak o kutularda bira var, aç getir!"

Evet jandarmaya atandıktan sonra ülkenin gerçeklerini daha iyi tanıma olanağını elde etmişim. Dediğim gibi girişken bir kişiliğim vardı.

Dayım sonradan Urfa Mebusu oldu; ben de o sıra Urfa'da jandarma mülhakıyım. Urfa Valisi Nizamettin Bey ile Dayım Behçet Bey iyi anlaşırlardı. Nizamettin Bey bir gün beni çağırdı:

"Dayın'la Diyarbakır'a gidiyoruz" dedi. "Celal Bayar gelmiş oraya, istersen sen de gel..."

"Gelirim."

"Atla öyleyse arabaya."

Ben şoförün yanına, onlar arkaya oturdular. Birlikte Diyarbakır'a gittik. Bir mebus, bir vali, bir de -ne kadar ufak rütbeli olursam olayım- ben, il jandarma mülhakı gidiyoruz. Bütün yol boyunca güvenlik önlemleri alınmış, jandarmalar şakır şukur dolaşıyor. Diyarbakır'da orduvine indik. Çünkü o zamanlar Diyarbakır'da orduveinden başka oturacak yer yok.

Orduvinde Celal Bayar, dayım ve vali bir köşede konuşuyorlar. Ben kapıdan dinliyorum.

Dayım Behçet Bey, İktisat Vekili Celal Bayar'a diyor ki:

"Beyefendi, biliyorsunuz nefsi Urfa, nefsi Suruç, nefsi Birecik Türktür. Biz size geldik. İstiyoruz ki buralarda kalkınma için bazı girişimler yapılsın, bir şeylerin temeli atılsın, fabrikalar kurulsun."

Bayar dedi ki:

"Siz Behçet Beyefendi asker kökenlisiniz."

Gerçekten dayım orduda tanınmış bir kişiydi. Bayar sözünü sürdürdü:

"Telefon burada emrinizde. Şimdi Mareşal'i arayalım, bulalım, siz konuşun. Mareşal izin versin ben Diyarbakır'a da Urfa'ya da birer fabrikanın temelini atayım. Gelecek yıl sonuna dek fabrikalar kurulmuş olur. Ama müsaadeyi alın bakalım, Mareşal izin vermiyor, engelliyor."

Dikkatle dinliyorum ben... Bu konuşmalar bende değişik tepkiler ve düşünceler yaratıyor.

Jandarmaya geçtikten sonra gözlemlerim yoğunlaştı. Ülkenin yönetimi ve sorunları konusunda bazı düğümleri görebiliyordum.

O günlerin Türkiye'sinde bütün il ve ilçelerde kendine özgü geçimsizlikler oluşurdu. Kaymakamlar ile jandarma komutanları bir türlü geçinemezlerdi. Çatışma büyüyünce o telgraf çeker, bu telgraf çeker yukarıya. Sonunda denetçiler gelir ve ikisinin de yeri değiştirilecek diye kararlar çıkar. Ama hangisi önceden gidecek? Kim geç giderse maçı o kazanmış oluyor. Çünkü Anadolu'da erken giden sürülmüş sayılıyor; biri ötekinin ardından teneke çaldırıyor. Gerçekte bir incir çekirdeği dolduramaz işlerden de çatışma çıkabiliyor.

Ama jandarma komutanı belediye reisiyle geçinmek zorundadır. Neden? Çünkü jandarmada orduda olduğu gibi kazan kaynamıyor. Jandarmaya para veriliyor. Bu para aylık hesabından da değil, erin yiyeceği gram hesabından. Nohut, fasulye, pirinç, et, zeytin gibi besin maddelerinin geçerli fiyatlarını saptamak da belediyenin elinde. Rayiçler belediyeden alınıyor. Belediye reisiyle iyi geçinirsen ve başkan fiyatları biraz yüksek gösterirse jandarmanın eline o ay biraz para geçiyor, erler soluk alıyor. Jandarma komutanı savcıyla da iyi geçinmek zorunda...

Siirt'teyken Jandarma Müfettişi Ziya Gökşin adında hoş bir albay gelmişti. Bölgeyi denetlemeye çıkmıştı. Bana dedi ki:

"Cemal, bir süvari takımı al, birlikte denetime çıkalım."

Giderken konuşuyoruz. Dedim ki:

"Albayım, arkadaşlar bana 'jandarmada kal' diyorlar. Bu üç yıllık geçici görev sırasında bir dilekçe verip jandarmada kalmak isteğimizi belirtirsek hemen temelli jandarma oluyoruz. Ne dersiniz böyle bir şey yapayım mı?"

Benim jandarmaya geçmek niyetim yok, ama hem konuşuyoruz hem bir yoklama yapıyorum. Albay Ziya:

"Bak, şimdi seni sınava çekeyim" dedi. Sonra sınav sorusunu sordu:

"Sen kendini jandarma bölük komutanı say. Bir akşamüzeri yorgun argın eve geldin. Gördün ki karın söyleniyor, dırdır ediyor. Canın sıkıldı. Gidip kahvede biraz oturayım diye düşündün. Belki arkadaşlarınla kâğıt oynarsın da açılırsın. Kahveye geldin. Yağmur çiselemiş. Kahvenin tabanı toprak ve kaygan. Sağlı sollu masalar. Ortada herkesin yürümesi için dar bir yol bırakılmış. Tavanda isli bir gaz lambası. Aranıyorsun. Kaymakam, mal müdürü, posta müdürü, savcı, yargıç filan acaba neredeler? Sen ortaya doğru yürürken birisi geldi, sana bir omuz vurdu, toprak zaten kaygan olduğundan sırtüstü düştün. Ne yaparsın?"

Ben duraksamasız:

"Alırım herifi ayağımın altına ezerim" dedim.

Albay

"Vazgeç" dedi, "Sınavda çaktın, jandarmalık yapamazsın sen. Neden diye sorarsan yanıtlamaya çalışayım. Adam sol yandan kalkıp sana bilerek çarptı. Demek ki sol yandakiler sana karşı olanlar. Bunun için sen yerden kalktıktan sonra sağ yana doğru güleç bir yüzle bakıp, tutacağın zapta imza atacak adam arayacaksın. Yoksa mahkemeden mahkemeye sürünür, başını dertten kurtaramazsın. Sizler alışmışsınız 'hayt' diye bağırıp asarım, keserim diye iş görme-ye. Jandarmalıkta bunlar sökmek."

Ben Diyarbakır'dan Siirt'e katır kervanıyla gittim. Daha önceki deneyimlerimle az çok pişmiş, yetişmiş bir subay sayıyordum kendimi. Ülke sorunlarıyla da iç içe, yüz yüze yaşıyordum. Ama jandarmada üç yıl çalışmasaydım sanırım eksik kalırdım. Jandarmanın dünyasında halkla daha çok ilişki var. Toplumsal olaylarla alışveriş daha çok. İlçe nedir, köy nedir, il nedir jandarmada öğreniliyor. Ordu toplumdan daha soyut yaşıyor, kışlasında savaş sanatını öğrenmeye çalışıyor. Siirt'e giderken kendime güvenim de artık daha çoktu.

Kış bastırmıştı. Diyarbakır'dan Siirt'e yazın kamyonla gidilebiliyor. Kışın yollar kar altında don yapıyor, güneş çıkınca yol çamurlaşıyor, araba saplanıyor.

Nasıl gideceğim? Kervanla... Bir katır kervanına katıldım. Subay olduğum için bana eyerli bir at verdiler. Bir yargıç, bir de doktor var kervanda. Siirt'e gidiyorlar, eşleri de yanlarında. Yolda doktor şaka-laşıyor:

"Yahu bu kervandaki hayvanların hangisi at, hangisi katır?"

Ben gösteriyorum:

"İşte şu katır, işte şu at."

Yolda bir konak yerine vardık. Ben önden gidiyorum. Subay olduğumu görünce bana bir oda verdiler. Süpürdüler odayı, bir toz kalktı, bir türlü inmedi. Arkadan kervan ulaştı. Onların hepsi bir arada yatacaklar. Doktor ile yargıcın işlerine gelmedi bu durum. Benim odayı bastılar. Odayı çarşafı üç bölüp yattık uyuduk.

Sabah yine yola çıktık. Bismil'e doğru bir sudan geçmek gerekiyor. Nasıl geçilecek sudan? Hayvanları kendi haline bırakacaksın, onlar yavaş yavaş, güdüleriyle suyu geçiyorlar. Kervandaki yerli kılavuzlar çırılçıplak soyundular. Don mon yok. Katırların iki yanında kadınları koruyarak sudan geçiyorlar. Kervanbaşı öğütüyor: Suya

bakmayın başınız döner; karşıya bakacaksınız, ovaya bakacaksınız. Bazen yolcuların ayakları ıslanıyor, su dizlere çıkıyor. O zaman kadınlar bağırıyor, kılavuzlara sarılıyorlar. Sonra kendilerine geliyorlar. Bağıra çağıra karşı yakaya geçtik. Ve Diyarbakır'dan Siirt'e beş günde ulaştık.

Seyyar Jandarma Taburu'nu buldum. Arkadaşlar "hoş geldin" dediler. Ben takım komutanıyım, ama o yıl yüzbaşı olacağım. Bizim birlikte bir Cemal daha var. Saçları dökülmüş, göbeklenmiş, yaşlı gösteriyor, yarbay rütbesi taksam kimse yadırgamaz; buna karşın ben ondan iki yıl kıdemliyim. Erler ikimizi ayırt etmek için bana "Güççük Cemal", ona "Goca Cemal" diyorlar.

Goca Cemal dedi ki:

"Abi sen gel benim bölüğü teslim al."

Ben olan biteni pek anlayamıyorum; ama gördüğüm şu: Jandarmalığı kimse benimsemiş değil, hafife alıyoruz. Çoğunlukla prafa oynuyoruz. Kimsenin eğitime meğitime çıktığı yok. Bir ay kadar böylece geçti. Tabur Komutanım işitmiş, bana dedi ki:

"Bu yıl yüzbaşı olacağını neden söylemiyorsun? Seni tabur emir subayı yaptım."

Zaten eski tabur emir subayı jandarmadaki süresini doldurmuş. Siirt'teki Alaya atanmış. Arada bir onbaşılık sınavı geliyor. Her bölükten beşer kişi onbaşı olacak. Oysa bizim arkadaşlar prafa oynuyorlar. Oyunun tatlı yerinde bölüğün yazıcısı geliyor, durumu bildiriyor. Bizimkiler prafa oynarken soruyorlar:

"Hımmmm. Hangi erler iyi?"

Rastgele adların yanına işaret konuyor. Eğitim eksik olduğu için sınavlar da göstermelik oluyor; yazıcıların seçtiği adamlara geçer notu veriliyor. Onbaşı olanlar bir dilekçe verip "temditli" olunca şimdiki uzatmalı çavuşlar gibi askerde kalıyorlar. Sonra bir telgraf geliyor:

"Filanca onbaşı, falanca ilin şu ilçesinin bir karakoluna atanmıştır."

Benim canım sıkılmaya başladı bu işlere. O sırada 30 Ağustos geldi. Ben yüzbaşı oldum. 1 Ağustos 1926'da Harbiye'den subay olarak çıkmıştım. Asteğmenliğim 1 Şubat 1927'ye dek sürdü. 30 Ağustos 1930'da üsteğmen, 1934 yılının 30 Ağustos'unda da yüzbaşı oldum. Tam o sırada Jandarma Genel Komutanlığı'ndan bir emir geldi:

"Tabur emir subayları, subay eksikliği nedeniyle iase subaylığı görevini de üstlenecektir."

O görevi de üstlendim.

Siirt'te su bir sorun. Daha doğrusu susuzluk bir sorun. Biz uzak pınarlardan parayla su getiriyorduk. Ama halk? Kuyulardan tuzlu su çıkıyor ya da iyi su çıkmıyor. Su kıtlığı o derecede ki Siirt'in sabunu bile kokuyor. Halk mertliğe vurgun, yoksul, kırgın. Ne yap-sın halk? Ben Siirt'te hastalandım. Tropikal malarya... Sıtmanın kuyruklu... Diyarbakır Askeri Hastanesi'nde bir süre yatırdılar. O süre içinde başıma az kaldı bir bela geliyordu. Hastaneden taburcu olmuşum, Diyarbakır'da arkadaşlar "bara gidelim" dediler.

Bar dedikleri kahve, çay, nargile içilen bir yer. Alkollü içki veril-miyor. Ama bir sahne var, kızlar şarkı söylüyor, herkes daha önce başka yerlerde içip bara öyle geliyor. Bardaki kızları tanıyoruz. Özel ilişkilerimiz yok; ancak tanışıyoruz. İçlerinde bir Ferhunde var. Yol-da rastladığımız zaman konuşuyoruz. Ferhunde plakçı dükkânın-dan plaklar alır, akşamları söyleyeceği türküler plaklardan dinle-yerek ezberler, yineler, söyler. Beni ara sıra çağırır, "Gel Allah aşkı-na" der. Oturur sohbet ederiz. Benim sevdiğim bir şarkı var:

"Ne zaman görsem onu ayaklarım dolaşır

Gülerek selam verir, çabucak uzaklaşır..."

Ferhunde ben bara gittiğim zaman hep bu şarkıyı söyler. Bir de Necla var, taşbebek gibi bir kız, ama sesi yok.

Bu şarkıcı kızların hepsi yaşam derdinde, kavgasında... Her biri de kendine göre dışarıdan bir destek, bir dayanak arıyor. Sonradan öğreniyorum ki Necla'yı Kolordu Komutanı Kenan Paşa koruyormuş.

Biz üç arkadaş orduevinde birer tek attık. Sonra bara gittik. Sah-nede taşbebek Necla var, bir şeyler söylüyor. Ama ben gelir gelmez Ferhunde hemen sahneye atladı. Necla'nın yerini aldı, başladı be-nim şarkıyı söylemeye:

"Ne zaman görsem onu ayaklarım dolaşır

Gülerek selam verir, çabucak uzaklaşır..."

Ben bara sivil gelmiştim. Ama bize herkes olağanüstü bir ilgi göstermişti. "Şöyle buyurun, bu yandan gelin" diye ön sıralarda yer gösterip ağırlamışlardı. Seyircilerdeki bu davranışı anlamamıştım. Masaları, sandalyeleri çekerek bize neden ayrıcalık tanıyorlardı? Kendi kendime soruyordum: "Bunlar acaba benim yarın Siirt'e gi-deceğimi bilerek mi böyle davranıyorlar?"

Oysa işin gerçeğini sonradan öğrendim. Necla'yı Kolordu Komu-tanı tuttuğu için Necla sesi olmasa da, şarkı söylemesini bilmese de sahnede uzun uzun okuyor. Halk tutmuyor bu kızı, metazori dinli-yor. Biz geldiğimizde Ferhunde, Necla'yı aşarak sahneye çıktığı için bir durum değişikliği olmuş, seyirci bu değişikliği bizden biliyor.

Şarkı bitince biz de alkışladık. Ancak alkıştan sonra önümüzdeki masadan 25 yaşlarında bir delikanlı döndü:

"Bu şarkıyı alkışlayanlar enayidir" dedi yüksek sesle.

Salonda çıt yok. Baktım, benim yanımdaki iki arkadaş da duymazlıktan geliyor. Ben ayağa kalkıp adamın omzuna dokundum:

"Bey kardeşim, ben de bu şarkıyı alkışlamış bulunuyorum, bu enayilerin arasında ben de var mıyım?"

Adam:

"Zaten sana söylüyorum" demez mi? Aldık mı başımıza belayı. Herkes bize bakıyor. Kalabalık susmuş. İzliyor. Ben adamın çenesine bir yumruk yerleştirdim, adam boylu boyunca yere uzanıverdi. Ama doğrulup üstüme geldi. Güçlü kuvvetli biriydi. Sarılırsak beni altına alabilir diye düşündüm. Bir yumruk daha yerleştirdim, savruluverdi. O ara çevreme de bakıyorum. Gerçekte kızmış, öfkelenmiş değilim. Durumu kurtarmak için kavga ediyorum. Çünkü sonradan söylenti büyür, yargıya dönüşür, "hakaret ettiler de Madanoğlu'nun gıkı çıkmadı" denir. Birisi araya girse işi bitireceğim. Derken bir levazım üstөгmenі araya girdi, "aman ağabey yapma!" diyerek. Üstөгmen beni çok sinirlenmiş sanıyor, neredeyse adamı öldüreceğim diye telaşlanıyor.

"Ulan" dedim, "beni çabuk çıkar buradan." Amacım bela büyümesin.

Beni dışarıya çıkardılar. Pardösümü bekliyorum, inzibat subayı geldi, olayı anlattım:

"İyi etmişsin pezevenge" dedi... Ancak aradan kaç dakika geçti bilmiyorum, inzibat subayı değışiverdi:

"Durum önemli, buyur karakola..."

İnzibat karakoluna geldik, oturduk. Doktor muayene etti. Orduvinde bir tek içmiştik. Aradan üç saat geçmiş. Sarhoşluk durumu yok. Derken kavga ettiğim adamı getirdiler. Bağırıp çağırıyor, sarhoş gibi:

"Ben biliyorum, bu Mülazım Cemal hastanede yatıyor. Siirt'e gidecekmış..."

Ben de:

"Tanık olun" dedim, "demek ki bu adam benim subay olduğumu biliyormuş".

İkimiz de sivil giyinmiştik; meğer dövdüğüm adam yedek subaymış, belediye reisinin oğluymuş.

Belediye Reisi etkili bir kişi olmalı. Bunun içindir ki Reisin oğlu, "bu şarkıyı alkışlayan enayidir" dediğinde kimse sesini çıkarmadı.

Nitekim Belediye Reisi olayı duyunca gelmiş, işe el koymuş. Kolordu Komutanı Kenan Paşa'ya telefon etmiş, Komutan benim için emir vermiş:

"Tıkın içeri!"

Dayak yiyen adamın kaşının biri yok, inmiş kaşı aşağıya. 15-20 günlük doktor raporu almış. Ama ben iki yumruk atmıştım çene-sine... Kaşına ne oldu? Meğer ben dışarı çıktıktan sonra bu yedek subay sahnenin önünde ileri geri söylenmeye başlamış:

"Kaltak, senin yüzünden oldu" deyince Ferhunde, adamın başına sandalyeyi geçirivermiş; ama şimdi bu iş de benim üzerime kalıyor. Herifin kaşını gözünü paralamış, 20 günlük rapor alacak duruma getirmiş bulunuyorum.

Beni cezaevine gönderdiler. Baktım Cizre'deki Hudut Taburu'nun Komutanı Yüzbaşı Celal de orada.

"Geçmiş olsun yüzbaşım."

Daha önce duymuştum. Celal Yüzbaşı, Macit adında bir başka yüzbaşıya hangi nedenle bilinmez öfkelenip ateş etmiş, adamcağızı atın üstündeyken alnından vurup öldürmüş ve tutuklanmış; yargılanması sürüyor.

"Gel bakalım Cemal" dedi yüzbaşı, "sen Cizre'den kaçmıştın, bak buluştuk".

Bakara oynanıyor. Celal Yüzbaşı:

"Buyur" dedi, "sen de oyna".

"Ben oynamam" dedim ama oynamam olur mu? Israrla oturtular, cebimdeki paraları aldılar. Bir kenara çekildim. Onlar oyunu sürdürüyor. Bir saat, iki saat geçti; ben ne yapacağım, nerede yatacağım bilemiyorum. Celal Yüzbaşı ara sıra bakıyor:

"Uygun gelmedi mi?" diye soruyor. Bekliyorum.

Sonunda Celal Yüzbaşı yine sordu:

"Senin suçun ne?"

Anlattım:

"Çok kalmazsın sen burada... Yorgun musun, sana yatacak yer şimdi bulurum" dedi. Bulunduğumuz yer cezaevi binasının köşesinde. Biz üst kattayız. Tam alt katta nizamiye kapısı var. O sırada bir gürültü patırtı koptu. Aşağıda bir kadın sesi... Sonra nöbetçinin sesi... Pencereden uzandık ne oluyor diye. Baktım Ferhunde gelmiş. Bir adam tutmuş. Adamın sırtında küfe. Küfenin içinde içkiler, mezeler... Yanında bir kemancı, bana geliyorlar. Saat de gecenin 12.00'si. Celal Yüzbaşı'ya:

"Bunlar bana geliyor" dedim. Celal Yüzbaşı bağırdı:

"Nöbetçi, bırak gelsinler..."

Ziyaretçilerim içeri girdi. Sofra kuruldu. Rakılar, mezeler... Başladı millet içmeye, kemancı çalmaya, bizimki şarkı söylemeye... Ferhunde mert yaradılışlı bir kadındı, ben onun yüzünden kavga edip hapse düşmüştüm. O da beni unutmamıştı, "karşılığını vereyim, gönlünü alayım" diyordu. Artık hapishanede herkes bana bir başka türlü bakmaya başladı; şaka değil.

Durum değişti. Askeri yargıç cezaevine geliyor, benim ifademi alıyor. Ben bu askeri yargıcı tanıyorum. Hastanede köpek memesinden ameliyat olmuştu da inim inim inliyordu. Bir gün yatağın üstünde kaldı. Ben bakmış, uğraşmışım, kolonyayla ovup acısını dindirmeye çabalamışım, aramız iyiydi. Ama bunları anımsamıyordu yargıç:

"Sen sivil olsun, asker olsun bir insanı nasıl yumruklarsın?"

Ben de "bana hakaret etti", 'enayi' dedi" diye cevap verdim.

"Olsun" dedi yargıç, "Polise başvuracaktın, 'bu adam bana hakaret etti' diye şikâyet edecektin".

İş günden güne sarpa sarıyordu. Bir gün Ferhunde'den mektup geldi. Mektubu bir er getirdi ve dedi ki:

"Bunu Ferhunde Hanım yolladı."

Ferhunde diyordu ki:

"Bu işi ifadeyle mifadeyle çözümleyemezsin. Kenan Paşa'ya bir mektup yaz, durumunu anlat. Bu mektubu getiren ere de beş lira ver, bu er Kenan Paşa'nın kemancısıdır."

Arkadaşlardan bana para geliyor. Tabii öbür arkadaşları ele vermiyorum. Yakalanan benim. Onlar zaten kavgaya girmemişlerdi; ama cezaevindeki arkadaşlarını düşünüyorlar, para yolluyorlar.

Oturup bir güzel mektup yazdım, dedim ki Kenan Paşa'ya:

"Beni tanırınız, dayım Urfa mebusu Behçet Bey, Celal Bayar'ın Diyarbakır'a gelişinde tanıştırmıştı. O sıra jandarma üsteğmeni-ydim. Ben bu kişiyim. Şimdiki görevimde hastalandım, tropikal malar-yadan hastanede yattım. Tam iyileştim, görevime gidecektim ki başıma bu iş geldi."

Olayı olduğu gibi anlattıktan ve gerçeği apaçık ortaya koyduktan sonra bağışlanmamı diledim. Ere de beş lirayı verdim; er gitti. Aradan üç dört gün geçti, askeri yargıç yine ifademi almaya geldi, ama görüş açısı değişmemiş. Birkaç gün daha geçti. Kemancı er geldi.

"Ne var?"

"Komutanın keyifli bir saatini buldum, mektubu verdim" dedi.

"Ne oldu?"

"Okudu, okudu, şöyle bir gülümsedi. Bu iyiye işaret."

5 lira daha verdim ere. Aradan iki gün geçti. Bir emir geldi:

"14 gün disiplin hapsi tebliğiyle hemen Siirt'e görevinin başına gönderilmesi."

Benim başım Ferhunde yüzünden belaya girmişti, ama yine Ferhunde beni kurtardı. Bu kadınlar dostluklarında güçlü oluyorlar, yaşamın kurallarını da böyle anlıyorlar.

Siirt'e döndüm. 10. Seyyar Jandarma Taburu'ndaki görevim sürüyor. Daha önce söylediğim gibi Tabur Komutanı benim kıdemli olduğumu ve o yıl yüzbaşılığa atanacağımı gördüğünden emir subayı yapmıştı. Ardından emir subaylarının iase subaylığı görevini de üstlenmelerine ilişkin emir gelince benim yapacağım işler çoğaldı. Kiler, iase subayının sorumluluğu altında. Askerin karavanası için kilerden erzak çıkıyor. Her gün bir tabela düzenleniyor: Şu kadar yağ, şu kadar un, şu kadar mercimek, şu kadar pekmez, şu kadar fasulye... Benim işim başımdan aşkın olduğu için nöbetçi subayları kilere bensiz gidip tartıyla o günkü erzakı çıkarıyorlar.

Tabur Komutanımız Muzaffer Bicioğlu çok titiz bir adam. Beni çağırıp dedi ki:

"Biliyorsun Cemal, ben her ay başında kilere gidip erzakı tartarım. Erzakın eksiğini sorumluya ödetirim, fazlasını tabura irat yazarım. Bu yöntemle senden önceki iase subayları az ya da çok eksikle ay başını buldukları için aylıklarından ödediler. Ama senin durumun başka; çünkü sen kilere hiç gitmiyorsun. Nöbetçi subayları bu işi görüyorlar. Buna karşın ay başında, kileri denetlediğim zaman bütün kalemler gramı gramına doğru çıkıyor. Ne eksik var ne de fazla... Bu işin sırrı nedir? Nasıl beceriyorsun?"

Ben de yöntemimi anlattım:

"Komutanım" dedim, "Ben her ayın 20. günü kilere tek başıma giderim. O günü nöbetçi subayları gelmezler. İkinciye değin orada kalırım. Biliyorsunuz kapının arkasında bir karatahta vardır. Ben zeytinyağını tartarım. Diyelim o gün zeytinyağı 360 kilo, ama 300 kilo bulunması gerek hesaba göre. Karatahtanın tam ortasından aşağıya doğru tebeşirle bir çizgi çekerim. Sağ yana artı, sol yana eksi işareti koyarım. Bu durumda sağ yana, yani artı bölümüne "zeytinyağı 60" yazarım. Bu demektir ki 60 kilo fazla zeytinyağımız vardır. Demek ki önümüzdeki 10 günde 60 kilo fazladan zeytinyağı harcayabileceğiz. Sonra sabunu tartarım. Diyelim ki sabunda sekiz kilo eksik var. Karatahtanın eksi bölümüne 'sabun -8' diye yazarım.

Nöbetçi subayı kilerden sabun çıkarırken bu eksikliği giderecek biçimde azar azar yedirecektir. Sözelimi nöbetçi subayı, benim temsilcim olan Ramazan Çavuş'la kilere gitti. Karatahtaya baktı ki 130 kilo fazla bulgur var. Bulguru tabelada yazılı olduğu gibi 30 kilo çıkarmaz, 40 kilo çıkarır. Sonra da karatahtada "+ 130" diye yazan bulguru "artı 120" diye düzeltir. Böylece son 10 gün içinde tüm erzakın denetimi ve dengelenmesi gerçekleştirilir. Ay başında kilerde her şey tamam bulunur."

Tabur Komutanı şöyle bir baktı:

"Sen arkadaşların arasında güzel bir çalışma anlaşması yapmış, iyi bir düzen kurmuşsun. Hepiniz dürüstlikle davranıyorsunuz. Ben boşuna kuruntuya düşmüşüm."

Meğer şöyle bir olay yaşanmış. Tabur Komutanı bir gün bakmış ki aşçıbaşı fasulye piyazı yaparken yarım teneke zeytinyağını kaza-na boca ediyor. Çok gelmiş bu harcama. Komutan sormuş:

"Bu ne iştir? Bu ne bol zeytinyağı?"

Aşçıbaşı da:

"Yüzbaşı Cemal bol bol veriyor yesinler diye" demiş.

Tabur Komutanı bu olay üzerine beni sorguya çekmiş; ama yaptığım açıklama komutanı etkiledi. Masanın gözünü çekti, çekmeden bir tomar anahtar çıkardı, taburun kilit altında bulunan her şeyini bana teslim etti:

"Al bunları" dedi, "Ben orduvine gidiyorum, şöyle keyifli keyifli bir nargile içeceğim".

O kapıyı kapadı gitti. Ben pencereden gidişini izledim. Komutan uzaklaşınca ilk işim sicil sandığını açmak oldu. Kendi dosyayı buldum, açtım, Diyarbakır'daki 14 günlük hapis olayının belgelerini (20-30 yaprak vardı) aldım. Kâğıtları cebime koydum, dosyayı klasöre, klasörü yerine koydum. Olayı yok edip sandığı kapattım. Çünkü o küçük hapis cezası kurmaylığa engeldi.

Çevreyi gezip görüyorum ki yoksulluk diz boyu. O yörelerin tüm öyküleri yoksulluk üzerinedir. Niğde'de arkadaşım Emin Bey'in sık sık yinelediği bir sözü vardı:

"Aynın kırk bir türlü şarkısı vardır, hepsi ahlat üzerinedir."

Bunun gibi köylü de yoksulluğa ilişkin öyküler üretmiştir. Mardin'in tepesine oturmuş iki kişi. Tepeden baktığınızda aşağıda dümdüz bir çöl uzanır. Çölün ilerisi bulutlanır, görünmez. İki Mardinli yoksul, iki saat hiç konuşmadan, ses çıkarmadan çöle bakmışlar, bakmışlar... Birisi bu suskunluğu yırtmak istemiş:

"Ulan Hamo, acep şimdi padişah ne yapır ki?"

Hamo bu sorudan pek hoşlanmış:

"Padişahı mı sorursen?"

"Evet, padişahı sorurem."

"Effendimmm padişah oturipti. Solinde bir kazgan, içi pekmez doli, sağında bir kazgan, içi hoşaf doli. Elinde bir kefçik (kepçe), ister hoşeften içer ister pekmezden içer."

Siirt'in "Billuris" diye bir kaplıcası var. Kocaman bir ev kadar büyük ve geniş. Üstü kapalı bir kubbe. Ama doğal bir kubbe, bir mağara. Bir oyuktan giriliyor, içinde su kaynıyor. Kükürtlü bir sıcak su. Ciltte ne egzama bırakır ne yara. İyileştirici nitelikleri var. Billuris'e giderken yol Botan suyunun kenarına iner. Billuris de Botan suyu-na karışır. Siirt'ten Billuris'e gelirken yarım saat ötede bir kayalık bulunur. Yerliler "Mındik kayası" diyorlar. Yoksul bir köylü oturmuş Mındik kayasının karşısına... Demiş ki:

"Mındik kayası köfte olsa, Botan'ın ırmağı da turşu suyu olsa... Bir köfteden ye, bir turşu suyundan iç. Ye Allah ye, keyfine bak."

Açlık gerçeğinden kaynaklanmış bu öyküler güldürücü, ama düşündürücüdür; o yöre insanının karayazısını yansıtır. Halk darı ekmeği yer. Konukları olursa soğan ile darı ekmeğini sofraya koyup der ki:

"Nan-ı gilgil (darı ekmeği), hazret-i pıvaz (soğan) ye kurban olayım, sana feda olsun."

Bu öyküler beni çok düşündürmüştü. Çevrenin durumunu yakından izliyor, halkla ilişkiler kuruyordum. Türkiye'nin gerçeklerine ayaklarımı basıyordum. Ne var ki bu gerçekleri değerlendirip yorumlamak, bir senteze ulaşmak başka ve çok zor bir iştir.

İsmet Paşa, yanında Jandarma Genel Komutanı Kâzım Orbay, Umum Müfettiş Abidin Özmen ve Ordu Müfettişi Ali Sait Paşa'yla bölgeyi denetlemeye geldi. Siirt'e de uğradı. Yakın illerin yetkilileri, valileri de birlikteydiler. İsmet Paşa başbakan. Karşılamaya çıkıldı. Tören düzenlendi. Bütün askeri birlikler ve o zamanın deyimiyle "mülki erkân" hazır duruyor. Gelen büyükler elimizi sıkıyor. Bütün jandarma subayları bölge güvenliği için çevreye dağıldıklarından ben tek jandarma subayı olarak en sondayım. Adımı söyleyip kendimi tanıtıyorum.

Törenden sonra orduevine geldi İnönü. Subaylarla konuşuyor. Subaylar ev kiralarnın yüksekliğinden, yakacak fiyatlarından, ge-çim sıkıntısından yakınıyorlar. İsmet Paşa dinler görünüyor, ama elinde kalem, önündeki kâğıtların üstüne bir şeyler karalıyor. Bu toplantı orduevinin büyük salonunda düzenlenmişti. Paşa dinledi,

dinledi, sonra kalktı. Onlar çıkınca ben fırladım, İsmet Paşa'nın masasına koştum, kâğıtlara İsmet Paşa ne yazdı diye merak ediyorum. Ne göreyim? Paşa'nın eli resme oldukça yatkınmış ya da ben öyle sanıyorum: Subayların yakınmalarını dinlerken İnönü kâğıtların üstüne sürekli petrol kuyularının resimlerini çizmiş. Demek ki o sırada aklı petrol konusuna takılıymış.

Gece oldu. İsmet Paşa ile çevresinden ayrı olarak Jandarma Genel Komutanı Kâzım Paşa bir toplantı düzenledi. Vali Sakıp Beygo'yu yanına aldı. Gündüzden Şırnak Kaymakamını da çağırtmıştı. Toplantının konusu ne? O sırada Şırnak bölgesinde bir soygun olmuştu. Olay bir raporla abartılmış; geziye çıkan Başbakan ve yanındakilere bir baskın yapılması kuşkusu istihbarat niteliğine dönüştürülmüş. Kâzım Orbay bu işle ilgileniyor. Olay nedir? Söylendiğine göre Şırnak yakınında 70-80 kişilik silahlı bir grup bazı adamları soymuşlar. Orbay soruyor:

"Peki, Başbakan'a bir suikast yapılacağını nereden çıkardınız?"

Bölge ve il yöneticileri terliyor. Kâzım Paşa konuya ve duruma egemen:

"Beyler, siz önünüze gelen güvenlik dosyalarını okumuyorsunuz. Eğer birkaç yıl önceki dosyaları iyice inceleseydiniz bu soygun olayının içyüzünü aydınlatabilirdiniz. Nedir durum? İki kişi soyulmuş. Kaç kişi soymuş bu iki kişiyi? 70-80 kişilik bir kalabalık grup mu? Soruma yanıt verin."

Jandarma Komutanı:

"Efendim, soygunu yapan üç dört kişiymiş."

Kâzım Paşa:

"Peki, yetmiş seksen kişi nereden çıkıyor?"

"Tepelerde duruyor, bekliyorlarmış."

Orbay üstüne gidiyor Komutanın:

"Soygun nerede yapılmış?"

"Bir vadide."

"Nasıl bir vadidir?"

"Ağaçlıklı derin bir vadi."

Kâzım Paşa tekrar soruyor:

"Peki, ağaçlıklı bir vadinin tepelerindeki 70-80 kişiyi nasıl görmüşler?"

Ses yok. Kâzım Orbay açıklıyor:

"Soyulanlardan birisi eskiden buralarda karakol komutanlığı yapmış, kabadayı kişiliği olan bir adam. Çevreden bir kızla evlenerek bölgeye yerleşmiş. Bu adam 'biz iki kişiydik, üç kişi bizi soydu'

der mi? Doğaldır ki olayı büyütecek, 70-80 kişi olduklarından bir şey yapamadık' diyecek. Bunları niçin düşünmüyorsunuz? Dosyaları okursanız anlarsınız ki bu işi Hamo yapmıştır. Hamo her yıl bu mevsimde haraç toplamaya gelir."

Yetkililer terliyor.

Hamo yoksul bir adam. Bir tepede yıkık bir değirmen görmüş. Karısı, kızı, çocukları ve yakınlarının yardımıyla değirmeni onarmış, işler duruma getirmiş. O yörede bir değirmene de gereksinim varmış. Çevrenin buğdayını Hamo değirmende öğütüyor, una çeviriyor, para kazanıyor, durumunu kurtarıyor. Ama Hamo'nun para kazanması kıskançlıklar yaratmış. Hamo'yu çekemeyenler varmış. Bunlar kaymakama duyurmuşlar:

"Bu değirmen emvali metrukedendir (Türkiye'den kaçıp gidenlerin bıraktıkları mallar). Hazinesindir. Hamo, devletin malına el koydu."

Ne yapmak gerekir? Bu gibi durumlarda Hamo'yla konuşup işi bir anlaşılmaya bağlamak gerekir. Devlet, değirmeni Hamo'ya kiralar ya da bir başka yol bulunur. Ne var ki Hamo'nun durumunu anlayışla karşılamıyorlar, değirmenden çoluk çocuk çıkarıp atıyorlar. Hamo deliye dönüyor:

"Beni aç bırakan kaymakamı öldüreceğim" diyor. Bir gün kaymakamın ailesiyle birlikte bir kamyonla Şırnak'a geleceğini duyuyor, dört beş yakınıyla arabanın yolunu kesiyor:

"Durun!"

Kamyon duruyor:

"İçinizde kaymakam kim?"

Adamın biri:

"Benim..."

"İn aşağıya!"

Hamo, bu arada soruyor:

"Sen benim değirmenimi niçin elimden aldın?"

Kaymakam:

"Ne değirmeni, böyle bir şeyi ilk kez işitiyorum; seni ilk kez görüyorum" diyor.

"Sen Şırnak Kaymakamı değil misin" diye soruyor Hamo.

"Evet Şırnak Kaymakamıyım, ama yeni atandım, Şırnak'a ilk kez geliyorum" diyor Kaymakam.

Meğer eski kaymakam, "Hamo beni öldürecek" diye korkmuş, bir hava değişimi raporu uydurarak ilçeden uzaklaşmış. Hamo bu durum karşısında yeni Kaymakama:

"Benim seninle işim yok, hadi git" demiş.

Kamyon yeniden yola koyulmuş. Ama yol kesmek bir suç. Hamo'nun üstüne jandarma göndermişler. Hamo oranın deyimiyle "cenuba" kaçmış, yani Suriye'ye geçmiş. Her hasat mevsimi, ürün zamanı geliyor; kendisini fitneleyenleri tehdit ediyor, haraç alıyor, yine güneye kaçıyor; yaşamını böyle sürdürüyor.

Jandarma Genel Komutanı Kâzım Orbay, yörenin yetkililerine demek istiyor ki:

"Ben Ankara'dan bunları biliyorum, izliyorum, siz burada neden ilgi göstermiyorsunuz?"

İsmet Paşa'nın denetimleri sırasında sık sık toplantı yapılıyor. O dönemin ünlü Umumi Müfettişi Abidin Özmen de bir toplantıya katılıyor. Jandarma subayları için valilerin bir önerileri varmış, diyorlar ki:

"Jandarma subaylarına biz sicil verelim. Eğer biz sicil verirsek çalışmaları iyileşecektir. Çünkü illerde otorite ancak bu yöntemle kurulabilir." İsmet Paşa, Kâzım Orbay'a bakıyor. Duyarlı bir konu bu. Nasıl karşılanacak? Kâzım Paşa:

"Bu bir meslektir, askerliktir, özel bir durumdur. Valiler, jandarma subayına sicil veremezler; ama idari bakımdan jandarma subayının yetenekleri alanında söz sahibi olabilirler. Bu sınırlı alanda yetkilerinin artırılmasında bir sakınca olmayabilir. Askerlik alanına girilmesinde sakıncalar vardır" diyor.

İsmet Paşa'nın keyifli bir zamanı, gülerek diyor ki:

"Siz bu sorunların aslı nedir bilir misiniz? Jandarma ile Mülkiyelilerin geçimsizliği nereden doğuyor? Şimdi bir Anadolu kasabası düşünün. Jandarma yüzbaşısı evden çıkıyor. Çizmelerini parıl parıl parlatmış, yakasında kırmızı-lacivert baklava dilimi gibi işaretler. Jandarma çavuşu kapıda bekliyordur. Sırmalı şapkasını giyen yüzbaşı, mahmuzlarını şakırdatarak çarşıdan geçiyor. Bütün dükkanlarda sıra sıra esnaf ayağa kalkmış, selamlıyor. Kumandan bey 'merhaba' diyor. Jandarma Komutanı, canı isterse çavuşa ve çevresindeki jandarmalara emir veriyor. 'Çavuuuuş' dedi mi, rap, karşısına dikiliyor çavuş, selamı çıkıyor. Biraz sonra kaymakam görünüyor. Herkes gibi giyinmiş, paltosunun yakasını kaldırmış, arkasında odacısı, koltuğun altında birkaç dosya... Tın tın yürüyor. O da sivil, halk da sivil... Çoğu kişi kulak asmaz, bu işin fiyakası yok..."

Gülüştürlerken Abidin Özmen lafa girdi. Özmen, Anadolu şivesiyle konuşuyor:

"Paşa Hazretleri bendeniz fi tarihinde Bursa Valiliği'nde bulunmuştum.

İsmet Paşa:

"Malum."

"Bizim orada bir eşkiya türemiştii."

Paşa:

"Olur."

Özmen:

"Bu herifleri derdest edin' derim, candarma kumandanı 'işim var, cetvel çiziktiririm' der; bir türlü candarmayı kıpırdatamadık. 'Mülhakını çağırırım, kuvva yapıpbatırım' der."

Umum Müfettiş jandarmadaki kırtasiye yoğunluğuna dikkati çekmek istiyordu. Bu kez Kâzım Orbay'a döndü:

"Paşa hazretleri" dedi "Siz bu vilayete kaç top, kaç tüfek, kaç candarma, kaç nevresim, palaska gönderdiğinizi bilmiyorsunuz da mı her ay soruyorsunuz?"

Kâzım Orbay:

"Müfettiş Bey bu şikâyetinde haklıdır. Yalnız bize iki yıl daha izin verin. Bakın şimdi ordudan ödünç subay alıyoruz. İki yıl sonra subayları jandarma okullarından sağlayacağız. Jandarma ayrıntılı işlere boğulmadan güvenliğe yönelecek."

Gerçekten jandarmada en büyük reformu yapan Kâzım Orbay'dır. Çok değerli bir komutandı. Örgütü derleyip toparlamış, çağdaş bir düzeye getirmeye çalışmıştır. Orbay, çok dikkatli bir adamdı. Başbakan giderken şöyle bir olay oldu. Biz hepimiz yine sıra sıra dizilmiştik. Orbay benim önüme gelince elimi sıktı:

"Allahaismarladık Yüzbaşı Madanoğlu" dedi. Komutanın belleğinin gücüne çok şaşımıştım.

O zaman Siirt'te bir piyade alayı, bir topçu alayı, bir seyyar jandarma taburu vardı. Jandarma Taburu üç piyade, bir süvari bölüğünden, bir de makineli tüfek takımından oluşuyordu. Askeri birliklerin bağlı olduğu Tümen Karargâhı da Siirt'teydi. Tümen Komutanı ünlü Osman Tufan'dı. Ulusal Bağımsızlık Savaşı'nda adını duyuran Osman Tufan... Ve hepsi Diyarbakır'da 7. Kolordu'ya bağlıydı. Tabii Kolordu'nun Bitlis'te, Muş'ta birlikleri vardı.

Tümen Karargâhı Siirt'in yüksekçe bir yerindeydi. Orası serin olur. Bahçesi var, gazinosu var; akşamüstü orada toplanılır, arkadaşlar arasında söyleşi başlar.

Yine böyle bir saatte postacı bir şifre getirdi. Açtım, baktım, şifreli bir telgraf... Jandarmanın çok basit bir şifresi vardı. Ezberlemiştik. Ben telgrafı okuyabilirdim. Ama nedense o sırada şifreyi değiştirmişlerdi. "Ne ola ki" diye düşündüm. Önemli miydi? Her

olasılığa karşı kalktım. Aşağıya indim. Hava o arada kararmıştı. Kapıda elektrik fenerini yüzüme tuttum. Nöbetçi tanıdı. Selama durdu. İçeri girdim. Emir subayı odasına geldim. Emir subayının (yani benim) odasının yanında yazıcıların odası (jandarmada kalem odası deniyor) vardı. İki oda arasında kâğıt, belge, dosya vermek için bir küçük pencere bulunuyordu. Pencere mandalından kurtulmuş, açılmış. İçeride yedi-sekiz yazıcı fosur fosur sigara içiyor. Ocaktan, bacadan duman çıkıyormuş gibi benim odaya açılan küçük pencereden duman geliyor. Emir subayı odası karanlık. Yazıcılar beni görmüyorlar. Elimde elektrik feneri kasayı açtım, şifreyi buldum, baktım ki gelen telgraf önemli değil. Kasayı yine kapadım. İçeride gülüşmeler duyuluyor. Biri diyor ki:

"Yaman, eşşeoğlueşşek yaman..."

Kimmiş o eşşeoğlueşşek diye kulak kabarttım. Baktım, yerde isli bir gaz lambasının çevresine toplanmışlar yazıcılar, kaynatıyorlar. Bekledim.

Birisi:

"Yahu elin oğlunun sana ne kötülüğü var da sövüyorsun?"

Söven er oturduğu yerden kalktı, elini ileriye doğru uzatarak:

"Kardaşım Goca Cemal resmen bölük komutanı mı?" Yazıcılar baş sallıyorlar:

"Evet..."

"Göççük Cemal resmen takım komutanı mı?"

"Hııı..."

"Eeee bu göççük Cemal Tabur Komutanının ardına yaslandı, emir subayı oldu. İmtihanda kendisine tam numereyi bastı, yüzbaşılığı gaptı geçti. Goca Cemal de göbek şişirsin yüzbaşı olacağıım deyi... Eyyy gidi dünya... Sen ne diyon ağa? Ne diyon?"

Ben güldüm. Koca Cemal'e anlattım, öfkелendi. Yazıcının tepkisi bu; ama ben Koca Cemal'den gerçekte daha kıdemliyim, o benden iki yıl küçük. Yazıcılar bizim de erlikten onbaşılığa geçerken olduğu gibi sınavla yükseldiğimizi sanarak böyle konuşuyorlardı.

VII. BÖLÜM

SASON'DA BASKINLAR, ÇATIŞMALAR

Sason, Siirt'in kuzeybatısında Türkiye'nin en sarp bölgelerinden birisi, belki de birincisidir. Dersim, Sason'a göre batı sayılır. Dersim'den Şark hizmetiyle bizim birliklere gelen subaylar şaşırırlardı. Biz Sason bölgesine yönelik bir görev aldık. Başlangıçta bu görevin anlamını değerlendirecek durumda değildim. Olayların içinde yaşadıkça kavramaya başladım. Sason'da doğanın en sert koşullarında çok çetin bir yaşam sürdürdüm. Mareşal demişti ki:

"Ben subayları jandarmaya kâtip olsunlar diye vermedim. Seyyarlara tayin edin ki biraz kurşun sesi duysunlar."

Kurşun sesleriyle uyanıp uyumak, ölümle sık sık karşılaşmak Sason'da doğal bir şeydi. Neydi Sason'daki sorun? Sason, kuş uçmaz kervan geçmez dedikleri vahşi ve sarp bir bölgedir. Burada halk askere gitmez, vergi vermez, kendine göre bir düzen içinde ve ilkel koşullarda yaşar. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nden çıkarılan bir yasaya göre hükümet bu yöreyi yasak bölge saymış. Ankara'dan bir kurul gelmiş, Sason çevresindeki sarp tepelerin üzerine birer flama dikilmiş, "bu sınırlar içinde oturmak yasak" denmiş. Halk, yönetimin gösterdiği, önerdiği başka bölgelerde iskân edilecek, yerleşme işlerinde hükümetin yardımı olacak. Ancak bu yasa çıkmış, yaptı-

rım kullanılmamış, o bölgedeki aşiretler üstüne gidilmemiş. Böylece yasak bölgede ya da o yörenin deyimiyle "mıntıkeyi memnua"da yaşayanlar hayatlarını bildikleri gibi sürdürürlerken bir olay patlak vermiş. Sason ilçe merkezine çok doğrucu bir kaymakam gelmiş. İlçedeki ileri gelenlerin uygunsuz tutum ve davranışlarına ilişkin dosyalar tutmaya başlamış. İlçedeki yetkililer de kaymakama karşı birleşmişler. Kaymakam bu cephe karşısında yenilgiye uğramış. Adamcağızı görevden almışlar. Onun yerine hemen bir kaymakam atanamamış. Ancak o yöreden bir bucak müdürü vekâleten tayin edilmiş. Yeni kaymakam vekili hırslı bir kişi olsa gerek. Kaymakamlığa asaleten tayinini sağlamak istiyor. Ordudan uzaklaştırılmış eski bir subay olduğu söylenen bu adam hemen işe girişmiş. İlçe merkezindeki ileri gelenleri avcuna almış. Jandarma yüzbaşısı, Tayyare Cemiyeti reisi, müftü, posta müdürü kim varsa bütünleşmişler. İlçede karakolları kapatmışlar; karakollardan getirdikleri erlerle ilçe merkezinde bir bölük kurmuşlar. Bu bölüğün başına geçerek bölgede vergi toplayacaklar. Yeni kaymakam vekili de diyecek ki:

"Şimdiye dek ilçede vergi toplanamamıştı, ilk kez ben topladım."

Bu plan yukarıya yaranmak ve göze girmek için başarılı görünüyor. Kaymakam vekili, emrindeki birlikle planı uygulamak için Sason dağlarında yürüdükçe haber de yayılıyor. İlk yöneliş Harbak Vadisi'ne... Harbak Vadisi'nde Harbak köyünün bir ağası var. Adı Tartari Badik. Bizimkiler "Tatar Badik" derlerdi. Harbak Vadisi'nin içindeki bütün köyler, bütün halk bu adamın ağzının içine bakıyor. Tartari Badik'e askerin geldiğini söyledikleri zaman:

"Durun bakalım hele yaklaşınlar" diyor.

Jandarma Tartari Badik'in köyüne varınca tepelerden tepelere seslenip anlaşıyorlar. Buluşma sağlanıyor. Kaymakam vekili isteklerini belirtiyor:

"Vergi almaya geldik."

Tartari Badik akıllı adam; düşünüyor ve diyor ki:

"Ben istesem elimdeki kuvvetle bu bölüğü durdurabilir, en azından ürkütebilirim; ama karşımdaki hükümettir. Sonra arkadan bir tümen gelir, büyük ziyana girerim. İyisi mi bunlara biraz para verelim gitsinler, ilerlemeyip oldukları yerde kalsınlar; işi burada bitirelim."

Tartari Badik diyor ki:

"Asker ilerlemesin, olduğu yerde konaklasın. Sizler konuğumuz olun, köyümüze buyurun, biz de bu arada istediğiniz parayı toplayalım."

Anlaşma gerçekleşiyor. Köye yukarıdan bakan bir tepeye asker yerleşiyor. Aşağı inmiyor; kaymakam, jandarma komutanı, müftü ve ötekiler köyde çeşitli evlerde konuk olarak ağırlanıyorlar. Jandarma Yüzbaşısını da Tartari Badik evinde ağırlıyor. Yorgun konuklar ellerini yüzlerini yıkayıp dinlenmek için çekiliyorlar. Tartari Badik, adamlarını yöredeki köylere koşturarak para toplamaya çalışıyor.

Ancak ters bir iş oluyor. Planı bozan nedir? O yörede ötekilere benzemeyen bir aşiret var. Bu aşiretin kadınları, kızları çok güzel. Rus ya da Kafkas tipli, sarışın ve görenekleri, tutumları bir başka türlü. Bana anlattıklarına göre bu aşiretten birisinin ilçe merkezinde işi mi var; yanına genç ve güzel karısını almış. Kadının elinde bir bakraç yoğurt, kendisinde bir bakraç yağ ilçeye inerlermiş. Adam karısını bakraçlarla birlikte Jandarma Yüzbaşısının evinde bırakır, kendisi iki üç gün içinde işini görür, dönüşte karısını da alır evine dönermiş. Anlattıkları böyle...

Jandarma Yüzbaşısı bu tutuma alışmış olsa gerek. Bir büyük yanılgıya düşmüş. Tartari Badik'in evinde erkek yok; gelin harıl harıl akşam yemeğini hazırlıyor. Tam o sırada Yüzbaşı geline yaklaşmak isteyince olay çıkıyor. Kadın direnir, başlıyor bağırma. Ve kötü rastlantılar birbiri ardına geliyor. Oraların evlerinde pencereler mazgallı. Gelin bağırınca elinde mecidiyelerle yakın bir köyden dönen bir erkek duyuyor. Bir kez patırtı gürültü çıkmaya görsün. Herkes birbirine seslenmeye başlıyor. Erkekler toplanıp eve doğru yönelince Jandarma Yüzbaşısı evin üst katına çıkıp durumu görüyor. Ne yapsın? Dama çıkıyor. Oradan bir gübre yığınının üstüne atlayıp askerin bulunduğu tepeye doğru koşmaya başlıyor. Peşinden koşanları korkutmak için de birkaç el ateş ediyor. Bu durumda Yüzbaşının üstüne gidemiyorlar. Bölük de Yüzbaşısı görünce koruma ateşi açıyor. Yüzbaşı kurtuluyor. Ama köylünün gözünü kan bürüyor. Ne kaymakam vekili, ne müftü, ne Tayyare Cemiyeti Reisi kurtulabiliyor; hepsini öldürüyorlar. Jandarma Yüzbaşısı olayı rapor ediyor; ne var ki gerçeği olduğu gibi yazamıyor. Sason'da harekât emri bu gerekçeyle veriliyor.

Tümen Komutanı Osman Tufan'dı. Yürüyoruz. Sason'a girdikçe dağlar yükseliyor, sarplıyor. Hazo denilen bucak merkezine yaklaştıkça görünüm daha da ürküntü vermeye başladı. Yürüdüğümüz yerler zaten yüksek sarp; ama ileride gökyüzünü kaplamış kapkara dağlar düşündürücüydü. Bölgeye girdikçe girişimler başladı, halktan temsil gücü olanlar çağrılarak öğütler verildi, bu bölgede oturma'nın yasalara ters düştüğü anlatıldı. Yasak bölgeydi oraları. Ama

birlikler yürüdükçe köylüler de dağlara çekildi. Yasak bölge Hazo denilen bucağın öte yanından başlıyor, Narşin deresinin öte yakasından... Narşin köyü de yasak bölgede. Asker ilerledikçe koşullar zorlaştı. Bunca askerin yiyeceği, içeceği, gereksinimleri nasıl sağlanacak? Üç-beş hafta sonra havalar bozulunca büsbütün çıkmaza girildi. Asker geri çekildi. İki seyyar jandarma taburu bırakıldı geride. Kış bastırınca biz de çekildik. Sason'daki ilk deneyimimiz bu oldu.

Vali böyle koca tümenle Sason dağlarında işlerin yürümeyeceğini, başarılı olamayacağını kestirmiş. Durumu biliyor olmalı ki yönetsel yöntemlerle bu işi çözmek istiyor. Yasak bölgede oturan köylüler, gereksinimlerini gidermek için yasal bölgeye gelip gidiyorlar.

Vali Sakıp Beygo iyi bir yönetici. İlişkilerini kuruyor. Ancak Vali böyle düşünürken, Tümen Komutanı Osman Tufan'a da şu söyleniyor:

"İl yönetiminde çoğu memur yerlidir. Vali ne yapmak isterse önceden yasak bölgeye haber gider."

Askerin Sason'a yürüyüşünden de yasak bölgede oturanların daha öncesinden haberi vardı. Osman Tufan:

"Ben gizli bir baskın harekâtı düzenler, bu işi çözümlerim" diyor.

Bir gece emir aldık. Yürüyüşe geçtik. Yürüyüşe geçmeden önce birliğimizde bir dizi değişiklik oldu. Binbaşı Emin Akın Tabur Komutanlığına atandı. Bu değişim sırasında Taburda yeni düzenlemeleri yapmak bana düştü. Ben kendimi 3. Bölük'ün komutanı, o arada yeni gelenlerden Üsteğmen Nazmi Karakoç'u iase subayı yaptım. (Karakoç sonradan Kara Kuvvetleri Komutanı oldu) Bu düzenle Sason dağlarına doğru yola çıktık. Ancak operasyonun nasıl yürütüleceğini bilmiyorduk. Bildiğimiz şuydu: Tümen Komutanımız Osman Tufan emir vermişti. Bizim Tabur ile Sason'daki 7. Seyyar Jandarma Taburu ve Tümenin erleri tümünden onbaşı olan çavuş eğitim bölüğü bir grup oluşturacaktı. Bu grubun başına Yarbay Mustafa Uludağ getirilmişti. Biz olan bitene pek aldırmıyorduk, yeterince önem vermiyorduk. Bu tutumun cezasını da sonradan çektik. Sason dağlarına doğru gece yürüyüp gündüz yatıyoruz.

Gece yürü, gündüz yat. Gece yürü, gündüz yat. Sanırım üçüncü gündü. Hepimiz gündüz uykumuzu aldıktan sonra çadırlara girip kâğıt oynuyoruz. Bir gün biz kâğıt oynarken karargâh çavuşu geldi:

"Efendim, yeni bombalar gelmiş, bunlar Rus bombalarıymış. Tüfekçi nasıl kullanılacağını öğretecek..."

Tabur Komutanı:

"Subaylar gidip tüfekçiden bombaların nasıl kullanılacağını öğrensinler" diye emir verdi.

Ben bizim bölüğün çavuşunu çağırdım. Gerçekte çavuş değil, er; ama çavuşluk görevini yapıyor.

"Oğlum" dedim, "git sen öğren bombaları".

Arkadaşlar da öyle yaptılar. Yine oyuna daldık. Üçüncü günü akşamı hava kararırken Tabur Komutanı beni çağırdı. Uzun boylu, zayıf, yaşlı, çökük avurtlu bir Kürt'ü kılavuz olarak verdi. Haritayı açıp gideceğim yeri gösterdi. Botan Suyu, bir vadide akıyor. Vadi bir yerde çatal yapıyor, ikiye ayrılıyor. Haritadaki eğrilerden anlıyorum, vadinin kuzey yamaçları çok sarp, dimdik. Güney yanı yayvanca. Arziv Dağı, vadinin çatallaştığı yerde kale duvarı gibi yükseliyor. Bir de Hürürük Dağı var ki kışın sarp doruklarından çığ düşürmüş. Köylüler çığa -çıkardığı gürültüden ötürü- "Allah'ın topu" diyorlar. Bu en sert bölgede Asi köyü var. Vadinin çatallaştığı yere ulaşınca bana verilen kapalı zarfı açacağım. Görevim zarfın içinde yazılı. Kılavuz o noktaya dek bana yol gösterecek.

"Eh" dedim kendi kendime, "hadi bakalım".

Bölüğümü aldım; sırtların üzerinden birerli kolda ve karanlıkta yürüyoruz. Kimi zaman dizkapağımıza değin kara gömülüyoruz, kimi zaman karsız yerlerden geçiyoruz. Saatlerce yürüdükten sonra bir yere vardık. Kılavuz dedi ki:

"Aha benim seni getireceğim yer."

Çevre karanlık, ama karların yansımasıyla durum az çok seçilebiliyor. Şu karşımızdaki dik karaltı Arziv Dağı, onun solundaki şu koyuluk Asi köyü. Burası Botan suyunun tam ikiye ayrıldığı yerdir. Bu durumda Hürürük Dağı'nın sağ gerimizde kaldığı anlaşılıyor. Düşündüm bir süre. Zarfı açtım. Tümenin eğitim bölümünün başında Yüzbaşı Refik var. Bu Refik, Cizre Hudut Taburu'nda bana bölük teslim eden subay. Oradan tanıyorum. Zarftan çıkan görevde yazıldığına göre Yüzbaşı Refik birliğiyle Hazo'dan (şimdiki Kozluk ilçesi) yola çıkarak bu vadinin kuzey yamaçlarından ateş ederek ve gürültü yaparak ilerleyecek. Bizim tabur da bu işi güney yamaçlarında yapacak. Silah sesinden ürkenler askerden uzaklaşmak için bana doğru gelecekler. Ben vadinin ikiye ayrıldığı çukurlukta çatalı tıkayacağım. Sason ilçe merkezinden gelecek olan 7. Seyyar, beni yüksek tepelerden koruyacak. Böylece yasak bölgede direnenler ortada kalıp sıkışacaklar. Hepsini toplayıp yasal bölgeye götüreceğiz, hükümetin gösterdiği yerlere yerleştireceğiz.

Ben çatalın birleştiği yerde tabandayım. Başımı kaldırdığımda ancak gökyüzünü görüyorum. Çevremde 100 metrelik bir düzlük var. Kulağıma bir su şırlıtısı geliyor. Demek ki Botan'a aşağı yukarı 50 metre uzaklıktayım. Su sesinin geldiği yana baktım:

"O yana bir manga çıksın" dedim.

Sonra bu manganın yüz metre soluna doğru bir manga daha yolladım. Biz bölükle rüzgârsız, kuytu bir yerde bekliyoruz. Ortalık alacalı.

"Herkes avcunun içinde sigara içebilir" dedim.

Biraz daha ortalık ağarsın da durumu göreyim, gerekli düzeni alayım diye düşünüyorum. İleriye yerleştirdiğim iki mangayı gidip görmek istedim. Yürüdüm, sağdaki mangaya baktım. Aralıklarla güzel yatmışlar. Önlerinde Botan akıyor. Akıntısı güçlü.

Onbaşıya sordum:

"Solundaki mangayla bağlantı kurdun mu?"

"Onlar kuracaktı yüzbaşım" dedi.

"Oldu mu oğlum? Onlar yapamadığına göre sen yapacaktın. Ben şimdi soldaki mangaya gidiyorum."

Bir çukura düşmeyeyim diye dikkatle ilerliyorum. Onlara da çıkı-sacağım, neden bağlantı yapamadınız diye. İki manga arasında 100 metre var. O sırada hava ağarmaya başladı. Ve sol yandan üç el silah sesi: Tak, tak, tak...

Baktım ki sola yolladığım manga koşarak dağınık biçimde kaçıyor. Tabancamı çektim, onlara doğru koştum. İki el ateş edip:

"Durun" diye bağırdım, "ne oluyorsunuz?"

"Efendim" dedi çocuklar, "Ateş ettiler, geriye çekilmek için buraya geliyorduk".

"Hadi ulan girin bakıyım şu mevzie" diye çıkıştım.

"Kaşlı Hüseyin vuruldu, orada kaldı" dediler.

Biz göreve çıkarken yolda bildirmişlerdi, "savaş kuralları geçerlidir" diye. O zaman "harp hükümleri caridir" diyorlardı. Bu durumda gık diyeni vurabilirim. Erleri mevzie soktuktan sonra boyumdan yüksek ve geniş bir kayanın arkasına girdim, kendimi güvenceye aldım. Bunlar olurken ortalık adamakıllı ışımtı. Şöyle bir kafamı kaldırıp bakayım deyince cıvıv bir kurşun yaladı. Çektim başımı.

Yalnız daha önce bir şey oldu. Benim 30 metre ilerimde bir çukur var. O çukurda Veli Onbaşı'nın mangasından, vurulan Kaşlı Hüseyin yatıyor.

"Yüzbaşım beni koyup gitme..." diye bağılıyor.

"Seni bırakmam oğlum, yalnız sen dayan" diye seslendim ben de. Er biliyor ki biz bıraktığımızda asiler gelip öldürecekler, tüfeğini ve cephanesini alacaklar.

Yaralının üzerinde bir tüfek ve 100 fişek var. Ben bu durumu biliyorum, görüyorum. Yaralının yanına kimseyi yaklaştırmayacağım. Bağırdım:

"Kimseyi yanınıza yaklaştırmayacaksınız. Geriye bir adım atmayacaksınız. Dediğimi yapmayan tabancamı alında bulur."

Erler durumu anlatmıştı; şunun şurasında biraz daha dayanırsak 7. Seyyar yetişecek. Bizim erler emirleri yerine getiriyorlar; ama 7. Seyyar'ın komutanına sövmeye başladılar, duyuyorum. Nerede kaldı 7. Seyyar?

Sonradan öğrendiğime göre Hüseyin'i vuranlar Norşin'den geliyorlarmış. Yüzbaşı Refik'in komutasındaki Bölük Hazo'dan çıkıp plan gereğince gürültü yaparak Norşin köyüne indiğinde oradan kaçanlar Garzan çayının dönemeç yerine kadar gelmişler. Garzan çayı orada kayaları oyup bir mağara yapmış. Köpürerek ve dirsek çevirerek akmaya devam ediyor. Norşinliler oradan çıkarken bizim mangayla karşılaşınca ateş edip Kaşlı Hüseyin'i yaralamışlar; ancak ilerleyememişler, yerlerinde kalmışlar. Ben mangayı karşılarına dinkince işleri zorlaşmış.

O sırada üstümüze yoğun bir ateş yağmaya başladı. Bu etkili ateş 7. Seyyar'ın bizi koruması gereken tepelerden geliyordu. Asilerin büyük bir bölümü o tepelere yerleşerek bizi ateş yağmuru altına almışlardı. Ben de bölükten 150 metre kadar uzakta kalmıştım. Yüzbaşı Refik'in bölüğünde de ses yok, bizim taburdan da, beni koruyacak olan 7. Seyyar'dan da.

Erlerimden uzak kaldım, onları çekeyim desem bir sürü yaralı ve ölü veririm; çünkü tepeden aşağıya durmadan ateş yağıyor.

Aklıma birden Manavgatlı Ramazan geldi. Ramazan yürekli adam. Bu kanımı boş çıkarmadığını sonradan gördüm. Ben kayanın ardında durumu düşünürken bizim bölük erkânından erler yanıma sokuldular. Bir er yeterince yaklaşıncı:

"Bak oğlum, al bu saati Ramazan Onbaşı'ya götür. Ramazan ne yaparsa yapsın, mangasını bölüğün bulunduğu kayalıkların ardındaki tepeye çıkarsın. Ramazan o tepeyi tutacak ve bölüğü koruyacak. Ben bu saati ne zaman geri istersem görevi o zaman biter."

Saati neden gönderdim? Biraz da şaşırmışım, aklıma öyle esmiş, söylemişim. Birinci eri gönderdim. İkinci haberci sokuldu:

"Komutanım var mı bir emrin?"

Bölük tam siper, yaralı falan yok. Ateş sürüyor. Yalnız orman içinden bir ses geliyor. Asilerin ateşinden bu ses duyulmuyor. Ama ateş biraz yavaşladığında birisi "Madanoğlu'ya haberci, Madanoğlu'ya haberci" diye bağırıyor; anlıyorum. Dur bakalım dinleyelim.

Ramazan'ın mangası tepeyi tutmuş, bölüğü koruyabilir, makinelili tüfekler mevzie girdi mi?

Haberci:

"Kaydırmaya çalıştık olmuyor" dedi.

Bunun üzerine Veli Onbaşı'ya döndüm:

"Veli Onbaşı" diye bağırdım, "Ben Kaşlı Hüseyin'i kurtarmadıkça buradan çekilmem. Şimdi bölüğü toparlamaya gidiyorum."

Yaralı er bizi işitiyor. Bütün bu anlattıklarım sanki çok uzun bir zaman süresi içinde geçiyor gibi geliyor. Cebimde bir ayna var. Cebimde aynanın ne işi var? O sırada bıyık bıraktığımdan meraklıyım. Hepimiz cebimizde teneke kapaklı yuvarlak birer ayna taşıyoruz. Arada sırada çıkarıp bıyıklarımıza bakıp duruyoruz. Aynayı cebimden çıkarıp suratıma bir baktım. Neden yaptım bunu? Sanırım kendi halimi görmek istedim. Benzim atmış, bembeyaz mı, sapsarı mı? Hiç beğenmedim yüzümü. Yanımda asker olmadığından hiçbiri görmüyor yüzümü... İyi ki görmüyor.

Her biriyle uzaktan konuşuyoruz. En yakını 30 metre beriye sokulabiliyor. Yüzümü ovuşturdum, ovuşturdum, rengimi yerine getirdim. Bir yandan da kendi kendime söyleniyorum:

"Kendine gel!"

Sonra bağırdım:

"Veli Onbaşı şimdi ben sıçıyorum, siz koruma ateşiyle beni gözetin."

Ben kendimi yere attım. Yuvarlanarak, sıçrayarak, atlayarak çalıkların arasına girdim. Oradan da bir atılım daha yaparak 50-60 metre kadar ateş yağmuru altında ilerledim. Kendimi güvenceye alarak bağırdım:

"Madanoğlu'nu kim arıyor? Ben Madanoğlu'yum."

Baktım bir er:

"Tabur Komutanlığı'ndan rapor getirdim efendim" dedi.

"Okuryazar mısın?" diye sordum.

"Okuryazarım yüzbaşım" dedi.

Eri çağırırsam vurulma olasılığı büyük.

"Oku oradan" dedim.

Ben dinliyorum, er okuyor. Ama ateş seslerinden anlamak olanaksız. Oku, bir daha oku.

Er duyuramıyor ve anlatamıyor. 15-20 dakika sonunda üç dört satırlık yazının ne demek istediğini anladım. Tabur komutanı diyor ki: Sason'dan gelecek 7. Seyyar kar nedeniyle Hov boğazını aşamadığından geri dönmüş. Zor durumda kalmasının nedeni budur. Emir gereğince biz de bütün kuvvetlerimizi elimizden çıkardığımızdan sana ancak mekkârecilerden (mekkâreci: katır bakıcısı) sekiz er ile

Üsteğmen Vedat'ı destek olarak yollayabiliyoruz. Tabur Komutan'ının özetle demek istediği bu.

Bağırdım:

"Nerede o Vedat Teğmen?"

Daha önce belirttiğim gibi Garzan suyu bir köşede dönemeç yapıyor ve o köşedeki kayayı oyup bir mağara oluşturuyor. Biz köşenin karşısında vadiyi ikiye ayıran çatalın başındayız. Asiler kayanın oyuk yerinden ateş edip bizim eri vurdular. Öyle bir rastlantı ki Vedat da yanındaki sekiz erle tam kaya oyğunun üstündeki yüksek yere gelmiş. Ben haberci ere dedim ki:

"Sen bulunduğun yerden ateş et sürekli. Ben sıçrayıp sana doğru geleceğim. Beni koru."

Yine ateş altında kendimi çalıların, kayaların arasından atarak ilerlemeye çalışıyorum. Bir kez tepeye ulaşısam iş değişebilir. Ama kurşun sesleri patır patır; mermiler sağımdan solumdan geçiyor. Bir çukurda dinlenmek istedim. Yine aynayı çıkarıp yüzüme baktım. Yüzüm niye sarı? Korkuyor muyum yoksa? İstemiyorum askerin bu yüzümle beni görmesini. Yine ellerimle yüzümü ovuşturdum, ovuşturdum; biraz düzeldim, kendime geldim. Sonra oradan buradan kendimi atarak, yerden yere savurarak, sürünerek, sıçrayarak bir atak daha yaptım ve habercinin yanına ulaştım. Yazıyı alıp bir kez daha okudum. Doğru anlamışım. Arkama döndüm, bölük erkânı benim ardımdan gelmeye çalışıyor.

Ramazan Onbaşı kayalık tepede bölüğü koruma görevinde. Ne var ki makineli tüfekleri tepeye çıkaramamışlar. Çünkü gün ısımış; aşağıdan yukarıya sıyrılıp mevzie girmek isteyen makineli tüfeklere asiler ateş yağdırıyorlar. Oysa eğitim sırasında gösterirler; makinelili tüfeklerin çekme ipi vardır. Çekme ipi olsa iş kolay, bir er mevzie girecek, ipi atacak, kancasını makineliliye taktın mı rahatça çekeceksin. Elimizde çekme ipi yok. Bütün bunlar savaş düzeninde deneyimlerin ne kadar önemli olduğunu gösterir. Savaşın koşulları içinde öylesine birikimler oluyor ki insan yaşamadan bunları kavrayamaz.

Şimdi biz Garzan suyunun bir yanında, asiler karşı yanında bulunuyorduk; ama onlar bizden yüksekte olduğundan biz ateş etkisinin altındaydık. Ben erlere:

"Hele durun, makineli tüfek işini de çözümleriz" deyip yürüdüm.

Üsteğmen Vedat nerede? Gerçi bizim bulunduğumuz yere de ateş yetişiyor, ama etkisiz. Ağaçlar var. Üsteğmen Vedat iki elle kuşatılabilecek kadar geniş bir ağaca sırtını dayamış, şapkasının siperini

arkaya çevirmiş, iki elini dizlerine vuruyor. İnançlı bir adam; ne var ki morali bozulmuş, dövünüyor:

"Yüzbaşım, divanîharplere düştük yüzbaşım, divanîharplere düştük yüzbaşım."

Kestim ve sordum:

"Neden?"

"Osman Tufan Paşa bizi kurşuna dizdirecek" diye söylendi.

Vedat görevi yerine getirememiş olmamızdan üzüntülü. Onunla uğraşacak zaman yok. Sus pus dediysem de dinlemedi; ben de artık ilgilenmedim. Oturdum. Hemen Tabur Komutanına bir rapor yazdım. Daha doğrusu Tabur Komutanının raporuna bir yanıt verdim. Durumu anlattım. Sıkışmış olsak bile kurtulacağımızı belirttim. Sonra raporu haberciye vereceğime Vedat'a verdim:

"Al bunu Tabur Komutanına çabuk götür, çok önemlidir."

Amacım Vedat'ı uzaklaştırmak. Çünkü moral bozuyor. Raporun içine de Vedat'ı özellikle gönderdiğimi yazdım ki Komutan anlasın. Vedat bunun üzerine çıktı gitti. Erlerden birine emir verdim:

"Oğlum bombaları getirin buraya."

Bölükte emir komutayı bölük erkânı denen erlerle sağlıyoruz. Bunlar emirleri takımlara ya da gerekli yerlere ulaştırıyor. Telsiz yok, telefonumuz da yok. İletişim için o güne göre düzen kurulmuş. Bir borazanımız var, bir de pırıldak var uzaktan uzağa işaretleşmek için. Pırıldakçı Muhsin mors alfabesini ezberlemiş bir er. Uzaktan uzağa pırıldakla haberleşme olanağımız bulunuyor. Bizim asker ona "Fırıldak Muhsin" diyor.

Ben önde kalan ve asilerin ateşi altında bulunan erleri de bölüğün yanına çekmek istiyorum. Çukurdan emniyetli bölgeye çıkmak gerekiyor. Dokuz bomba getirebildiler. Ben gene düşünmeye başladım. Bizi ateş altında tutan asiler Garzan'ın karşı yakasında daha yüksek yerden ateş ediyorlar. Bizim Kaşlı Hüseyin'i vuranlar daha altta Garzan'ın oyduğu kayanın altında bulunuyorlar. Biz birisine göre üstte, birisine göre alttayız. "Ne yapayım" derken aklıma geldi. Ben bu bombaları kullanmasını bilmiyorum. Bunlar yeni gelen Rus bombaları. Oysa biz İngiliz el bombalarını biliyoruz. İngiliz bombasının bir maşası vardır, bir de maşayı tutan kıvrak bir teli. Maşayı telden kurtardın mı maşa kalkar, maşa kalktı mı bomba ateşlenir, birkaç saniye sonra patlar. Çok kullanışlıdır. Peki bu Rus bombası nasıl atılacak? Anımsadım ki bu bombalar geldiği zaman biz arkadaşlarla çadırda iskambil oynuyorduk. Tüfekçi bize komutanın emri üzerine bombaların nasıl kullanılacağını öğretecekti. Oysa ben kendi yerime Hasan Onbaşı'yı göndermiştim. Peki ya Hasan nerede?

Dalgacılığımın faturasını ödüyordum. Birinci bombayı bir dene-yeyim dedim; kafama göre mandalı çevirip ileriye doğru savurdum, lakin bomba patlamadı. İkinci bombada anahtarı buldum. Çevirip attım. Bekliyoruz patlamasını. Zaman geçiyor. Bomba suyun içine düştü, patlamadı; derken birden patladı. Vadiden öyle büyük bir gürültü yansıdı ki kulaklar sağır olur. Üzerimize yağmur gibi su yağdı. Ben ağaçlıklı bir yerde bulunduğum için emniyettem. Çevremde Üsteğmen Vedat'ın getirdiği mekkâreci erler var. Ağaçlar onları da koruyor. Erlere dedim ki:

"Bakın oğlum, bu altımızdakileri yakalamak gerekiyor, Kaşlı Hüseyin'i bunlar vurdular. Eğer bunları yakalayamazsak arkadaşımızı kurtaramayız. Çünkü Hüseyin bu aşağıdakilerin ateşi altında bulunuyor. Ben şimdi üçer dakika arayla aşağıya bomba atacağım. Her bombadan sonra 'teslim ol!' çağrısı da yapacağız. Teslim olurlarsa sorun yok. Olmazlarsa elimdeki bombalar bittiği zaman ve ben işaret verdim mi buradan aşağı kendinizi atacaksınız. Tüfek elde atlayıp bunları yakalayacaksınız. Böyle kıcınızın üstüne oturup kendinizi saldırdınız mı huup diye inersiniz. Kim var aşağıda atlamaya gönüllü?"

Erlerden ses yok. Hiçbiri "ben varım komutanım" demedi. O zaman yanlış bir iş yaptığımı anladım. Oysa "sen, sen, sen" diye erleri ayırsam gık demeden atlayacaklardı. Çünkü emir almış olacaklardı. Bu benim deneyimsizliğimden doğan bir yanlış yaklaşımdı. Ama iş işten geçmişti. Gönüllü istemiştin, gönüllü çıkmamıştı. Zor durumda kaldım:

"Ne duruyorsunuz be" dedim, "Sizinle birlikte ben de atlayacağım".

Birisi:

"Öyleyse varız" demesin mi?

İş, emir almaktan çıkmış, pazarlığa dönüşmüştü. Ama geri de dönemiyorum. Askerliğin dışına çıkmış bulunduk. Yanlışımı anlamakta geç kalmıştım.

Başladım bombaları atmaya. İlkini attım. Sular fışkırıyor, ortalık birbirine giriyor, suyun oyduğu mağaradan çılgınlık yükseliyor. Vurulmuyorlar, ama korkularından bağıyorlar. O sırada karşımda oturan erlerden birisi gözünü benim gözümün içine dikmiş bakıyor sürekli. Bana bakan erin adı Ali. Arkadaşları "Gâvur Ali" diyorlar. Gözünü dikmiş bakıyor. Ben de "Neden bakıyorsun ulan?" diye sormuyorum. Ancak birdenbire yaptığım işi ağırlaştırdığımı fark ettim. Gerçi yanımda saat yoktu. Şaşkınlıkla saatimi de Ramazan Onba-

şı'ya göndermişim. Bununla birlikte bombalar azaldıkça süreleri ister istemez uzattığımı görüyordum. Üç dakika belki de altı dakika-ya çıkmıştı. Tam elimdeki bombayı atacakken Gâvur Ali:

"Yüzbaşım dur" dedi, "bombayı atma!"

"Neden" diye sordum.

"Sen bizimle birlikte aşağıya atlarsan ne olur? Aşağıdakilerde silah var. Bunlar, subaysın diye önce seni göbeğinden vururlar. O vakit bu bölüğün kurtuluşu yoktur. Sen ölür gidersen bu bölük bu-
radan çıkamaz" dedi Ali.

"Eeee" dedim.

"Sen atlama" dedi, "biz atlayalım". Ben de dedim ki:

"Size bunu söyledim ama gönüllü çıkmayınca çaresiz kaldım, beni korkuyor sanıyorsunuz diye işi üstlendim. Oysa aşağıdakileri yakalamak zor değil."

Peki Gâvur Ali neden böyle araya girmişti? Olayın öyküsü var. Ben Diyarbakır'da hastanede yatarken bizim birlik çevrede silah toplamaya çıkmış. O sırada Şırnak'ta Ayşe diye bir kadın varmış. "Şırnaklı Ayşe" diye tanınıyor bu hayat kadını. Gâvur Ali, ne etmiş-se etmiş, bu kadını Siirt'e getirmiş. Sözleşmişler mi, önceden para mı vermiş, başka bir yöntem mi kullanmış doğrusu bilmiyorum. Bil-diğim, Şırnaklı Ayşe'yi Gâvur Ali, Siirt'te bir eve kapatmış, geceleri onun yanına gidiyor. Ama ihbar etmişler. Gece baskın düzenlenecek. Gâvur Ali ile Şırnaklı Ayşe yakalanacak...

Ben böyle şeyleri sevmem. Hem bu tür olaylarda zayıfımdır ya da biraz daha insanca düşünmeyi yeğlerim. Bir yandan emirler alıyorum: Tabur Komutanı, filanca adresteki evin basılması yolunda ayrıntılı emir veriyor; öte yandan benim canım sıkılıyor. Sonunda güvendiğim iâşe onbaşısını çağırdım, usulca:

"Bana bak" dedim, "O Gâvur Ali böyle bir halt etmiş; sen kula-ğına üfle, bu gece baskın var, karıyı kaçırsın! Kimseye bu işi duyur-mayın, çaktırmayın."

O gece baskında kadın bulunamadı. Ali'nin de koğuşunda yattı-ğı saptandı. Demek ki çocuk bu iyiliğin etkisinde gözümün içine ba-kıyor ve beni kurtarmaya çalışıyordu. Kim bilir, belki kurtardı da...

Ben elimde sondan ikinci bomba beklerken birisi yaklaştı. Bak-tım, bana destek olarak gönderilen sekiz mekkâreci arasında bulu-nan sarışın, uzun boylu, yakışıklı Süleyman Onbaşı...

Süleyman kaputu sırtında, sanki kışladaymış gibi arkadan dola-şıp geldi, benim sol gerimden hazır ola geçti:

"Yüzbaşım, aşağıdaki Kürtlerden birini gördüm, gözleri ıslıyor-du (ışılıyordu)" dedi.

"Yaaat" diye bağırdım, "Ulan namussuz herif, nedir bu selamlar sabahlar, ateş altında hazır ol olur mu? Sen bana bir şey söyleyeceksen seslenirsin ya da sürünerekten gelir söylersin. Ben sana ne diyorsam onu yap!"

Onbaşı benim azarlamamla mahcup oldu. Döndü, gitti. Ben elim bombayı aldım, atacağım. O saniye 25 adım solumda tak diye bir kurşun sesi. O yana baktım, tramlenden atlar gibi bir er Garzan suyuna baş aşağı...

Anladım. Süleyman Onbaşı yine merak edip gitmiş, kafasını çıkarıp bakayım derken alnından kurşunu yemiş. Bunun üzerine çevremde bir tek er kalmadı. Gâvur Ali de içlerinde olmak üzere gerisin geriye kendiliğinden bir "marş marş!" kopardılar ki kimse tutamaz. Ben elimde iki bombayla kaldım. Bu kez ben tabancayı çektim, kaçanların peşinden koşmaya başladım. 50-60 metre içeride, ağaçların arasında hepsini durdurabildim:

"Ulan korkak herifler, nereye gidiyorsunuz?"

Yanıt ne oldu? Sanki bir yerden emir almışlar gibi erler halka oldular, dövmeye başladılar:

"Süleyman Onbaşı da gitti, Süleyman Onbaşı da gitti..."

"Bağırmayın ulan" dedim, "Söz dinlemeyen tabii gider. Ben Süleyman'ı uyarmadım mı 'sürünerek git, yerinde dur' diye. Benim emrimi dinlemediği için kurşunu yedi."

Erlerden biri:

"Efendim, üzerine atladılar, hemen kenara çektiler tüfeğini, cephanesini almak için. Ben gördüm" dedi.

"Bari bir kurşun da sen yiyeysin" dedim.

O sırada hışırtılar duyuldu. Çalıkların arasından benim topaç gibi seyisim çıktı.

"Ne var?"

"Yüzbaşım, karşıdan tabur gelecekti, gelmedi. Nah bu dağın başı silahlı Kürt'le dolu. Her yan ateş. Biz nereye gideceğiz? Biz Arziv'in ta dibindeyiz."

Benim güçlü kuvvetli seyisi kabadayı bir şey sanıyordum. Bu konuşmasıyla moralimi bozdu. Tam o saniyede iki silah sesi duyuldu. Seyis:

"Bakın" diye bağırdı "içimize girdiler".

Ne oldum bilmiyorum. Yorgunluktan mı, bitkinlikten mi, heycandan mı, korkudan mı neden bilemem içimde bir sızı başladı. Yanımdaki ağaca dayandım. Askere renk vermiyorum. Bacaklarım titriyor; acıyla karışık tatlı bir sızı belimden aşağı iniyor. Biraz sonra kendimi toparladım, kesin bir emir verdim:

"Arkamdan gelin."

Silah sesine doğru yürüdük. Yerde iki Kürt yatıyor. Sonradan anladım ki Süleyman Onbaşı boş bulunup vurulmasaymış, biz son bombadan sonra aşağı atlayıp mağaradakileri yakalayacakmışız. Çünkü o kalabalığın içinde dört beşi silahlıymış. İçlerinden ikisi bizimkilere görünmeden sızıp kurtulmak istemiş. Bizim asker de geriye doğru kaçtığı için kaçanları görünce vurmuşlar.

Ben askeri toparladım. Oturup bir döküm yaptık.

"Yaralı, ölü var mı?"

"Yok."

"Kaşlı Hüseyin?"

"Serikli Koca Hüseyin onu çekti..."

Benim bölük erkânında Serikli Koca Hüseyin var, kapı gibi bir asker. O almış sırtına Kaşlı Hüseyin'i, kayadan kayaya, tepeden tepeye çekip götürmüş.

"İlerideki iki manga yerinde duruyor mu" diye sordum.

"Birinci manga çekildi, Veli Onbaşı'nın mangası emir bekliyor."

Emri verdim:

"Ramazan Onbaşı'nın koruması altında Veli Onbaşı'nın mangası da çekilecek, sonra Ramazan Onbaşı da çekilecek, bütün bölük burada toplanacak."

Toplandık, artık ormanın içindeyiz. Asiler 50-60 tüfek hep birden ateş ediyorlar, "gırr" diye bir ses çıkıyor. Üç dört dakika geçiyor, yine hep birden ateşe başlıyorlar:

"Kimse ateş etmesin" diye bağırdım. Bizden ateş edilmedi. Asiler de sustu. Sanırım asker çekildi diye düşündüklerinden sustular. Biz de kendimizi daha emniyete almak için 200-300 metre kadar içeri çekildik. Aşağıdan sevinç çığlıklarını işittik. Çünkü aşağıdaki ve yukarıdaki asiler birleşip buluştular. Ben hiç aldırmadım:

"Sayım yapalım."

Ben atla geldim. Sekiz de katırımız var. Katırların bakıcıları sekiz mekkâreci. Ağırlıkları onlar taşıyor. Hepsinin başında bir ağırlık onbaşısı var. Beş kişi bölük erkânı. Sayım yaptık. Saydılar:

"Süleyman Onbaşı yok" dediler. Kaşlı Hüseyin yaralı. Serikli Koca Hüseyin onu götürdü. Gerisi tamam. Er olarak bölük iyi. Ama benim gözüme birden çarptı:

"Ağırlıklar nerede?" Cephane katırları yok ortada. Bizi buraya getiren kılavuz da ortada görünmüyor. Neredeyiz? Hangi yöne gideceğiz, ne yapacağız? Borazan başladı: "Tiiiiii..."

Dokuz-on kez "tiii" çektik. Bizim "tiii" çektiğimiz yönün biraz daha sol yanında bir pırıldak yanıp sönmeye başladı. Fırıldak Muh-

sin, pırıldağın başında, karşıya bakıyor, not aldığı yok. Ben uzun boylu emir verecekler sanıyordum:

"Yaz" diyorum.

"Ne yazayım yüzbaşım" diye yanıtladı Fırıldak Muhsin, "'geri' dediler, kapattılar".

İçimden yemin ettim. İlk fırsatta şu mors alfabesini ezberleyeceğim. Ezberlemiştik Harbiye'de; ama unutuyor insan.

Geri gidiyoruz, ama ayaklarım gitmiyor. Çünkü ağırlıklar yok. Aklıma bin bir şey dolanıyor. Üsteğmen Vedat ne demişti? "Osman Tufan bizi kurşuna dizdirecek" demişti. Muğla'daki Alay Komutanı ne demişti? "Bu Cemal 20 katırı idare edemiyor, 150 askeri nasıl yönetecek" demişti. 8 katır, 16 sandık cephane, 16 kere 1.400 kurşun, yani isyancıların eline geçerse bir kolordu desteği vermiş bulunacağız. Karanlık da bastı.

"Gelin daha yukarılara çıkalım" dedim.

Erin birisi:

"Yüzbaşım, bir sigara içimi yukarıda, sen, 'ağırlıklar burada bir yerde kalsın' diye emir vermiştin. İşte şu ağacın yanında mıydık neydik?"

Ağaç değişik, budaklı bir ağaç. Er tanımış.

"Sağı solu tarayalım" dedim, "Katırlar nereden geçmişler anlamaya çalışalım".

Derken bir yandan sesler gelmeye başladı. Erler sekiz katırı bir mağara bulup içine sokmuşlar. Katırlar ayakta, yükleri de sırtlarında. Bizim kaygısızlar ateş yakmışlar, başına geçmişler, ısınıyorlar. Mağara duman içinde. Katırların da gözleri dumandan yaş içinde, ağlayıp duruyorlar. Hepsini bulduk, çıkardık; öfkelenmişim:

"Ben sizle sonra konuşurum" dedim.

Yön saptaması yaptıktan sonra yürüyoruz. İkide bir "tii!" çekiyoruz. Dağa doğru yükseliyoruz. Ha bakalım de bakalım. Derken karşı tii sesleri derinden derine duyulmaya başladı. Biz de o seslerin üstüne gitmeye başladık. Yürüyüş kolay değil. Bir gün önce hava kararırken yola çıkmıştık. Bir gün dövuştük. Akşam hava kararırken yine yola çıktık. Gece sabaha değin yürüyoruz. Bir yere geldik, iki yüksek sırt ortasında ışıklar görüldü. Bizimkileri bulmuştuk. Yaklaştık. Nasıl karşılanacağımızı merak ediyorum. Bizim geldiğimizi artık anladılar. Grup Komutanı Yarbay Uludağ bağırdı:

"Madanoğlu sen misin?"

"Benim komutanım."

"Gel buraya" diye karşılık verdi Yarbay.

Yaklaştım. Grup Komutanı Yarbay bana bir sarıldı, kucakladı, iki gözümden öptü:

"Gazan mübarek olsun evladım, seni kutlarım" dedi.

Ben şaşırdım. Sanıyordum ki azar işiteceğim. Birden kahraman olmuşum. Neden acaba?

İki seyyar jandarma var. Bir de Tümenin eğitim bölümünü vermişlerdi. Bu kuvvetin başına da Piyade Yarbay Mustafa Uludağ'ı koymuşlardı. Eylem planını biliyoruz. Ne var ki plan yarım kalmış bulunuyordu. Çünkü 7. Seyyar Jandarma Birliği Sason'dan kalkıp gelecekti. O gelemeyince ben ateş altında kalmıştım. Asiler bir yandan da grup üzerine sarkmışlar, vermişler ateşi, vermişler ateşi. Ben akşama değin karşımdaki kuvvetle uğraşırken, bombaları atarken, karşılıklı ateş açarken asileri oyalamışım. Eğer bir paniğe kapılsaydım ya da boş bulunup çekilmeye kalksaydım işler büsbütün karışacaktı. Çünkü benim bölümüm planın uygulanamaması yüzünden zor duruma düşmüştü. Buna karşın asilerin tüm dikkatini ve gücünü üzerimize çekerek onları oyalamıştık. Grup Komutanı bu bakımdan bizi kahraman gibi karşıladı. Ayrıca bunlar bütün gece "bu çocuğu nasıl kurtaracağız" diye düşünmüşler. Oysa biz grubu kurtarmışız.

Baktım benim çadır kurulmuş. Karyolam açılmış, hazır. Benim iki dilim yatağım vardı. Biri yün, biri pamuk. Soğukta ince yün şilteyi üstte koyardım, sıcakta ise pamuk şilteyi üstte koyardım. Baktım şiltelerden birisini alıp yerine koymuşlar. Bizim yaralı Kaşlı Hüseyin'i üstüne oturtmuşlar. Sıhhiye erleri yarasını sarmış. Sabaha hastaneye götürülmesi gerekir. İki oyluğundan da vurulmuş. Bir sigara verdim, içti. "Uyu" dedim. Uyumuyor.

"Canın çok yanıyor mu?"

"Çok yanıyor komutanım."

Sabaha değin sigara verdim, çay verdim, konuştuk.

"Ölür müyüm Yüzbaşım?"

"Ölmezsin oğlum, bu gelir geçer."

"Bu dağdan hastaneye nasıl gideceğim?"

O gece nasıl akıl edemedim, daha doğrusu edemedik? Ben bir sedye getirin, bu adamı uzatalım diyemedim. Sabaha kadar konuştuk, uykusuz kaldık. Sabah sekiz-on er korumasında aşağıya hastaneye yolladık.¹

1 Aradan yıllar geçti. Ben Harp Akademisi'ndeyim (1938-1941). Bir gün ders arasında hademe beni Zat İşleri'nden (Personel İşleri) çağırdıklarını söyledi. Kalktım gittim. Orada bir albay kalın bir dosyayı uzatarak "şuna bir bakın" dedi. Konu şu: Bir gün Kaş Bucak Müdürü bir köyde dolaşırken duvarın dibinde oturan bir adam

7. Seyyar'ın gelememesinin nedeni sonra anlaşıldı: Tümenin emri geç gelmiş. Bir ön emir de alamadıklarından çabucak toparlanamamışlar. Kar çok kalın. Onun için Hov boğazına tırmanış uzun sürmüş. Boğaza girdiklerinde birden kar fırtınası bastırmış, göz gözü görmez olmuş, yumulup kalmışlar. Fırtına dindiğinde çok geciktiklerini anlamışlar, ama görev görevdir diye yine de yürüyüp Hov düzüne dalmışlar; bu kez de yollarını, daha doğrusu yönlerini şaşırıp uzun süre oraya buraya dolandıktan sonra katırlarının kılavuzluğuyla çok kötü bir durumda geri dönebilmişler. (Katır başını boş bırakırsanız yem yiyip su içtiği yeri çok kolay buluyor)

Bizim Tümen Kurmayı'nın masa başında düzenlediği baskın planı doğrusu doğrusuna gerçekleşseydi, çoluk çocuk, genç, kocamış onca insanı; üstelik pılı pırtılarıyla, tavuklarıyla keçileriyle, koyunlarıyla nasıl götürecektik, nereye yerleştirecektik bilemem.

Bizim Taburu Hazo'da, 7. Tabur'u Sason'da bıraktılar. Diyarbakır'daki Umum Müfettişlik böyle uygun görmüş olmalıydı. İki günde bir yasak bölgeye çıkışlar yapacak, direnenleri tedirgin edip dirençlerini kıracaktık. Ne var ki bu işin kolay olmadığını sonradan anlayacaktık. Bir kez kış bastırıyordu. Doğa koşulları çok çetindi. Sürekli gece yürüyüşü yapmak zorundaydık. Yasak bölge Türkiye'nin en sarp doğasını oluşturuyordu. Bu bölgede yürümek bile güçtü. Gece birerli kolda gürültü çıkarmadan bir keçi yolundan -hele ki öncü olarak- ilerlemek çok güç bir iştir. Yol karla örtülü olmasa da sık sık çatallanır. Bu çatalların çoğu ileride birleşir, ama birleşmeyi de

görmüş. Gelenektir, müdür geçerken köylü ayağa kalkıp selamlar. Adam oturduğu yerden kalkmayınca Bucak Müdürü "Yahu hemşerim sen selam nedir bilmez misin?" diye sormuş. Adam "Beyim, benim bu ayağımla kalkacak durumum yok" diye yanıt vermiş. Meğer duvar dibinde oturan kişi bizim Kaşlı Hüseyin'miş. Müdür ilgilenmiş, Kaşlı Hüseyin'in öyküsünü dinlemiş. Sonra "sana aylık bağladılar mı" diye sormuş. Olumsuz yanıt alınca girişime geçmiş. Kaşlı Hüseyin'in ağzından bir dilekçe yazmış. Dilekçe askerlik şubesinden sonra dönmüş dolaşmış eski arşivlere, belgelere başvurulmuş. Harp Ceridelerine (her çatışma, savaş sonunda olayların nasıl geliştiğini gösteren raporların yazıldığı kütük defteri) bakılmış. Sonuç alınamamış. Bucak Müdürü inatçı adam: "Hüseyin askere sağlam gidip sakat dönüyor. Bu saptanıyor; nerede, nasıl olduğu da saptanmalı" diye direnmiyor. Dosya büyüdükçe büyüyor. O sırada Jandarma Genel Komutanı Orgeneral Naci Tınaz deneyimli komutan. Dosya önüne gelince demiş ki: "Siz bunu yüzbaşıya sorun. Yüzbaşı olayı bilir." Kaşlı Hüseyin'e sormuşlar. Benim adımlı vermiş. Harp Akademisi'nde dosya bana gelince sorun çözüldü. Çünkü ben Harp Ceridelerini saklamıştım. Oturup belgelere dayanan bir rapor yazdım.

Bir akşam akademiden eve döndüğümde annem "Yukarıda bir konuğun var" dedi. Baktım giyimli kuşamlı bir köylü kadını, dizinin dibinde iki oğlan çocuğu oturuyor. Kadın "Ben Kaşlı Hüseyin'in karısıyım" dedi ve sözünü sürdürdü: "Bütün birikmiş aylıklarımızı aldık. Hüseyin pek kıvrandı, 'git Yüzbaşı'yı bul' dedi, sana bir teneke yağ ile bir teneke peynir gönderdi, ellerinden öpüyor."

olur. Sonra en önde yürüdüğünüzden ilk ateşi sizin bölüğünüz yiyecektir. Onun için öncülük sırayladır. Bölüğün kendi ilerisine sürdüğü uç takımı, uç mangası çifte gözcüler için de bu koşullar geçerlidir. Yine böyle bir gece yürüyüşünde yolumuz çok uzamıştı. Cevdet Gürkaynak öncü. Bizden oldukça kıdemli, uzun boylu, sıırım gibi bir yüzbaşı. O yıllar yüzbaşılık süresi 10 yıldır. Benim bölümüm yürüyüş kolunun sonunda. Kar çok değil, ama kuru bir ayaz var. Sendeleme tökezleme yürüyoruz. Bir aralık içim geçmiş olmalı, çenemin acısıyla kendime geldim. Vurulduğumu sanmıştım. Sonra durumu anladım. Bir duraklama olmuş, ben önümdekilerin sırtındaki tüfeğin mekanizma koluna çenemi çarpmışım. Ağrısı bayağı sürüyordu. Yararı olur diye başıma kar başlığı geçirdim.

Biraz daha gittik; ortalık ağarmaya, Gürkaynak'ın bölümü de ateşe başladı. Kendi bölümümü yüksekçe bir yere yerleştirip Gürkaynak'ın yanına sıçradım. Gürkaynak bir kayanın arkasında soğuktan tir tir titriyordu, yürürken insan terliyor, durunca teri soğuyup dişleri birbirine çarpmaya başlıyor. Başlığımı çıkarıp onun başına geçirdim. Elimle çenemi ovuşturuyordum. Anladı ve:

"Önüne sıhhiye erini alırsan çeneni korumuş olursun" dedi. Bu öğüt ileride benim işime çok yarayacaktı. Birlikte durumu gözleyorduk.

Beş altı yüz metre kadar ileride Rabi denilen küçük bir köyden arada bir "yaklaşmayın" gibilerinden birkaç el ateş ediyorlar. Darda kalmadıkça vurasıya atmazlar; "asker emir kuludur" derler. Yalnız çizmeli oluşumuzdan, tüfeksiz bulunuşumuzdan subay olduğumuz anlarlarsa iş değişir.

Çenem hâlâ sızlıyordu. Yüzbaşı başlığımı geri vermeye kalktı. Ondan kaçıp Grup Komutanı Yarbay Mustafa Uludağ'ın yanına gittim. Onun da çenesi takırdıyordu. Soğuk iliklerimize işlemişti. Uygun bir biçimde görevi yerine getirmiş bulunduğumuzu, gökyüzünün karışmakta olduğunu anlatmaya çalışırken Grup Komutanı yerinden kalktı:

"Hadi" dedi, "Geriye doğru öncüsün; yürü. Biz arkadan geliriz." Geriye döndük, doğa koşullarıydı bizi geriye çeviren.

Bir kış aşağı yukarı böyle geçti. Karlar erimeye başlayınca baskınlarımız da kızıştı. Eylemlerimizde asilerin sürekli bir yöntemi vardı. Bizi yan ateşine alıp ilerleyişimizi engellemeye çalışıyorlar, çoğu zaman da başarıyorlardı. Bu durumda bana Taburun yanına koruma görevi verildi. Bölüğümle Hazo'dan Melefan'a (bir bucak merkezi) gönderildim. Tabur Arziv doğrultusunda göreve çıktığında

ben de Garzan suyunun berisindeki sırtlardan Tabura koşut olarak ilerliyor, bizimkileri yan ateşinden koruyordum. O sıralarda İtalyan-Habeş Savaşı sũrũyordu. Habeş ordusunda sağ kanat birliklerinin komutanı Ras (prens) Kassa'ydı. Bu yũzden arkadaşlar bana "Ras Kassa" diye takılmaya başladılar.

Melefan bizim bũlũęũn yerleşim yeri oldu; çıkışlarımızı buradan yapıyorduk. Bir bucak merkezi olmasına karşın kũçük bir kũydũ Melefan. Kũyũn bir meydanı bile yok. Bir yıkıntı yeri vardı. "Dũzeltip meydan yapalım" dedim. "şu yıkıntıyı kaldıralım, burasını dũzleyelim, bir meydan yapalım." Askeri getirttim. Kũylũ dedi ki:

"Buranın sahibi var."

"Satmaz mı?"

"Satar niye satmasın."

"Kaça satar?"

"Toprağın çevresine mecidiyeleri dizeceksin, kaç mecidkiye ederse o fiyata satılır."

Çok şaşırdım:

"Hadi canım..."

Demek ki bũyle bir yũntem geliştirmişler. Benim yanımda sũrekli olarak para bulunuyordu. Bu meydanı gũzũme kestirmiştim. Meydanın sahibini bulduk: Kimsesiz bir ihtiyaımış. Meydanı dũzeltip kullanmamıza izin verdi.

Peki, ben parayı nereden buluyordum? Çatışmalar boyunca çekilen ya da kaçan asiler; koyun, keçi, eşek, tavuk gibi hayvanlar bırakırdı. Yasak bũlgede ele geçen canlı hayvan Tabura teslim edilmeliydi; ama ben oyle yapmazdım. Çũnkũ Sason'daki yasak bũlge ile yasal bũlge halkı iç içeydi; birbirleriyle akrabalıkları vardı. Kimileri hũkũmet yanlısı olmuşlar, kimileri hũkũmete başkaldırmışlar. Niçin? Çũnkũ bir bũlũmũ yasal bũlge sınırları içinde kalmış, bir bũlũmũ de yasak bũlgede. Ne var ki halk aynı halk. Çatışmalar sũresince asilerden kalan hayvanları satışa çıkardım. Ama nasıl? Diyelim eşekler 20 kuruş, koyunlar 15 kuruş, keçiler 10 kuruş. O zamana gũre de bu para sayılmaz. Ama hem halk bu hayvanları alır, yararlanır hem bũlũkte para toplanırdı. Bu parayla askere bakılırdı; pabuçlar onarılır, çamaşırlar yamanırdı. Bir kũye vardığımda ortaya beş lira attım mı bir kazan ayran yapılır, benim bũlũk tas tas ayran içerdi. Durumu izleyen arkadaşlar sorardı:

"Sen ne yapıyorsun yahu? Bũtũn aylığını askere mi yediriyor-sun?"

"Ben bekâрім oğlum" derdim. Nasıl yaptığımı kimseye sũylemezdim.

Melefan'da düzenlediğim köy meydanına direkler diktirip bir de ağ uydurdum. Siirt'ten top getirttim. Muhtarla konuşmuş, uygun evleri askerlere verdirmiştim. Erler geceleri iyi kötü bir dam altında yatıyorlar. Akşama doğru voleybol saati geliyor. İkinci oldu mu köyün damları tribünler gibi doluyor; ne kadar kadın, çocuk varsa damlarda. Ben hakemlik yapıyorum. 1. Takım ile 2. Takımın voleybol timleri arasında maç başlıyor. Ama kıran kırana bir maç. 1. Takım kendi timini, 2. Takım da kendisinininkini desteklemek için büyük gösteriler yapıyor. Bağışmalar, çağışmalar, alkışlar, ahlar, vahlar, kıyamet... Erler maçı kazanmak için paralanıyor, kendilerini yerden yere atıyor. Köy halkı erkek, kadın, çoluk çocuk izliyor. Maçın sonunda kazanan timi arkadaşları omuzlarına alıyor. Yenilenlerin durumu kötü. Bu çekişmeyi anlamıyor Muhtar, köyün ileri gelenlerinin akli bu işi almıyor. Muhtar diyor ki:

"Yüzbaşı Beg, bu ne iştir? Aha bu toptır, ha oraya düşmüş, ha buraya düşmüş... Bunlar çırpınıyorlar, birbirlerini yiyorlar. Anlayamadık vesselam."

Oysa işin içinde iş var. Voleyboldaki kırıcı savaşım sonunda yenik düşen takımın manga komutanları hava karardı mı bana geliyorlar; kasketimin içindeki dürülü kâğıtları çekmek için. Bu kâğıtlarda değişik yer adları ve görevler yazılı. O gece yenik takımın her mangasına bir görev düşüyor.

Melefan'ın üst başında bir pınar var. Kadınlar yıkanmak ve çamaşır için oraya gidiyorlar. Ateş yakıyorlar, su kaynatıyorlar, çınlı-çıplak yıkanıyorlar; ama dışarı çıkmak gereksinimlerini de orada gideriyorlar. Su aşağı akıyor. Aşağıda asker bu sudan içiyor. Muhtar'a dedim ki:

"Bana bak Muhtar, aşağıdan asker su içiyor, yukarıya bir ayak-yolu yaptır ki kadınlar suyu kirletmesinler."

Köylülere de ayakyolunu anlattım:

"Önce bir büyük çukur kazacaksınız, üstünü kapatacaksınız, bir deliği olacak, pislik delikten aşağı gidecek."

Köylü diyor:

"Yüzbaşı Beg, çukur dolar; dolduktan sonra ne olacak?"

"Ulan" dedim "bir de b..kçunuz olacak, doldu mu b..kları taşıyıp uzak bir yere atacak."

"Yok yok" dediler "bu kötü bir şey".

Melefan, bucak merkezi ve ne genel ne de özel bir ayakyolu var. Sinekten durulmuyor. Muhtar'a:

"Bak Muhtar" dedim, "Bizim askerlerin hepsi delikanlı; sonra kadınları gözetletirim."

Muhtar aldırmadı. Ben erlere:

"Gidin suyun başına gözetleyin; gözetlediğinizi de belli edin" dedim. Yöntem etkili oldu, sonucu aldık. Köylüler ayakyolu yapmak zorunda kaldı. Köyün içinde ayakyolu yaptırmak için Melefan'ı askerle çevirdim. Dedim ki:

"Kimse dışarı çıkmayacak."

Köylünün zaten uzun boylu işi gücü yok. İlkönce genel bir ayakyolu yaptık; sonra kendileri de yaptılar evlerine, alıştılar. Sorun çözümlendi. Gerçi başka köylerde, bucaklarda ayakyolu bulunan evler görmedim değil. Ama daha çok, düşmanları bulunan aileler evlerinde ayakyolu yapıyorlardı. Çünkü olur olmaz saatte dışarı çıkmak pusuya düşürülmek olasılığını artırıyordu.

Melefan'da eskiden ağa olan, sonradan gücünü yitirmiş bulunan Hasani Genco, güzel Türkçe bilir, bana da Kürtçe öğretmeye çalışırdı. Uzun boylu, koca burunlu, tatlı bir adamdı. Evi iki katlı, geniş ve güzeldi. Hasani Genco yöreyi çok iyi tanıyordu. Zaten kimi zaman hükümet yanlısı olmak ya da başkaldırmak ağaların çatışmasında biçimlenen bir işti. Olayın içinde İngiliz ve Fransız parmağı da bulunuyordu kuşkusuz. Ancak bu devletler her ülkede yerel ayrılıklardan, toplumsal çelişkilerden yararlanarak işlerini yürütmek için belirli yöntemler kullanırlar.

Melefan bizim üssümüz olduğundan çevreye çıkışlarımızı oradan yapıyorduk. Bir gün devriye çıkan erler geldiler:

"Ormanın içinde bazı kişiler gördük, sonra gözden yitirdik, birkaç hayvana da rastladık, oralarda hayvan olmaması gerekirdi."

"Peki" dedim, "Bu gece orayı saralım".

Gece çevreyi sardık, iki üç saat bekledik. Küçük bir ormancık. Ben bir yerde duruyorum. Birden ne göreyim: Oturduğum toprağın altından bir adam çıktı. Biz bir buçuk insan boyu yukarıdayız. Ortalık sisli. Adam, kim var, kim yok diye çevreye bakınıyor. Yanımdaki eri dürttüm. Bu parola gibiydi. Konuşmadan anlaşıyorduk. İkimiz birden aşağı, adamın üstüne atlayınca "ıhıh" deyip kalıverdi.

"Kımıldama!"

Kımıldayacak durumu yoktu zaten. El fenerini yüzüne tuttum; 45'lik bir adam.

"Sen kimsin" diye sordum.

"Hiç" dedi, "Burada kalıyorum".

Geride mağara gibi bir yer. Hayvanlar, kilimler, yataklar, bir delikanlı, iki genç, iki yaşlı kadın, üç dört çocuk.

"Sen necisin" diye sordum.

"Ben Abdurrahman Ali'nin hizmetçisiyim" dedi.

Abdurrahman Ali dağda en büyük ağa ve yasak bölgede en büyük güç. Sordum:

"Peki sonra ne oldu?"

"Sonra kaçtım, geldim, buraya sığındım."

"Adın ne" dedim.

"Abdo" dedi.

Oralarda herkesin adı Abdo...

Abdo'nun üstünü aradık. Bir belge bulduk. Belgede kırmızı mürekkeple bir şeyler yazıyordu.

"Bu ne?" diye sordum.

Abdo:

"Benim burada kalmam için vesika" dedi.

Belgeye baktım. Bucak Müdürü Abdo'ya değirmene gidip gelmek için izin vermiş.

"Nasıl aldın bunu peki" diye sordum.

"Nahiye müdürüne 20 meci diye verip aldım" dedi.

Bucak Müdürü'ne kızdım. Mağarayı arayınca bir yastık dolusu meci diye ve 99 altın bulduk. Abdo'ya dedim ki:

"Bak paranız pulunuz da var, gelin bucakta oturun, bu kadınlara giysi al, temizlenin."

Bucak Müdürü'nü de rapor ettim. Görevinden aldılar, yerine Mehmet Akdağ adında doğru dürüst bir müdür geldi.

Melefan'dayken çoğunlukla Taburun operasyonlarında yan korumaya görevini aldığımı söylemiştim. Bu operasyonlar daha önce anlattığım gibi yasak bölgede (mıntaka-i memnua) direnenlerin dirençlerini kırmak ve hükümetin kendilerine gösterdiği yerleşim merkezlerine gitmeleri için gerekli önlemleri almak için yapılıyordu. Eğer silahlı direnme görmezsek sorun yoktu. Ama her zaman pusuya düşürölme olasılığı da vardı. Bu yüzden benim görevim önemliydi. Taburu yan ateşi yemekten koruyordum. Ne var ki ben de emniyetim için ayrıca yancı çıkarıyordum.

Bir gün benim yancılar bir kadın ile iki kız çocuğu getirdiler. Kız çocuğu görünümünde kadınlarmış bunlar. Oralarda 12-13 yaş evlilik çağı sayılıyordu. 30 yaşlarında kadın, çektiği yaşam zorluklarından ihtiyarlıyor ya da ihtiyarlıyor gibi görünüyordu. Şimdi bu kadınları ne yapacağım? Gerçekten bunları geriye göndermek gerekir. Önce sabit jandarmaya teslim edilecekler. Sabit jandarma kaymakamlığa yollayacak. Garzan Kaymakamlığı ellerine birer bazlama verip Diyarbakır'a gönderecek. Diyarbakır'da Umum Müfettişlik Anadolu'ya

sevk edecek. Ne var ki bunları bir sabit jandarma karakoluna ulaştırmak iki üç erin yapacağı iş değil. En aşağı manga ister. Çünkü yolda saldırıya uğrama olasılığı da var. Sordum:

"Siz necisiniz? Ne yapıyorsunuz?"

"Ot topluyoruz."

"Ne otu?"

"Ebegümece, şu bu."

Kadına yine sordum:

"Kocan var mı senin?"

"Var" dedi.

"Kimdir?"

"Musayi Sado" dedi.

"O nerede?"

"Evimizde."

Kendi kendime "be kadın" dedim, "Ben şimdi seni gönderecek olsam, kim bilir Anadolu'nun hangi iline yerleştirecekler. Kocan duyup gelse, onu da bir başka ile yollarlar. Kim kime dum duma... Birbirinizi yitirir gidersiniz."

Biraz düşündükten sonra:

"Hadi gidin" dedim, "buradan uzaklaşın".

Garzan suyu kenarında Kurı köyünde bir gün otururken bazı sesler ve gülüşmeler duydum. Birkaç kişi toplanmış; konuşuyorlar, gülüyorlar. Yanlarına gittim:

"Ne var yahu, ne gülüşüyorsunuz?"

Anlattılar: Bir yaşlı adam varmış köyde genç de bir karısı. Bu yaşlı adamın karısını Abdurrahman Ali'nin sağ kolu Abdo kaçırmış. Ne var ki bu Abdo, benim bulup Melefan'a getirdiğim Abdo değil. Oralarda Abdo pek çok. Yaşlı koca ne yapsın? Genç karı elden gitmiş. Bunun üzerine yaşlı koca varmış Abdurrahman Ali'ye durumu anlatıp yakınmış. Abdurrahman Ali büyük ağa. Şikâyeti dinlemiş, şöyle bir düşünmüş: Bir karar vermesi gerekiyor, ama sağ kolu durumundaki adamı harcamak ister mi? Bununla birlikte öfkeli görünmüş, olayı duyunca birden heyheyleneşmiş:

"Vay" demiş, "Demek bu bizim namussuz senin karını kaçırdı ha?"

"He ağam kaçırdı" demiş adam.

Ağa:

"Gidin bu karı kaçırın herifin karısını alıp gelin buraya."

Gidip Abdo'nun evinden yaşlı karısını getirmişler.

Abdurrahman Ali:

"Mademki o namussuz senin karını kaçırdı, ben de şimdi onun karısını sana veriyorum" demiş. Böylece adaleti gerçekleştirmiş. Şimdi köylüler bu yaşlı adamla alay ediyorlar; çünkü genç karı Abdurrahman Ali'nin sağ kolu Abdo'nun yanında kalmış; üstelik yaşlı karı da yaşlı kocanın başına gelmiş.

İşte o sıralarda bir emir geldi. Abdo'yu ölü veya diri yakalayacağız; bulamazsak karısını alıp getireceğiz. Grup Komutanı'nın emrini yerine getirmek için hazırlığa geçtik. Hasani Genco'ya asker üniforması giydirdik. Hasani Genco gerektiğinde yüzünü gözünü sarıp tanınmamak için bezler istedi. İstediklerini sağladık. Nasıl yakalayacağız Abdurrahman Ali'nin sağ kolu Abdo'yu? En etkili yöntem köyüne baskın yapmaktır. Çünkü dağda adam aramak pöstekideki kılları saymak gibi bir şeydir. Yola çıktık. Hasani Genco'nun kılavuzluğunda yürüyoruz. Dağda bütün gece yürüdükten sonra Abdo'nun köyüne vardık ve köyün çevresini sardık. Sonra ben yanıma üç dört kişi alıp köye yaklaştım. Seslendik:

"Köyün mollası gelsin."

Yasak bölgedeki köylerde muhtar seçimi diye bir şey yok; ama köyün mollası var. (Köyün hocasına molla diyorlar) Mollayı uyardırdılar; iki üç adamla birlikte geldi. Sordum:

"Abdo nerede, bu adam birinin karısını kaçırmış; buradaymış."

"Ben bilmiyorum, kadını getirelim" dedi.

Kadını getirdiler. 20 yaşlarında görünen kadın sessiz ayakta durup bekliyor:

"Abdo nerede?"

"Haberim yoktur."

"Gelmez mi buraya?"

Kadın susuyor, yanıt vermiyor.

Başka kadınları çağırttım. Hiç kimse bir şey söylemiyor. Bunları söyletmek gerekiyor. İki yöntem var söyletmek için: Ya döveceksin ya da korkutacaksın. Ben Pırıldak Muhsin'e kadınların kocalarını göstererek emir verdim.

"Al bunları götür, öldür."

Numaram tuttu, kadınların dilleri çözüldü:

"Abdo haftada bir iki kez buraya gelir, ama biz görmeyiz. Yalnız ertesi sabah karısı çeşme başında çok neşeli olur, biz de Abdo'nun geldiğini kadının bu değişikliğinden anlarız." Ben söylenenlere inandım, Abdo'nun karısına:

"Hazırlan" dedim, "seni götüreceğiz".

Kadın yalvarıyor gitmemek için. Bu işler olurken iki köylü geldi: "Buraya dek gelmişsiniz; hiç olmazsa askere bir bulgur pilavı pişirelim, yiyip öyle gidin."

Hava soğuk. Çevrede tehlike olmadığını anlayınca erleri köyde topladık. Bulgur pilavının pişeceğini söyledik. Bulgur pilavının pişmesi uzun iş. Ben kadının evindeyim. Birkaç asker kapının önünde beni bekliyor. Isınmak için ateş de yakmışlar. O sıra kadın yalvarmasını sürdürüyor, geliyor, çizmelerime sarılıyor. Can sıkıcı bir durum. Birden dışarıdaki erlerin sesleri yükseldi, tartışmaya dönüştü.

İçlerinden birisi:

"Yüzbaşıya söylesek mi?" diyordu.

Dışarı fırladım. Köyün yanında bir yamaç var. Bir adam o yamaçtan köye doğru gelirken o yöne düşen evlerden kadınlar, "Gelme asker var!" diye bağırılmışlar. Adam gerisin geriye kaçmaya başlamış. Erler bunu görmüş. Ben de gördüm, adam yokuş yukarı karların içinde yamacı çıkmaya çabalıyor. Sırtında kara bir post var. Ben düşündüm ki bu adamın bir suçu olmasa bizden kaçmaz. Neden kaçsın?

Askere:

"Ateş edin" dedim.

Orada bulunan erler ayakta ateş etmeye başladılar, ama adam tepeyi aştı. Döndüm erlere dedim ki:

"Size ne bulgur pilavı ne ekmek. Bu kadar kişi 300-400 metreden bir hedefi vuramadınız. Fırlayın, bu adamı bulmadan karşıma çıkmayın."

Gerçekte üzerinde çok durmuyorum, bulurlarsa bulurlar, bulamazlarsa ne yapalım? Ama yarım saat sonra bizimkilerden haber geldi:

"Adamı yakaladık, bir çardak gönderin."

Meğer kaçak, yamaca doğru koşarken yaralanmış, can havliyle kendisini tepenin öte yanına atmış. Ama olduğu yerde kalmış. Çardakla (ağaçlardan yapılan uydurma sedye) taşıyarak getirdiler. Hasani Genco -tanınmamak amacıyla- yüzünü gözünü sararak yaralıya baktı:

"Bu Abdo" dedi, "aradığınız adam".

Abdo'nun yarasını sardık. Götüreceğiz, suskun yatıyor. İriyari, koca kafalı bir adam. Benim görevim götürmek. Oyluğundan yaralanmış Abdo. Bu durumda kadını götürmekten vazgeçtik. Kadına dedim ki:

"Çorap getir, battaniye getir, yünlü ne varsa getir."

Kadın Abdo'yu giydiriyor; iyice sarıp sarmalamalı ki yolda soğuktan donmasın, korunsun, iyileşebilsin.

Ben o arada askerin yemeği pişti mi, pişmedi mi diye odadan çıktığımda askerler haber verdi:

"Kadın geldi, yorganı filan aldı götürdü, çorapları da çıkardı, adamı öyle bıraktı."

Öfkelendim. Oysa Abdo'yu sevdiğinden bu kadın evinden kaçmıştı, daha doğrusu birlikte kaçmışlardı. Ne oldu aşk? Kadın mal derdine düşmüştü. Abdo'nun artık geri gelemeyeceğini bildiğinden, yorgana, çoraba, hırkaya kıyamıyordu. Öfkelenip kadının üstüne yürüdüm:

"Be kadın, bu herif senin kocan olmadı mı? Sevmişsin, onunla birlikte kaçmışsınız; adam yolda dunsun mu?"

Kadın sessiz duruyor. Sason'da yaşam acımasız, gerçekler katıydı. Biz Abdo'yu çardakla köylüye teslim ettik, götürsünler diye. Götürmezlerse başlarına bela geleceğini biliyorlar. Zaten Abdo yalaranmış, yakalanmış, saf dışı olmuş.

Bulgur pilavı yendi. Biz dönüşe başladık. İkindiye kadar yürüdük. Bir köyün yanından geçiyoruz. Köyden bizi görenler koşarak yolumuzun üstüne çıktılar. Yedi-sekiz kişi:

"Selamünaleyküm!"

"Aleykümselam!"

Birisi konuştu:

"Yüzbaşı Beg bu akşam bizim köyde kal, gitme. Askere bir koyun keselim, bulgur pilavı yapalım, oturalım."

Asker de gözümün içine bakıyor, Yüzbaşı "evet" desin diye. Dün gece sabaha dek karda yürümüşüz, bugün de akşama değin yürüdük. Ben şöyle köyün çevresine bir baktım. Hani biz köydeyken bas-kın olur mu? Kürtler bakışından anladılar:

"Efendim, sen bize beş tüfek ver gerisine karışma! Kimse gelmez, kimse bir şey yapamaz."

Ben Kürtlere beş tüfek, her tüfeğe bir tarak fişek verdim. Emniyetimizi onlar sağlayacaklardı. Ben ortamı bildiğimden yaptığım işi de tartabiliyordum.

Gece oturduk. Benim küçük lüks lambam var. Lambayı yaktık. Köyün erkekleri toplandı. Ben lüks lambasının ışığında öğütler veriyorum. Devleti, hükümeti ağalığı anlatmaya çalışıyorum. Nasıl anlatacaksın? Oralarda ağalık düzeni geçerli. Yörelere ağaları var. Bütün güç onlarda toplanıyor. Örnek veriyorum. Diyorum ki birine:

"Varsayalım ki senin karın çeşme başında su dolduruyor. Ağanın oğlu geldi, sarkıntılık etti. Ne yaparsın?"

Köylü:

"Estağfurullah" diyor.

Yineliyorum:

"Ne yaparsın?"

Cevap aynı:

"Estağfurullah..."

Ne kadar sıkıştırsam yanıt vermiyor köylü, elini göğsüne götürüp "estağfurullah" diyor. Ağasına lafla bile olsa karşı çıkmaktan kaçınıyor. Düzen böyle. İçlerinden biri bile "bucak müdürüne şikâyet ederim, hükümete başvururum, jandarmaya giderim" demiyor. Bense gerçek otoritenin ve adaletin devletten gelebileceğini anlatmak istiyorum. Anlatabilirsen anlat...

Lafa dalmışım, tam o sırada köylülerden birisi benim çizmeme sarıldı. Şöyle ayağımı çeker gibi oldum. Baktım çizmemi dizkapağıma değin öperek tatlı gözleriyle bana bakan bir adam, otuz yaşlarında sakallı birisi.

"Dur" dedim, "dur yahu". Ve sordum:

"Kimdir bu?"

"Musayi Sado" dediler, "Birkaç ay önce sen bunun karısını, kızlarını salıvermişsin; o günden beri senin peşinden geziyor, sana sığınmak istiyor. Buradan geçeceğini anlamış, bu köydeki yemeği o düzenledi."

Musayi Sado'yu sevdim. Melefan'a getirdim, eline bir belge verdim ve serbest dolaşmasını sağladım. Musayi Sado kısa sürede askerle anlaştı. Çatışmalarda yaralımızı taşır, şehidimizi getirir, tüfeklerin asiler eline geçmesini engeller. Erler ile Sado canciğer. Bakarsın bir gün askerin arasından bir gürültü kopar. Sorarsın: "Nedir?" Meğer Musayi Sado gelmiş.

Yeni Bucak Müdürü Mehmet Akdağ bir gün dedi ki:

"Baklava yiyelim, bizim hanım baklava yapmış."

Mevsim ilkyaz. Dışarıda oturuyoruz. Baklava yerken baklavayla rakı içmeye de başladık. Öğleyn rakı içilir mi diye biraz direndik önce, ama bahar öylesine güzel ki dayanamadık.

Biz bu durumdayken iki atlı jandarma geldi. Atlar da, jandarmalar da sınırsız su taşkınlarını geçerek gelmişler, grup komutanından bir mektup getirmişler. Grup Komutanı diyor ki:

"Madanoğlu! Kalkıp Hazo'ya geleceksin. (Hazo Grup Merkezi) Ama benim emrimle değil, kendiliğinden gelmiş olacaksın. Ben seni gördüğüm zaman 'Niçin izin almadan buraya geldin. Bölüğü yalnız bıraktın' diye çıkışıp surat edeceğim ve eve gideceğim. Sen arkamdan geleceksin, konuşacaklarım var."

Mustafa Uludağ'ın emrini alınca Hazo'ya gittim. Arkadaşlarla konuşuyoruz. Komutan görünce suratını astı:

"Neden bana sormadan geldin?"

Sonra çekip gitti.

Biraz sonra ben Grup Komutanının evine gittim, baktım ki beni bekliyor. Söze başladı:

"Bak oğlum" dedi, "Öyle bir istihbarat aldım ki adımın Mustafa olduğunu bildiğim kadar inanıyorum. Abdurrahman Ali cenuba (Suriye'ye) gitmiş. Orada Fransızlarla ilişki kurmuş, yeni silahlar almış; şimdi asi bölgeye geçmek için yöremizde bulunuyor. Yanında 12-13 kişi varmış. Taburu senin emrine veriyorum. Bu adamı yakalarsak işin sonunu getirmiş oluruz, çünkü dağdaki direnme bu adamda odaklaşıyor."

Ben dinliyorum. Oralarda Suriye'ye geçmeye, "cenuba geçmek" denirdi. Demek ki Abdurrahman Ali'nin ilişkileri ile Fransızların bölgeye dönük çalışmaları bir yerde bütünleşiyor. Gözlerimin önüne Fransız subayı Alfons ile lacivert salı arabası geldi.

Grup Komutanının, taburu benim emrime vermesi anlamlıydı, bana güvendiğini gösteriyordu; ama Tabur Komutanı bu işe öylesine kırılıp gücenirdi ki bir dizi sorun oluşabiliyordu. Tabur Komutanı çok iyi adamdı ve üstelik benim sicil amirimdi. Ne yapacağımı kafamın içinde tasarladım. Sonra dedim ki:

"Komutanım, ben taburla değil, bölükle bile bu operasyona gitmem. Görevi gerçekleştirmek için çok er, büyük kuvvet istemez, benim bölükten 20-30 kişi seçerim."

Mustafa Uludağ:

"Sen bilirsin" dedi, "Ben sana görevi verdim, nasıl istersen öyle yap".

Gerçekten de düşündüğüm plan benim anlayışıma uygundu. Ben bölüğün tümünü çatışmaya -eğer gerekmezse- katmaz, her zaman az kuvvetle ve küçük birlikle iş görürdüm. Bunun nedenleri vardı. Biz sarp dağlarda düzenli çatışmalar, büyük askeri savaşlar yapmıyorduk. Bir çeşit gerilla savaşı diyebileceğim düzenleri deneyimlerin sonunda bulup uygulamayı öğrenmiştim.

Grup Komutanı Mustafa Uludağ'ın beni gizlice çağırmasının bir nedeni vardı. Çünkü görev duyulursa yasak bölgeye haber uçurulurdu. Elimiz boş dönerdik. Melefan'a döndükten sonra benim bölükten 35 kişi seçtim. Birkaçı Hoçkis alacaklardı, yani hafif makineli tüfekle yola çıkacaklardı. Ateş gücü bakımından yeterli, çevik olmak gerekiyordu. Benimle birlikte birliğimiz 36 kişi ediyordu.

Gece yürüyüşe geçtik. Grup Komutanı, Abdurrahman Ali'nin, adamlarıyla üslendiği mağaranın yerini bildirmişti. Bölgeyi artık iyice öğrendiğimden yanıma kılavuz almadım. Önümüze emniyet için birkaç er sürdüm. Karları çiğneyerek bir dere tabanından yürüyoruz. Sigara içmek yok. Konuşmak yok, gürültü yok. Sessiz bir yürüyüş. Her 50 dakikada bir duruyoruz. On dakika dinleniyoruz. Dinlenme süresinde içmek isteyen varsa, fitilli çakmağını avcunun içinde çakarak sigarasını yakıyor, ateşini yine avcunda gizleyerek içiyor. Dinlenmeden sonra (yani her saat başı) ben emniyet için öne çıkardığım erleri değiştiriyorum. Çünkü onlar karı çiğniyorlar, daha çok yoruluyorlar. Böyle gidiyoruz.

Ortalık karanlık. İki yanımız sarp olduğundan yancı çıkarmak olanağı yok. Salt ilerimize karşı güvenliğimizi sağlıyoruz. Yürüyoruz. Ben birinci manganın arkasındayım. Üç ya da üç buçuk saat geçti. Arkamdaki erler konuşmaya başladılar. Sesler geliyor. Arkaya dönüp:

"Şşşşit!" diyorum.

Sesler kesiliyor. Biraz sonra yine konuşmalar başlıyor. Ben yine arkama dönüp kısık bir sesle:

"Susun ulan!" diyorum.

Üç-beş dakika sessizlikten sonra yine gürültü başlıyor. En sonunda kızdım. Durdum, gelen geldi, toplandık; ben ortalarına girdim ve dedim ki:

"Oğlum biz baskına gidiyoruz; konuşmayın diyorum hepinize, neden konuşuyorsunuz?" Sonunda biri dedi ki:

"Komutanım Manavgatlı Ramazan Onbaşı geride mola verdiği yerde bir kayanın üstüne dinlenmiş (yaslanmış), Hoçkis'i kayaya dayamış, sen yürü diyesiye tüfeği orada unutup yürümüş. Sonra aklına düşmüş. Bunu sana desek mi demesek mi deye müşavra (müşavere) edip batırız."

Er bunları anlatırken Ramazan Onbaşı arkaya arkaya saklanıyor. Kar beyazlığının yansıması içinde kendisini seçiyorum. Ramazan Onbaşı benim çok sevdiğim yürekli bir asker. Bu durumda ne yapılır, ne denir? "Silah askerin namusudur. Sen nasıl tüfeğini unutursun" diye çıkışmak zamanı değil. Ramazan Onbaşı Hoçkis taşımadığından ya da dalga geçtiğinden makineliyi unutmuş. Hiç uzatmadım:

"Geriye marş!"

Kaygım büyük. Makineli ya başkasının eline geçerse? Bir saat kadar geriye doğru yürüdükten sonra makineliyi bulduk. Ramazan Onbaşı'nın bıraktığı yerde duruyor. Yine hiç konuşmadan yürüyüş

emri verdim. Bir saat geriye, bir saat ileriye doğru yürürken iki saat yitirmiş olduk. Ama artık açığımızı kapatmak için 50 dakikada 10 dakika mola vermiyorum. Yine de ortalık hafif hafif ağarırken istediğimiz yere ulaştık.

Bulunduğumuz yer bir yamaçtı. Karşı yamaçta mağarayı seçtim. Dürbünü çıkardım, bakıyorum. Abdurrahman Ali ile adamları orada olmalılar. Mağaranın sağına soluna birkaç er gönderdim. Birdenbire çıkış yapan olursa kaçırmayalım diye. Sonra emir verdim birinci mangaya:

"Mağaraya girin!"

Benim asker deneyimliydi. Sağdan soldan dolaşıp mağaranın kapısına yaklaştılar. Biz izliyoruz. Erler içeriye doğru sesleniyorlar. Kimse çıkmıyor. Mağaraya taş attılar; yine ses yok. Sonunda bir el bombası attılar. İçeriden dumanlar çıkmaya başladı. Sonra bizimkilerin bir bölümü dışarıda koruma durumunda beklerken bir bölümü içeri daldı. Olanları dürbünle gözlüyorum. İçeri girenler çıktılar, aralarında konuştular, sonra birisi şapkasını sallamaya başladı; bir yandan da elleriyle bizi çağırıyor. Şapka sallamak "kimse yok, düşman yok" anlamına geliyor. Biz de gittik. Mağaraya girdiğimde gördüğüm şu: 13 tane defne dallarından yatak, başlarında 13 tane odundan yastık. Demek ki 13 kişiymişler. Orta yerde yemek yenmiş. Bir sürü artık ve kemik. Kemiklerin üstündeki yağlar yarı donmuş. Demek ki en çok birkaç saat önce Abdurrahman Ali buradaydı. Kaçırmıştık. Ama ben zamanında yetişmiştim. Tüfeği almak için geri dönmemize karşın yine saatinde mağarayı sarmıştık. Dönmeye karar verdim.

Ne var ki geldiğimiz yoldan dönmedim. Artık deneyimden geçmiştim. Yolu değiştirmek, pusuya düşmekten sakınmak için yerinde bir önlemdi. Daha uzun ve daha güvenli bir yoldan geri döndük. Grup Komutanına bir rapor yazdım, durumu bildirdim.

Melefan'da toprak bir evde oturuyorum. Evin alt katı yalnız giriş katı. Ben buraya bir ayakyolu eklettim. Küçük bir merdivenle üste çıkılıyor. Yukarıda iki oda var. Birisini banyo odası yaptım. Altını tenekeyle döşettim. Ayrıca bir gaz tenekesinin altını çiviyle deldirip süzgeç durumuna getirmiş, tavanın kirişine astırmıştım. Kazandan su ısıtıyoruz. Su ısınınca askerler kazandaki suyu tenekeye döküyorlar. Sıcak su dolu tenekeyi tavandaki kirişe iple çektikleri zaman su yavaş yavaş akıyor, ben de altına geçip yıkanıyorum. Ne var ki ben bu lüks içinde banyo yaparken farkına varmamışım. Sular yerdeki tenekelerin dibinden toprak yere sızmış, kerpiç duvarı göçürmüştü.

Erlerin arasında bulunan Kadıköylü Kunduracı Ağâh bir akşam devriye gezerken seslendi:

"Yüzbaşım kalk" dedi, "Senin evin yarısı yok". Yaşamışız böyle...

İşte bu evde bir gece uyurken dışarıda bir gürültü duydum. Bir patırtı koptu. Musayi Sado gelmiş, ille de "Yüzbaşımı göreceğim" diyor; erler bırakmıyorlar, "Yüzbaşı uyuyor" diyorlar. Seslendim:

"Bırakın gelsin..."

Vakit gece yarısı. Portatif karyolada yatıyorum. Musayi Sado geldi, bana bir sarıldı, öptü, sonra:

"Geçmiş olsun" dedi.

"Hayrola?"

Musayi Sado anlattı: Grup komutanı Mustafa Uludağ beni Hazo'ya çağırıp gizli emri verdiği zaman meğer neler olmuş? Komutanın oturduğu ev muhtarınmış. Muhtarın karısı da Yarbay Uludağ'ın çamaşırlarını yıkarmış. Komutan emir erine çamaşırlarını vermiş:

"Bunları yıkatır."

Hizmet eri çamaşırları yıkaması için muhtarın karısına sormuş. Kadın çamaşırları yıkadıktan sonra Komutanın evine getirmiş. Ortalıkta emir eri göremeyince içeri girmiş. Çünkü ev kapısı zaten mandalla kapalı. Kadın çamaşırları bırakıp çıkacakken bizim konuşmaları duymuş, hemen kocasına yetiştirmiş. Kuşkusuz haber Abdurrahman Ali'ye uçmuş. Abdurrahman Ali demiş ki:

"Yüzbaşı Madanoğlu madem bize baskına geliyor, biz ona bir pusu kuralım da baskın ne demek görsün."

Ve pusuyu kurmuş. Eğer Ramazan Onbaşı makineli tüfeği unutmasaymış, biz pusuya düşüp yok olacaktık. Bereket bir rastlantıyla sıyırmışız. Çünkü Abdurrahman Ali beklemiş, beklemiş, sonunda gelmediğimizi görünce gelen haberden kuşkullanmış. "Bunlar öbür yoldan geliyorlarsa biz onların pususuna düşeriz" diye toparlanmış, çekilip gitmiş. Musayi Sado bir daha "geçmiş olsun" deyip gitti.

Bir gün Grup Komutanı Uludağ'dan bana bir yazı geldi. Komutan diyor ki:

"İlişik mektubu oku! Sorumluluğu üstüne alırsan Abdurrahman Ali'yle görüşebilirsin."

Mektuba baktım. Eski yazıyla, kurşunkalemle ince uzun bir kâğıda yazılmış. Abdurrahman Ali'nin mektubu aynen şöyle:

"Hazo'da Seyyar Alay Kumandan Beğefendi,

Bir aydan evvel dolaşıyorum. Bir adam bulmuyorum ki zatı âlinize gönderiyorum. Çünkü arzı ihtiramımız çok beğefendi.

Bilirsiniz ki bu muhit civarımız fesat ve melanet çoktur. İstemiyor ki iş doğru yola geçer. Zatı âlinizden akıllı bir âdem ve hem kâtip

olsun istiyorum. Yanıma gönderesiniz. O âdem konuşuyorum. O zaman dogri iş meydana gelir. Çünkü biz fesat istemiyorum. Çok çok selam.

Malaşereflî Abdurrahman"

O sıralarda yeni Jandarma Genel Komutanı Naci Tınaz Paşa bölgede denetleme yapıyormuş. Abdurrahman Ali büyük bir paşanın Hazo'ya geldiğini duyunca bu mektubu aracılarla komutanlığa iletti. Devlet kuşkusuz eşkiyayla oturup konuşmaz, pazarlık yapmaz, ama bir yandan da belli ki iş çıkmaza girmiştir, bir çözüm de bulmak gerekiyor. Naci Tınaz Paşa Grup Komutanı'na özel olarak diyor ki:

"Nasıl istiyorsan öyle davran."

Grup Komutanı da benzer bir mantıkla düşünüyor, "Bu işi Mada-noğlu becerir" diyor, ama yine bir açık kapı bırakarak sorumluluğu ve görevi bana veriyor. "Ben sana emir vermiyorum, sen kendiliğinden davranışını saptı" demek istiyor.

Ben Musayî Sado'ya haber saldım, gelsin diye. Sado geldi. Sor-dum:

"Oğlum, ben Abdurrahman Ali'yle görüşebilir miyim?"

"Vallahi görüşürsünüz."

"Baht veriyor musun?"

"Baht veririm."

Baht, dağlarda güvence demektir. Bir kez baht verildi mi veren ile alan birbirlerinin kılına dokunamazlar. Dağların yasasıdır bu.

Musayî Sado:

"Ben Abdurrahman Ali'ye giderim, söylerim, o dağda Mirgan tepesine gelir, sen de buradan kalkıp Mirgan tepesine gidersin, orada oturur konuşursunuz" dedi.

"Yok" dedim, "olmaz öyle şey".

Çünkü ben işi biliyorum. Bu iş kısa sürede bitmez. Bir dağın tepesinde yarım saatlik konuşmayla sonuçlanmaz. Uzun uzun söyleşeceksin, inandıracaksın, güvendereceksin, konuya sonra gireceksin. Ültimatom verir gibi koşulları söyleyip işi bağlamak olası değildir. Yaptığımız girişimin bir işe yaraması için koşulları iyi ayarlamak gerekiyor.

Musayî Sado'ya dedim ki:

"Ben Abdurrahman'ın istediği yere gider, orada iki üç gün konuk olurum."

"Hele gidip kendisini göreyim."

Musayî Sado gitti, geldi. Haber getirdi. Abdurrahman Ali çok sevinmiş. "Hürurük köyünde buluşalım" demiş. Garzan çayının aktığı

derin vadinin çatallaştığı yerde sarp Arziv Dağı'nın karşısında, Şa-laş Dağı'nın yamacında Hürurük adında büyükçe bir köy var.

Bölükten iyi nişancı sıırım gibi on er seçtim. On erin ekmek tor-balarına sövüş et, bazlama gibi çok güzel azıklar koydurdum. Çünkü bize Grup "ayaktan (canlı) koyun" yollardı. Bulgurumuz çuvalla gelirdi. Dağda yaşıyoruz, Melefan köyünde üslenmişiz. Bir bölük askerin ekmeği, yemeği, karavanası için düzen kurulmuş. Yancı güç olarak bağımsız birlik konumundayız. Ekmek fırınımız yok, ama çuvalla gelen undan sac ekmeği, yufka ekmeği, ince ekmek yapılır. Hayvanlar kesilir, yüzülür, karavana için pişirilir. Biraz başımıza buyruk yaşıyoruz.

Bölük Melefan'da kaldı. Biz yola çıktık. Baht verildiği için kay-gımız yok. Baht sanırım Arnavutların "besa"sına benzeyen bir söz.

Hürurük dağına yaklaştık. Ben atlıyım. Musayi Sado önümde, asker arkamda yaya. Bir de katırım var. Katırın üstünde çadırım, yatağım, portatif karyolam ve öteki eşyam bulunuyor. Sonradan öğ-reniyorum. Abdurrahman Ali uzaktan dürbünle bizleri gözetlemiş.

Hürurük köyüne ulaşmak için bir deve boynundan geçiliyor. Köye yaklaştıkça gördük ki iki yanımızda sırasıyla Kürtler, beş-on adım arayla oturuyorlar, geçerken beni selamlıyorlar:

"Merhaba onbaşı!"

Onbaşidan büyüğünü bilmiyorlar bunlar. Dağda başıboş ya-şıyorlar. Öyle ki tekelden tütün bile almazlar, kendi tütünleri var, yaprakları buruşturup uzun ağızlıklı lülenin içine koyup çekerler, bir çeşit pipo gibi...

Çevremizde silah yok. Gerçekte hepsi silahlı adamlar, ama baht olduğu için ortada silah milah yok. Köye girdik. Köylü bizi karşı-ladı. "Hoş geldin" dediler. Katırı çektik, yükünü indirdik, çadır ku-racağız. "Ev var" dediler. Ben eve girmem. Evlerin içinde pireden uyuyamazsın. Orada bir tarlaya çadırı kurdurdum. Köylü izliyor. Portatif karyola açtırdım. Yatağı serdiler. Portatif masayı çadırın önüne açtırdım. Hesaplı gelmişim; kara katırın üstünde Sahibinin Sesi gramofonum bile var. Dokuz-on plağımın içinde kaçak olanlar da bulunuyor. Kaçak plaklar "cenuptan" geliyor, sözgelişi Şeyh Sait İsyanı'nı anlatan, ağıt yakan, savaş övgüsü yapan plaklar da bölge-de kaçak satılırdı.

Ne var ki Abdurrahman Ali ortada görünmüyordu. Köylüler hoş geldinle karışık hal hatır sormuşlardı. Musayi Sado dolaştı geldi, dedi ki:

"Abdurrahman Ali sizi izlemiş, on silahlı askeri görünce çekilmiş, 'burada bir olay çıkarsa arkadan bir tümen gönderirler' diye düşünmüş, çekilmiş."

Musayi Sado'nun anlattıkları üzerine düşündüm, ben askeri yanıma yolda korunmak için almıştım. Az ötede bir ağaç vardı. Askeri ağacın altına topladım. Tüfek çattırdım.

Biraz sonra silahlı bir Kürt ortaya çıktı. Bizim tüfekleri saydı, tüfek çatısının çevresinde dolaşmaya başladı. Bir başka silahlı çıktı, benim çadırın kapısında nöbetçi durdu. Derken yüz metre açığımızda bir sahra helası kazdırdım. Çukuru epey derin tuttuk. Çevresine dört kürek çaktık. Portatif çadırları gerdik. İnsan içine girdiğinde her türlü ihtiyacını giderebilir. Kürt onun başına da silahlı nöbetçi koymaz mı?

"Buraya nöbetçi istemez."

"?..."

"Yahu bu sı...mak" için dedim.

"Haa" dediler.

Nöbetçi çekildi. Biz duruma göre düzenimizi alıyoruz. Abdurrahman Ali daha ortada yok. Musayi Sado benim sıkıldığımı anlıyor. Vakit geçsin istiyorum.

"Biraz eğlenelim" dedim.

Portatif masanın üstüne örtüsünü yaydırdım. Örtü uzun, masanın altı görünmüyor. Gramofonu masanın üstüne yerleştirdik. Gramofonun başındaki Haymanalı er Kürtçe biliyor. Haymanalı erler ile Kürtlerin dilleri birbirini tutuyor, rahatça konuşuyorlar. Hasani Genco da bana biraz öğretmişti; yavaş yavaş konuşmaya, meramımı anlatmaya başlamıştım. Biz ne yapıyoruz diye çevredeki Kürt kadın ve erkekleri bakıyorlar. Haymanalıya dedim ki:

"Oğlum Nargi Nargi plağını koy, şunları bir oynatalım..."

Bizimki gramofonu kurdu, plağı koydu. Oynak bir Kürt havası. 20-30 kişi kadın erkek el ele tutuştular. Kadınlar da asker iç gömleği gibi bir gömlek giyiyorlar. Yakasında iki ipi vardır asker gömleğinin, onu bağlamıyorlar. Bir erkek bir kadın. Oynamaya başladılar, ama plak küçük, 48'lik, çabuk bitiyor. Köylüler tam keyfe gelmiş durumdayken kesiliyorlar, haydi plağı baştan koyuyoruz. Bir yandan oyun oynanırken köy halkı da çevrenip seyretmeye başladı. O sırada yaşlı bir Kürt geldi:

"Müsaade et yüzbaşım" dedi.

Ne için dedi anlamadım ama:

"Müsaade senin" dedim.

Yaşlı Kürt yavaş yavaş, çekingen bir tutumla masa örtüsünün eteğini kaldırdı. Masanın altına baktı. Kimse yok. Konuştu:

"Kesiktünne lo..." (Kimse yok be!)

Sonra masayı gramofonla birlikte yerden kaldırdı ve yine çevresindekilere şaşkın şaşkın bakarak:

"Ev zahf hafife lo..." (Bu çok hafif be)

Sonra bana döndü:

"Evçiye Yüzbaşı beg makineye? Telsiz telefonueee?"

Telefonu telgrafı duymuş yaşlı Kürt, ama gramofonu ilk kez görüyor.

Musayı Sado:

"Abdurrahman Ali geliyor" dedi.

Köylüler dağıldılar, ortalığı çabucak boşalttılar, çevrede kimse kalmadı. Peki, şimdi ne yapalım? Nasıl karşılayalım bunları? Ben düşündüm ki çadıra buyur edelim. Geldiler. Üstlerinde kahverengi giysi, ceket, pantolon, başlarında puşi denen ve güneyden gelen renk renk yünlü bir örtü. Bellerinde fişekler, tabancalar, ellerinde tüfekler. On üç kişi varlar; içlerinde birisi yaşlıca, göbekli... Abdurrahman Ali sıırım gibi bir adam. Yalnız o Türkçe biliyor, ötekiler bilmiyor. Abdurrahman Ali önden girdi, el sıkıştık:

"Hoş geldiniz."

"Hoş bulduk."

Yaşlıca, göbekli olan Abdurrahman'ın ağabeyiymiş, onu sağ başa oturttu, kendisi yanına oturdu, hepsi bağdaş kurdular. Sigara verdim, aldılar, bizim asker çay yapıyor, çay söyledim. Ben karyolamda oturuyorum; ama bir burukluk, bir tutukluk içindeyim. Abdurrahman Ali anladı:

"Yüzbaşı Bey" dedi, "Biz senin çadırına girerken sen bize baktın, üstümüzde bir katır topu eksik. Sen bize inanmışsın, baht üzerine buraya gelmişsin, tabancanı da çadırın direğine asmışsın."

Kürt ağasının söyledikleri doğrudu. Gerçi ben 10 silahlı askerle gelmiştim; ama o, yol güvenliği içindi. Bunun anlamını Musayı Sado'ya anlatmıştım. Sado, Abdurrahman Ali'ye söylediklerimi aktarmış. Biz bahta bağlanmıştık. Abdurrahman Ali sözünü sürdürdü:

"Çadırdan dışarı bakar mısın?"

Biz konuşurken Abdurrahman Ali'nin ağabeyi (Mısti) ayağa kalkmış, çadırdan çıkmıştı. O ayağa kalkınca hepsi de kalkmış, sonra oturmuşlardı. Şimdi çadır kapısından baktığım zaman şunu görüyordum: Mısti yüz metre ileride bir ağacın altında namaz kılıyor, ama gelen 13 kişiden birkaçı çevresinde tüfek elde namaz kılan Mısti'yi koruyorlardı.

Abdurrahman Ali, dikkatli ve duyarlı adam.

"Yüzbaşı Bey, biz çadıra silahla girdiğimizde sen çadır direğinin çivisine astığın tabancana bir göz attın. Haklısın, çünkü biz silahlıyız. Ama böyle gezmek zorundayız. Bu silahlar size karşı değil, kendimizi korumak içindir. Sizler sanıyorsunuz ki ben bu dağların başkomutanıyım, bütün dağ benim emrimde. Oysa iş büsbütün başkadır. Beni bir yerde Kürtler yalnız ve silahsız görseler hemen kıstırırlar, kelleme de Umumi Müfettişe götürürler. Kimimizin kellesine 30 bin not, kimimizin kellesine 50 bin not değer biçilmiştir. Biz burada böyle yaşıyoruz, komutan değiliz, bir aileyiz, aşiretiz, durumu işte görüyorsun."

Abdurrahman Ali'nin konuşması üzerine bendeki tedirginlik ya da burukluk geçmişti. Birlikte yemek yedik; söyleşi koyulaştı, karşılıklı bir anlaşma ortamı doğdu. Ne var ki ben gelirken her şeye karşın bir güvence düzeni almıştım. Bizim Bucak Müdürü Mehmet Akdağ dürüst bir arkadaştı. Dedim ki:

"Ben gidiyorum, burada yokken Bölük Komutanı Vekili Bucak Müdürüdür."

Akdağ yürekli bir Anadolu çocuğuydu. Ona da şu düzeni aldığımı söyledim:

"Buradan Hürurük köyüne değin Mirgan'a kadar her beş kilometrede dörder beşer erden birer geçici karakol kurulacak. Gereğinde haberleşeceğiz. Orada olağanüstü bir durum olur da çatışsak ilk silah sesini duyan posta ateş açar. Bu bir haberleşmenin ilk işareti olur. Haber sana dek ulaşınca beni kurtarmaya gelirsiniz."

Bucak Müdürüne güvenişim onu sevindirmişti. Biz Abdurrahman Ali'yle konuşurken elden ele Melefan'dan bana bir mektup geldi. Demek ki haberleşme zincirini iyi kurmuşum. Kâğıtta bir olaydan söz açılıyor. Kürt'ün biri Bucak Müdürüne başvurmuş. Diyor ki: "Dağdakiler benim öküzümü kaçırdılar, hazır Yüzbaşı yukarıdayken benim hayvanımı geri alsın."

Abdurrahman Ali'ye olayı anlattım. Abdurrahman "âdet-i aşır" diyerek açıklamaya girişti: "Ben bu işi çözümlerim, başım üstüne. Ama bir ay sonra öküzü yine bulup kaçırlar. Buralarda bu işler kan davası gibidir, biri ötekinin keçisini kaçırdı mı karşılıklı kavga sürer gider, beriki de koyun kaçırr. Zincirleme olayların halkaları birbirine geçer. Öldürülme olayları da böyledir, kan davasıdır, dağ yasasıdır" dedi. Ne var ki Abdurrahman Ali haber salmış, öküzü geri vermişler, o iş de çözümlendi.

Abdurrahman Ali'ye sordum:

"Türkçeyi nerede öğrendin?"

Anlattı Abdurrahman Ali yaşam öyküsünü ve bu aşamaya nasıl geldiğini. Belki olayları kendine göre değiştirerek anlattı ve kendisini aklamaya çalıştı, belki doğruları söyledi. Ne olursa olsun öykü şöyle:

Abdurrahman Ali daha küçükken dağ kanunları içinde yaşıyor. Birbirine düşman aşiretler, ağalar, kan davaları, yasadışı işler oralarda toplumsal ortamı oluşturuyor. Abdurrahman Ali'nin babası ile üç kardeşini hükümet Niğde'ye sürmüş. Abdurrahman Türkçeyi orada öğrenmiş. Ama Sason'un dar dünyasından dışarı böyle çıkmış. Bakmış ki ülke çok büyüktür; kentler, kasabalar, örgütlerle koca bir devlet söz konusu. Aklı şuna yatmış:

"Bu devletle uğraşılmaz, vergi istiyorsa vereceksin, askere gel diyorsa gideceksin."

Babası öldükten sonra Garzan'a yakın bir köye yerleşmiş, devletin yasaları içinde yaşamaya başlamış. Durumu iyi, bölgede sayılıyor, seviliyor. Öyle ki Siirt'e Kolordu Komutanı mı gelecek? Vali haber salıyor, Abdurrahman Ali yolları düzenleyip emniyete alıyor. Ancak bir gün bir adam geliyor:

"Bak ağa" diyor, "Biz seni hükümete ihbar ettik".

"Nedir?"

"Fransızlar sekiz katır yükü silahı sana yollamışlar; bunu gördüğümüzü jandarmaya bildirdik."

Muhbir bunları söylüyor, çünkü o da iki sıkı arasında kalmış. Abdurrahman Ali'yi jurnal etmenin bedelini biliyor. Bu tür düşmanlıklara zoraki araç olan köylülerden biriymiş, korkusundan gelip söylemiş.

Abdurrahman Ali düşünüyor. Valiyle arası iyi. Bir suçu da yok. Gidip Valiyle konuşsa sorunu çözümler. Gerçekten. Siirt'e iniyor. Ama Valiyle görüşmek zor. Bugün Himaye-i Eftal (Çocuk Esirgeme Kurumu) balosu var, ertesi gün Tayyare Cemiyeti toplantısı var, daha ertesi gün Umum Müfettiş gelmiş; iş uzuyor. Sonuçta Abdurrahman Ali iki üç dakika Valiyi görebilmiş, derdini anlatınca yanıt almış:

"Sen merak etme..."

Vali Sakıp Beygo bunu söyledi mi yeterlidir. Nitekim Vali, Garzan Jandarma Bölük Komutanına kendisinin izni olmaksızın hiçbir ihzar müzekkeresini yerine getirmemesini emrediyor. Ama il örgütünde çeşitli güçler var. Abdurrahman Ali'ye yönelik ihbar, ilçe savcılığına gelir. Vali, Jandarma Komutanını daha önce uyarmıştır. Ne yapsın Jandarma Komutanı? Savcılığa gelen gözaltına alma istemi

ile Valinin isteği çelişiyor. Komutan ikisiyle de arasını mak istemediğinden bölgesindeki karakolları denetlemeye ıkmaşı, yerine İbrahim avuş'u vekil bırakmaşı. İbrahim avuş, savcılığın emrini yerine getirmek için yanına birkaç jandarma alıp Abdurrahman Ali'nin evine gidiyor. "Hoş geldin" deyip buyur ediyorlar.

Abdurrahman Ali yatakta hastadır, sıtması tutmuş, ateşi var. İbrahim avuş diyor ki:

"Savcılıktan istiyorlar, seni götüreceğiz."

"Hastayım" diyor Abdurrahman Ali, "Garzan'da doktor yok, ama shhiye memuru var, çağırın rapor versin, şimdi gidemem."

Çavuş, "Yok" diyor, "Emir aldım, götüreceğiz".

"Yarın sabah gündüz gözüyle gidelim, gece vakti olmaz."

"Peki..."

Jandarmalar zorlamıyorlar. Akşam yemeği yeniyor. Abdurrahman Ali hasta olduğundan 17-18 yaşlarında yeğeni sirkeye batırılmış tlbent getirip alnına koyuyor; bu işlem sık sık yineleniyor. Jandarmalarla söyleşi de bir yandan sürüyor. Ancak bir jandarma eri de emniyet için sofada merdivenin başında bekliyor. Ne var ki sirke suyuna batırılmış bezi getirip götüren ocuk merdivenden çıkarken ceketi açılıp belindeki tabanca görünüyor. Dışarıda nöbet tutan jandarma bunu görünce almak için tabancaya asılıyor. Genç delikanlı da jandarmanın tüfeğine sarılıyor. Sessizce itışmeye başlıyorlar. Jandarma gürültüsüz patırtısız tabancayı "müsadere" etmek istiyor, oğlan direnmiyor. İeridekiler olayı haber alırlarsa işin rengi değişecek.

Tam o sırada yine evde akrabadan 15-16 yaşında bir ocuk durumu görüyor, iki kişinin silahlarına yapışarak kapışmasından etkilenip bıçağını jandarmanın sırtına saplıyor, jandarma yaralıyken silahını ateşliyor. İçeride oturan jandarmalar da ilk anda basıldıık diye rknyorlar, odadan fırlıyorlar, kaçıyorlar.

Onlar odadan çıkar çıkamaz Abdurrahman Ali kol direğini oda kapısına vuruyor, yastığının altından silahını alıp bir kenara çekiliyor. Ama iş işten geçmiştir. Bıaklanan jandarma ölmüş, ötekiler atlarını da bırakıp kaçmışlardır. Abdurrahman Ali durumu tartıyor:

"Haydi bakalım, biz artık buralarda duramayız."

Çoluk çocuğunu topluyor, yüklerini hayvanlara vuruyorlar, yasak bölgeye doğru yola çıkıyorlar. Abdurrahman Ali sonradan jandarmaların atlarını Valiye yolluyor. Bunun anlamı: "Vali Bey yapacağın bu muydu?" Vali Sakıp Beygo içerliyor, ama artık yapacak bir şey yok.

Abdurrahman Ali yaşam öyküsünü anlattıkça konu ister istemez açıldı, gündeme geldik.

Abdurrahman Ali:

"Bu dağda ne olursa, benim defterime yazılıyor; oysa böyle bir şey gerçeğe aykırı düşer."

Ben diyorum ki:

"Doğru yöntem teslim olmak, hükümete güvenmektir. Sen hapse gireceksin. Savcı işe el koyacak. Kimliğini saptayıp çevreye soracaklar. Anlattığına göre bir suçun yok. Halkın içinden herhangi bir kişi için de durum böyle. Yasak bölgeden kendi isteğiyle çıkıp teslim olana hiçbir şey yapılmaz. Hükümet Anadolu'da bir yer gösterir, gider yerleşirsin. Sen teslim ol, hiçbir baskı görmeyeceksin. Ben bu konuda Valinin eğilimini de biliyorum."

Gerçekten Siirt'e indikçe Vali Sakıp Beygo'yla konuşmalarım da bu alandaki düşüncelerini öğrenmiştim. Musayi Sado, çok istiyor bir anlaşma olmasını. Konuşmalarımız sürüyor. Abdurrahman Ali'nin kaygıları var:

"Senin dediğin gibi olmaz ki" diyor, "Benim dağda çok düşmanım var. Siirt'e inip teslim oldum mu Savcılığa dilekçeler yağar, yıllarca öncesinden başlayarak suçlamalar yapılır. Ben bunların altından nasıl kalkarım? Bu dağda çağlar boyunca birbirine dolanmış nice işler, nice kan davaları vardır. Benim aleyhimde verilecek dilekçeleri incelemek için Savcının ömrü yetmez. Eğer Hükümet bunları saymayıp da beni doğrudan Anadolu'da bir yere gönderirse diyeceğim yok, ama bu sözü bana vermezseniz nasıl teslim olabilirim?"

Musayi Sado araya girdi:

"İsterseniz önce bir deneme yapalım. Köylerden üçer beşer tüfekli toplayıp elli altmış kişi teslim edelim. Onlara ne yapılacak görelim?"

Konuşmaların tadı kaçmıştı. Düşündüm, taşındım:

"Ben" dedim, "Buraya Abdurrahman Ali'nin kayıtsız şartsız teslim olmasını sağlamak için görevli geldim. Şimdi ortaya yeni bir durum çıkıyor, yeni bir öneri getiriliyor. Gideyim yukarıdakilerle görüşeyim, üç gün sonra Mirgan tepesinde buluşalım. Sen Melefan'a gelme, ben de Hürurük'e kadar gelmeyeyim. Teslim edeceğin altmış adamı getir; komutan razı olup onaylarsa adamlarını alırım, komutan hayır derse adamlarını geri götürürsün. Ne yapalım..."

Anlaştık. Birbirimizi bayağı sevmiştik. Başından türlü iş geçmiş bu sıırım gibi adama yakınlık duymuştum. Güle güle diye bizi uğurladılar.

Osman Tufan Paşa, Ulusal Bağımsızlık Savaşı'nın ünlü adlarından. Ben yokken Hazro'da Grup Karargâhına gelmiş. Orada haber almış benim Abdurrahman Ali'yle konuşmaya gittiğimi; içermiş. Eşkiyayla pazarlık mı olur? Ama sonucu da bekliyor. Ben dönünce Osman Tufan Paşa da denetimini bitirmiş dönüyordu. Garzan suyundan geçememiş, arabasıyla kalmış; oysa ben suyun geçitlerini öğrenmişim, Paşa'yı atla geçirdik karşı kıyıya. Ayrılacakken dedi ki:

"Anlat bakalım, sen bir yere gitmişsin..."

Anlattım. Paşa emir verdi:

"Altmış adam maltmış adam dinlemem; koşulla iş görülmez, böyle bir şey onaylanamaz; kayıtsız şartsız gelirlerse gelirler, işte bu kadar."

"Başüstüne komutanım" dedim ve Melefan'a döndüm. İçim sıkıyor. Günü gelince Musayi Sado göründü, benim keyfim yok:

"Olmadı bu iş, sen git söyle!"

Sado:

"Ayıp olur" dedi.

İçim götürmüyor, olumsuz haberi iletmek istemiyorum. En sonunda çaresiz kalktım hazırlandım.

Mirgan, ağaçsız bir tepe. Orada buluştuk. Biraz ileride elli altmış kişi oturuyor. Ellerinde de birer tüfek. Ama işe yaramaz silahlardan. Korkutmuşlar mı, para mı vermişler, ne yapmışlarsa köylerden adam toplamışlar. Abdurrahman Ali'nin ağabeyi yok, kardeşleri var, altı yedi kişilik bir grup. Hemen yere bağdaş kurup oturduk. Açıkladım:

"Paşa onaylamadı."

Yalnız Abdurrahman Ali Türkçe biliyor; ötekiler sabırsız soruyorlar. Abdurrahman Kürtçe "Bu iş yattı" anlamına gelebilecek bir şey söyledi. Birdenbire Mirgan Tepesi'nde olumsuz bir rüzgâr esti. Güleç yüzler değişiverdi. Gözler çukura kaçtı, yüzlerdeki çizgiler derinleşti, renkler soluklaştı. Elle tutulurcasına bir hüznün çöktü ortalığa, bir suskunluk başladı. Ben etkilenmişim. Abdurrahman Ali dedi ki:

"Biz böyle ayılar gibi mağaralar içinde yaşamayı istiyor muyuz Yüzbaşı Bey? Bu durumu değiştirmek elimizde olsa elbette değiştiririz. Sizin büyük paşalarınız var, ama bizim de büyük Allah'ımız var."

O ortamda ben "Titanik" filmi anımsadım. O filmde unutamadığım bir sahne vardı. Titanik ünlü bir transatlantik; Okyanus'ta buzdağına çarpmış, batmıştı. Olayı gazeteler yazdılar, filmi de yapıldı. Beyoğlu sinemalarında aylarca oynatıldı. O filmde unutamadığım bir sahne vardı. Geminin alt katında büyük bir salon, masalar

var. Bir masada sakallı bir ihtiyar profesör, yaşlı bir kadın, genç bir kadın ve erkek oturuyorlar. Dört kişilik bir aile. Kaptan emir vermiş. Gemi batacak, kadınlar kurtarma sandallarına binecek, erkekler başlarının çaresine bakacaklar. Gemi subayı yanlarından geçerken yaşlı profesör diyor ki:

"Ben ve karım yaşadığımızca yaşadık, kızım mutlu olsun istiyorum, eşim kendi hakkını damadımıza vermek istiyor. Gençler yaşasınlar, bu iyiliği bize yapın."

Gemi subayı yanıtlıyor:

"Emir emirdir, elimden bir şey gelmez."

Herkesin yüzü umutsuzlukla kaplı, insanlar ölümü düşünüyorlar, yazgıları kapkara. Derken birdenbire geminin bandosu çalmaya başlıyor. Bir ses duyulur:

"Kurtulduk, yardım geliyor..."

Yüzler birden değişiyor. Herkes sevinçle bara koşuyor, camları kırıp içkileri çıkarıyorlar, zıplıyorlar, birbirlerine sarılıyorlar, oynuyorlar, dans ediyorlar, "kurtulduk!" diye bağırmaya başlıyorlar. Derken merdivenlerden gemi subayı ile dört tayfa bir sedyeyi tutarak iniyorlar. Denizciler sedyeyi profesörün masasının önüne koyuyor.

Subay:

"Damadınızı hasta sayıyoruz, sedyeye yatsın, hastalara, çocuklara, kadınlara öncelik var; size bir olanak tanıdık."

"Peki ama" diyor profesör, "Bando çalıyor, hepimiz kurtulmadık mı?"

Subay:

"Hayır" diyor, "Yukarıda erkekler kurtarma sandallarına saldırmışlardı. Kaptan vur emri verdi, ben de panik olmasın diye bandoya emir verdim, çalmaya başladı, silah sesleri duyulsun istemedim."

Bu açıklama üzerine çevredeki yüzler birdenbire yeniden maskeleyiyor, ölüm duygusu, çaresizlik yazgısıyla biçimleniyor.

Doğanın ortasında Sason'un sarp dağlarının Mirgan tepesinde Abdurrahman Ali ile arkadaşlarının yüzlerine bakarken birden "Titanik" filmini anımsadım. O anı hiç unutmam. Okyanus'un çaresizliği içinde batmaya mahkûm insanların yüzlerindeki anlam birbirine benziyordu. Elimden hiçbir şey gelmezdi. Ayrılma zamanı gelmişti. Abdurrahman Ali durgundu. Bana baktı:

"Yüzbaşım" dedi, "Baht derler ya, her bahta inanmayasın bu dağın bahtı yoktur".

İşte biz bu bahtsız dağlarda görevimizi sürdürüyoruz. Bir çeşit barışta savaş ya da savaşta barış durumları birbiri içinde yaşanıyor.

Gün geçtikçe ben deneyimden geçiyor, ustalaşıyordum. Ama insan her gün yeni bir şey öğreniyor, her yeni durum yeniden oluşuyor. Sonra insan yaşamının kendine özgü süreleri vardır. Bir erin askerlik süresinde Sason dağlarında görev yapması, barış döneminde, savaş koşullarında çarpışması demektir. Biz her zaman şehit vermek için çok dikkatli ve özenli davranırdık, ama kayıplarımız olurdu. En yürekli ve atılgan erler bile terhis zamanı yaklaştıkça yavaşlıyorlardı. Artık tezkere alacaklar, memlekete dönecekler, öyleyse çekingenlik başlamıştır artık. Biz de giderayak er vurulmasını istedik. O güne dek postu deldirmemiş bir askerin son görev günlerinde şehit olması büyük acı yaratırdı. Bazı erler ise daha başlangıçta ürkek olduklarını belli ederlerdi. Bunlar yaradılıştan öyle olurlardı; zaman içinde savaşa yatkınlıklar da olurdu kuşkusuz.

Ben korkuyu doğal sayarım; korku insan içindir, hepimiz korkarız. Günlük yaşamında korku geçirmeyen insan var mı? Hastalıktan, ölümden, işsiz kalmaktan, aç kalmaktan, her şeyden korkup çekenebilir insan...

Sason'da yaşadığımız bazı olaylarla bu söylediklerimi somutlaştırmak isterim. Savaşta her bir sözcüğün ayrı ayrı anlamı vardır. Korku başkadır, ürkeklik başkadır, ürkü başkadır.

Hazo Bucak Merkezi'nin üst yanında bir vadi var. Yasak bölge oradan başlıyor. Bir gün emir verildi. Biz kuzeyden ilerleyerek, 7. Seyyar da güneyden sarkarak bu bölgede tarama yapacağız. 7. Seyyar Jandarma Taburu'nun şişman bir komutanı vardı; çok göbekliydi, at yerine katıra binerdi.

Ben görevi yerine getirdim. Garzan suyunun kenarındaki Norşin köyüne vardım. Köyün bir mahallesi de karşı yakadaydı. Ancak köy boşaltılmıştı. Kürtler kaçmışlar, belki de geleceğimizi haber almışlar. Ama kulağıma çocuk ağlaması gibi bir ses geldi. Yanıma seyisi mi aldım, suyun üzerinden ayaklarımı biraz kaldırıp hayvanın üstüne yatınca, at kendiliğinden yolunu buluyor ve emniyetle karşıya geçiyorsun. Suyu böyle geçtik.

Ağlayan çocuğu aramak için dolaşıyordum. Köylü nesi var nesi yoksa alıp gitmiş. Zaten nesi var ki? Küp gibi taşıyamadığı şeyleri kavak ağaçlarının tepesine çıkarıp bağlamış. Köpekler de köylüyle gitmiş, ama kediler kalmış. Ben kedilerin miyavlamasını çocuk ağlaması sanmışım.

Dar köy yolunda ilerleyerek yamaca çıktık. Son eve vardık. Kapı yarı açık. Ayağımla dürttüm, kanat sonuna dek dayandı. Bir göz oda. Yer toprak. Girdik içeri. Girdiğimiz odanın sol duvarında bir

kapı yeri var. Taşla örülmüş. Ola ki önce kapı oradaydı, sonra örüp buradan açmışlar. Çünkü evin o yanı rüzgâra karşı. Tam o sırada ayak sesleri duyuldu. 7. Seyyar da gelmiş olmalı. Taşla örülmüş kapıyı dışarıdan görünce içeride bir şey gizlenmiş olmalı diye erler taşları çekmeye başladılar. Oysa evin ardına dolansalar bizim girdiğimiz kapıyı bulacaklar. Ama akıllarına evin ikinci kapısı olacağı gelmiyor. Taşın birini çektikleri sırada yanımdaki seyisim beni dürttü, tüfeğiyle "şunları korkutayım mı?" gibilerinden bir işaret yaptı.

Bu davranış belki normal zamanda ters gelebilir. Ama günün yirmi dört saatinde bir arada yaşadığımız, ölüm çemberlerinden birlikte geçtiğimiz, en yakın akrabadan daha yakınlaştığımız; ağabey, kardeş ilişkileri içinde bulunduğumuz askerle aramızda eksiksiz bir anlaşma ve bağdaşma oluşmuştu. Erler benim karakterimi, tabiatımı tam tamına biliyorlardı.

Mardin'deki 8. Seyyar'ın Süvari Bölük Komutanı Azerbaycanlı Feridun Daryal vardı, dedi ki:

"Bütün tümenin içine Madanoğlu'nun erlerini dağıtın, sonra tümeni getirin, ben teker teker hepsini çıkarırım."

7. Seyyar'ın erleri iki taş çekmişlerdi; bizimki içeriden dışarıya delikten tüfeğinin namlusunu uzattı. Dışarıdaki asker ürkmüş, bıldırcın sürüsü gibi pırr diye dağılıverdi. Bayırdan aşağı koşmaya başladılar. Çömelse, sağa ya da sola çekilse kendisini emniyete alacak olan er neden bu akılsızlığı yapıyor? Birisi kaçmaya başladı mı ötekiler peşine takılıyor. Ürkü (panik) böyle oluşuyor.

Biz arkadan:

"Durun ulan enayiler" diye bağırarak kaçanları durduruncaya değin imanımız gevredi.

Bir gün ben 7. Seyyar'a konuk gittim. Arada sırada eylemden çekilir, temizliğe girerdik. Çamaşırlar kaynatılır, yıkanılır, tıraş olunur, dinlenilir, her şey tertemiz edilirdi. Böyle bir arada 7. Seyyar Jandarma Taburu'na vardım. Arkadaşlar ağırladılar; yedik, içtik, ertesi günü döneceğim. Tabur Komutanı dedi ki:

"Gitme! Biz emir aldık, sizin taburla ortak bir operasyona çıkılacak. Biz de sizin oraya gidiyoruz. Birlikte gidelim" dedi.

"Olur" dedim.

Benim birliğim Hazo'da, 7. Tabur Sason'da. Sason'dan Hazo'ya yola çıktık. Erler yürüyüş kolunda. Biz subaylar atlıyız. Ben Cizre'den beri tanıdığım Ethem'le konuşuyorum. Konuyla ilgilenen komutan yanımıza geldi, yol uzayınca çevremize arkadaşlar toplandılar. Biz yedi-sekiz atlı olduk. İki bölüğün arasındayız. "Muti"

bölgede yürüyoruz. Derken iki bölük arasında 50 metre bir açıklık oluştu. Atlı subay grubu bu açıklığın ortasında yürüyor. Birden önümüzdeki bölük kuş sürüsü gibi dağılıp arkaya doğru koşmaya başladı. Atlar ürktü. Ne oluyor? Baktım ileride iki Kürt ayağa kalkmış duruyor. Sürdüm atı Kürtlerin üstüne:

"Ne oluyor ulan?"

Biri konuştu:

"Yüzbaşı beg, biz burada yatıyorduk. Baktık asker rap rap rap geliyor. Bu yanımdaki dedi ki 'bak asker geliyor, niçin selam vermediniz' diye çıkışılar, bize kızarlar. Bunun için selama kalktık, ama asker biz ayağa kalkınca ürktü."

Ürkü, ürkeklik, korku. Bunlar utanılacak duygular değildir. İnsan yaşad mı, hele silahlı çatışmalar içinde yıllarca yaşad mı hepsini görüp duruyor. Bir tek erin yarattığı ürkü, en yürekli birliği darmadağın edebiliyor. Ben işin içinde piştikçe ustalaştım. Artık bölüğün bütünüyle görev yapmazdım. Birliğin içinde herkes sırasını ve yerini bilir. Sözgelisi o gün göreve giderken birinci takım öndedir. İlk ateşi o yiyecek, ilk şehidi verirse o verecek. Ertesi günkü eylemde ikinci takım öndedir. Görevini ve sırasını bilir. Ben deneyim sahibi olduktan sonra ürkekleri üçüncü takıma ayırdım. Bunlar ürkü yaratan kişilerdi. Zorunlu olmadıkça da iki takımı birden çatışmaya sürmezdim. Hep bölüğün üçte biriyle görevi sürdürmeyi yeğlerdim. Böylece şehit ve yaralı sayısı da en aza inerdi. Zaten askerle baba-oğul, ağabey-kardeş olmuştuk. Can pazarı bu. Herkes birbirini koruyup destekleyecek. Sonra kurnazlıkların ve taktiklerin büyük etkileri ya da uygulama güçleri vardır. Askerin içinde savaş kurallarını ve koşullarını kavrayanlar hemen belirginleşir, öne çıkar. Bunlar öncü rolü oynayabilir. Gösterişsiz ya da sünepe görünen erlerin savaşta ateş kesildiklerini görmüşümdür. Bunları görevlerde yetkili olarak kullanmak yararlı olur, öteki erler de birbiri ardına yüreklenerek işin içine girerler.

Çatışmaya, ateşe, savaşa atılırken kiminin aklına ölüm gelmez, kiminin aklından ölüm çıkmaz. Ben o zaman gençtim. Ölümü düşünmüyordum. Çoğu arkadaşım gibi bir kaygım vardı. Daha doğrusu ateş yediğimiz zaman korkardık, bir kurşun gelir de burnumuzu, çenemizi götürür de estetiğimiz bozulur diye. Arkadaşlarımız arasındayken bu korku yaygındı.

Bir Miktat (Ünlü) vardı. Atılgandı. Yürekli subaylar rütbelerinin üstünde saygı görürlerdi. İnsan subay olurken herkes gibi koşulların içinden gelir, yetişir ya da rastlantılar sonucu mesleğe girer.

Ama bir kez girdikten sonra zorunluluklar yürekli olması gereğini kendisine anlatır. Yürekli olmak korku duymamak değildir. İnsan korkar, korkusunu yenmeye çalışır.

Miktat yürekli bir çocuktur. Atılğan subayların çevreden gördüğü saygıya da özeniyordu. Görev duygusu da üstündü. Ama gereğinden çok atılgandı. Birkaç kez anlattım:

"Bak oğlum, iyisin, hoşsun, ama bir yere giderken güvenliğini sağlamadan gitme!"

Ama o dinlemedi. Bir gün ben yoktum. Bir ateş sesi gelince, sen geldiği yere doğru fırlamış kendi başına. Bir kurşun yemiş çenesinden. Gece getirdiler. Bir çardağa yatırmışlar. Çardak Kürtlerin ağaç dallarından yaptıkları sedyeye verilen addır. Miktat'ın çenesinin bir yanından girmiş öteki yanından çıkmış kurşun. Yüzü gözü sarılı hastaneye göndereceğiz. Miktat kâğıt kalem istedi işaretle, konuşamıyor, yazdı:

"Canım çok yanıyor, Tahsin ağabey tımar ederse geçer."

Tahsin ağabey bizim taburun veterineri. Yazıyı Tahsin ağabeye gösterdim. Veteriner:

"Ben el süremem" dedi, "Şimdi durum kritik. Sonra bir şey olursa beni sorumlu tutarlar." Dokunamadık. Miktat'ı yolladık. (Miktat'ın sonradan çenesi çarpık kaldı. Ama yazgısında şehit olmak varmış. Kore Savaşı'nda bir mayının üstüne bastı, paramparça havaya uçtu)

Biz hastalandığımız zaman çoğunlukla baytara başvuruurduk. Eskiden veterinerlere baytar denirdi. Doktora gittiğimiz zaman şöyle bir bakar:

"Üşütmüşsün, bir aspirin al geçer" der, ilgilenmez. Baytarın ise yaklaşımı başka...

Bir gün ben arkadaşların çadırında oturuyorum, söyleşiyoruz. O sırada baytar başını çadırın kapısından uzattı:

"Tahsin ağabey hastayım" dedim, "Göğsüme soğuk oturmuş, hırslıyorum". Tahsin ağabey:

"Belli" deyip çekilip gitti.

Ama doğru benim çadıra gitmiş, emir erini bulmuş:

"Ulan" demiş, "Sen ne biçim adamsın? Koskoca Yüzbaşı böyle çadırda yatar mı? Çadırın çevresine hendek kaz, eteklerini göm, çadırın içine köz, ateş koy."

Emir eri ateş yakmış, baytarın bütün dediklerini yapmış, ateşin közlerini tenekeyle çadıra taşımış. Çadırın içi hamam gibi ısınmış. Tahsin Ağabey:

"Koy ulan çaydanlığı da ateşin üstüne. Tentürdiyotu getir, alkolü de getir, aspirin bul. Nerede Yüzbaşı'nın çamaşırları?"

Yarım saat sonra Tahsin Ağabey kafasını bizim oturduğumuz çadırdan içeri uzattı:

"Hadi kalk, yürü" dedi.

Beni alıp çadırıma götürdü, yatağa yatırdı, bir çay içirdi, sırtıma kupa çekti, tentürdiyot sürdürü kafes kafes. Bir çay daha içirirken aspirini de yutturdu, bir ayrı ilaç verdi. Sonra emir erine:

"Bak oğlum" dedi, "Yüzbaşı şimdi terleyecek, terledi mi çamasırını değiştireceksin, çadırın kapısı açılmayacak, kapalı kalacak, sen burada duracaksın, çadır soğumayacak. Yarın bu adam ayağa kalkmazsa gözünü patlatırım."

İki saat sonra baytar yine geldi, denetledi:

"Hah şöyle" dedi.

Tabii ben ertesi gün çakı gibi ayağa kalktım. Baytarın bakımı işte böyle başka türlü oluyor.

Gruptan bir emir gelmişti. 7. Seyyar'la birlikte yine dağa doğru bir operasyon planlanmıştı. Bilindiği gibi grup 7. Seyyar ile bizim Taburdan oluşuyor. Ayrıca dağ topçusu da var. Grup Komutanımız Yarbay Mustafa Uludağ, bizim Taburun komutanı Binbaşı Emin Akın.

Ancak ben Melefan'da başıma buyruk ya da bağımsız durumda olduğumdan bizim tabur iki bölüklü oluyor. Tabur Komutanımız Emin Akın demiş ki:

"Cemal Madanoğlu'nu da çağıralım; böylece tabur, üç bölüklü kuvvetiyle operasyona katılsın."

Ne var ki ben Grup Komutanlığı'nın bulunduğu Hazo'ya ulaşmakta geciktim. Garzan suyundan askeri geçirmek çok zor oldu. Geçit yerlerini biliyoruz; ama su azgınlamış, taşkınlaştı. Askeri soyuyoruz. Yüzmesini iyi bilenler kasaturaları kollarına alıyorlar, tüfekleri iki elleriyle yüksekte tutuyorlar, adım adım karşıya götürüyorlar. Askeri de el ele tutuşturarak koyun sürer gibi güdüyoruz:

"Havaya bakın, suya bakmayın, karşı yamaçlara bakın..."

Çünkü akan suya baktın mı başın döner; erleri bir disiplin ve düzen içinde taşkına kaptırmadan karşıya geçirmek zor iş. Bölüğün yükünü karşıya geçirmek için katırlardan yararlanıyoruz. Bu iş sırasında baskına uğramak tehlikesini engellemek amacıyla emniyet düzeni de alıyoruz. Ancak sudan geçerken hayvanların tırnakları gevşemiş, nalları atmış. Az sonra nallar ayaklarından kurtulunca katırlar yürüyemez oldu. Gecikmenin bir nedeni de bu.

Her eylemde yeni bir şey öğreniyordum. Bundan sonra nal, çekiç ve çivi seyislerin torbasında hazır bulunurdu. Sözgelisi bir yokuş

çıkarken hayvanın ayağında bir çingırtı mı işitiyorsun, hemen duruyoruz. Nalın biri çıkmak üzere. Hayvanın ayağını tutuyoruz, çakıyoruz; çakma işi de ayrı ustalık ister.

Grup Komutanlığının bulunduğu Hazo'ya vardığımda gördüm ki gecikmişim; haber bırakıp yürüyüşe çıkmışlar. Bana gösterdikleri yönde ilerlemeye başladım. Gruba yetişmek için hızlı gidiyoruz. Birliğe yetiştik. Dediler ki:

"Sağdan 7. Seyyar ilerliyor. Bizim tabur da soldan yürüyor. Sen de ortadan Ayınraz tepesine doğru yürü..."

Aydınraz tepesine doğru yöneldik. Ne var ki gerçek bir emniyet içinde değiliz; işi biraz hafife almışsınız, askerlikte "ihtiyatsız vaziyette" denen biçimdeyiz. Ben bölüğün ortasında at üstündeyim, ortalık sessiz ve sakin görünüyor.

Aydınraz, sivri bir tepe. Tepeye yaklaştığımız sırada 20-25 tüfeklik bir ateşle karşılaşınca önlemsizliğimin cezasını çektim. Ateşi yer yer yemez atın üzerinden bağırdım:

"Derenin içine tam siper marş marş!"

Asker dağınık düzende koşarak derenin içinde tam sipere doğru yönelirken ben de atı sürdüm. Kürtler hayvanlara ateş etmiyorlar. Aşağıya doğru bir kayayı gözüme kestirdim. İstiyorum ki hayvandan atladığımda kayanın ardına sığınabileyim. Ancak yanlış hesaplamışım, kendimi kayanın ardına attığımda açıkta kaldığımı gördüm. Çünkü toprağın eğimi beni koruyamayacak biçimde. Sağıma soluma kurşunlar düşmeye başladı. Benim subay olduğumu da saptadılar ya üstüme ateş yağıyor. Hemen yerde sürünüp sekerek tam siper yapabileceğim bir yere doğru fırladım. İkinci bir kayayı gözüme kestirdim. Bu kayanın alt yanı bir buçuk insan boyu. Kendimi oradan aşağıya atarken ayağım otlara, çalılara takılmış tepe üstü aşağıya indim.

Çenem sert bir yere çarptı. Öyle ki bu olayın ardından bir iki ay süreyle ancak çorba içerek ve yumuşak şeyler yiyerek besin alabildim. Sonradan da dişlerimin köklerinde hastalık belirdi.

Benim tepe aşağı gittiğimi görenler "Yüzbaşı Cemal öldü" demişler. Haber her yana yayılmış, beni sevenler acımışlar, üzülmüşler. Araziden yararlanarak arkadan dolaştım. Bölüğün içine girdim. Erler kayaların ardına sığınmışlar. Yukarıdan ateş sürüyor, başını kaldırmak isteyen ateşi yiyor. Bölüğü bir korku sarmış olduğunu anladım. Kaygılanıyorlar: "Şimdi vurulur muyuz?"

Daha öncede anlattığım gibi korku tuhaf bir duygudur, salgınlaştır. Bölüğümdeki bazı erlerin, tezkere günü de yaklaştığından ken-

dilerini koruma duygusu yoğunlaşıyor, onlarda çekingenlik yaratıyor, ürkeklik oluşturuyor. Asilerin silah sesleri arada bir kesilince ortalığı garip bir sessizlik kaplıyor.

Benim önümdeki kayanın arkasında bir er var. Sırtından görüyorum. Sağ ayağı dizkapağından aşağı titreyip duruyor. Belli ki korkuyor. Kafamı biraz uzatıp kimdir diye baktım. Bu Kadıköylü kunduracı Agâh...

Agâh, Jandarma Genel Komutanlığı'ndan sürgün geldi. Değişik çatışmalarda ürkek olduğunu saptadığımdan kendisini üçüncü takıma koymuştum. Neşeli ve şakacı bir çocuktuk Agâh. Fransızca konuşur, İngilizce konuşur, Almanca konuşur; ama sözde konuşur, gerçekte taklit yapar, herkesi güldürür, çok marifetli bir adam. Ben Agâh'ın titrediğini görünce Fransızca taklitlerini de ansızın bağırdım:

"Ulan Agâh, koman sava?"

Agâh yüksek sesle yanıtladı:

"Sava bombok Yüzbaşım, sava bombok..."

Bu kez bütün bölükten bir kahkaha kopuverdi. Kahkaha kopunca bölüğün morali yerine geliverdi. Ben her zamanki gibi:

"Manavgatlı Ramazan Onbaşı uzaklarda mısınız?" dedim.

"Buradayım Yüzbaşım" dedi Ramazan.

Az aşağıdan sesi geliyordu Ramazan'ın, anladım ki alt yanımda sipere girmiş. Bağırardım:

"Sen başına bir iş gelmeden tepenin ardına şöyle bir dolanır mısın?"

Ramazan anladı:

"Ben yanıma iki kişi alıp gidiyorum."

Benim asker bilinçli, Ramazan tepenin arkasında iki bomba patlattı mı yukarıdakiler sarıldık diye tepeyi bırakıp kaçarlardı. Nitekim öyle oldu. Biz Ayınraz tepesinin başını tuttuk. Gördüm ki çıktığımız tepenin önünde, elli metre uzaklıkta daha alçak bir tepe var; ikisini bir boyun birleştiriyor. Bu çarpışma sırasında vakit ilerlemiş, güneş de batmak üzere ufka bir mızrak boyu yaklaşmıştı. Geriye doğru pırıldakla ilişki kurdum. Tabur Komutanı emir verdi:

"İlerlemeyin, olduğunuz yerde kalın."

Ben 50 metre uzaklıkta tepeye birinci takımı yerleştirdim. Yüksek tepeye ikinci takımı koydum. Üçüncü takımı da tepenin arkasına aşağı doğru yukarıyla bağlantıyı sağlamak için posta posta yerleştirdim. Ve aşağı indim. Düşünüyorum ki arkadaşlar gelecekle, çoktan beri onları görmüyorum, oturup konuşacağız, geceyi birlikte

geçireceğiz. Nitekim arkadaşlar görünmeye başladılar, çadırlar bir-biri ardına kuruluyor. Ben bu niyetlerle aşağıda bulunurken yukarıda bir ateştir, gürültüdür başladı.

Bölüğü yukarıda bırakıp aşağı inmekle iyi etmediğimi anladım; hemen fırladım, 40 dakikada koşarak çıkabildim tepeye. Sırılsıklam ter içinde kalmışım. Yukarıda çatışmalar sürerken ben nasıl aşağıda olurum, bölüğümünden ayrı kalırım? Soluk soluğa:

"Ne oldu" diye sordum.

Asiler tam hava kararırken kayaların ardından fırlayıp baskın yapmışlar. Bizim alçak ve küçük tepedeki birliğimizden bir manga geri çekilmiş. Manga komutanını çağırdım:

"Neden çekildin?"

Bir şeyler anlattı; ama tutarlı görünmedi. Öfkelenmiştim:

"Sen" dedim manga komutanına, "Üçüncü takımın üçüncü mangasına komutan olursun".

"Yapmayın Yüzbaşım..." Ürkek ve korkak erleri üçüncü takıma veriyorum ya, bu davranışım manga komutanı için en büyük ceza...

Ben artık aşağı inmedim; emir verdim, Tabur Komutanı duymadan benim çadırı söküp yukarı getirecekler. Doğrusu Tabur Komutanı'ndan çok utanmışım. Ama Tabur Komutanı niçin aşağı inmediğimi anlamış. Bunun canı sıkılıyor diye düşünmüş, Taburun Makineli Tüfek Komutanı Üsteğmen Avni Özkalyoncu'yu takımıyla birlikte yukarı yollamış, bana arkadaşlık etsin diye. Avni'nin sesi güzel, kendisi de iyi arkadaş...

Tepenin ortasında bir çukurluk var, çadırı oraya kurduk, lüks lambasını yaktık. Durumumuz iyi. Geride kara tepeler var. Grup Komutanı Yarbay Mustafa Uludağ da oralarda. Grup Komutanı "sebük-bar" bir harekât yapalım istemiş. Bu deyim askerlikte en az ağırlıkla (yükle) yapılan eylemler için kullanılır. Birlikler konik çadırlarını almamışlar, hepsi erlerinki gibi ev damı biçimi, içine emekleyerek girilen çadırlardan. Ben ise yukarıya büyük çadırımı kurmuşum, lüks lambamı da yakmışım. Kürtler arada sırada ateş ediyorlar, kurşunlar çadırın başını delip geçiyor, biz aldırıyoruz.

Geceyi böylece geçirdik. Ertesi sabah gün ışığıyla uyandım. Asilerin bulunduğu yöne baktığımızda 200-300 metre genişliğinde, 500-600 metre uzunluğunda kayalık bir düzlük görünüyor. Bu düzlüğün sonunda yükselen yan yana iki tepe var. Asiler bu tepede mevzilenmiş. Ne var ki ateş etmiyorlar. Biz de duruyoruz.

Güzel bir gün başlamıştı. Elimi yüzümü yıkadım. Çadırıma girdim. Gün ışığı çadırın kapısından sızıp yatağın üstüne vuruyor.

Battaniyenin üstünde kocaman bir bit gördüm. "Eyvah!" dedim, "bitlendik". Hemen biti yakaladım. Er giysisi giyiyoruz ya, pantolonumu çıkardım, pantolonun ağına, dört dikişin birleştiği yere biti yerleştirdim. Sonra onbaşılar çağırdım; birisine pantolonu, birisine kazağını, birisine ceketimi, birisine battaniyeyi, birisine yastığı ve neyim varsa hepsini verdim. Dağıtımı yaptıktan sonra:

"Gidin bunlara bakın, araştırın, bit bulmadan gelerseniz gözünüzü patlatırım" dedim.

Onbaşılar gittiler, bir süre sonra geldiler.

"Yüzbaşım" dediler, "Sen vehim yapmışsın, bit mit yok".

Bunun üzerine:

"Bir de ben bakayım" dedim.

Ellerinden pantolonu çektim, ağını açtım, benim koyduğum yerde bit duruyor.

"Ulan bu ne? Defolun gidin bir daha bakın."

Onbaşılar yine gittiler, yarım saat sonra döndüler, sırtarak bir ağızdan:

"Yüzbaşım, o biti sen oraya saklamışın" dediler.

"Hadi öyleyse" dedim, "Gidin erlerinizi bit muayenesinden geçirin. Bu biti ben nereden buldum?"

Güneş ortalığı ısıttıkça sıcak başladı. Tek tük ateş sesi duyuluyor. Kımıldamıyoruz. Havada bir tuhafılık var. Karşımızdakiler ve biz birbirimizi kolluyoruz. Başını çıkaran kurşunu yiyor. Ben bir kayanın ardına geçtim. Birkaç küçük kaya parçasını da yan yana ve üst üste koyarak kendime mazgal deliği gibi bir görüş yeri hazırladım. Çünkü ikide bir başını çıkarıp bakmak tehlikelidir. Kürt yapıştırır kurşunu. Kayaların arasından mazgal deliği gibi yerden durumu izliyorum. Bekliyoruz. Canım sıkılıyor. Ortak bir eylem var, ama durum belirsiz. 7. Seyyar ne yapıyor? Ya da biz ne yapmalıyız? Gruptan henüz ses yok. Çat pat silah sesleriyle durgunluk ara sıra bozuluyor.

Biz bütün arkadaşlar o sıralarda bıyığa merak salmıştık. Cebimizde teneke kaplı küçük aynalar ve cımbız taşırdık. Kozmetik de sürüyoruz bıyıklarımıza, burduğumuz zaman uçları kıvrılıyor, hoşumuza gidiyor. Cebimdeki aynayı çıkarıp bıyıklarına bakmaya başladım. Dudağımın üstünde burnuma yakın yerde düzensiz birkaç kıl gördüm. "Şunları cımbızla çekeyim" dedim. Dediğimi de yaptım.

Ben tüyleri yolarken çat pat silah sesleri...

Yine aynaya baktım, bu kez yolduğum kıllar yüzünden dudağımın iki yanındaki bıyık dengesi bozulmuş gibi geldi. Sağ yandan da birkaç kılı cımbızla yoldum. Yine aynaya baktığımda durumu beğenmedim. Bir yandan sıkılıyorum, bir yandan düşünüyorum, bir

yandan bıyıklarımı yoluyorum. Sağdan yoldum olmadı, soldan yoldum olmadı. Bazen aynayı bırakıp mazgal deliği gibi kayanın ardından karşıyı gözetliyorum. Sonra yine aynaya dönüyorum. Sağından solundan yola yola baktım ki bizim bıyıklar azaldı, biçimsizleşti. Dedim ki, "En iyisi ben şu bıyıklarımın hepsini yolayım, yeniden ayva tüyü gibi güzel bıyık çıksın..."

Hırsımdan mı, sıkıntıdan mı nedir? Tüm bıyıklarımı yolunca dudaklarım kıpkırmızı kabarmasın mı? Aynayı bırakıp karşıyı gözetlemeye koyuldum; güneş altında sert kayalık toprak ve karşıda asilerin mevzilendikleri iki tepe pırıl pırıl parlıyor. Durup oturmak ve hiçbir şey yapamamaktan sıkılıyorum. Çünkü ortak operasyonda yanımdakilere ve geriye bağlıyım. Kendi girişimlerle yapılacak bir şey yok. Çatışma alanında bıyıklarımı işte böyle yoldum, sonunda pişman oldum, ama iş işten geçmişti.

Ertesi sabah emir geldi:

"İlerleyin!"

Biz ortadan ilerlemeye başladık. 7. Seyyar yine geride kalıyor. Yürüdükçe solumuzdaki birlikler bizi izliyor. İki vadi arasında yükselen kayalık düzlükte ilerliyoruz. Bir haber daha geldi. 7. Seyyar çok geride kaldığından durup beklememiz gerekiyor. Ama bu ilerleyiş sırasında benim iki erim yaralandı. Sordurdum: "Ağır mı?" Değilmiş. Bu iki eri geriye aldırmalıyım. Zaten durmuşuz, 7. Seyyar'ı bekliyoruz.

Öğle sığağı da bastırdı. Kayalar kızdı. Sağımız solumuz aşağıya doğru dik birer yamaç. Ortası kayalık bir düzlük. O arada dedim ki "Ben asilerle bir ateşkes anlaşması yapayım". Bağırarak: "Bahtlaşalım, bir süre ateş keselim." Bahtlaştık. Ateş kesildi. Bir Kürt, kayanın üstüne çıktı. Ortalık cehennem. Kürt, bir taş almış, üstünde oturduğu kayaya tak tak tak vuruyor, sesler vadiden vadiye yankılanıyor.

Kürt:

"Bu, taş" diyor, "Burası hep taş, ne istiyorsunuz buradan? Gidin Hazo'ya muhallebi yiyin."

Bir başkası çıkıyor:

"Sizi buraya İsmet Paşa gönderiyor, İsmet Paşa da bizden yahu, nasıl oluyor bu iş."

Karşılıklı konuşmaya başladık; biz diyoruz ki:

"Emir kuluyuz, emir aldık."

Ama biz onlarla yarenlik ederken benim verdiğim emir yerine getirildi. İki yaralıyı geriye çektik. Ben daha önce sıhhiye erine emir vermiştim:

"Git şu yaralılara bak."

Sihhiye eri çekinmişti. Ateş altındayız, Kürt, sihhiye eri dinler mi? Ayakta gördüğünü vuruyor. Sihhiye eri kayaların ardından dolanarak ilerlemek istiyor, ama korkuyor. Ben mavzerle ayağının ardına doğru "yürü lan" diye ateş ediyorum, sihhiye eri bir sıçırıyor, üç-beş metre gittikten sonra yine yatıyor. Biliyordum sihhiye erinin yaralılara kavuşmadığını; yaralıları bahtlaşarak geri çektik. Bu arada Tabur Komutanı Emin Akın meraklanmış:

"Ne oluyor? Çatışma varken neden ateş birden kesildi?"

Haberciye dedim ki:

"Yaralıları çekmek için ateş kestim, bir saat sonra hava serinler yine başlarız."

Tabur Komutanı koşulları biliyor, benim yaptıklarımı anlayışla karşılıyor. Ama Grup Komutanı geridedir. Ateşkesi çok sürdürürsek başka şeylere yorar, korktuğumuzu sanır, çekindiğimiz için durduğumuz sanısına kapılır. Bunun için çok da zaman geçirmedim. Bahtı kesip ateşe başladık. Ama ne biz ilerleyebiliyoruz ne de onlar çekiliyorlar. Olduğumuz yerde kaldık; karşılıklı ateş ediliyor.

Taburun doktoru geldi, bizim yaralılara bakmak için. Doktor ilk kez ateş kesimine girmiş, coşkulu bir genç. Hem yaralının bacağı sarıyor hem nutuk atıyor:

"Evladım, sen vatan millet için yaralandın, büyük hizmet gördün, onur kazandın..."

Tentürdiyotu basıyor doktor. Yaralı er dişini sıkıyor, ben bakıyorum canı acıdığı için doktorun nutkuna da içerliyor, "be adam nutuk atacağına işini yapsana" der gibilerden bakıyor, sonunda dayanamadı:

"Hep biz taarruz ediyoruz, bir de o taarruz etsin de görelim boyunun ölçüsünü" dedi.

O sırada bir er geldi:

"Efendim" dedi, "Tabur Komutanından..." Ve durdu.

"Nedir söylesene!"

Er susuyor.

"Söyle oğlum!"

Er söylemekte zorluk çekiyor, çünkü Fırıldak Muhsin vurulmuş. Asker benim Fırıldak Muhsin'i çok sevdiğimi bildiğinden konuşmakta duraklamış. Ben Fırıldak'la Tabur Komutanlığı'na haber göndermiştim. Nasıl oluyor da ateş hattında vurulmuyor, geride bu iş başına geliyor. Deli gibi oldum. Bölük erkânına:

"Siz duruma bakın" dedim.

Zaten ilerlemiyoruz, olduğumuz yerde ateş ediyoruz, yaralıların da yaraları sarıldı, geriye gönderilecekler. Doktoru aldım. Tabur Komutanı 300 metre geride. Muhsin'i arıyorum. Muhsin'i buldum. Fırıldak yerde kanlar içinde yatıyor, alnından kanlar akıyor. Doktor baktı:

"Bu ölmemiş" dedi, "yaşıyor".

Meğer Muhsin, Tabur Komutanı'na haberi ulaştırmak amacıyla gelmiş, selam vermek için elini kaldırmış, tam o sırada nereden sektiye bir kurşun alnına çarpmış, kemiği delemeyince de derinin altında yürümüş yürümüş ensesinin üstünde bir top yapmış. Doktor hemen çantasını açtı. Muhsin'in saçlarını ayırıp orayı yardı, eliyle bastırınca mermi fırt diye çıktı. Yaralının burnuna da bir ilaç dayadı.

Bizim Fırıldak Muhsin gözlerini açtı, karşısında beni gördü:

"Yüzbaşım sen misin?"

"Benim."

"Ben ölmedim mi?"

"Ölmedin."

Fırıldak bağırdı:

"Yaşasın!"

O gün böyle geçti. Ertesi gün Grup Komutanından bir emir geldi, Tabur Komutanına da bildirilmesi isteniyor. En yüksek yerde bulunduğum için haberleşmede odak noktası benim. Her birlik durum raporu verecek. Ne var ki durum raporları verilirken ayrı yaklaşımlar ortaya çıktı. Sağımızdaki 7. Seyyar'dan gelen bilgiye göre, karşıda 1.000 tüfek var, solumuzda bizim taburdan gelen bilgiye göre 300 tüfek var. Oysa ben gerçek durumu biliyorum, karşıımızdakinde olsa olsa 50 tüfek var. Ama sağım la solum la gereğinden çok çelişkiye düşmemek için benim karşımda 100 tüfek bulunduğunu Grup Komutanı Mustafa Uludağ'a bildirdim. Yarbey Uludağ bilgileri toplayıp değerlendirdince karşıımızda büyük bir güç olduğunu sanısına kapılıyor; 1.400 tüfeklik bir direniş karşısında olduğumuz sonucuna varıyor.

Grup Komutanı bunun üzerine ikinci bir emre değin ilerleyişi durdurdu. Gruptan bir emir geldi ertesi günü. Tabur Komutanı ile beni çağırıyor Grup Komutanı Yarbey Mustafa Uludağ. Bölüğü Üsteğmen Avni Özkalyoncu'ya bıraktım. Tabur Komutanı Binbaş Emin Akın ile ben tepeden aşağıya indikten sonra buluştuk, ata bindik, iki de seyyis aldık yanımıza, yola çıktık.

Grup Karargâhına yaklaşırken hava kararmak üzere. Yolda Tatar Sava'ya rastladık. Biz arkadaşları, "Tatar Sava" diyoruz Doğan Yüz-

başı'ya. O zamanlar Ordu'da Azerbaycanlı subaylar vardı. Azerbaycan ordusundan bizimkine geçen subaylar rütbeleriyle benimsenip göreve başlamışlardı. Tatar Sava'yı görünce sordum:

"Yüzbaşım ne haber?"

Bir küfür salladı:

"Gece karanlığında nöbetçiler birbirini vuruyor" dedi.

Atı sürüp yaklaştım, meraklanmıştım. Olay şu: Bir ileri kolda çift nöbetçi değiştirmenin kuralı var. Karşıdan gelip nöbet değiştirilmez; arkadan yaklaşılr, parola verilir. Manga komutanı nöbetçileri değiştirir, yeni nöbetçilere parolayı verir, eski nöbetçileri alır döner. Bu yöntem emniyetlidir. Ama nöbeti değiştirmeye gelen er yolu şaşırıp karşıdan gelince ateş başlamış, düşman geliyor sanısıyla açılan ateşten er yaralanmış. Yukarısı soruyor; yanıt verilemiyor, "Düşman baskın yapmış, çatışma çıkmış" deniyor. Doğan Yüzbaşı hem içerliyor hem yakınıyordu.

Bu olay genel durumu belirtiyordu. Çatışmalar gereğinden çok abartılıyor; asilerin gücü, olduğundan yüksek gösteriliyordu. Komutan bu durumda sağlıklı bir yaklaşım içine giremezdi.

Grup Komutanı Yarbay Uludağ bizi karşıladı. Ne var ki Grup Komutanı'nın çadırına girmek için yerlere kadar eğilmek gerekiyordu. "Sebükbâr" bir durumda yürüyüşe çıkılmıştı. Ağırlıklar, yükler geride bırakılmıştı. Grup Komutanı'nın çadırı da er çadırıydı. Uludağ:

"Evet Madanoğlu" dedi, "Sen ileride koca çadırı kurmuşsun, biz de bu durumdayız. Ama önceden böyle karar vermiştik, karar sana ulaşmadığı için çadırını getirdiğini biliyorum. Bunlar önemli değil." Siirt'ten Tümen Komutanı Osman Tufan Paşa'dan bir şifre geldi:

"Yarın akşama kadar Harbak Vadisi'nde taş taş üstünde kaldığı takdirde başta Grup Komutanı olmak üzere bütün heyeti zabitanı divaniharbe tevdi edeceğimi tebliğ ederim."

Grup Komutanı Mustafa Uludağ onurlu bir askerdi:

"Ben" diyordu, "Galiçya'da savaşmış bir subayım. Bu telgrafi alınca ilk aklıma gelen şey intihar etmek oldu; ama ailem, çocuk gözlerimin önüne geldi. Görevi yerine getirmeden vicdanım rahat olmayacaktı. Harbak vadisinde güçlü bir direnme olduğu anlaşılıyor; bu işi nasıl çözeceğimizi konuşmalıyız. Askerimizi harcamadan başarı sağlamalıyız."

Bunun üzerine ben Tabur Komutanından önce söze girdim:

"Komutanım, 7. Seyyar geri kalışının gerekçesini oluşturmak için karşıda büyük bir kuvvet varmış sanısı yaratmıştır. Karşımızdaki güç size yansıtılanın dörtte biri bile değildir. Biz büyük kayıplar

vermeden bu işi çözümleriz. Eğer onaylarsanız emir verin, ben bu sabaha karşı bir baskın yapayım, karşımdaki kayalık iki tepeyi ele geçireyim. O tepeler düştü mü, tüm Harbak vadisi ayaklarımızın altında olur."

Uludağ düşündü:

"Başarır mısın?"

Dedim ki:

"Bu büyük bir iş değil, yalnız istirham ederim 7. Seyyar'a biraz gürleyin, nedir bunca geri kalmaları? Ben ilerlerken sürekli yan ateşi alıyorum, bu yüzden yavaşlıyoruz."

Grup Komutanı:

"Haydi gidin" dedi.

Ayrıldık. Tabur Komutanı:

"Yahu Cemal" dedi, "başımıza iş çıkardın".

"Efendim" dedim, "gücüme gitti, bizim Yarbay çok iyi adam, telgrafa ne kadar üzüldüğü belli".

Atlara binip döndük, ama bizim bölüğün bulunduğu tepeye at çıkamaz. Ben yokuşu tırmandım. Terleyip yorulmuştum. Kolay değildi o sarp tepeye tırmanmak. Üsteğmen Avni beni merakla bekliyor.

"Onbaşılar gelsin" dedim.

Onbaşılar çadırın önünde toplandılar.

"Oturun şuraya" dedim.

Oturdular.

"Bakın çocuklar, sabaha doğru bir baskın yapacağız ve karşımdaki iki tepeyi ele geçireceğiz. Biri Kayalı Tepe, öteki Yumurta Tepe. Tepeleri ele geçirdiğimizde ortalık ışımaya başlamalı. Baskını buna göre ayar edelim. Siz şimdi ne yapacağınızı düşünün, bu işi nasıl düzenleriz diye aranızda konuşup anlaşın. Ben çok yorgunum, hiç olmazsa iki saat uyuyayım."

Onbaşılar gittiler. Manga Komutanları gidince Avni'ye dedim ki:

"Avni ben yatıyorum, sen beni saati gelince çayla uyandırırısın."

Çadırın direğinin dibinde köz ateş var, oraya yerleştiriyoruz çaydanlığı, çay yapıyoruz.

Ben uyurken Tabur Komutanı Emin Akın aşağıdan gelmiş, bakmış ki Avni oturuyor, durumu sormuş, Avni anlatmış:

"Yarım saati daha var, isterseniz Yüzbaşını uyandırayım."

Tabur Komutanı Akın:

"Yok" demiş, "bırak uyusun".

Sonra tepenin bir yanına çekilmiş, sigarasını yakmış, çadıra da girmemiş beni rahatsız etmemek için. Binbaşı Emin anlayışlı, dene-

yimli bir asker. Zamanı geldi, Avni beni uyandırdı. Tabur Komutanının dışarıda olduğunu söylemedi:

"Haydi kaptan" dedi, "çayını iç". Avni bana "kaptan" derdi. Çayı içtim, kendime geldim. Giysilerimle yatmışım, yalnız ceketimi çıkartmışım. Ceket giydim. Palaskayı, tabancayı kuşandım ve dışarı çıktım. Benim onbaşılar masaya benzer bir taşın çevresinde toplanmışlar, yan yana duruyorlar. Gece karanlık, ama tepenin başında bulunduğumuz için birbirimizi görüyoruz.

"Eeee çocuklar ne yapacağız, birinci manga söylesin" dedim. Birinci Manga Komutanı Onbaşı:

"Benim" diye kendini gösterdi ve sözünü sürdürdü:

"Komutanım biz arkadaşlarla konuştuk. Ben tepelere doğru sağda birerli kolda 15'er adım aralıkla yürüyeceğim, yüz metre kadar gittikten sonra sağa yönelik mevzie gireceğim."

Hemen anladım ki biz operasyona doğru giderken asker sağdaki ve soldaki dereden baskına uğramayalım, ateş yemeyelim diye önlem alıyor.

"Peki, solda bu işi kim yapacak" diye sordum. Dördüncü manga komutanı seslendi:

"Ben yapacağım."

Demek ki birinci ve dördüncü mangalar sağımızı ve solumuzu emniyete alıyorlar.

"Sonra?" diye sordum.

İkinci manga ile üçüncü manga yan yana, otuz kırk adım aralıkla avcı kümesinde ilerleyecekler. İki takımla işi bitireceğiz. Bunun için beşinci ve altıncı manga da ikinci ve üçüncü manga gibi soldan ilerleyecek. Böylece birinci takım Kayalı Tepe'ye, ikinci takım Yumurta Tepe'ye yönelik eylemi gerçekleştirecekler. İki takım altı manga olduğundan, iki manga yan emniyeti için sağda solda düzen kuracak. İkişer mangadan dört manga da iki tepeyi ele geçirmek için saldırıya geçecek.

Üçüncü takımı hiç konuşmuyoruz. Çünkü ben daha önce söylediğim gibi ürkeklerden oluşturmuştum üçüncü takımı; bunlar başka işleri yaparlardı. Tam biz bunları konuştuğumuz sırada onbaşılarının arasından bir er çıktı, benim önüme geldi:

"Yüzbaşım" dedi. Sesinden tanıdım, bu Kunduracı Ağâh'tı. Daha önce kişiliğini anlattığım Ağâh konuşmaya başladı:

"Yüzbaşım, vallahi billahi şu üçüncü takımda çamaşır yıkamaktan, odun yarmaktan, patates soymaktan imanım gevredti. Ver beni birinci mangaya Kürt'ün gözüne gözüne gitmezsem namussuzum..."

Şöyle bir durdum. Üçüncü manga komutanıyla göz göze geldik.

Onbaşı:

"Komutanım biliyorsunuz benim manga eksik, Agâh iyidir, bana ver" dedi.

Agâh'a döndüm:

"Peki, üçüncü mangadasın."

"Yaşsa Yüzbaşım!"

Onbaşılar bana:

"Yüzbaşım" dediler, "Biz böylece tepeleri alırız, sen burada kalacaksın".

"Yok" dedim, "Şimdi beni dinleyin: İkinci, üçüncü manga birinci hatta sağda, beşinci, altıncı manga birinci hatta solda ilerliyor. Arada elli adım var. Bu elli adımlık aralıkta ben bölük erkânıyla bulunacağım. Soldaki takım Yumurta Tepe'ye doğru kaymaya başladığı zaman ben sağdaki takımın iki mangasının ortasına geçerim. İlerlerken yavaş yürünecek. Elli adım atacak duracaksınız, içinizden yüze kadar sayacaksınız, sonra yine elli adım atacaksınız. Çıt çıkmayacak. Ben sağdaki takımla kayanın dibine varacağım. Tepenin doruğunu oluşturan kayanın üstüne bir bomba atarız, bombanın patlamasıyla fırlarız. Sağdaki takımla yapacağımız iş budur. Bir diyeceğiniz var mı?"

"Yok"

"Şimdi soldaki takıma söylüyorum. Siz de dediğim gibi ilerleyeceksiniz. Bomba sesini duyar duymaz fırlayıp tepeyi alacaksınız. Olağanüstü bir durum olursa yardım isterseniz, kırmızı işaret fişeği atarsınız, yaralınız varsa yeşil işaret fişeği atarsınız, işler yolundaysa beyaz işaret fişeği atarsınız. Anladınız mı?"

"Anladık."

Biz bunları konuşurken Tabur Komutanı Akın arkamda bizi dinliyormuş. Dedi ki:

"Cemal, şu işaret fişeği işinde bir yanlışlık olmasın?"

"Siz burada mıydınız, bilmiyordum, affedersiniz" dedim, işaret fişeği konusunu bir kez daha yineledim. Asker hazırlanmaya başladı. Manga komutanları gittiler. Tabur Komutanı dedi ki:

"Cemal senin yöntemine bayılıyorum. Benim bildiğim, askerlikte bölük komutanı emir verir; oysa sen onbaşılara soruyorsun, onbaşılar ne yapacaklarını söylüyorlar. Sen azıcık konuştun iş bitti."

Ben dedim ki:

"Efendim, çarpışa çarpışa bunlar artık usta oldular, bütün kurnazlıkları öğrendiler. Karşını gözetirler, yolu izi bilirler, kendi aralarında konuşup tartışarak bütün emniyetlerini düşünürler. Ama ben

yanlış bir şey söylerlerse düzeltirim, olmadık bir plan yaparlarsa hayır derim."

Gece karanlığında kararlaştırdığımız gibi ilerlemeye başladık. Çıt çıkmıyor. Yürüdükçe ben iki takım arasında sağa doğru kayıyorum. Karanlıkta alçak sesle erlere soruyorum:

"Kaçınıcı manga?"

"Üçüncü manga..."

Ben biraz daha sağa kayıyorum bölük erkânıyla birlikte. Bir başka ere soruyorum:

"Kaçınıcı manga?"

"İkinci manga..."

Böylece iki manganın arasına girdim. Kimseden ses çıkmıyor. Asker ustalaşmış. En küçük bir gürültü işimizi bozar, karşıdakileri uyandırır. Bir terslik olmadan tepenin doruğundaki kayanın dibine ulaştık. Gelen çöküyor, gelen çöküyor, gelen çöküyor. Ben bölük erkânıyla ortadayım. Solumda üçüncü, sağımda ikinci manga bulunuyor. Buraya dek her şey iyi gitti.

Asiler birkaç günden beri bizden saldırı gelmediği için gevşemişler. Böyle bir baskını beklemedikleri anlaşılıyor. Yine de kayanın üstüne bir nöbetçi koymuşlar. Kayanın arkasında uyuyorlar belli. Ama kayanın üstünden bir horultu geliyor. Anlaşılan nöbetçi de uyuyakalmış. Sağımdaki Süleyman Onbaşı'nın omzuna dokundum. Onbaşı anladı, bombayı çıkardı. Elimizde maşalı İngiliz bombaları var. Süleyman Onbaşı bombanın maşasını çekti, çöktüğü yerde davrandı:

"Bismillah..." diye fısıldadı. Fırlattı bombayı.

Hepimiz kulak kesildik. Bomba nöbetçinin horlamaları arasında tak diye bir ses çıkararak dibinde bulunduğumuz kayanın üstündeki düzlüğe düştü. Sanki bir küçük kaya parçası ya da büyük bir taşın çıkardığı sesi çıkardı, ama daha madeni bir tınlaması da vardı. Bu sestten sonra Kürt horlamayı kesti. Biz de soluğumuzu kestik. Ve ardından bir tıkrıtı duyuldu. Bomba kayanın üstündeki eğik düzeyden tıkrıt tıkrıt yuvarlanarak geldi aramıza düştü. Nereye düştü? Görmüyoruz karanlıkta. Nöbetçi kulaklarını dikti, dinliyor. Bizde çıt yok. Saniyeler yüz yıl gibi geliyor. Acaba hangimiz havaya uçacağız? Tam bu sırada dört beş adım ötemden birisi bağırdı:

"Patladı mı ulaaan?"

Bu kez tam uyanan Kürt nöbetçi başladı ateş etmeye. Ancak karanlıkta bir şey görmediği için, biz de kayanın dibinde bulunduğumuzdan ateşin etkisi yok. Ben artık durmanın gereksiz olduğunu anladım ve bağırdım:

"Fırlayın!"

Hepimiz fırladık. Kayanın arkasında uyuyan asiler uyanıp davranıncaya kadar tepeyi tuttuk. Nöbetçi başta olmak üzere kaçmaya başladılar. Ateş ediyoruz, ama vurup vuramadığımızı göremiyoruz.

Amacımıza ulaşmıştık. O sırada soldan kırmızı bir işaret fişeği göğe yükseldi. Eyvah. Bölük erkânını yanıma aldım. Kayalara tırmanırken ceketim yırtılmış, palaska kopmuş, farkında değilim. Yumurta Tepe'ye koştuk. Ancak daha önce Kayalı Tepe'deki durumu düzenlemeyi de unutmadım. Koşarak Yumurta Tepe'ye ulaşınca baktım ki herkes yerli yerinde:

"Ne oldu?"

"Hiçbir şey yok yüzbaşım, her şey yolunda."

"Neden kırmızı fişek attınız ulan?"

Erlerden birisi öne sıyrıldı:

"İvediye atmıştım yüzbaşım."

"Hay Allah belanı vermesin."

Böyle zamanda insanın aklına bile gelmiyor; biraz soluklanınca "el bombası ne oldu" diye düşündüm. Bomba patlamamıştı. İngiliz bombasıydı; ama sonradan duymuştuk ki İngilizlerin Çanakkale'de denize attıkları bombaları çıkarıp bize yolluyorlarmış. Bu söylenti doğru muydu bilemem.

Ortalık ışıyordu. Harbak vadisi ayaklarımızın altındaydı. Görüyorduk, köylüler çekiliyorlardı; pılı pırtılarını hayvanlara yüklemiş, karşı yamaçlara tırmanmaya başlamışlardı. Üstlerine varmadık, ateş edemedik, zaten uzaktayız. Pırıldakla durumu geriye bildirdik. Grup Komutanı "geliyorum" diye haber saldı. Tabur komutanı bana:

"Sen" dedi, "Geriye çekil, dinlenmeye geç. 3. Bölük cepheyi 1. ve 2. Bölük'e teslim edecek."

Bir bölük Yumurta Tepe'yi, bir bölük Kayalı Tepe'yi tuttu. Biz geriye çekildik. Çadırlar kuruluyor. Yatıp uyumadan önce askeri topladım:

"Kimdi o 'patladı mı ulaaan?' diye bağırın?"

Ses yok. Soruyu yineledim. Bölüğün çavuşluğunu yapan er öne çıktı, bir selam çaktı:

"Efendim" dedi, "Bu, Kadıköylü Agâh, kunduracı Agâh".

Kızmıştım.

"Agâh gel buraya!" diye bağırdım.

Agâh çıktı:

"Nedir ulan bu yaptığın iş?"

Agâh demez mi:

"Vallahi ben bağırmadım, yanımdaki erin kulağına eğilip yavaşça 'patladı mı ulan' diye sordum."

Bunun üzerine çavuş açıkladı:

"Yüzbaşım, bu nereden bulmuşsa esrar bulup çekmiş, sonra senin gözüne gireceğim diye kabadayılık taslamış."

Gerçekten Kadıköylü Ağâh, esrar çektiğinden Jandarma Genel Komutanlığı'ndan bize sürgün gelmişti. Ağâh'a:

"Bana bak" dedim, "Gidip o bombayı bul; yanına pek sokulma".

Ağâh gitmiş, bulmuş; bomba kayalıklardan aşağı yuvarlanınca bir çalı kümesinin üstünde terazilenip kalmış. Ağâh'a dedim ki:

"Bombayı bir kurşunla patlatabilirsen seni bağışlarım; yoksa üçüncü takıma gidersin."

Erler yere yatıp kendilerini emniyete aldılar. Ağâh 30-40 metre geride siperlenip bir kurşunla bombayı patlattı. Böylece bağışlanıp üçüncü mangada kaldı.

Biz geriye yerleşiyoruz; hazırlıklar sürüyor. Benim çadır yapılrken Grup Komutanı Yarbay Mustafa Uludağ geldi. Osman Tufan Paşa'nın emri yerine getirilmişti. Harbak Vadisi boşaltılıyordu. Uludağ Yarbay'a dedim ki:

"Efendim ben yedeğe alındım, dinleneceğim. Bakın bende iki yatak var, birini alır şu çimene sererim, öteki de karyolada kalır. Siz karyolada yatın, biraz kestirelim."

"Olur" dedi, "Ama sen iki yatağı da alacaksın, ben karyolada yataksız yatarım. Portatif karyolada yataksız uyunabilir."

Hazırlıklar yapılırken bende bulunan konyağı açtım. Bir küçük cam kadehim vardı. Komutana bir konyak sundum, bir de kesmeşeker verdim. Kendime de konyak doldurdum. Keyifle içtik. Uludağ sonradan Çatalca'da Tümen Komutanı oldu. Bayramlarda buluştuğumuzda konyak getirirdi, kesmeşekerle içerdik, o günü ve o anıyı yaşamak için...

Ben gerideyken bir olay patlak vermiş. Daha önce bildiğimiz Hürurük köyüne bir bölük göndermişler. Hürurük köyü Şalaş Dağı'na yaslanmıştır. Asiler bölük gelirken dağa tırmanmışlar, bölük yan ateşi aldığından ilerleyememiş. Gerçekte ilerleyebilir, ama haklı olarak şehit vermek istememiş. Bunun üzerine destek bir bölük daha yollanmış, asiler de buna göre önlem alıp güçlerini artırmışlar. Bizim birlikler ilerleyemiyor. Oralarda doğa öyle ki Şalaş Dağı'nın tepesini tuttun mu ilerlemek isteyene adım attırmıyorsun.

Tabur Komutanı bana dedi ki:

"Şalaş Dağı'na taarruz edeceksin."

"Başüstüne!" dedim.

Ayrılırken uzaktan görünen Şalaş Dağı'na şöyle bir baktım. Zaten oralarda doğayı tanıyorum. Dağ çıplak, beyazımsı, kurşunimsi, sarp, kayalık. Ama öteki yüzü çamlık. Yarım saat sağa doğru yürüyüş yaparsam ağaçların arasından yukarıya tırmanma olanağı bulurum. Sağ yöne doğru bölükle birlikte yürümeye başladık. Tabur Komutanı sordu:

"Nereye gidiyorsun Madanoğlu?"

"Görevin uygulaması bana düşer Komutanım" dedim.

İçerlemiştim, ama belli etmedim. Yarım saatlik bir yürüyüşle dağın ağaçlık eteğine ulaştık.

"Dinlenelim" dedim.

Oturduk, asker sigarasını yaktı, ben de yakıyorum, bir yandan dağa bakıyorum. Erin biri:

"Yüzbaşım sağımızdan, ormanın içinden bir ses geliyor."

Dinleyelim... Hepimiz sustuk. Uzaklardan biri Kürtçe bağırdı. Bizim Haymanalı erler yanıtladılar. Daha önce söylediğim gibi Haymanalı er ile Kürt çok güzel anlaşılırdı, dilleri birbirine çalardı. Uzaktan ses duyuluyor:

"Kimin askerisiniz?"

"Madanoğlu'nun..."

"Ben Musayi Sado, bekleyin geliyorum."

Musa'yı beklerken aramızda geçen bir olayı anımsadım. Musayi Sado'yla iyi dosttuk. Bir gün bana gelip dedi ki:

"Bizim küflet (o yörede erkekler eşlerine küflet (külfet) derler. Aile yükümlülüğü erkeğin sırtında olduğundan böyle bir deyim yaygınlaşmış) bizle kavga yapıyor. 'Yüzbaşı Begi niçin yemeğe çağırıyor sun' diyor."

Bu çağrı üzerine ben de kalkıp Musa'nın evine yemeğe gitmiştim. Ağaçlık bir yamaçta tek katlı küçük bir ev. Musa'nın karısı güzel yemekler hazırlamış. Bulgur üstüne keklık kızartması ve hazreti pivaz (soğan)... Musa'dan başka tanımadığım iki Kürt daha vardı.

Yemekten sonra söyleşiyoruz. Ben yeni öğrenmeye başladığım Kürtçeyi kullanmaya çalışıyorum. O sırada Musa'nın karısı sofrayı toplamış, duvarın dibinde namaza durmuştu. Kurduğum Kürtçe tümcelerde sözcükleri yerli yerine oturtamadığım için konuşmam gülünç oluyordu. Bir kulağı bende olduğundan kadın arada sırada kıkırdıyordu. Namaz bittikten sonra kendisini çağırdım. Yetersiz Kürtçemin bütün olanaklarını kullanarak dedim ki:

"Bak kızım, bir savaşta Hazreti Ali'nin sırtına ok saplanmış. Çok acı verdiği için kimse oku çekip çıkarmaya cesaret edemiyormuş.

Namaz vakti gelmiş. Hazreti Ali namaza durmuş. Arkadaşlarından biri oku sırtından çekip çıkarmış. Ali, kendini namaza öylesine vermiş ki duymamış bile. Sen bir yandan ibadet ediyorsun, bir yandan kıkırdıyorsun, Allah bunu yutar mı?"

Bunun üzerine üç Kürt'ün arasında ateşli bir tartışma başladı. Ben anlayamıyorum, çünkü özellikle Zazaca konuşmaya başladılar. Arada sırada meraklanıyorum, soruyorum, Musayi Sado beni durduruyor. En sonunda Musa sordu:

"Yüzbaşı Beg, hükümet size kaç lira maaş veriyor?"

Biz 48,5 lira alıyorduk. Yuvarlak sayıyla konuştum:

"50 net..."

Kürtlerin biri dedi ki:

"Biz bu parayı sana veremeyiz."

Öfkelendim:

"Ulan ben buraya konuk geldim, sen ne diyorsun?"

Musa durumu açıkladı:

"Yüzbaşı Beg biz sana bir ev verelim."

Sonra düşüne düşüne konuşmasını sürdürdü:

"İki tarla verelim. Beş-on kuzu verelim. 20-30 keçi verelim. Bir çift öküz verelim. Sen yalnız yapamazsın, bir de hizmetkâr verelim. Sen bu subaylıktan vazgeç, gel bizim köyün mollası ol, ama bizden aylık isteme."

Musa'yı beklerken düşünüyordum; eğer öneriye evet deseydim köyün mollası, daha başka deyimle hocası olmuşum.

Neyse, bekledik bir çeyrek saat kadar. Ağaçların arasından çıktı Musayi Sado.

"Yüzbaşı Beg" merhaba.

Hal hatır sorduk.

"Ne yapıyorsunuz" diye sordu.

"Şalaş'ı alacağız."

Sado bir dağa baktı, bir benim yüzüme baktı:

"Zahmet Yüzbaşı Beg, zahmet..." (çok zor Yüzbaşı Bey)

Musayi Sado'nun sırtında beyaz bir gömlek, ayağında beyaz kalin kumaştan bol paçalı bir pantolon var. Altı ip, üstü yün pabuçlar giymiş. Bu, o yörede üretilen giysiler ve pabuçlardı. Dedim ki:

"Zahmet mahmet, emir aldım."

"Sado:

"Sen bana bir tüfek ver, bir de manga, ben giderim siz arkadan gelirsiniz."

"Yok öyle şey..."

Emir verdim, asker de dinliyor:

"Bölüğün birinci takımı bizi 150-200 metreden izleyecek. İkinci takım önde yürüyecek. İkinci takımın dördüncü ve beşinci mangası önde, altıncı manga arkada iki manganın ortasında üçgen biçimi ilerleyecek. Ben ve bölük erkânı bu üçgenin ortasından yürüyeceğiz, sen benimle birlikte olursun."

"Peki" dedi Sado.

Başladık yürümeye, daha doğrusu tırmanmaya. Çamların sivri kürdan gibi yaprakları yere düşmüş, toprağı kayganlaştırmış; bir adım atıyorsun, iki adım kayıyorsun. Çık çık bitmiyor.

İki manga önde olduğu için ben bakıyorum. Bir manga ilerliyor. Tek tük, ama etkisiz ateş geliyor. Bunun üzerine manga bir yayılım ateşi yapıyor. O ateş ederken öteki manga yürüyor. İki manga birbirini koruya koruya, destekleye destekleye tırmanıyor. Tam tepeye ulaştık derken, bakıyoruz ki henüz yamaçtayız; dağın doruğu çok yukarıda. Doruktan arada sırada üstümüze ateş ediliyor. Aldırmıyoruz, çünkü ağaçlar bizi koruyor. Yürüye yürüye çıkarken çok yorulduk. Bir yerde mola verdik. Aşağıya doğru bir dere ayağı iniyor, dipte bir köy görünüyor (Sanırım Ayıngariz köyüydü).

Musayı Sado dedi ki:

"Su getirteyim."

"Nasıl getirtirsin?"

Musa elini şakağına attı, aşağıdaki köye bağırdı, 10-15 dakika geçti geçmedi, 15-16 yaşlarında yalınayak kızlar, sırtlarında su tulumları, derenin içinde bize doğru gelmeye başladılar. O kızlar nasıl da yürüyorlar derenin içinde en sarp yerlerde. Kızlar suları dağıtmaya başladılar. Askerler tulumlardan kana kana su içiyorlar; kızlar sabırla bekliyorlar, tulumlar sırtlarında.

Dedim ki kızlara:

"Burada bekleyin, arkadan öteki takım gelecek, onlara da verirsiniz."

Biz yine ilerlemeye başladık, doruğa giden yamaçta bir tepe, bir tepe daha, kaç saat geçti bilmiyorum, en son tepeye vardığımızda doruk göründü, çıplak ve kayalık. Musa dedi ki:

"İzin verin, ben bir bakayım."

Yavaşça süründü, dört beş metre önümüzde bir diklik var, tırmandı, yükseldi, durumu anlamak için kafasını çıkarıp bakmak istiyor. Ve başını çıkarır çıkarmaz tak diye bir tüfek patladı. Musayı Sado yuvarlandı. Benim önüme düştü. Biz marş marşla fırladık tepeye. Baktık karşıda bir tek kişi var. Ateşe başladık. Adam kendini yerden yere atıyor, sıçrayarak kaçmaya çalışıyor. Vuramadık. Son-

radan öğrendik durumu. Dorukta mevzilenmiş asiler biz ağaçlıklar arasından tırmanırken bir şey yapamayacaklarını, askeri engelleyemeyeceklerini anlamışlar. Aralıklı ateşleriyle bizi vazgeçirmeye çalışmışlar. En sonunda çekilmek zorunda kalmışlar. İçlerinden birisi demiş ki:

"Bunlar asker, emir kulu, ama aralarından birisi bizden, öteki-ler hükümetin emriyle geliyor, bu neden geliyor? Ben herifi temizlemeden gitmem, siz gidin." Sipere yatmış, Musa başını çıkarınca vurmuş. Musayı Sado yerde yatıyor, konuşamıyor, elleriyle işaret ederek su istiyor. Ben hemen pırıldakla aşağıya haber verip, "Tepe alınmıştır, yaralımız var, doktor gönderin" dedim. Yaralının kimliğini bildirmedim. Ayrıca dedim ki:

"Sigaramız bitti, gelirken sigara getirin."

Ne yazık ki doktor gelinceye kadar Musayı Sado öldü. Bizim asker başladı ağlamaya. Tepeye su getiren kızlar da öğrendiler Musa'nın öldüğünü, onlar da ağlaşmaya başladı. Aşağıda köyde de duyuldu kötü haber, Hürurük köyüne dek dağın içinde bir ağlama yankılanıyor. Bizim asker hüngür hüngür ağlıyor, ama Kürtlerin ağlaması bir tören niteliği taşıyor.

Ateş kendiliğinden kesildi ve kendiliğinden sessiz bir bahtlaşma gerçekleşti. Öteki birlikler ilerlemeyi durdular. Köylerde kadınlar damların üstüne çıktılar. Tempoyla:

"Ah breymin. Ah breymin..." (Ah kardeşim, ah kardeşim)

Ağlılar yakıldı, saatlerce sürdü... Biz tepeyi tutunca Hürurük köyü boşalmıştı. Tabur Komutanı geldi. Ben de indim, komutanla buluştuk. Durumu anlattım:

"Bizim bir Musayı Sado'muz vardı, yitirdik, bu eyleme katılmıştı."

"Komutan:

"Yarın ona bir tören yapalım" dedi.

Ertesi gün bir yere çıkmadık. Ateşkes sürüyor. Askeri topladık. Kürtler çekildiler, uzaktan bakıyorlar. Musayı Sado'yu gömerken tören yaptık. Havaya üç kez ateş ettik. Musa'yı selamladık. Sonra aramızdan para topladık, karısına verdik.²

2 Aradan 20 yıl geçti. Ben Siirt'e tümen komutanı olarak gittim. Musayı Sado'nun karısı haber gönderdi, beni çağırırdı. Gittim. "Ne var?" diye sordum. Kadın dedi ki: "Benim kocamı öldüren kardeşimmiş. Bu işi bilmeden yapmış. Şimdi çocuklar büyüdüler. 'Babamızın kanını yerde bırakmayacağız' diyorlar, dayılarını öldürmeye kalkıyorlar. Sen bu işe bir çare bul."

Ben çocukları doğrudan doğruya çağırırsam olmaz. Siirt'te yüzbaşılık zamanında tanıdığım bir arkadaşım vardı. Sayılan bir kişi. Çocukları birlikte çağırttık. Öğüt verdik. Kan davasını durdurduk.

Musayi Sado'yu çok seviyordum, iyi dost olmuştuk. Ölünce tepem attı:

"Bunu öldürenlerden intikam alacağım" dedim.

Bölükten on beş kişi seçtim. İyi atıcı. Hava kararırken derenin içine geldik. Böğürtlenlerin, çalıların içinde mevzilendik. Üç saat kadar bekledik. Kadınlar geldi, çocuklar geçti. Kimi ateş yakıyor, kimi bir şeyler konuşuyor, kimi yemek hazırlıyor, kimi başka bir iş görüyor. Yaşamları sürüyor. Erkeklerinki de öyle. Kendi kendime düşündüm.

"Oğlum" dedim askerlere, "Vazgeçelim, bunların ne günahı var ki suçsuz insanlar".

Döndük, geldik.

Sason'daki eylemler ve çatışmalar bitip tükenmek bilmiyordu. Başarılı olduğumuz söylenemezdi. Başarısızlığın nedenleri çoktu. Bazı olaylarla bunu anlatmak isterim.

Tümenden emir aldık. Taburla gidecek, Ayingozyik'teki tepeleri tutacağız. Ve orada emir bekleyeceğiz. Düşünüyoruz; herhalde Tümen kurmayı bir yeni operasyon hazırlıyor.

Biz taburla Ayingozyik'e doğru yürüyoruz. O gün sıra bendeydi ve ben en öndeyim. İleriye doğru çifte nöbetçi çıkardım, onun birkaç yüz metre berisinde uç mangası, daha gerisinde uç takımı. Ben takımın önündeyim, tabur daha arkamda.

Keşif kolu çıkarmadım. Kayaların arasından tırmanıyoruz. Tabur Komutanı ile emir subayı benim yanıma kadar geldiler. Gerçekte onların yeri gerimizde. Komutan önde ateş yiyebilir. Ama bir şey söyleyemiyorum. Emir subayı sordu:

"Ayingozyik tepesi nerededir?"

Yanıt vermedim. İçimden kızıyorum, çünkü onların yeri burası değil.

Komutan ile emir subayı yürüdüler, ben de sürdüm atı, yetiştim. Gördüğüm şu: Ayingozyik tepesindeyiz, yukarıdan bakıldığında ileride 300 metre kadar uzaklıkta bir tarlada iki kadın, bir erkek çalışıyorlar. Kulübemsi bir ev. Tabur Komutanı benim uç mangasını, makineli tüfek nişancısını yatırmış, emir veriyor:

"Ateş!"

Gerçi bulunduğum yer yasak bölge, ama gereksiz bir emir. Er hem Tabur Komutanını dinliyor hem bana bakıyor. Asker beni bilir. Anlaşmışız, bütünleşmişiz. Er bana bakarken kaşlarını yukarı kaldırdım. "Ateş!" Bizimki şarjörü boşalttı, ama havaya boşalttı, vurmaya atmadı.

Tarladakiler kaçtılar. Sen misin ateş eden? Doğru değil ki ateş etmek, bize verilen görev tepeyi tutmak, boşuna direnme yaratmanın anlamı ne? Ateş olayı ondan ona, köyden köye yansıyor. Gocik tepesi dolaylarında üç su kaynağı varmış, üç suyun başını da asiler tutuyor. Haydi bakalım gidebilirsen git.

Tepede çevre savunması düzeni aldık. Yemek pişireceğiz, ama suya yaklaştın mı ateş ediliyor. Ben biliyorum; eğer istersek suyun başından asileri atarız, ama şehit vermeyi göze almak gerekiyor. Bu kez Tümen sorabilir: "Biz size tepeyi tutun dedik; tepede bir direnmeyle mi karşılaştınız da şehit verdiniz?" Can sıkıcı bir durum.

O akşam aç kaldık. Yattık. "Durumu yarın düşünüyoruz" dedik. Sabah oldu, birkaç deneme yaptık, ama kolay değil. Subaşlarını iyice tutmuşlar. Bu kez başladık Tabur Komutanına içerlemeye. Komutana diyoruz ki:

"Burada bir bölük bırakalım, çekilelim, buraya su gönderelim, hep birlikte susuzluk çekmeyelim. Ya da yüklenelim üç subaşından birinin üstüne, ele geçirelim."

Tabur Komutanı ne ona razı oluyor ne buna. O sırada bir bunalım geçiriyordu Komutan; karısıyla arasında bir sorun var, ayrılacak mı, ayrılmayacak mı? Karar veremiyor. Aile sorunları insanı bunaltır, boğar dağ başlarında. O ayrı oturuyor, düşünceli. Biz ayrı oturuyoruz.

İki buçuk gün oldu susuzluk. Erzakımız olduğu gibi duruyor, su olmadığı için yemek pişiremiyoruz, yufka ekmeği de yapamıyoruz. Kısacası aç ve susuzuz.

Üçüncü günün akşamüzeriydi. Bir Cemal Çavuş vardı, karargâh çavuşu. Nalbant çavuşuydu, çıktı ortaya:

"Hayvanlar suya" dedi.

Öyle bir ortam ki bezginlik, umursamazlık, savsaklama herkese egemen olmuş. İki günden beri aç ve susuzuz ya, kimse karışmadı, yahut "subaşı ne zaman ele geçirildi?" diye birbirine sormadı ya da "asiler subaşını ne zaman boşaltmıştır" diye kimse ilgilenmedi. Herkes mataralarını verdi, nalbant çavuşu aldı katırları, yürüyüp gittiler. Biz bitkin bekliyoruz. Tabur Komutanı da çadırın yanına bir güneşlik yaptırmış, oradan ayak altındaki vadiye bakıp düşünüyor. Bekledik bir ya da bir buçuk saat kadar, gelen giden olmayınca çadırlarımıza çekildik. Ben yatağa uzandım. Aradan ne kadar geçti bilmiyorum. Üsteğmen Avni koşarak geldi:

"Kaptan kalk."

"Ne var"

"Yahu subaşının açıldığı maçıldığı yok, asiler oradalarmış, bir eri vurmuşlar, senin kara katır da alnından kurşunu yemiş, kalk bakalım."

"Gidelim" dedim.

Gidip erin cesedini getirdik, en önde gidiyormuş er. Benim kara katır da ölmüş.

Tabur Komutanının aklı başına geldi. Ertesi günü karar verdi:

"Dönelim."

1. Bölük'ü bırakıp tepeden ayrıldık. Sonra tepeye su gönderdik. 1. Bölük'ten sonra sıra 2. Bölük'e gelecekti, sonra da benim 3. Bölük'e. Ama tepedeki birlikten boyuna raporlar geliyor, çatışmalardan, ateşlerden, olaylardan söz açıyorlar. Sıra bana gelirken Hazo'ya haber gönderdim. Orada tanıdığım sıırım gibi bir delikanlı var Sofi adında.

"Sofi gelsin" dedim.

Sofi geldi. Eline bir er giysisi verdim:

"Soyun, bunu giy!"

"Ne oluyor?"

"Sen giy oğlum... Yarın göreve gideceğim, bana subaşındakilerin bildiği bir adam gerek."

"Peki."

Yarım saat geçti geçmedi, bizim erler:

"Efendim" dediler, "Üç kadın geldi, seni görmek istiyorlar".

"Getirin" dedim.

Baktım, birbirinden güzel genç üç kadın. Sordum:

"Ne istiyorsunuz?"

"Adamımızı öldürme" dediler. Sofi'nin meğer üç karısı varmış. Sofi'yi çağırıp gösterdim:

"Bakın görün" dedim, "Öldüreceğim adama asker giysileri verir miyim? Bizim özel bir işimiz var, ben kimseyi öldürür müyüm?"

Erlere dedim ki:

"Bir Kur'an getirin."

Kadınlara güvence vermek istiyorum. Kur'an'a el basıp yemin ettim.

"Haydi gidin, kimseye görünmeyin, gördüğünüzü de söylemeyin, evde oturun."

Ertesi günü görev sırası bende. Sofi de askerin içinde... Tepeye varınca Sofi ileriye doğru gitti, Kürtlere bağırıyor:

"Yüzbaşı Cemal Bey'in bölüğü gelmiştir. Bir kişi tek kurşun atacak olursa, köyüne kadar kovalayıp köyün altını üstüne getirecek. Kendisi de bir kurşun atmayacak bahtlaşıyor musunuz?"

"Bahtlaşıyoruz" dediler.

Ben görevi Üsteğmen Vedat'tan teslim alıyorum. Ayingozik denen yerde beş küçük tepe var. Ortası düzlükçe. Dağın doruğunda beş tepelik çember gibi olmuşlar. Orta yere ben çadırımı kurdurmayla başladım. Üsteğmen Vedat sordu:

"Yüzbaşım ne yapıyorsun?"

"Çadırımı kuruyorum."

"Ne çadırı?" dedi.

"Görüyorsun işte."

"Yahu yüzbaşım sabaha kadar o tepeden ateş geliyor, ben o tepeye koşuyorum, bu tepeden ateş geliyor, bu tepeye koşuyorum, geceleri uyku durak yok, gündüz uyuyorum."

"Sen haydi git, ben çaresine bakarım."

Her tepeye bir manga gönderdim. Manga komutanlarına dedim ki:

"Oğlum, bu adamlarda havan topu var mı? Yok. Öyleyse havadan ateş edecek durumları da yok. Bakın ortalık kayalıktır. Her tepenin üstüne kayaları duvar gibi dizecekseniz. Arkasında oturacaksınız. Çifte nöbetçiniz olacak, üst yanınız uyuyabilirsiniz. Uykusuz kalmak yok. Yalnız nöbetçilerden uyuyan olursa gözünü çıkarırım. Tepeye yaklaşmayana ateş etmeyeceksiniz."

Üçüncü takımı bu işlere hiç karıştırmıyorum. Onlara dedim ki:

"Siz de bir nöbetçi çıkarın bakalım, silah başı nöbetçisi."

Sonra seslendim:

"Borazan!"

"Buyur."

"Sen benim ayakucumda yatacaksın."

Nöbetçiye saatimi çıkarıp verdim.

"Saat başında senin yerine geçecek nöbetçiyi uyandıracaksın, onunla birlikte borazanı da uyandıracaksın. Borazan, seni uyandırdıkları zaman bir tiii çekeceksin."

"Ama sen uyanırsın Yüzbaşım."

"Uyanırım tabii, sen benim uyandığma bakma. Sen tiii çektiğinde kulak vereceksiniz, beş tepenin beşinden de şarkı sesi geliyor mu? Eğer bir tepeden şarkı sesi gelmezse, beni uyandırın, o tepeye gideceğim. Demek ki orada nöbetçiler uyuyor. Her tepeden şarkı sesi gelirse demek ki işler uygun gidiyor."

Biz yattık uyuduk.

Ertesi günü pırıldakla aşağıya bir vukuat olmadığını bildirdik. Daha ertesi günü de öyle. Biliyorum, arkadaşlar bana içerliyorlar. Çünkü onlar bu düzeni almıyorlar, bir domuz ya da başka hayvan

gece karanlıkta geçse boşaltıyorlar tüfeklerini, sonra da rapor veriyorlar, "Çatışma sonunda beş yüz mermi yakılmıştır" diye. Oysa ben bahtlaşıp işi sağlama da bağlamışım.

Gündüz vakti karşıdan bir oğlan çocuğu, elinde bir sopa, üstünde beyaz paçavra göründü. Bir bakraç yoğurt geliyor. Ben de sabun gönderdim. Oğlana dedim ki:

"Su alacağım."

Su almaya da başladık. Günler böyle geçiyor. Keyfimiz yerinde. Ama beni değiştirmek için öteki bölüğü göndermeleri gerekiyor. Nöbetçiler bir haber verdiler:

"Bölük değil, taburun tümü geliyor."

Bütün tabur geldi:

"Ooo hoş geldiniz."

Nereden buldularsa arkadaşlar içki de getirmişler. Tabur Komutanı görev almış. Dedi ki:

"Tümenden kapalı zarf geldi, yarın sabah 06.00'da açacağız."

Oturduk, içkiler içiliyor, benim kafam karışık, kaygılıyım: "Yarın sabah zarfı açıp saldırı emri aldığımız zaman bizim baht ne olacak?" Üsteğmen Avni'nin sesi güzeldir, şarkı söylüyor, içiyoruz, ama benim aklım başka yerde. "Baht ne olacak?" Bizim arkadaşlar baktılar ki işler iyi, ben kaç gündür vukuat yok diye rapor vermişim, çadırımı kurmuşum, her yer durgun ve sessiz.

"Eh, burası aydınlık olsun" dediler.

Sağa sola gemici fenerleri koydular. "Böyle şehrayın gibi aydınlatma da olmaz, karşıdakine hedef oluruz" demedim; içimden biraz sevindim.

O sırada bir kurşun geldi. Fenerin birisi parçalandı. Yavaşça bizimkilerin arasından sıyrıldım. Sofi'yi buldum:

"Bak Sofi" dedim, "Biz bahtlaşmıştık, bunlar bahtı bozdu, sen bunlara seslen, bundan sonra elimden çekecekleri var. Baht kalkmıştır, haberleri olsun."

Haberi gönderdikten sonra gelip oturdum. Tabur komutanı boşanma davasını anlatıyor. Aklı fikri aile sorununa takılmış, boşanmak istiyor, boşanamıyor. Avukat ne demiş, yargıç kimmiş, komşular neler söylemiş, sorun neymiş... İçiyoruz, konuşuyoruz, binbaşı anlatıyor, anlatıyor. Kafayı bulmuşuz. Ama ben hep düşünüyorum. "Kapalı zarfta ne yazılı?" Bir punduna getirip söze başladım:

"Binbaşım, karşıda bizim önümüzde bir, iki, üç tepe var. Zarftaki emir saldırı niteliğindeyse ne yapacağız? Sabahleyin hazırlanıp bu tepeleri almaya kalkarsak en aşağı üç saat uğraşmamız gerekir,

öğleye kadar çabalarız. Ortak bir operasyona giriyoruz. Üç seyyar olduk. Biz 10. Seyyar Jandarma Taburu, 7. Seyyar da var, Mardin'den 8. Seyyar Jandarma Taburu da geldi. Bunlar yüksek noktaları tutuyorlar. Karşılarında bir engebe, dağ, tepe yok. Emri yerine getirmek için onlar yürüyecekler, biz çarpışacağız; onlar ilerleyecekler, biz saldırı yapacağız. Karşı tepeleri ancak öğleye doğru tutabiliriz. Tümen bu durumları bilmiyor ki. Şu zarfı şimdi açalım, içindekini görelim, ona göre karar verelim."

Tabur komutanı:

"Olur mu yahu" dedi.

Olurdu olmazdı derken biraz daha içtik, ben üsteledim, arkadaşlar da bana katıldılar. Binbaşı "olur" der demez zarfı açtı; beklediğim gibi saldırı emri çıktı. Ama emir üzerinde konuşmaya geçmeden ben konuyu değiştirdim. Yine boşanma davasına değindim. Tabur komutanı derdi yeniden deşilince anlatmaya başladı. İçki sofrasında söyleşi koyulaştıkça zarf unutuldu. Ben unuttum. Bir ara sofradan yavaşça sıyrılıp uzaklaştım; benim manga komutanlarını topladım. Durumu anlattım. Bizimkiler daha önce söylediğim gibi ustalaşmışlardı. Ne yapacağımızı konuştuk. Gereken emirleri verdim. Gün ağarmadan her şeyin sonuçlanmış, tepelerin alınmış olması gerekiyordu.

"Bana bakın" dedim, "Sabah karanlığında bu iş bitmiş olacak, bu kez sakın yanlışlık yapmayın. Şehidi, yaralı olan kırmızı işaret fişeği atar, tepeyi alan şarkısına başlar. Hadi bakalım."

Tabur komutanı sabah erkenden gözlerini şarkılarla açtı. O tepeden bir şarkı, bu tepeden bir şarkı. Komutan:

"Cemal" dedi, "ne oluyor?"

"Komutanım" dedim "gece emir vermiştiniz ya".

"Ne konuşmştuk?"

"Her şey tamam efendim. İşte tepeleri aldık, bir vukuatımız yok."

Komutan üstelemedi, karşıya bir göz attı:

"Bak yaralın var" dedi.

Karşıdan bir er geliyor, sırtında büyük bir yük taşıyor, acaba bir yaralı mı? Hayır. Er yaklaştı. Sırtında bir çuval taşıyor. Asker karşı tepede bir kar kuyusu bulmuş, bir çadırın içine kar doldurmuş getiriyor. Keyfimiz yerine geldi. Biz önceden bu atılımı yapınca, grubun ortak operasyonunda geri kalmadık. Tepelerden aşağıya vadilere inip hedefi tutmak kolay oldu. Öteki taburlar bizden üç dört saat geri kaldılar. Tabur komutanı hoşnut. Ama vadilerde, köylerde hiç kimse bulunamadı. Tümenin planı yine boşa çıkmıştı.

Tümen komutanımız Osman Tufan'dı. Ulusal Bağımsızlık Savaşı'n-da yararlılık göstermiş sert bir askerdı Osman Tufan. Mustafa Kemal Paşa, ulusal direnişi Anadolu'da örgütlemeye çalışırken kimi devlet memuru, subay ya da eşraftan ileri gelenler İstanbul'a kulak veriyorlardı. Kimileri de daha ilk aşamadan Atatürk'e bağlanmışlar, davaya inanmışlardı. Atatürk kendisine başlangıçta ve en umutsuz günlerde bağlananları hiç unutmamıştır. Osman Tufan bunlardan biridir.

İstanbul-Anadolu çekişmesi Babiâli ile Mustafa Kemal eylemi arasındaki çelişkiyi de simgeler. Bu çatışmada Amasya toplantısı önemli bir yer tutar. Anadolu'da Sivas Kongresi'nden sonra Mustafa Kemal'in güçlendiğini ve adım adım ilerlediğini gören İstanbul Hükümeti, Bahriye Nazırı Salih Paşa'ya Atatürk'le konuşmak üzere temsilcilik görevi vermişti. Mustafa Kemal Paşa da yanına Rauf ve Bekir Sami Beyleri alarak Amasya'ya gitti. Mustafa Kemal Paşa kendisini İstanbul'a karşı güçlü göstermek için Heyeti Temsiliye'nin ağırlığını duyurmaya çalışıyor. İstanbul ipleri elinde tutmak istiyor. Rauf Bey'in bile hilafete ve padişaha ne denli bağlı olduğu sonradan açıkça ortaya çıktığına göre Atatürk'ün durumu sallantılı. İşte böyle bir ortamda Sivas'tan Amasya'ya bazı telgraflar çekiliyor. Bu telgraflarda, bölgenin güçlü kişileri, padişah ve halifeye bağlılıklarını dile getirip Babiâli'den işaret gelmedikçe hiçbir eyleme girişmeyeceklerini vurguluyorlar. Mustafa Kemal Paşa, Babiâli temsilcisi Salih Paşa karşısında güç duruma düşüyor. Amasya'dan Sivas'a gerekli uyarıları yapmak ve yeterli önlemlerin gerçekleşmesini sağlamak için telgraf çeken Mustafa Kemal Paşa bir oyun karşısında bulunduğu bilmektedir. Bu oyunu bozmak için Sivas'ta Yüzbaşı Osman (Tufan) ve Recep Zühtü Beylere şu telgrafı çekiyor:

"Harekât-ı Milliye aleyhinde küstahlık edenler hakkında yapılacak muamele icap edenlere bildirilmiştir. Vaziyeti bittakip harfiyen tatbik olunup olunmadığını ve müsamaha görüldüğü takdirde bizzat müdahale ederek eşhası malumenin tevkifi ve hempalarının ıskatı matluptur. Bu bapta lüzum hasıl olursa her kime karşı olursa olsun icabını ifada tereddüde mahal yoktur."

Bu telgrafı alanlar gereğini yerine getirmişlerdir. Daha sonra Mustafa Kemal Paşa güvendiği Yüzbaşı Osman'ı Adana bölgesine özel görevle yollar. O yörelerde ulusal örgütlenmeleri gerçekleştiren Osman Tufan'dan Atatürk'ün söylevinde şöyle söz açılır:

"Şarki Adana mıntıkasında Tufan Bey unvanıyla hareket eden Yüzbaşı Osman Bey'in kahramanlıkları kayda şayandır."

Komutanımız Osman Tufan, böyle geçmişi olan bir kişiydi. Çok sertti. Verdiği emirler de sert karakterinin bir ürünüydü.

Grup Komutanı Yarbay Mustafa Uludağ başka yere atandı. Yeni bir komutan geldi. Yarbay değil binbaşı. Dendi ki:

"3. Bölük istinat (dayanak) noktası olarak Ayingozyk'i tutacak."

Ben Ayingozyk'e yerleştim. Günler geçiyor. Bazlamayı yiyoruz, bulgura kaşık sallıyoruz, pırıldak aracılığıyla arkadaşlarla konuşuyoruz. Kimi zaman posta geliyor. İki ay önceki İstanbul gazetesini okuyoruz. O sırada telefon hattı da çektik. Nazmi Karakoç, iase subayı, iyi cümbüş çalar, telefonun başına oturup bana cümbüş çalıyor; ben sevdiğim şarkıları istiyorum. Zamanı öldürmeye çalışıyoruz arkadaşlarla birlikte.

Bir gün yeni Grup komutanı beni aşağıya çağırdı:

"Bölüğünü alıp gelsin" demiş. Gozik tepesini bırakıp indim.

Yeni komutan otoriter görünümlü; ama daha gerçekleri kavramamış. "Hürurük köyüne bir saldırı düzenleyelim" demişler. Bunu nasıl düzenleyeceğiz? Hürurük taş duvarlı bir köy, köyün evlerinde pencere yok, hepsi mazgallı. Bu köye taarruz emri vermişler; saldıran birlik birkaç şehit vermiş, sonuç başarısız olmuş. Grup Komutanı yanlış iş yapıyor.

Ben aşağı indim. Demişler ki:

"Bu görevi Madanoğlu'na verelim, o yapar."

Durumu öğrenince duraksadım; ses çıkarmıyorum. Daha doğrusu çıkaramıyorum. Yalnız öteki Seyyar'ın Süvari Bölük Komutanı Rıfat (Ürgen) dedi ki:

"Efendim, Madanoğlu'na bir bölük daha verin."

Rıfat erkek bir kişi, sonradan general oldu, o zaman yüzbaşıydı; ama o kıdemli olduğundan konuşabiliyordu, ben yeni yüzbaşı olduğum için ses çıkarmamayı yeğliyorum.

"Peki" dedi komutan, "bir bölük daha verelim".

Gerçekte iki bölük olunca Tabur Komutanının görev alması gerekiyor; ama bunu düşünen yok. En sonunda dedim ki:

"Madem iki bölük verdiniz, bir de makineli tüfek takımı verin." Ona da peki.

Ben, Makineli Tüfek Takım Komutanı Avni (Özkalyoncu) ve emrimdeki bölüğün Komutanı Vedat (Duru) erkânlarımızı da yanıma aldık, durumu görmeye gittik. Köy kale gibi. Biz durum tartışması

yapıyoruz. Başarısız kalan birlik nereden saldırmış, nereden ateş yemiş? Bu kale gibi köye nasıl girilir? Aşiretler arasında kan davaları tükenmediğinden köy, savunma düzeninde kurulmuş, duvarların kalınlığı neredeyse bir metreyi bulacak. Dedim ki:

"Ben gündüz gözüyle buraya saldırmam. Karanlıkta bu işi yaparım."

Aşağıda köye doğru bir set uzanıyor. Makineli Tüfek Komutanı Avni'ye dedim ki:

"Sen burada mevzilenirsin."

"Makineli tüfek bu kadar ileriye çıkar mı" diye sordu Avni. Canım sıkıldı.

"Gel ulan, sana göstereyim."

Gittik makineli tüfekleri mevzilendireceğimiz yere; köye 200 metre uzaklıktayız. Çukurlardan gidiyoruz; bize ateş edemiyorlar, zaten mermilerini hesaplı kullanıyorlar. Tam makineli için öngördüğümüz mevzilere geldiğimiz zaman baktık ki dağ topları mevzilenmiş. Dedim ki:

"Oğlum, top mevzilenmiş, sen daha geride mi kalacaksın?"

Avni durakladı:

"Peki."

Biz bu gözlemlerimizi yaparken dört bir yanından köye doğru seyrek ateşler sürüyor. Yalnız bu arada şunu gördüm: Eğer bu köyü almak istiyorsak sokak sokak çarpışacağız, sokak muharebesi yapacağız. Bütün çevre tepelerde ve dağlarda asker var. Köy çepeçevre sarılmış izlenimi veriyor. Asiler de teslim olmak yerine direniyorlar, kaçacak yerleri yok. Oysa bir boşluk bulsalar çekilip giderler. Ben emir verdim:

"Ateş kes!"

Biz ateş kesince her yana yansıdı. Bütün cephe ateş kesti. İş kendi yöntemlerimle çözeyim istiyorum. Ateş kesilince köye bağır-dık. Benim bölük erkânımda bu işi bilenler vardı. Onlar bağır-dılar:

"Ben Yüzbaşı Cemal Madanoğlu; baht veriyorum, bir kişi gelsin konuşalım."

Bir Kürt beyaz, kirli bir çaputu bir sırığa bağlamış; çekine çekine ortaya çıktı, yürüdü, geldi. Onu öyle bir yerde karşıladım ki toplar, tüfekler, makineli tüfekler, cephaneler üst üste... Makineli tüfekler gelmiş, sandıklardan çıkarılmış, yan yana dizilmiş. Çarpıcı bir görünüm. Gelenin adı Rizko'ymuş. "Gel bakalım Rizko." Rizko keçi gibi kokuyor, kaç gündür çember içinde köy...

"Bak" dedim, "Her yanınızdan çevrilmişsiniz, teslim olun".

"Yüzbaşım nasıl olur?"

"Çareniz yok oğlum, ben size baht veririm, hiçbir şey olmaz korkmayın."

"Biz senin bahtına inanırız; ama bizi süreceksiniz, gitmek istemiyoruz buradan. Bizimkileri sıtmalık yerlere sürüyorlar, orada ölüyorlar; burası dağ havası, biz niçin gidelim sıtmalık yerlere?"

Ben Rizko'yla konuşup tartışırken Grup Komutanı atla arkamdan gelmiş. Sordu:

"Efendim, ateş kestim, görüşüyorum; teslim olmaları için çağrı yapıyorum."

"Ne oluyor?"

Grup Komutanı:

"Yürü" dedi, Rizko'yu alıp götürdü.

Ben ata atladığım gibi doğru bizim Tabur Komutanına gittim, durumu anlattım:

"Binbaşım" dedim, "Üsteğmen Vedat benim tanıgım, böyle bir olay oldu, ama bu Rizko salınmazsa bundan böyle bileceğiniz biçimde subaylık yaparım. Çünkü böyle şey olmaz."

Tabur Komutanı anlayışlı. Ne yapıp ettiyse Grup Komutanını razı etmiş, Rizko'yu bırakmışlar. Rizko'ya:

"Haydi oğlum köyüne git" dedim. Rizko köye gidince anlatmış. "Bu Yüzbaşı Cemal" demiş, "Komutanını da aşıp beni salıverdi. Hem topları, makineli tüfekleri, çok kuvvetleri var."

Biz ertesi sabah bin bir türlü güvenlik önlemiyle saldırıya geçtiğimizde köyü boş bulduk. Bir kişiye rastlamadık. Demek ki derelelerin içerisinde karanlıkta sıyrılıp gitmişler. Hürurük köyünü böyle aldık.

Arziv Dağı'nı daha önce de anlatmıştım. Sason bölgesi çok geniş değil, ama çok sarp bir yöredir. Dersim'den gelen subaylar araziyi görünce şaşırırlardı. Arziv, dikine çıplak bir dağ...

Yeni gelen Grup Komutanı, 7. Seyyar'dan Üsteğmen Şemsi'ye "Arziv Dağı'nı tutacaksın" diye emir vermiş. Ne var ki bu dağa tırmanmak bile zordur; silahlı bir çatışmada tırmanmak ise olanaksız bir şey. Şemsi, bölüğüyle dağın doruğunu tutmak istiyor, ama tıkanıyor. Çocuğun durumu gittikçe güçleşiyor. Yeni gelen Grup Komutanı durumları iyice kavrayamadığından sinirleniyor; görevin en kısa sürede yerine getirilmesini istiyor. Oysa asker bir çıkmaz içinde. Çünkü Arziv gibi kayalık bir dağın içine mevzilenmiş az sayıda tüfek, koca bir bölüğü kolaylıkla durdurabilir. İlle de saldırıyı sürdürmek demek çok şehit vermek demektir. Nitekim Şemsi, beş şehit, beş yaralı verdikten sonra tılandı. Oysa dağın ancak üçte birine tırmanabilmişti.

Akşama doğru güneş inerken durum böyleydi. Komutan da inatçı. Bir türlü çekil emri vermiyor.

Şemsi'nin bölüğünü korumak ve desteklemek görevini bana verdiler. O sırada Hürurük köyünde konaklamış bulunuyordum. Avni de makineli tüfek takımıyla yanımda. Emri alınca bizim bölüğün ağırlıkları ile Avni'nin makineli tüfek takımını bir grup yaptım ve dedim ki:

"Ben yürüyorum, siz arkadan yetişirsiniz."

Avni her nedense gecikti. Biz çatışma bölgesine ulaştığımızda hava kararmıştı. Yürüyüş sırasında terlemiştim. Eşyam ve kaputum ağırlıklarla birlikte arkada kaldığından çok üşüyorum. Gecenin ayağı keskin. Başladım titremeye. Isınmaya çabalıyorum olmuyor; erler yaklaşıyorlar:

"Yüzbaşım, benim kaputu al."

"Oğlum, senin sırtından çıkardığım kaputu ben giymem; sonra sen ne yapacaksın?"

Sabaha kadar takırdadım. İçimden Avni'ye okuyorum. Sabah oldu, güneş doğdu. Güneş bizim yana değil, karşıya vuruyor. Böylece karşımızdakileri iyi görüyoruz. Güneş senden yanaysa, daha etkili ateş açabilirsin; çünkü karşıdaki, gözüne güneş girdiğinden iyi göremez, iyi ateş edemez.

Ben Şemsi'ye haberci yolladım. Şemsi durumun kötülüğünü belirtti. Şehitleri ve yaralıları geriye çekmek gerekiyor. Şehitleri kaptırlara bağlayıp arkaya yolluyoruz. Pırıldakla gruptan yaralıları için doktor istedim, geldi.

O sırada bir çardakta yaralı bir Kürt getirdiler. Bu, birkaç arkadaşıyla birlikte hükümet kuvvetlerine katılmış. Şirri aşiretinin eski reisiymiş. Abdurrahman Ali'nin baskısıyla reislikten uzaklaştırılmış. Arziv operasyonuna katılmış, ama kurşunu yemiştir.

Aşiret reisi çardakta türkü söylüyor. Adam yaralı. Neden türkü söylüyor? Canı acıdıkça bağırıyor. Bağırarak ayıp. Türkü söyleyerek bağırarak oluyor.

Duruma baktım, içinden çıkılır gibi değil. Bizim tabur komutanını baskı altına almaya çalışıyorum. O güne dek başardığım eylemler yüzünden bana güveniyorlar. Diyorum ki:

"Bu iş olmaz, bu kadar dik ve sarp bir kayalığa çıkış olanaksızdır. Bana da görev vererseniz çok şehit veririm; doğa elverişli değil."

Tabur komutanımız da Grup Komutanını uyarmaya, inandırmaya çalışıyor ki bu iş çıkmaz. En sonunda bizim Tabur Komutanından bir mektup geldi. Komutan diyor ki:

"Madanoğlu, Grup Komutanını razı ettim; Arziv Dağı'nda eşkıya kalmadığını bir raporla bildirirseniz çekil emrini verecek."

Mektubu alınca Şemsi'ye bir yazı yazdım, durumu bildirdim. Sonra açık göz bir eri çağırdım:

"Git bu yazıyı ver, Tabur Komutanının mektubunu da okut; ama mektubu orada bırakma, geri getir."

Şemsi benim yazıyı alınca hiç düşünmeden çantasını açıyor, bir kâğıt çıkarıyor, "Arziv Dağı'nda tek eşkıya kalmamıştır" diye raporunu yazıyor. Gönderdiğim haberci Tabur Komutanının mektubu ile Şemsi'nin raporunu birlikte getirdi. Mektubu cebime koydum. Raporun altına da hiçbir şey eklemeyen "arz olunur" diye yazıp imzamı bastım, geriye yolladım. Bir ya da bir buçuk saat sonra emir geldi:

"Çekilin!"

Biz karşıdakileri ateş baskısına aldık. Şemsi'nin bölüğünü geri çektik. Şemsi'nin bölüğü kaç gündür ateş içinde. Ben et kestirdim, askere yedireceğim. Kayalıkların içinde aç susuz cebelleşen askerin karnı doysun. Şemsi askeriyle birlikte bizim yanımıza gelince dedim ki:

"Alın birer but yola çıkın."

Çünkü Grup Komutanı Şemsi'nin birliğine yeni bir görev vermiş; akşama dek orayı tutması gerekiyor. Güneş yavaş yavaş iniyor. Şemsi ise bölüğüne odun ateşinde et pişirmeye kalktı. Dedim ki:

"Pişmez oğlum, gecikirsiniz... Hele görev aldığınız yeri bulun, orada istediğinizi yaparsınız."

Bizim Makineli Tüfek Komutanı Avni araya girdi:

"Sen de kaptan" dedi, "Yüzbaşılık yapıyorsun. Bu adamlar kaç gündür aç, perişan olmuşlar, bırak da şu yemeği pişirsinler."

"Ben yüzbaşılık yapmıyorum, ama siz bilirsiniz."

Bir kenara çekildim. Yaktım bir sigara. Onlar eti pişirmeye uğraştılar. Közde et pişirmek kolay mı? Pişmiyor. Pişti sanıyorlar, bakıyorlar, diş kesmiyor. Baktılar ki hava kararıyor, yola çıkmak zorunda kaldılar. Ama gecikmişlerdi. Gittikleri yere gece ulaşabilmişler; orada görevli Tuzsuz Bekir adında bir jandarma teğmeni gelenlerin asker olduğunu bilmediğinden ateş açmış. Şemsi'nin birliği karşılık vermiş. Grup Komutanı durumu anlamak istiyor. Pırıldaklar kuruyor. Durum ortaya çıkınca Grup Komutanı zaten Şemsi'ye bozuk olduğundan kovuşturma açıyor. Durum şöyle:

Şemsi'nin, tutacağı yere gelmediği görülünce oradaki 7. Tabur Komutanı görev yerinin boş kalmaması için Tuzsuz Bekir diye anı-

lan bir jandarma teğmenine emir vermiş. Şemsi bölüğüyle görev yerine ulaştığında Tuzsuz Bekir'in ateşiyle karşılaşmış. Bir çatışmadır başlamış. Ertesi günü çatışma matışma yok. Biz hepimiz bir yere toplandık. Şemsi'yi getirip bir çadıra hapsedmişler. Söylentiler büyük, Şemsi sorguya çekildi, dosyası oluşturuldu, tutuklu olarak Tümene gönderilecek. Biz çevredeyiz; Şemsi'nin çadırına yakın oturuyoruz. Dört atlı geldi. Şemsi çadırından çıkarıldı, ata bindirildi. Önde iki atlı jandarma, arkada iki atlı jandarma; öndeki erlerden birinin koltuğunda kocaman bir dosya. Şemsi gidiyor. Tümene gönderiliyor. Yargılanacak. Biz olan bitenlere bakıyoruz. Yeni gelen grup komutanı kapalı bir adam; çadırından çıkmaz, bizlerle konuşmaz, söyleşmez. Kendisini çektikçe çekiyor, oysa insancıl bağları iyi kurmasını bilen komutanlar sorunları daha kolay çözümlerler. Bizim çocuklar üzgün. Çünkü Şemsi'yi hepimiz seviyoruz. Ben dedim ki:

"Bana bak Avni! Ben Şemsi'ye 'bu et pişmez, göreve yetişin' dediğimde sen bana 'yüzbaşılık taslıyorsun' diye karşı çıktın. Ben yüzbaşılık taslamadım, doğruyu söyledim. Şemsi o sırada benim emrimden çıkıp yeni göreve atandığından işi oluruna bıraktım. Eğer emrimde olsa hemen gönderirdim. Şimdi kimse yaptığı işin sonunu düşünmüyor, sonra da dövünüyor. Ama ben istersem Şemsi'yi kurtarabilirim."

Herkes kulaklarını dikti:

"Haydi canım sen de."

"Birer şişe rakısına var mısınız?"

"Varız."

"Söz mü?"

"Söz."

"İyi dinleyin, ben Şemsi'yi geri getiremezsem hepinize birer şişe rakı alacağım, ama başarırsam hepiniz teker teker bana birer şişe rakı alacak mısınız?"

"Alacağız."

Çocuklar Şemsi'yi sevdiklerinden benim elimden geleni yapmamı istiyorlar. İddialaşma da bu yüzden. Dedim ki:

"Ben şimdi şöyle biraz açılacağım; siz Tabur Komutanının bana bakmasını sağlayın, 'Madanoğlu'na bir şeyler oluyor' diye kendisini uyarın bana yeter."

"Peki."

Ben altmış yetmiş metre açıldım. Bir ağacın altına oturdum. Bir sigara yakıyorum, iki nefes alıp atıyorum. Biraz düşünüyorum. Sonra elimi "Hay Allah kahretsin" gibisinden sallayıp şapkamı çıkarıyorum, yere vuruyorum.

Bizimkiler Tabur Komutanını uyarmışlar:

"Cemal'e ne oluyor böyle? Garip davranışlar yapıyor."

Tabur Komutanı yavaştan bana doğru yöneldi. Ben görmezlikten gelip sigara üstüne sigara yakıp atıyorum, bir sigara çıkarırken paketi döküyorum. Tabur Komutanı yaklaştı:

"Cemal Beyciğim hayrola?"

"Vallahi binbaşım bunun hayrı şerri yok, bir belaya girdim ki sormayın, altından nasıl kalkacağım?"

"Nasıl bela?"

"Siz bana bir mektup göndermiştiniz ya... Hani 'Grup Komutanını razı ettim, Arziv Dağı'nda eşkiya yok diye rapor verirsiniz ben de çekil emri veririm' diye."

"Evet göndermiştim."

"Ben de o mektubu Şemsi'ye göndermiştim ki okuyup inansın, çünkü karşıda düşman varken nasıl yok diye rapor verebilir?"

"Eeee?"

"O mektup Şemsi'de kaldı. Şemsi diyor ki 'ben bu mektubu divanharpte açıklarım'. Ben şimdi ne yapacağım? Bana güvendiniz, mektubu gönderdiniz, ben de güvendim Şemsi'ye gönderdim; şimdi işler sarpa sardı. Ben ne bilirim bu çocuğun divanharplere düşeceğini?"

Tabur Komutanı yumruk yemiş gibi oldu:

"Yaaa" dedi.

Benim yapmacıktan bunalımımı Tabur Komutanı gerçekten geçirmeye başladı. Doğru Grup Komutanının çadırına yöneldi. Ben de geldim arkadaşların arasına oturdum.

"Bekleyin" dedim.

Bekliyoruz.

Aradan 20-25 dakika geçti. Bir bağırıldı, Grup Komutanının çadırına bir er koştu. Derken er koşarak çıktı, sonra iki er atlandı, dört-nala yola koyuldu. Ben keyifle:

"Çağırmaya gidiyorlar" dedim. Arkadaşlar:

"Yok canım."

"Görürsünüz."

"Ulan ne yaptın sen?"

"Durun bakalım, çocuk gelsin anlatırım sonra."

Aradan bir buçuk saat geçti geçmedi, Şemsi'yi geri getirdiler. Bütün subayları çağırdılar. Kendisine aleni ihtar verdiler, sorunu kapattılar. Çünkü Tümen Komutanı Osman Tufan öyle bir adam ki olan biteni duyarsa hepsini yakar. Osman Tufan bazen öfkelenip ta-

bura "Ne biçim askersiniz, iki manastır mangası olsa bu işi söküp atar" diyen adam. Sağı solu yok, sert ve sinirli.

Ben arkadaşlara olayı anlattım, sonra çantamı açıp mektubu gösterdim:

"Mektup bende" dedim, "gördünüz mü? Rakıları da kazandım."

Benim çevremle ilişkilerim iyiydi. Epey dostum vardı. Bunlardan biri aşiret reisi Ahmeti Çirri... Ahmeti Çirri gerçekte aşiret reisi değil, ama Abdurrahman Ali'nin baskısıyla başa geçmiş oturmuş. Abdurrahman Ali'nin ağırlığı büyük. Buna karşın Abdurrahman Ali yasak bölgede yasadışı yaşıyor, Ahmeti Çirri yasal bölgede yaşıyor. Zaten iki bölge arasında ayrı gayri yok; akrabalıklar, hısımlıklar, kan davaları, dayanışmalarla iç içeler. Yüzlerce yıllık ilişkiler nasıl kopabilir ki? Ahmeti Çirri beni yemeğe çağırınca "gelirim" dedim.

Belirli günde yanıma seyisimi aldım, yola çıktım. Gerçekte bir mangayla gitmeliyim, ama "Korktuğundan kalabalıkla geliyor" dedirtmek istemedim. Seyisim de atlı. Birbirimizi koruyarak yürüyoruz. Seyis önden gidiyor, bir tepeye çıkıp çevreye bakıyor, bana işareti çakıyor, ben de yürüyorum. Bir düzlükte seyisimle yan yana geldik, yürüyoruz. Üstümüze birdenbire 10-15 fişeklik bir ateş yağdı. Kaçmadık. Durduk, bakıyoruz. Çünkü asi Kürtler atsalar hemen vururlar. Bu işin içinde bir iş var. Ne oluyor diye düşünüyoruz.

Süvari Bölük Komutanı Yüzbaşı Feridun (Daryal) vardı. Azerbaycan ordusundan bizim silahlı kuvvetlere geçmişti. Mardin 8. Seyyar Jandarma Taburu'na bağlıydı, ama destek olarak bizim grubun emrine verilmişti. Feridun bir görevden dönüyormuş, bizi görünce mangasına emir verip korkutmak için ateş ettirmiş. Tepeden aşağıya atla inen Feridun:

"Yahu" dedi, "Sen bize kurşun murşun işlemez mi diyorsun? Ne-reye böyle?"

"Ahmeti Çirri'ye yemeğe gidiyorum."

"Ben de geleyim."

"Gel."

Feridun döndü, bağırdı:

"Dört kişi sağa geçsin, üç kişi sola geçsin."

Emniyet düzeni alıyor.

"Yoooo" dedim, "senin kaç atın var?"

"Doksan doksan beş."

"Benim 150 erim var yahu. Emniyet düzeni alacak olduktan sonra piyade daha sağlama alırdı. Biz böyle gideceğiz, gelersen gel."

Feridun:

"Peki" dedi.

Teğmeni Osman var, bölüğü ona bıraktı, yalnız seyisini aldı. Biz çifte seyisle dört kişi gidiyoruz. Kendimizi korumaya da özen gösteriyoruz.

Sonunda ulaştık, bir yamaçtan aşağıya inerken gördük ki karşıda Kürtler bembeyaz giysileriyle duruyorlar. Onlar da bizi görünce karşılamak için bulundukları yamaçtan aşağıya indiler. Aramızda Garzan çayı var. Hep birlikte at sürüyoruz. Bizim Feridun arada bir anlatır: "Ben Çarın ordusunda süvari subaylığı yaptım." Feridun gerçekten usta binici. Atın üzerinde ayağa kalkar, altından döner. Sıkı bir eğitim görmüş. Hepimizden üstün olduğuna kuşku yok. Feridun çok iyi bir süvari subayydı.

Garzan çayının üstündeki köprüden geçeceğiz. Ev sahipleri bekliyorlar. Çayın üstünde bir arşın (bir metreden az) genişlikte, iplerle yan yana birbirine bağlı odunlardan yapılmış asma bir köprü var. Köprü sallanıyor. Bu oynak dar geçitten karşıya geçmek zor. Ama karşıda bizi 10-15 kişi bekliyor. Feridun'a dedim ki:

"Ben şimdi bunların önünde attan inip hayvanı yedeğe alarak karşıya yaya geçmem."

"Eee ne yaparsın?"

"Ben bu köprüden atla geçerim."

Ben atıma "koca-doru" diyorum. En olmadık yerlere çıkıyor. Olmadık yerlerden geçiyor.

Feridun:

"Sen deli misin yahu" dedi, "Bu hayvanın üstünde o köprüden nasıl geçersin? Ben bile geçemem."

"Sen şimdi bak, ben geçerim, koca-doru geçer. Sen biraz geri dur, atımı ürkütme."

Köprüye girdim. Benim koca-doruyu biliyorum, kendi haline bırakıyorum, at köprünün üstünde adımlarını içgüdüleriyle atıyor, köprünün yaylanmasına kendini uyduruyor, bir sağa, bir sola. Ben hayvanın ürküğünü duysam hemen kendimi suya atarım, ama koca-doru işini biliyor. Bir şey olur da kendimi aşağıya atarsam, su iki üç metre altımda ve beni karşıdan çıkarırlar. Bunu bildiğimden fiyakamı yapıyorum. Köprüyü geçtim.

Önümde sekiz-on metre genişliğinde ve uzunluğunda bir çimenlik var. Çevre kayalık. Sağdaki kayaların önünde 10-15 kişi karşılamaya gelmişler, el bağlamışlar, duruyorlar. Kafası kızmış olacak ki arkamdan Feridun da at üstünde köprüye girdi. Benim köprüden

çıkış yerini boşaltmam gerekiyor, Feridun'un atı huylanmasın, hayvan bir an önce köprüden geçmek ister, önünü boşaltacaksın ki rahatlasın. Ben bunları düşünerek önümde yukarı doğru yokuş gibi görünen boşluğa atı sürüp sonra ineyim diye düşündüm. Ahmeti Çirri de ilerleyip karşıladı:

"Hoş geldin Yüzbaşı Beg."

Başımı çevirdim, Ahmeti Çirri'ye "hoş bulduk" derken yanındaki 16-17 yaşlarındaki kıza gözümlü takıldı. Mavi mi desem, yeşil mi desem bir göz; ama nasıl bir göz? Kızla göz göze geldik. Hani şeytan çarptı derler ya, içim birden irkildi. Hayvanı da mahmuzlayıp yokuşa sürmüş bulundum. Koca-doru iki adım attı ve şaha kalkmaya başladı. Ben öne doğru ağırlık verdikçe şaha kalkıyor. Baktım ki beni dinlemeyecek, koca-dorunun üstünden kendimi yere attım. Sağ ayağım hafifçe burkuldu, çaktırmadım. At sırtüstü dönüp kayalıkların arasına düştü ve iki taş arasına ön bacağı girdi. 10-15 Kürt hep birden üstüne atıldılar. Çünkü hayvan çıkmaya çabalarsa ayağını kırar, işi biter. Ben öteki yandan dolandım. Kürtler zorla kayaları açtılar. Koca-doruyu hiç kımılatmıyoruz. Kayaları açtıktan sonra at kalktı, ama su içerisinde kalmış, zıngır zıngır titriyor zavallı. Biz koca-doru ile de bütünleşmiştik. At binicisini, binici atını bilir, tanıır. Acaba benim içime düşen irkiltiyi koca-doru da mı duymuştu?

Ahmeti Çirri bizi iyi ağırladı. Yedik, içtik. Bizi ağırladıktan sonra Ahmeti Çirri uğurladı. Yerimize döndük. Ertesi günü dediler ki:

"Seni Ayıngarız Köyü muhtarı görmek istiyor."

"Gelsin..."

Ayıngarız Köyü muhtarı Mehmet geldi:

"Geçmiş olsun" dedi.

"Hayrola?"

"O kız var ya, Ahmeti Çirri'nin yanındaki; hangi delikanlıya baksa, o gencin başına bir iş gelir; ya uçurumdan yuvarlanır ya boğulur ya attan düşer. Ahmeti Çirri de bunu bilir; ama o kıızı yanından ayıramaz. Neyse ki kızın nazarı sana değil, atına dokunmuş. Gerçi koca-doruya bir şey olmadı. Hayvan bir hafta kadar düşkünleşti, sonra kendisini topladı."

Her bakımdan geri kalmış bir toplumda yaşıyorduk. Bu tür söylenceleri, yorumları doğal karşılamak gerekir. O dönemde yörede yaşayan insanlar bir ölüm kalım sorunu karşısındaydılar. Bu yazgıyı biz de paylaşıyorduk, asker de. Anadolu insanı çok eski bir tarihin kalıtımını paylaşıyor. Sonra o dönemdeki toplumda insanların bü-

tünleşmesi ve ayrılması, birleşmesi ve karşıtlaşması da bir yazgıyı belirler. İnsan atıyla da bütünleşebilir, düşmanıyla da.

Ama erlerle durumumuz bir başkaydı. Ben bazı şeylere çok özen gösterirdim. Yüz elli adam dağda yaşıyoruz. Bir yerde konaklayacak mıyız? Önce erlerin çadırları kurulacaktır. Ben gezerim, bakarım. Bütün erlerin çadırları kurulduktan sonra benimkine sıra gelir.

Bir gün hiç unutmam, taştan bir çeşme başına geldik, bölükçe yorgun, susuz. Uzun bir yürüyüş yapmıştık. Her an ateş yeme korkusu içinde ilerliyorduk. Titiz bir emniyet düzeni almıştık. Ben arada bir "Herkes birer yudum su içsin" diye bağıırıyordum. Mataralarımızdaki suyu idareli kullanmak zorundaydık. En sonunda bir çeşme başına geldik. Emniyetimizi sağladık. Su içeceğiz. Her mangadan birer kişi kalktı. Kendi mangasının mataralarını aldı. Ben çeşmenin üstüne oturdum. Taş serin. Altından su akıyor. Askerin mataraları doluyor. Bu iş için bir-bir buçuk saat gerekli, çünkü çeşmenin suyu serçeparmak kalınlığından daha ince akıyor. Arada bana matara uzatıyorlar:

"Yüzbaşım iç."

İçmiyorum. Gösteriş yapmıyorum, içimden öyle geliyor. Asker üstünde bu davranış ayrıca etkili oluyor, birlik ruhunu yaratıyor. Birlik ruhu çok önemlidir.

Yeni Grup Komutanı bana demişti ki:

"Her bölükten beşer er seçelim, bir bölük yapalım, başına geç..."

Çünkü girilemeyen çok sarp bir Küskit yarıntısı var, asiler çok sıkıştılar mı buraya kaçıyorlar. Grup Komutanı beni o vadide bir operasyon için görevlendirmek istiyor. Kuşkusuz Komutana karşı durmak olanaksızdır; ama ben dedim ki:

"Başüstüne Komutanım, izin verirsenez ben kendi birliğimle gideyim."

Çünkü iyi biliyorum ki toplama asker ne kadar iyi olursa olsun birlikte eksiklik vardır. Benim eri tanımam, askerin beni tanınması gerekir. Asker bilecek ki "Ben yaralandım mı, dünya bir araya gelse Yüzbaşım beni burada koyup gitmez". Birlik ruhunun yaratılması başarıya giden yoldur. Küskit yarıntısı da öyle bir yer ki...

"Komutanım" dedim, "Ben buraya giririm, ama bölüğün yarısı gider." Komutan üstelemedi.³

3 Kore'ye gönderilen birliklerin toplama olması büyük bir eksiklikti. Asker ne denli yürekli, subay ne denli yetişkin olursa olsun daha önceden birbirini tanıyıp anlamamışsa, bütünleşip kaynaşmamışsa eksiklik doğar. 1950'li yılların sonlarına

Biz askerle yürürken neşeli olurduk. Bölüğün içinde sesi güzel olanlar, iyi türkü söyleyenler vardı. Asker beni bilir, zamanını seçer; bir işaret ettim mi sırtından çantasını atın üstüne aliveririm, o kolbaşına geçer, güzel bir türkü tutturur, bütün bölüğü sarar bu hava, nasıl yürüdüğümüzü bilmeyiz. Bu kaynaşma içinde bana armağanlar da verirler. Bir sabah bakarsın erin birisi şafakla uyanmış, çalılıkların arasına dalıp bir keklik vurmuş. Usta nişancılar vardı. Onlar bu işi iyi becerirlerdi. Ben uyandığımda yufka ekmeğiyle birlikte kızarmış keklği de sunarlardı. Böyle bir aile olmuştuk.

Bir ara tehlikeli bölgelerde görev yaparken erzakımız bitmişti. Gidip Hazo'dan alıp getirmek gerekiyor. İaşe subayı çekiniyor. Ne yapmalı?

"Ben" dedim, "gider getiririm".

20 er, 20 de katır; yola koyulduk. Bir yamaçtan ilerliyoruz. Sağımız aşağıya doğru dere, solumuz yukarıya doğru kayalık. Boşaltılmış bir köyün içinden geçiyoruz. Meyve ağaçları var. Erler katırların üstünden meyve topluyorlar. Beni unutmazlar, getirip veriyorlar. En gerilimli zamanlarda bile bu ilişkiler sürer gider. Emniyet düzeni almamışız. Belki de olayları kanıksamaktan böyle yapmışız. Aylar yıllar boyu süren tehlike, tehlike olmaktan çıkıyor, doğallaşılıyor. Bu tutum kuşkusuz büyük bir yanlışır. Yürüye yürüye bir yere geldik. İaşe onbaşısı Ramazan yanıma sokuldu:

"Yüzbaşım" dedi, "Başını kaldırma, ama çaktırmadan sol yukarıdaki kayalara bak".

Ramazan bunu söylerken birden ne gördüm? Otuz adım kadar önde yalınayak, sırtında torba, koşar adımla sekerek giden bir genç kız. Ben kıza bakarken Ramazan da bir tehlike işareti veriyor. Bunlar bir anda olup biten işler. Askerin tümü suskunlaşmış. Şöyle terimi silecek gibi yapıp bir göz attım. Solda beş-on metre yükseklikte, kayaların üstünde bellerine kadar silahlı adamlar görünüyor. Belli ki asiler.

Bir saniye içinde her şey gelip geçiyor. Ben önümüzdeki kıza dur desem, hepimiz taranacağız. Ramazan'ın uyarısıyla toparlandım. Atın başını biraz kastım. Biz yavaşladık. Asker susuyor. Kıza dokunmadık. Tepedeki asiler de bize dokunmadılar. Geçip gittik. Meğer yukarıdakiler de kıza erzak almak için yollamışlar. Bu rastlantı; ama böyle zamanda asker hemen toparlanıp bütünleşir, sanki bir ruhsal iletişim yoğunlaşır.

doğru girilen ve gerçekleşmeyen ünlü "Güney Harekâtı"nda da bu toplama yöntemi uygulanmıştı.

Geri kalmış bir toplumun koşulları içinde yaşadığımızı söylemiştim. Sason bölgesinde köylü çoğu zaman gereksinimlerini kendi kendine sağlar. Çok yalın bir yaşamı vardır. Bunun dışındaki gereksinimlerini nasıl giderir? Satıcının birisi Hazo bucak merkezinden katırın üstüne 20-30 top basma ve benzeri manifatura malı koyarak dağlara doğru vurur. Köy köy gezer, satışını yapar, kimse bu adama ilişmez. Çünkü bir gereksinimi karşılıyor. Kimi, katırlı satıcıdan entarilik, çamaşırlık, incik boncuk alırdı.

Halk baskıdan ve rüşvetten bıkmıştır. Ama güvendiği yöneticilere de güvenir. Devlet adına haklı bir işlem yapıldığı zaman ne olursa olsun der ki:

"Şeriatın kestiği parmak acımaz."

Ters türs işlerde ise tepki duyar, dikilir. O bölgede toplumsal düzen aşiretlerin varlığıyla belirgindi. Kapalı bir ekonomi... Henüz pazar için üretim yok. İçtikleri tütünü bile kendileri üretiyorlar, yufka ekmeği yapıp yiyorlar, kaynaktan su içiyorlar; köylerde ve bucak merkezlerinde ayak yolu yok. Yoksulluk diz boyu.⁴ İçlerinde akıllı olanlar sivriliyor. Hasani Genco bunlardan biriydi. Ayrıca hükümet yetkilisiyle ilişki kurabilmek için Türkçe bilmek gerekiyor.

Sason'da kışın eylem yapmak olanaksızdır. Zaten yol yok. Bütün dağlar kapanır. Ulaşım olası değildir. Yavaş yavaş mevsim geçiyor. Bir akşamüstü Karatepe dediğimiz yerde Tabur Komutanıyla oturuyoruz. Söyleşiyoruz, tartışıyoruz. Fenerlerimiz, lambalarımız kırılmış. Karanlık basıyor. Benim lüksün gömleği yanmış, yedeğini bulduramamışım. Canımız sıkılıyor. Nöbetçiler bağırırdı:

"Aşağıdan beş altı kişi geliyor."

Baktık, beş altı köylü; sırtlarında eşyalar. Ama içlerinde bir yabancısı var, giyimi değişik. Geldiler. Köylüler sırtlarındaki yükleri yere koydular. Sivil giyimli, kravatlı 28-30 yaşlarında bir genç yaklaştı, bize bakıyor, biz de ona bakıyoruz. Hepimiz er giysileri içindeyiz. İçimizde en göbekli, en yaşlı kişi Taburun tüfekçisi. Gelen sivil, tüfekçiyi komutan sanıp selam verdi. Bunun üzerine tüfekçi, komutanı gösterdi. Yeni gelen kendini tanıttı:

"Efendim, bendeniz Muş Hükümet Tabibi Zühtü."

"Hoş geldiniz" dedik, "neden geldiniz?"

4 Bölgede uzun uğraşlardan sonra otorite sağlandı. Sonradan yollar da yapıldı. Sason boşaltıldı. Yol olmayan yere jandarmayla girmek bir anlam taşımazdı. Ne var ki Demokrat Parti iktidarından sonra oy almak amacıyla herkese istediği yere yerleşme olanakları tanındı. Bu tutum da bir anlam taşımadı. Yöre geriliğini korudu, aşiret düzeni sürdü. Gelişmemişlik çemberi kınlamadı.

"Dahiliye Vekâleti Celilesinden aldığım emir üzerine taburunuzla doktor gelinceye kadar vazife yapmak üzere geldim."

Bizim Taburun doktoru başka yere mi atanmış, rapor alıp mı gitmiş? Ben bilmiyorum, yalnız ara sıra yukarıya yazı yazdığımızı ve bir askeri doktor bulup gönderemediklerini biliyorum. Anlaşılan Jandarma Genel Komutanlığı baskı yapmış, en sonunda demişler ki: "Muş Hükümet Tabibi geçici olarak bu görevi yapsın." Biz Doktor Zühtü'ye hoş geldin dedikten sonra hemen bir er elbisesi giydirdik, bir de çadır verdik, "yemek ister misin" diye sorduk:

"Hiçbir şey istemem, karnım tok" dedi.

Yağmur yağıyor pis pis. Hepimiz çadırlarımıza çekildik. Bir aralık baktım, tıngır tıngır bir mandolin sesi geliyor. Çadırımdan çıktım, doktorun çadırı benimkine yakın. Sesler oradan geliyor. Çadırın aralık kapısından burnumu uzatıp baktığımda gördüğüm şu: Doktor Zühtü yere yaygısını yaymış. Küçük bir sandığı var. Sandığın kapağı açık. İçinde içki şişelerinin konması için oyuklar bulunuyor. Biraz peynir, ekmek, bir de sardalye kutusu. Eskiden, tenekeden küçük sardalye kutuları vardı. Anahtarı altında bulunur, üst kapağına anahtar taktınız mı kıvrılarak açılırdı. Doktor bir de sardalye açmış. Yavaş yavaş demleniyor. Göz göze geldik.

"Buyurun" dedi.

Hemen buyurdum. Bir iki kadeh de ben aldım. Derken, doktorla kaynaştık, çok sevdik bu çocuğu.

Bir süre sonra Jandarma Genel Komutanlığı'ndan bir emir geldi. Komutan belli içerlemiş, çok sert bir emir:

"Harp koşullarının geçerli olduğu alanda sivil bir adam eylemlerin içine nasıl girer? Diyelim ki şehit düştü, durumu ne olacak? Hemen gereğini yerine getirin."

Bizim Zühtü, Mardin'de eylem dışında kalan Mardin Jandarma Seyyar Taburu'na gönderildi. Mardin Taburu'nun askeri doktorunu da bize gönderdiler.

Aradan bir süre geçti, biz yer değiştirdik, olduğumuz yerde emir bekliyoruz. Bir gün nöbetçiler haber verdiler:

"Karşıdaki dağdan karabulut gibi asker geliyor."

Dümbünlerle baktık. Karşıdaki yamaçlar ağaçlık; ama gerçekten gelen asker görünüyor. Başladık tiii çekmeye... Pırıldağı da kurduk. Bizim tiii sesimize kulak verince pırıldağı da gördüler. Gündüz vakti pırıldağı görmek zordur. Tiii sesine yönelirsen doğrultuyu bulursun. Onlar da pırıldaklarını kurdular. "Kimsiniz" diye sorduk. "Mardin Seyyarınız" diye yanıt verdiler. "Hoş geldiniz" dedik.

Bizim 2. Bölük Komutan Vekili Vedat Üsteğmen; Ben, Tabur Komutan Siirt'e gittiğinden Tabur Komutan Vekiliyim. Vedat gelip dedi ki:

"Kaptan bu Mardin Seyyarı."

Ben sözü bitirmesini bekliyorum; Vedat yineliyor gözüme bakarak:

"Kaptan bu Mardin Seyyarı."

"Eeee ne yapalım yahu? Herhalde yakında bir operasyon emri gelecek ki buraya kondular."

Vedat, "Evet" dedi, "bu Mardin Seyyarı".

O zaman durumu anladım. Bizim Zühtü karşıdaki birlikte. Vedat'la anlaştık. Hemen arkamdaki tepeye bir manga, solumdaki tepeye bir manga çıkardım. Onbaşılara dedim ki:

"Sıkı bir ateş çatışması yapın, birkaç da bomba atın."

Bizim asker bir kıyamet kopardı. Mardin Seyyar'ından başladı pırıldak çalışmaya:

"Ne oluyor? Yardım ister misiniz?"

Yanıt:

"Baskına uğradık, püskürttük, yaralımız var, doktorunuzu yollayın."

Onlar bir manga askerle derenin içine Zühtü'yü indirmişler, biz de bir manga gönderip aldıldık. Görünce neşemizi bulduk; sarıldık, kucaklaştık, öpüştük. Zühtü başladı:

"Ulan ben sizin taburda kalayım. Ne varsa sizin taburda var. Mardin'dekilerin hepsi uyuntu."

Gözü bizde açıldığı için Zühtü bizleri özlemiş. Hemen sofrayı kurduk, içiyoruz, söyleşiyoruz. Dağ başında zor günler süresinde böyle karşılaşmalar epey bir keyifli oluyor. Zühtü yanında çok içki getirmiş. Hepimiz sarhoş olmuşuz. Sarhoş olan çadırına gidip yatmış, söyleşi uzadıkça uykusu gelen gidip yatmış; ama Zühtü hepimizden çok içtiği halde uyanık. Bizim gidip uyumamıza da içerlemiş, demiş ki:

"Öyleyse ben de giderim."

Nereye gidiyorsun? Ortalığın ağarmasına daha bir buçuk iki saat var. Zühtü aşağıya doğru dikine dereyi tutturmuş. Yanında koruması yok. Aşağıya ininceye değin bir saat geçmiş, yukarı tırmanınca kadar bir saat daha geçmiş. Yamacı tırmanıp düzlüğe çıkınca bakmış ki tabur açılmış, yayılmış, doğuya yönelik biçimde ilerliyor. Yakınından geçen bir manganın onbaşısı Zühtü'ye rastlamış. Taburun doktoru olduğunu görünce koşarak gelip tekmil vermiş:

"Biz görev aldık, Dilbi köyüne gidiyoruz."

Bizimki içkili:

"Bu kaçınıcı manga"

"Üçüncü manga"

"Üçüncü Manga! Manga Komutanınız benim; adım Zühtü Bilgin."

Onbaşı iççerlemiş, ama Taburun doktoruna bir şey diyememiş. Hep birlikte ilerliyorlar. Dilbi köyüne gelince karşılıklı ateş başlamış. Bizim doktor bir tüfek almış erlerden, bir ağaca sırtını dayayıp oturmuş, dirseklerini dizlerine dayayıp rahat bir biçimde ateş ediyor. Oysa ağacı siper alıp öyle ateş etmesi gerekir. Karşıkı köyden bir Kürt:

"Ulan kim bu kabadayı" demiş.

Şöyle dengine getirip bizim doktorun göbeğinden yapıştırmış. Bereket Zühtü'nün belinde tabancası var. Kurşun tabancanın korkuluğuna çarpıp doktorun karnına girmiş. Epey uzaktan ateş edildiği ve tabancaya çarparak karna girdiği için etkisini yitiren mermi derinin altından yürüyerek kaba etinde bir yumru yapmış. Onbaşı "manga komutanımız yaralandı" diye Zühtü'yü erlerin sırtına verip geri yollamış. Yatırmışlar yaralıyı. Tabur Komutanı önce Zühtü'ye bir çıkışmış:

"Sen neler yapıyorsun?"

Sonra bize pırıldakla haber verdiler. Bizim doktoru yolladık. Gerekeni yapmış doktor, mermiyi Zühtü'nün kaba etinden çıkarıp yarayı bir güzel sarmış. Ama Zühtü'nün öyküsü bu kadarla da bitmiyor. Operasyon sonunda Taburun bütün subayları yorgun argın dönüyorlar. Yağmur çiselemeye başlamış. Çadır kurmak gerekir. Üşeniyor subaylar. Asker de yorgun, battaniyesini alan Zühtü'nün çadırına girip uzanıyor. Bir, iki, üç. Zühtü portatif karyolada yatıyor. Sesi çıkmıyor. Uykusu da ağırdır. Bizim taburdan gönderdiğimiz doktor da bakıyor ki ortada Tabur Komutanının çadırından başka çadır yok, o da gidip Zühtü'nün çadırında en sona kıvrılıp yatıyor. Zühtü sabaha doğru uyanıyor. Kaba etinden yaralı olduğundan yan yatıyor. Dışarı çıkmak ihtiyacını duymuş. Peki, bu iş nasıl olacak? Çadır dolu. Kırmıdayacak yer yok. Herkes leş gibi yatıyor. Hastabakıcı yok ki çağır da ördek getirsin. Zühtü "adam sen de" demiş. Üstünde yün yeleği var. Yeleği dertop edip içine ettikten sonra bir torba yapıp çadırın kapısını nişanlamış, savurup atmış. Ne var ki tam nişanlayamadığından içi dolu torba gibi yelek kapıya çarpıp oracıkta yatan bizim Doktor Ziya'nın burnunun dibine düşmüş.

Sabah en başta bizim doktor olmak üzere subaylar bir kokuy-la uyanıyorlar. Bakıyorlar Zühtü mışıl mışıl uyuyor. Ulan kim etti bu haltı? Zühtü de haklı. Çatışmadan dönmüş subayı uykusundan uyandırıp da "k..mı edeceğim" diyebilir mi?

Böylece iki yılımızı doldurduk dağda. Sürekli tehlike, çatışma, eylem, yokluk, zorluk içinde bir yaşam. Doğayla iç içe, koyun ko-yuna.

VIII. BÖLÜM

DOĞU HİZMETİNDEN İSTANBUL'A

Bir sabah çok erken uyandım, çadırdan çıkıp yürüdüm. Ortalık ağarıyor güneş yavaş yavaş doğuyor, çevre ışıyınca baktım ki bulutların üstündeyim. "Kelle Şalaş" dediğimiz Şalaş Dağı doruğundayım. Bulutlar bir pamuk tarlası gibi önümde uzanıyorlar. Karşıda uzaklarda Siirt belli belirsiz. Çünkü bulutlar, o yöne doğru dağılmışlar, seyrekleşmişler. Birden kent özlemi içimi sardı. Siirt bana Paris gibi geliyor, İstanbul değerinde görünüyor. "Hiç olmazsa iki üç gün için izin alıp aşağıya ineyim" diye bir tutku sardı beni. İzin aldım. Arkadaşlardan ayrıldım. Yanımda iki üç atlı erle Garzan'a ulaştık. Kaymakam beni gördü:

"Oooo Cemal Bey" dedi, "Maşallah tam zamanında geldin, bil bakayım sana ne yedireceğim?"

"Ne yedireceksin?"

"Öğleyin yemeğe bizdesin, bizim hanım bamya pişirmiş."

"Bamyayı nereden buldunuz?"

"Bizim odacı açığözdür. Bir kamyon geliyormuş. Arabada kuru bamya varmış. Bizimki üç dizi zorla koparmış."

O zamanlar bamyayı ipe dizip kuruturlar, öyle satarlardı, konserve yoktu. Yıllardır görmediğimiz bir sebze de bamya. Yemeğe oturduk. Benimle birlikte Garzan'a gelen erlerden açığöz birisi dedi ki:

"Yüzbaşım çarşıda bir kamyon, içinde işçiler var, daha beş altı kişi alır, ama bizi almıyor."

Ben yemek yerken:

"Siz kamyonu salıvermeyin" dedim.

Sonra çabucak lokmaları yutup sofradakiler kalkmadan doğruldum. Çarşıya indim. Kamyonun arkasında yedi-sekiz kişi var, şoförün de yanına biri oturmuş. Şoförün yanındaki işçinin omzuna elimi koyup dedim ki:

"Arkadaşım, ben de Siirt'e gideceğim, sen arkaya geç, beş lira vereyim. İki liraya buradan Siirt, üstü sende kalır."

"Peki."

Şoförün yanına oturup:

"Haydi çek" diye seslendim.

Şoför:

"Arabanın patronu var, o gelmeden hareket etmez."

"Git bul patronu..."

Şoför indi, patronu aramaya gitti. Biraz sonra kamyon sahibi geldi. "Mahmut Çavuş" diyorlar, bir iriyarı adam. Siirt'e işçi gönderiyormuş. Mahmut Çavuş arabanın önüne geldi. Üç adım berisinde elini havaya kaldırdı:

"Dağ başında mıyız" diye bağırdı, "Ne demek benim arabamdan adam indirmek. Hem arabayı zorla yola çıkarmak olmaz. İstersem ben götürürüm, istersem götürmem. Bu araba benim."

Mahmut Çavuş'un bunları bana söylediği belli. Şoför geldi yanına oturdu. Ben kapıyı açıp dışarı çıktım. Yavaş yavaş yürüyerek Mahmut Çavuş'a yaklaştım.

"Yahu" dedim, "Ben dağdan geliyorum. Siirt'e gitmek istiyorum, uzatma şu işi gidelim."

Barışçı bir tutumum var, olay çıkarmak da istemiyorum, yalnız bunları söylerken elimi uzatmışım. Mahmut Çavuş elimi yakalayıp bastırdı, aşağıya indirdi sert bir davranışla. Öyle yapınca ben de bir yumruk aştığım çenesine. Mahmut Çavuş koca bir adam. Sendeledi, üstüme geldi, bir yumruk daha çıkardım bu kez. Jandarmalar hemen yetiştı:

"Ne yapıyorsun be" diye adamı alıp götürdüler.

Ben şoförün yanına oturup, elimi tabancamın üstüne koydum:

"Yürü" dedim kesin bir sesle.

Şoför gaza bastı. Siirt'e geldik. Sonradan düşündüm. Bir özeleş-tiri yaptım. Ben öndeki işçiyi para verip arkaya geçirirken geçmem diye dirense ne yapacaktım? İşçi ne yapacağını anlamıştı. Ben dağ-

dan geliyordum. İki yıla yakın bir süredir çarpışmalar içinde yaşıyordum. Birden kent özlemine girmiştim. Bir an önce kente ulaşmak istiyordum. Ama dağ yasalarını özümlemiştim. Birdenbire uyum sağlayamadım kentin kurallarına. Bunca çarpışma, kavga, ölüm kalem çatışmalarından sonra ister istemez insanın kişiliğinde bir değişim olmaz mı? Belki öyledir. Belki şoför ve Mahmut Çavuş beni çok ters duruma düşürecek gereksiz bir çıkışla köşeye sıkıştırmışlardı. Ama yaşadığı hayatın kişinin karakterini etkilediği de bir gerçektir.

Siirt'te iki üç gün kaldım. Tümen Komutanı Osman Tufan Paşa'yı da ziyarete gittim. Komutanın yanına girmeden önce emir subayı Vehbi'nin odasında oturuyoruz. Tam o sırada kavga ettiğimiz Mahmut Çavuş geldi, elindeki dilekçeyi emir subayına verdi. Vehbi, olayı kavrayınca bizleri barıştırmak istedi, ama Mahmut Çavuş direndi. Ben hiç sesimi çıkarmadım. Dilekçe işleme koyuldu. Birliğime döndükten iki ay sonra Mahmut Çavuş bu kez doğrudan doğruya tabura bir dilekçe daha verdi. O sıralarda dağda iki yılımı doldurmuşum. Jandarmada böylece üç yılım tamamlanmış oluyordu. Biz ordudan jandarmaya üç yıllığına verildiğimiz için yine orduya dönmem gerekiyordu. Daha şark hizmetim bitmemişti, ama Sason'daki görevin sonuna yaklaşıyordum.

Jandarmalıkta son günlerimi geçiriyordum. O günlerde başımdan geçen iki olayı hiç unutmam. Anılarımin başında hayvanları çok sevdiğimi söylemişim. Çocuklukta başlayan bu eğilim annemin etkisiyle gelişmişti. Sason'da doğanın ortasında yaşıyorduk. Her durumda olmadık yerlerde olmadık hayvanlarla karşılaşmak olasıydı. Bir gün çatışma sırasında sürünerek ilerliyordum. Ateş altındaydık. Toprağın engebelerinden yararlanarak ilerleme çabasıındayken önümdeki çalı çırpı arasında bir kuş yuvasına rastladım. Yuvanın içinde altı tane yavru vardı. O sırada insan ne düşünür? Benim aklıma ilk gelen şeydu:

"Burada çatışma olunca ateş seslerini duyan anne, yavrularını bırakıp kaçmış."

Oysa biraz sonra o yörede çatışma bitmiş olacak ve ana kuş yerine dönecekti; ama ben bunu düşünemedim. Kabalağımı çıkardım, palazları içine doldurdum, operasyondan sonra askere gösterdim. Erlerden biri dedi ki:

"Yüzbaşım, bunlar keklik."

Hemen bir kafes yaptırdım. Erler bölükçe keklik yavrularını benimsedi. Nereye gitsek kara katırın sırtına kafes vuruyoruz. Konakladığımız yerde kafesin kapısını açıp keklikleri salıyoruz. Keklik-

ler hemen fırlıyorlar, otların, ağaçların, çalılarının arasında uçuşup geziyorlar; sonra yine kafeslerine dönüyorlar. Onlar askere, asker onlara alışı. Keklikler benim çadıra da geliyorlar; yatağın üstünde, altında oynuyorlar. Altı keklik yavrusunu büyüttük; bunlar bölüğün maskotu gibi oldular.

Bu kekliklerin benim olduğunu bilmeyen yeni gelmiş bir subay, bunların kayaların önünde ötüşüp dolaştığını görünce teker teker hepsini avlamış, hepimizi yemeğe çağırdı. Ben bu yemeğe gitmedim. Kekliklerimi de aylarca unutamadım.

Bir gün bizim devriyeler yasak bölgede dolaşan bir Kürt'ü yakalayıp getirmişler. Baktım tatlı bakışlı, yoksul bir adam. Zaten oralarda kim yoksul değil? Sordum anladım ki çocuğu çocuğu var. Ben şimdi bu adama ne yapayım? Görevim aşağı teslim etmek. Oradan da kim bilir nereye gönderirler? İçimde birdenbire oluşan bir duyguyla yanımdaki mavzeri aldım. Biliyorum silah boş, ama şöyle arkaya dönüp mekanizmayı kurdum, verdim Kürt'e:

"Ulan" dedim, "Şu karşıdaki leyleği vurursan seni salıveririm".

Leylek iki yüz metre kadar uzakta dolaşıyor. Kürt mavzeri aldı, döndü leyleği vuracak, nişan durumuna geçti. Adamı izliyorum. Kim bilir aklından neler geçiyor? Eğer leyleği vurursa, karısına, çocuklarına evine kavuşacak. Kolay değil durumu. Gözlerinde tüm düşünceleri, kaygıları okunuyor. Kürt nişan aldı, hedefe baktı, bir daha baktı, kıvrandı, işi uzatıyor.

"Atsana ulan, ne duruyorsun?"

Yalvarır gibi döndü bana adam, insanlığını sanki gözlerinde toplamıştı, ağlamaklı bir sesle:

"Yüzbaşı Beg" dedi, "hacı leylek yahu?"

Kıyamıyordu atmaya. Oysa bencillik duygusunun ağır basması gerekirdi; ama iyi bir adamdı, yaşadığı toplumun törelerine değer veriyordu, hayvanları da seviyordu. Ben de çok severdim hayvanları. Elinden mavzeri aldım, çok duygulanmıştım.

"Hadi yürü" dedim, "ortalıkta görünme".

Atanma emrim geldi. Jandarmadan ayrılıyordum. Bölüğümdeki erlerle teker teker helalleştik, arkadaşlarla kucaklaştık, beni uğurladılar, yola koyuldum. Yine Garzan'a değin atla gidip orada bir araç bularak Siirt'e ulaşmak gerekiyordu. Garzan'a vardık. Çarşıda kılığından mübaşir olduğu anlaşılan biri yanıma sokuldu:

"Yüzbaşı Cemal Beg siz misiniz?"

"Evet."

Mübaşir eliyle yol gösterdi, bir fiyakayla:

"Öyleyse buyurun mahkemeye..."

Garzan'a gittiğim zamanlar ilçenin ileri gelen devlet görevlileriyle konuştuğumdan mübaşir beni sanırım tanıyordu; ama davranış biçiminden anladım ki bu işin içinde bir iş var. Ses çıkarmadım, onu izledim. Daha önce bir kavga yüzünden kısa süre hapiste yattığımı anlatmıştım. Böyle şeyler kurmaylığa engeldir. Şimdi başıma bir ikinci bela mı çıkacaktı? Ne olduğunu da sormadım mübaşire:

"Öyleyse düş önüme" dedim.

Mübaşir önde ben arkada mahkemeye vardık. Toprak damlı bir ev. Yan yana iki odası var. Mahkeme salonu soldakiymiş. Ben tam girecekken mübaşir durdurdu:

"Palaskayı çıkar."

Karargâh subayları komutanın yanına palaskasız girerler. Ama o karargâha bağlı birlik komutanları palaska çıkarmazlar. Böyle görenekler oluşmuş. O zaman omuzdan atkılı kayışı olan subay kemelerine palaska deniyordu. Mübaşirle yine tartışmadım. "Subay palaskasını çıkarmaz" demedim. Kaygılıydım, olay çıkarmak istemiyorum; kurmaylığı kafama koymuştum. Palaskayı çıkarıp orada bir çiviye astım, içeri girdim. Loşça bir oda. Gözlüklü yaşlı bir yargıç kürsüde oturuyor. Sağ yanda esmer, uzun boylu, kara kuru bir kâtip yazı makinesinin başında. Sol yanda bir kalabalık. Önlerinde Mahmut Çavuş. Anlaşılan Mahmut Çavuş hazırlıklı gelmiş, tanıklarını da beraberinde getirmiş. Durum iyi değil. Yargıcın karşısındayım. Adam gözlüklerini düzelterek bana baktı:

"Adınız, soyadınız, doğum tarihiniz..."

Belirli saptamayı yaptıktan sonra Mahmut Çavuş'un dava dilekçesini okuttu. Dinledim. Ama dinledikçe kendi kendime meğer ben neler yapmışım diye düşünmeye başladım. Mahmut Çavuş olayı şişirdikçe şişirmiş, ben hükümete, valiye bile küfretmişim, devlete karşı çıkmışım. Yargıç sordu:

"Ne diyorsunuz Yüzbaşı Bey?"

"Hâkim Bey" dedim, "Mahmut Çavuş daha önce Tümen ve Tabur Komutanlıklarına birer dilekçeyle başvurmuş ve benden şikâyetçi olmuştu. O dilekçeler ile bu iddialar arasında büyük ayrılıklar ve çelişkiler var. O dilekçelerin getirtilip okunmasını istiyorum." Böylece işi uzatmış oluyordum. Sonra sözümü sürdürerek dedim ki:

"Ben Mahmut Çavuş'la kavga etmek istemedim, kendisine derdimi anlatmak için elimi uzatınca o yanlış anladı, elimi alıp bastırdı. Ben de kavgaya girişiyor sandığımdan üzücü bir olay meydana geldi. Kötü bir niyetim yoktu. Mahmut Çavuş'u tanımam, bir kastım ya da düşmanlığım olamaz."

Barışçıl yaklaşım içinde konuşmam havayı değiştirdi. Yargıç yine gözlüklerinin ardından deneyimli bakışlarını Mahmut Çavuş'a çevirdi:

"Mahmut Çavuş, bak Yüzbaşı Bey ne söylüyor?"

Yargıcın bizi barıştırmak istediğini anladım. Mahmut Çavuş'a doğru yöneldim. Yargıç biraz daha baskı yaptı. Çavuş da direnmedi. Ben elimi uzattım, kucaklaştık, barıştık. Bir rahat soluk alıp "oh" çektim içimden. Çünkü kurmaylığa sıvanıyordum; böyle bir iş her şeyi altüst edebilirdi. Yargıç kararı yazdırdı. Biz duruşma odasından çıktık, mübaşir beni yakaladı:

"Serkldoryan" dedi.

O zaman Serkldoryan sigaraları vardı. Anlaşılan yakamı sıyırdığım için mübaşir de kendisine düşeni istiyordu. Bir 50 kuruşluk uzattım; aldı cebine attı. Sonra gittik Mahmut Çavuş'la kahveye oturduk. Çavuş dedi ki:

"Ben sonradan araştırdım, sen çok iyi bir adammışsın, mertmişsin, ceğerliymişsin (ciğerliymişsin)."

Orada yürekli, cesur anlamına "ceğerli" deyimini kullanılıyor. Ben de gerekli şeyleri söyledim. Mahmut Çavuş'la ahbab olduk. Siirt'te bu dostluk sürdü gitti. Garzan'dan Siirt'e böylece geçtim.

Siirt 1. Piyade Alayı 8. Bölük Makineli Tüfek Komutanıyım. Şark hizmetimin bitmesine az bir süre kalmış. Yeniden klasik askerlik koşullarına girmiştim. Bir ev tuttum. Askere eğitim yaptırıyoruz. Akşamüstü ben hemen eve koşuyorum. Çalışmaya başlıyorum. Elime ne kitap geçerse okuyorum. Coğrafya, tarih, askerlik. Askerliğe ilişkin okumadığım kitap kalmadı. Evimde rahatım. Siirt sinekli bir yerdir. Bir yerde yemeğe otursan sinekten yiyemezsin. Benim evimde sinek yok. Arkadaşlar bunu saptamışlar, diyorlar ki:

"Hep senin evinde toplanalım, senin evde rahat ediyoruz, çünkü sinek yok."

Peki, neden benim evde sinek yok? Anlamıyorum. Ev biraz loşça, perdeler kalın, belki bunun için sinekler gelmiyor diye yorumluyorum.

Benim ev "cas"tan yapılmış. Bir tür çimento gibi harç. Buna Siirtliler "mübarek cas" derler; çünkü bu maddeden yapılan duvar birden yıkılmaz, bel verir, yani yıkılacağını önceden haber verir. Benim odanın bir penceresinin camı köşesinden kırılmış; aldır-mıyorum. Bir kırlangıç alışı, o delikten eve dalıp yuva kurmuş, giriyor çıkıyor kuş; ortalığa pisliyor. Ne olsa bekâr evi. Uzun süre dağda çadırdaki yatmışım, bana saray gibi geliyor, hayvanları da çok sevdiğimden kırlangıca dokunmuyorum.

Bir gün portatif karyolada bir yönetmelik okuyorum. O zaman orduda manda kolları vardı. Yönetmelik yazıyor, manda kollarını ne kadar zorlarsanız zorlayın bir anlam taşımaz. Bu hayvanlar günde 25 kilometre yürüme gücündedirler. Bu yolu hep bir tempoda yürürler. Eğer fazlasını zorlarsanız ölürler. Kendi kendime:

"Allah Allah" diyorum.

Ben bunları bilmiyorum, yönetmelikte bir başka maddeye daha bakıyorum:

Tavlalardaki (askerlikte atların bulunduğu ahırlar) kırlangıç yuvalarını bozmayınız. Çünkü bu kuşlar sinekle beslenirler, hayvanlar böylece rahat ederler.

Gözüm bizim kırlangıca kaydı, o sırada kırlangıç bir dalış yaptı, benden bir metre ötedeki sineği kapıverdi. Hemen durumu kavradım, bizim evde neden sinek olmadığını anladım.

Siirt'teki yaşayışım bu.

Yönetmelikleri okurken birden gördüm ki birkaç yıl üst üste benim gibi çetin görevlerde bulunan ve izin almamış olanlara üç ay izin veriliyor. Hem de yollukla birlikte. O maddeye dayanarak bir dilekçe verdim. Kolordudan yanıt geldi. Kolordunun yetkisi bir buçuk ay içindi, arkadan bir buçuk ay daha verilecekti. Böylece Şark hizmet sürem doluyordu. Ver elini İstanbul diye yola çıktım. Üç ay iznimi İstanbul'da Kadıköy'de annemin yanında geçirdim. Sonra yine İstanbul'da göreve başladım.

Askerliğimin yeni bir dönemi başlıyordu. İstanbul'da 189. Alay'ın 2. Bölük Komutanlığı'na verilmiştim. Yıl 1937. Bugünkü Teknik Üniversite binası o zaman Taşkışla diye anılırdı. Birliğimiz Taşkışla'daydı. Kent içinde sıkışıp kaldığımızdan savaş eğitimi yapamıyoruz, ama yanaşık düzenden yana çakı gibiyiz.

İstanbul; sinemalarıyla, gazinolarıyla, tiyatrolarıyla, pastaneleriyle, mağazalarıyla, Beyoğlu'su, Bebek'i, Kadıköy'ü, Moda'sı, Şişli'siyle Sason dağlarından ne kadar uzaktı. Türkiye'de birbiriyle ilişkisi bulunmayan iki dünyanın birinden çıkıp ötekine gelmiştim.

Sason dağlarındaki savaş durumundan İstanbul caddelerindeki tören subaylığına geçiyordum. Bizim Sason'daki Tümen Komutanımız Osman Tufan da İstanbul'a Selimiye'ye gelmişti. Taşkışla Selimiye'ye bağlıydı. O sırada Atatürk'ün Balkan Antantı politikasında trafik yoğun. Balkan Antantı üyelerinin diplomatları, bakanları sık sık Ankara'ya geliyorlar. Havayolları bugünkü gibi gelişmediğinden konuklarımız treni yeğliyorlardı. Sirkeci'de hepsini törenle karşılayıp ağırlamak gerekiyordu.

Osman Tufan emir vermiş; bu görev bana verildi. Tören Bölüğü'nün Komutanı oldum. Kolordunun bandosu da Taşkışla'da bulunuyor. Bando da bana bağlandı. Sirkeci Garı'na bir konuk geldi mi, Emniyet'ten daha önce bildirilen saatte biz garda hazır bulunmak zorundayız. Çoğu zaman konukların Sirkeci'ye varış saatlerini bir gün öncesinden biliriz. Ben artık Sason'daki Madanoğlu değilim. Sason'da kaba çizmeler giyer, üstüne de er giysilerini çekerdim. Teneye çerçeveli yuvarlak cep aynasına bakarak bıyık burardım. Bıyıkları kestim.

O yıllarda İstanbul'da subay giysileri ve çizmeleri yapan ünlü mağazalar vardı. Bazı arkadaşlar rugan çizme yaptırırlardı, ben ruganı sevmezdim, "glase" denen yumuşak deriden çizmeler, lastikotin kumaştan giysiler yaptırırdım. Törensel bir kılığım vardı.

Konuklarımızı karşılamaya giderken bölüğü ve bando takımını da kendine özgü bir düzene sokardım. Taşkışla-Sirkeci arasında yaya gidip geliyoruz. Önce Taksim'e sonra da Beyoğlu İstiklal Caddesi'nden geçip Tünel meydanına varıyoruz. Yüksekaldırım'dan inip Karaköy'e, Köprü'yü geçtikten sonra Sirkeci'ye ulaşıyoruz.

Düzeni nasıl almıştım? Benden otuz adım önde bando. Arkada ben yüksek ve gösterişli bir at üstündeyim. Bölük benim ardımda. O zaman dörtlü sıralar konumunda yürüyüş vardı. Ben bölük uzun görünsün, birlik büyük izlenimi versin diye, üçerli kolda yürüyüş düzeni yapmıştım. Takım komutanlarını da takımın on adım önünde yürütüyordum.

Bir gün bir albay bize baktı:

"Bu düzen nerede yazar" diye sordu.

Dedim ki:

"Osman Tufan Paşa böyle buyurdu."

"Haa, o zaman başka."

Nasıl olsa Osman Tufan Paşa'ya telefon açıp "yahu sen böyle bir düzen kurmuşsun, doğru olur mu" diye soramaz bizim albay.

Gidişgelişlerimizde yolu Yüksekaldırım'dan inerek kısaltıyordum ki bandocularımız şişmesinler. Fiyakamız da bozulmasın. Konuklarımız genellikle gece saat 20.00 sularında gelirlerdi. Bizim Sirkeci'ye gidişgelişimiz uzardı. Tören bittiği zaman biz dönüşe geçeriz. Yüksekaldırım'dan adi adım çıkarız. Tünel meydanında askere tüfek çattırır, hem bölüğü hem bandoyu soluklandırırım. Biz subaylar da Alman Fişer'in birahanesinde birer duble içeriz. Biralarımızı Baba Fişer'in güzel kızı verir. Sonra Tünel Caddesi'nden Taksim'e doğru uygun adım yürümeye başlarız.

Gece Beyoğlu civcivlidir. Biz Galatasaray'a doğru yaklaşıırken, bando iyice coşar; kadınlar, kızlar çığlık atar. Bir cümbüşlü olur geçişimiz. Bando çalar, davullar vurur, asker rap rap yürür, benim at salına salına ilerler. Beyoğlu'na eğlenmeye çıkmış çoğu kişi kafayı daha önce bulduğundan bölüğün sağına soluna geçerek bizi izlerler. Taksim'e değin böyle yürürüz. Taksim'den kışlaya kadar yollar boş ve loştur. Artık uygun adım zorunluluğunu kaldırırm; sigara içilebilir, konuşulabilir, bandocular çiftetelli bile çalarlar, bir keyif içinde kışlaya varırız.

Sason'da savaş düzeninden, İstanbul'da tören düzenine böylece geçtim.

Ne var ki o yıl tüm dünyada savaş bulutları yoğunlaşıyordu. Hitler Avusturya'yı yutmuştu, Çekoslovakya'ya sarkıyordu. Südetler Almanya'nın eline geçmişti; dünyada kaygılı bir dönem başlamıştı.

Askerliğimde ikinci dönemle birlikte bütün dünyayı ateşe boğan İkinci Dünya Savaşı başlayacaktı. Çocukluğumu Mütareke'de yaşamıştım, öğrencilik yıllarımda Ulusal Bağımsızlık Savaşı sürüyordu, subaylığımın ilk dönemi çetin görevlerde geçmişti.

Acaba gelecek benim için neler hazırlıyordu?

İnsan geleceğini bilemez ki...

Ben de bilemezdim.

Ve yaşayarak öğrenecektim.

İstanbul'daki subaylığım ile Sason dağlarındaki yaşantım arasında ne büyük ayrım var. Sason Türkiye'nin en sarp bölgesidir. Orada kayalıklar, uçurumlar arasında patikalar, dağ yolları ya da yolsuz yörelerde kulağımız tetikte ilerlerken burada Beyoğlu cadde-sinde tören birliğiyle yürüyoruz.

Sason'daki tek odalı bir toprak damda yaşarken artık rahata erdim. Kadıköy'de oturuyoruz. Evimiz orada. Dayımlar da Kadıköy'deler. Benim Taşkışla'da da yatacak yerim var. 189. Alay'ın 2. Bölük Komutanıyım. Bölüğümde dokuz takım subayı var. Oysa kadro üç takım subayıdır. Kimi bölüklerde bu üç subayın ancak birisi bulunur. Benim dokuz takım subayının ikisi havacı, birisi jandarma. Bunlar piyadecilik stajındalar. Geriye kalan altı yedek subay Ankara'daki kodamanların yakınları. Baktım ki bize ayak bağı oluyorlar, onları evlerine gönderdim. "10-15 günde bir uğrayın yeter" dedim. Derken süre kendiliğinden uzadı. Bu subayların bölüğe uğramaları ay başına, aylıkların dağıtıldığı günlere denk düşmeye başladı.

Havacı teğmenler Ekrem, Kadri bir de ben bekârız. Çoğu kez kışlada kalıyoruz. Paramız yettiği oranda Beyoğlu'nun tadını çıkarma-

ya çalışıyoruz. Ay sonlarına doğru param bittiğinden eve gidişlerim sıklaşıyor. O dönemin eğlenceleri sınırlı. Ablamla çoğu kez Süreyya Sineması'na gidiyoruz.

O sıralarda Hitler Avusturya'yı yutmuş, Çekoslovakya'ya baskı yapmaya başlamış, Südetler Almanya'ya geçmişti. Balkan Paktı yöneticileri de artık eskisi gibi sık sık Ankara'ya koşamıyorlar ya da koşmaktan vazgeçmiş görünüyorlardı.

Söylentiler dolaşıyordu ortalıkta:

"Bulgarlar Ege'ye çıkış istiyorlar, Yunanlar buna yanaşmıyorlar."

Balkan Antantı yöneticilerinin gidişgelişleri seyrettiği için bizim tören bölüğünün görevleri de tavsamıştı.

IX. BÖLÜM

ATATÜRK'ÜN ÖLÜMÜ

Atatürk'ün hastalığı önce kulaktan kulağa yayılmıştı: Artık herkes onun hastalığının ağırlaştığını biliyordu. Atatürk Savarona'dan Dolmabahçe Sarayı'na alındı. Dolmabahçe'ye bir koruma bölüğü gereклиymiş. Tümen Komutanı Osman Tufan Paşa bu görev için benim bölüğümü seçmişti. O arada ben Harp Akademisi sınavlarına da girmiştım. Zaten sürekli bu işin peşindeydim. Bundan önce iki kez sınava girmiş; birincisinde Fransızcadan, ikincisinde "tahkimat"tan dönmüştüm. Bir dersten takıldın mı bütün sınav yanıyor. Oysa tabiyeden (taktik) 95 numara almıştım.

Üçüncü kez girişimde sınavı kazandım. Haberi tam benim bölüğümün Dolmabahçe'de Atatürk'ün korumasına verildiği günlerde aldım. Mayıs ayının ortasındaydık. Davutpaşa Kışlası'ndaki 1. Topçu Alayı'nın dördüncü bataryasında sınava başladım. Topçuluk piyadecilik gibi yorucu değil. Bizim dördüncü bataryanın komutanı üsteğmen, bense yüzbaşım. İkinci bataryada benim gibi Akademi sınavlarını kazanarak staja çıkmış üsteğmen Şefik Erensü¹ var. Onunla iyi anlaştık.

1 Akademi sınıf birincimiz olan Şefik Erensü 1960 İhtilali'nde İstanbul Belediye Başkanlığına atandı. 12 Mart döneminde Ortadoğu Teknik Üniversitesi Rektörü oldu. Şimdi de (12 Eylül'de) YÖK üyesidir.

Her sabah Kadıköy'den yola çıkıyorum. Karaköy'e geçiyorum. Tramvayla Topkapı'ya ulaşıyorum. Oraya atlar geliyor. Atlara binip Davutpaşa'ya varıyoruz.

Benim bölük komutanı üsteğmen olduğundan ona tekmil veriliyor. Ben açıkta duruyorum. Eğitim başlayınca katılıyorum. Batarya komutanı anlatmaya başlıyor; yavaş yavaş topçuluğun içine girmeye başlıyorum. Şefik Erensü'nün bulunduğu ikinci bataryanın komutanı benim Muğla'dan arkadaşım yüzbaşı... Ona "Tarık Mitroviçe" derdik. Bizim bataryanın üsteğmeni de Şefik'in sınıf arkadaşymış.

Şefik dedi ki:

"Bu işi nasıl çözümleriz?"

"Dur bakayım ben bunu alay komutanının emir subayına söyleyeyim."

Alay komutanı anlayışlı adamdı:

"Doğru" demiş, "Üsteğmen üsteğmenle çalışsın, yüzbaşı da yüzbaşıyla..."

İdari olarak değişim yapıldı; Bakanlığın bizi kurs için atadığı bataryalar değişti. O zaman bataryalar koşuluydu. Denetimler de başladı. Kolordu Komutanımız Korgeneral Zeki Erokay'dı. Kurmayları, önüne denetim programını getirdikleri zaman Korgeneral Erokay bakıyor, hangi bataryayı ne zaman denetleyeceğini görüyor. Ne var ki kâğıt üzerinde ben dördüncü bataryada görünüyorum. Tabii General denetlemede bizlere sorular yöneltecek.

Ancak denetim başladığında ilginç bir olay gelişti. Korgeneral Zeki Erokay Dördüncü Batarya Komutanı Tarık'ın yanındaki kurmay stajyerini Şefik Erensü olarak görünce şaşırdı. Çünkü belleğindeki ad Madanoğlu.

Denetim yerinde bütün subaylar toplanmış durumda. Harp Akademisi stajyeri olarak Şefik Erensü soruları güzel güzel yanıtlıyor, işler yürüyor ama Korgeneral Erokay kafasındaki soruyu yanıtlamak istemesine çevresine bakındı.

"Yüzbaşı Cemal nerede?"

Soyadımı unutmuş olacak ki böyle sordu; yalnız küçük adımlı söyleyince aramızda bir yakınlık varmış duygusu çevrede oluştu. Bir adım ileri çıktım:

"Buradayım."

Paşa bana baktı...

"Hımmm" dedi, "peki".

Sonra yine denetimle uğraşmaya başladı. O sırada gözüm bizim Alay Komutanı'na gitti. Alay Komutanı emir subayına bir şeyler fi-

sıldıyordu. Emir subayı kulağını komutana vermiş, gözlerini bana dikmişti. Sonra yavaş yavaş arkadan dolanıp bana sokuldu:

"Yüzbaşım, Kolordu Komutanını nereden tanıyorsun?"

Ben gayet ciddi;

"Halamın oğlu olur" dedim.

Şaka yapmıştım; emir subayı gidip Alay Komutanı'na söylemiş:

"Korgeneral Erokay, Madanoğlu'nun halasının oğluymuş."

O dönemde üniversite öğrencileri yaz aylarında kampa çıkarılır, askeri eğitimden geçirilirdi. Korgeneralin halasının oğlu olunca beni üniversitelilerin başına verdiler. Sıcak yaz günlerinin tadını Florya'da bu gençlerle birlikte çıkardım. Ara sıra Dolmabahçe'ye gidip eski bölüğüme de uğruyordum, hal hatır soruyordum.

Topçuluk stajını bitirmiştim. Bir sabah yine Dolmabahçe'ye eski bölüğüme uğradım. Ortalıkta bir durgunluk var. Bizimkiler üzgün. Havacı Teğmen Kadri'nin gözleri dolu dolu. Kadri yakışıklı, duyarlı bir çocuktur. Havacı Ekrem de öyleydi... Hemen anladım, Atatürk ölmüş. Olayın etkisi büyük oldu. Bu ortamda Akademi'ye başladım.

Atatürk'ün Ankara'ya törenle uğurlanması tüm İstanbul'u ayağa kaldırdı. Bir olayı unutamam. Törende Galata Köprüsü'nün üstüne ilkokul çocuklarını sağlıklı sollu dizmişlerdi. Atatürk'ü taşıyan top arabası köprüye girdi. Atatürk geçerken ilkokul öğrencileri ağlamaya başladı. Sanki bir sürü kuş cıvıldıyor. Bir sürü değil, sürülerle kuşu bir araya getirmişsin, bir tepeye konmuşlar, cıvıldıyorlar... Ağlama ile cıvıldamak arası bir dokunaklı ses yükseliyor çevreden...

Atatürk'ün ölümü bir şok yarattı. Bu sonucu beklemiyor değildik, ama donduk kaldık. Hepimiz devletin başına kimin geçeceğini düşünmeye başladık. Kulaklarımıza bizi karamsarlaştıran, kaygılarına düşüren söylentiler geliyordu. İnönü neden duruyordu? Neden ortaya çıkmıyordu? Bu gerilimli ortamı dağıtmak için olacak Genelkurmay'dan bir bildiri geldi. Bildiri dersler kesilerek hepimize okundu; şu anlamdaydı:

"Sonuç olumlu olacaktır. Kaygılanmaya gerek yoktur."

Mareşalin bildirisi hepimizi dinginleştirdi, çok geçmedi, İnönü, cumhurbaşkanı oldu.

Ülkenin durumu ne olursa olsun savaşta ya da barışta, kişilerin özel yaşamı da sürüyor, oluşuyor. Annem ile dayım evlenmemi istiyorlardı. Dayım erkânıharp miralay (kurmay albay) emeklisiydi. Daha önce sözünü etmiştim. Sonra İnhisarlar (Tekel) Umum Müdürü oldu. Çatalca, Edirne valiliklerinin ardından Urfa mebusluğuna seçildi.

Ben arada sırada ablamla sinemaya giderken dayımın ortanca kızı Ulviye de bizimle geliyordu. Derken sonraları Ulviye'yle kendi başımıza dolaşmaya başladık. Öteden beri birbirimizi tanıyorduk, aramızda bir kafa denkliği de vardı; ortak eğilimlerimiz geliyordu.

O günlerde ömür boyu sürecek bir hayat arkadaşlığının başında bulunduğumuzu için için anlıyor, seziyor, ama bunu dile getirmeden birlikte gezip tozuyorduk. Ulviye'yle yakınlaşmamızı izleyen ve bilen annem ile dayım aralarında karar vermişler:

"Bunları evlendirelim."

Evlendirme işlemlerini ağabeyim Nazmi Madanoğlu üstlendi. Nikâh günümüz de saptandı, bir cumartesiye rastlıyor.

Ağabeyim benim yaşamımda yönümü seçmemde büyük çapta etkili olmuştur. Ben Kartal'da daha ilkokuldayken ağabeyim genç bir teğmendi. Hem de çok yakışıklı bir teğmen... Birinci Dünya Savaşı'ndayız. Duyuyorum ki Ağabeyim Doğu Cephesi'nde Kâzım Karabekir Paşa'nın birliklerinde görevliymiş, sonra Suriye Cephesi'ne geçmiş. Savaşın sonunda ağabeyim ile dayım Şam'dan döndüler. Ağabeyim her gün gıcır gıcır üniformasını giyiyor, gezmeye gidiyor. Ben çocuk ruhumla ağabeyimi seviyor, beğeniyorum.

Kurtuluş Savaşı başlayınca işler değişti. İstanbul'da dayım Anadolu'ya bağlı gizli örgütte çalışmaya başladı. Ağabeyime de Mustafa Kemal Paşa'nın emrine girmesini önerdi. Nazmi Madanoğlu Anadolu'ya geçti. İyi yetişmiş bir topçu subayıydı. Savaşlara katıldı. Büyük Taarruz'da yaralandı. Sonra İstiklal Savaşı gazisi ve harp malulü olarak döndü. Üsküdar'da Tayyare Cemiyeti Reisi ve müntehib-i saniydi.²

Ağabeyim evlenme işlemlerimizi yürütüyordu. Bizim nikâh günümüz cumartesiydi, ama çarşamba günü bir emir aldık. Avrupa'dan bir askeri kurul gelmiş; Harp Akademisi'ne Davutpaşa dolaylarında bir tümen tatbikatı yaptırılacak. Bizim sınıf bu görevi üstlendi. Tabiye öğretmeni Albay Rahmi Egemen "Bu görevde tümen komutanlığını sen yürüteceksin!" dedi. Birden tümen komutanı oldum. Heyecanlıyım. Peki şimdi kalkıp "Komutanım ben cumartesi günü evleneceğim, bu görevi üstlenemem" diyebilir miyim?

Gerilim içindeydim. Cuma akşamı tümen tatbikatı bitti. Yabancı askeri kurul gösteriyi beğendi. Davutpaşa Kışlası'na döndük. Atıma atlayıp Topkapı surlarına ulaştım. Oradan tramvaya bindim, Karaköy'den Kadıköy vapuruyla eve vardım. Baktım ki ağabeyim Nazmi Madanoğlu öfkeli. Niçin? Çünkü nikâh işlemlerinde Ulviye'nin bir

2 O zaman seçimler iki dereceliydi. Milletvekillerini müntehibi sani denilen ikinci seçmenler seçerdi.

belgeyi imzalaması gerekiyormuş. Ağabeyim kızı Nimet'i dayımlara yollamış. Ulviye'nin annesi, Nimet'e "Dur Ulviye'yi çağırayım" demiş. Kimi zaman ufacık şeyler büyütülür. Ulviye üstüne bir şey alıp gelirken kapı rüzgârdan kapanınca Nimet dışarıda kalmış ve alınmış. Beklemeden dönmüş eve. Ağabeyimin öfkesi bana bulaştı. Ter içindeydim. Saat 23.30. Yıkandım, tıraş oldum. Sivil giysilerimi giydim. Sıcak bir yaz günü gece yarısına çeyrek kala Bahriye'ye dayımlara vardım. Kapıyı çaldım, içeri girdim. Dayım bir şezlonga uzanmış. Dedim ki:

"Ulviye'yle görüşmek istiyorum."

Seslendiler, Ulviye geldi. Yan odaya geçtik.

"Nedir bu durum Ulviye?"

"Vallahi bir yanlışlık olmuş işte..."

"Peki, ben dışarı çıkıyorum ve on dakika içinde seni bekliyorum."

Ulviye ne yaptı bilmiyorum. Beş-on dakika sonra giyinmiş olarak dışarı çıktı. Yukarıdan ablası Zinnur kâğıt içinde bize şeker attı.

"Bu da nikâh şekeriniz olsun."

Ulviye'yi bizim eve getirdim. Büyükler seslerini çıkarmadılar; gerilim geçirtilirdi. İşlemlerin kalan bölümünü cumartesi öğleden önce bitirip nikâhlандık. Dört beş kişiyle töreni yaptık, sonra daha önce planladığımız gibi vapurla köprüye geçtik, köprüden Paşabahçe vapuruna bindik. Akşam hava kararırken arabayla Polonezköy'e doğru balayına çıktık.

O günlerde Polonezköy'de yemek içmek, yatmak, her şey 300 kuruş. Polonezköy'e bir subay ilk kez gidiyormuş. Madam Emma'nın pansiyonundayız. Madam bana 15 kuruş indirim yaptı. İki hafta kalacağız, sonra İzmir'e gideceğiz, fuarı gezip döneceğiz, balayımızı da bitecek.

Polonezköy'de bir Rum aileyle çok dost olduk. Rum'un adı Yorgi Ermenidis. Akşamüstü atlarla ormanda gezinti yapıyoruz. Köyün tek bakkalı var. Dönerken bir de rakı alırsak Madam Emma'nın pansiyonunda akşam sofrasında rakı servisi de yapılıyor, masa mezelelerle donatılıyor. Sabah çay, kahve, süt, tereyağı, peynir, reçel... İstedğin kadar ye. Öğleyn yemek, akşam rakı masası. 15 gün çabucak geçti. Dönmek istiyoruz; ama Yorgi³ diyor ki:

3 Bu Yorgi'yle dostluğumuz yıllarca sürdü. Yorgi "Biz bu ülkenin çocuğuyuz" derdi. Onunla dünya ve toplum sorunlarını tartıştık. Kafası sağdaydı. Kapitalist düzene şartlanmıştı. 1967'de Yunanistan'da gerçekleşen askeri darbeyi çok övüyordu. "Türkiye'ye de böyle bir düzen gerekli" diyordu. 1974'te Atina Cuntası yıkılınca "Gördün mü Yorgi fiyaskoyu" dedim. Sonraları ayakları suya erdi Yorgi'nin... İnsanoğlu iyi ya da kötü, şartlanmışlığı içinde ömür tüketiyor. Ama açık fikirli olmak, iyi yürekli olmak bir noktada insanı gerçeğe yakınlaştırebiliyor.

"Yahu buradan gidilir mi? Ben kalacağım, siz de kalın..."

Dayanamadık, kaldık.

Balayından sonra yine Akademi yaşamına döndüm. Düzenli bir çalışma dönemi başladı benim için. Askerlik mesleğinde yeni bir sürecin koşulları içindeydim. Dağlarda savaşıma dönemi arkada kalmıştı. Şimdi bilgi ve bilim alanında askerlik sanatının inceliklerini öğrenmeye çalışıyordum. 1938 Kasım'ının başında Harp Akademisi'ne başlamıştım. Komutanımız Korgeneral Ali Fuat Erden'di. Bilgin bir komutandı. Karacılar, havacılar, denizciler hep ona bağlıydılar. Öğretmenler usta ve uzman kişilerdi. İkisi Alman'dı. Akademi düzeni tıkr tıkr işliyordu. Birinci sınıfta 40-50 kişi kadar varız. Yüzbaşı rütbesinde beş altı kişiyiz⁴, kıdem sırasına göre ben yüzbaşılardan ortasındayım. En ön sırada oturuyorum. Arka sıralarda üsteğmenler bulunuyor. Öğretmenlerle aram iyi. Yalnız topoğrafya hocası Kurmay Albay Reşit Gürgen'le başım dertte. Bu durumun bir nedeni var. Topoğrafya öğretmeni birinci sınıfta harp tarihi derslerine de giriyor. Birinci Dünya Savaşı'nda Romanya'da geçmiş bir harekât için ev ödevi verdi. Görevin krokisi de yapılacak. Tuna Nehri ölçeğe göre serçeparmak genişliğinde krokide yerini alıyor. Oklarla orduların devinimlerini, yönelişlerini krokide gösterdim. Bir demiryolu var. Tuna Nehri'nde bir köprüden geçiyor. Benim başım krokiyle, haritayla hoş değil; elim de yatkın değil, ama her şeyi kurşun ve renkli kalemlerle hazırladım, yalnız üstünden çini mürekkeple geçmek gerekiyor.

Dediğim gibi bu işleri yaparken, kimi zaman sigarayı kâğıt üzerinde unuturum, kimi zaman hokkayı deviririm. Dedim ki:

"Nasıl olsa krokinin kırmızıları, mavileri çizildi, yalnız çinilenmesi kaldı; onu da Ulviye'ye yaptırırım."

Ulviye'nin elinden resim işleri gelirdi. O gün pazar. Maça gideceğiz. Ben hazırlanıncaya kadar o da haritayı çiniledi. Bir göz attım; iyi olmuş. Katladım, çantaya koydum. Maça gittik. Pazartesi sabahı görevlerimizi hoca topladı. Aradan on gün geçti. Kurmay Albay Reşit Gürgen ödevlerimizi inceleyip getirmiş. Öğretmen kürsüye çıktı:

"Baylar" dedi, "Üzülerek söylüyorum, aranızda topoğrafya bilmeyen biri var".

Albay Gürgen ev ödevlerini çantasından tomarıyla çıkarıp kürsünün üstüne koyarken göz ucuyla beni süzüyor gibiydi. Ben ise bu sözleri hiç üstüme almadım, ama almalıymışım. Ders bitti. Albay

4 O dönemde yüzbaşılardan yukarısı kurmay olamazdı.

Gürgen gitti. Görevlerimizi aldık. Ben krokiye bakınca durumu anladım. Bir serçeparmak kalınlığında görünen Tuna Nehri'ni mavi boyamışım. Ulviye de demiryolunu çiniyle boyamış. Tuna'nın üzerinden demiryolunu geçirmesi gerekirken, sanırım maviye kıyarmış, demiryolu işareti nehrin bir kıyısında kesilip öteki kıyısından başlıyor; demiryolu bu durumda nehrin altından geçmiş oluyor. Bir dalgınlık da olabilir. Benim de dikkatsizliğim ya da aceleciliğim var; görmemişim. Bu yanlış Kurmay Albay Raşit Gürgen'i çok öfkelen-dirmişti. Öğretmenlerimiz en küçük ayrıntıya takılırlar ve bunu unut-mazlardı. Kara kara düşünmeye başladım. Sonra kendimi avutmaya çalıştım:

"Kurmay olmasam ne olur sanki..."

Bizim sınıfta Yüzbaşı Remzi Hasdal, düzyenimiz (sınıf kıdemli-miz) idi⁵. İyi niyetle kollarını sıvadı. Sözde işi düzeltecek; Albay Gür-gen'e gidip işin içyüzünü anlatmış. Sınıfta sevilen, başarılı bir öğ-renci olduğumu anımsatmış ama, bu kez hoca daha çok öfkelenmiş:

"Vay!" demiş, "Öteki dersleri çok iyi de benim dersim önemsiz ders mi ki krokiyi karısına yaptırıyor?"

Remzi Hasdal kaş yapayım derken göz çıkarmıştı. Albay Gür-gen büsbütün kızmıştı. Ama ben sonradan düşündüm:

"Eğer işleme koyacak olsaydı, ödevimi geri vermezdi; beni uyar-makla hoca bu işi kapadı" dedim.

Olgun bir adamdı Albay Gürgen, ama Akademi'de olağanüstü bir titizlik egemendi. En küçük bir yanlışlığa bile göz yumulmazdı. Bu dikkat hepimizin özel yaşamını da kapsıyordu. Açık söylemek gerekirse biçimsellik biraz ağır basıyordu. Bu yüzden Akademi'den dışlanan arkadaşlarımız da eksik değildi. Bir kez "refüze" edildin mi (Akademi'den dışlandın mı) yanıp gidiyordun. Birinci sınıfta başarılı biçimde dersleri yürütüyordum. Bu durum Komutanın da gözün-den kaçmamıştı. Girişken bir karakterim vardı. O yüzden yabancı askeri kurullar geldiğinde beni öne çıkarırlardı. Tatbikat yapılırken de önemli görevleri bana yüklerlerdi.

Buna karşın en küçük bir gerekçeyle "refüze" edilmek korkusu benim de yüreğime sinmişti. Bir gün Kadıköy'deki Sultani'de bir-likte okuduğumuz sivil arkadaşlarla bir eğlence yerine gitmiştik. Konuşuyoruz. Birdenbire karşıda bir masada oturan Zırlı Birlikler Tabiye Öğretmeni Albay Hüsnü Göktuğ'u gördüm. Yüreğim hopladı. Neşem kaçtı, suskunlaştım. Arkadaşlar soruyor:

5 Şimdi İstanbul'daki Hasdal Garnizonu Remzi Hasdal'ın anısını sürdürür.

"Yahu, ne oldu sana?"

Yanıt veremiyorum. Sonunda Albay Hüsni Göktağ'la (sonradan general oldu) göz göze geldik. Albay bulunduğu locadan bana kadehini kaldırdı; ben de kadehimi içimden bir "oooh" çekerek kaldırdım. Neşem yerine geldi. Bu durumda "yaptığımı onaylıyor" diye düşündüm. Böyle talihsiz rastlantılarla kurmaylığımızın yanması olasılığı bizleri tedirgin ediyordu.

Bir arkadaşımız vardı: Nedim Dikmen... Çok yetenekliydi; ama "refüze" edildi. Büyük bir bunalıma girdi. Kendisini teselli etmek istedim. Diyordu ki:

"Ben şimdi aileme, çevreme ne diyeceğim?"

Kendisi için bu olguyu onur sorunu yapmıştı. Ancak yaşam sürer gider. Nedim iyi bir askerdi. Sonra general de oldu.

Akademide "Devrim Tarihi" derslerini de okuyorduk.⁶ Bu dersler doyurucu değildi. Öğretmen olarak kim gelirse gelsin, devrimin anlamını, özünü, ilkelerini anlatacak yerde bir dizi öyküyü dile getirirdi. Kahramanlık ve özveri öyküleri bizleri coştururdu, ama dersin amacı bu değildi. Sonradan anladığıma göre Atatürk'ün devrimlerini benimsemiş, özümsemiş ya da iyice algılamış çok az kişi vardı. Mustafa Kemal bir avuç insanla büyük işler başarmıştır. Çeşitli kanıtlarla, bu gerçek sonradan ortaya çıkmıştır. Atatürk demişti ki:

"Ben yapacağım çoğu şeyi bir milli sır gibi yıllarca vicdanımda sakladım."

Eski valilerden Fazlı Güleç'ten duyduğum bu tarihsel olguyu burada sırası gelmişken anlatmak istiyorum. İşgal altındaki İstanbul'da birçok siyasi fırka (parti) ve cemiyet (dernek) kurulmuştu. Kürt Teali Cemiyeti'nden İngiliz Muhipleri'ne ve Ahrar Fırkası'na değin çeşit çeşit kuruluş söz konusuydu. Ülkenin kurtuluşunu kimileri bir büyük devletin güdümüne sığınmakta görüyor, kimileri İslamcılık, Amerikancılık, İngilizcilik yolunda... Ulusal duyguları gelişmiş ve pekişmiş olanlar bile şaşkın görünüyorlar. Herkes bir çıkış yolu arıyor, ama fikirlerde ortaklık yok. İşte bu karışık ve karmaşık ortamda "Gözcü Esat" dedikleri Esat Paşa (Hasan Esat Işık'ın babası) da kurtuluş yolu arayanlar arasında ağırlığı olan bir kişidir. Bir gün Esat Paşa belli başlı kuruluş, dernek ya da partilerin liderlerini Erenköy'deki köşküne çağırıyor. Toplanıyorlar bir akşamüstü...

Esat Paşa:

"Arkadaşlar" diyor, "Bir akşam yemeği yiyeceğiz, hepiniz çağırma evet deyip geldiniz, beni onurlandırdınız. Şimdi birkaç dakika-

6 Bu dersler üniversitede ilgili fakültelerde izlenirdi.

nızı alacağım. Eskiler 'cümlelerin maksudu bir, amma rivayet muhtelif' demişler. Hepimizin amacı bir olduğuna ve hepimiz ülkemizin kurtuluşunu istediğimize göre ayrı yollarda yürümekten vazgeçip bir noktada birleşmemiz gerek. Önce şu soruyu hepimize yöneltiyorum: Bu yurdun kurtarılması için yapılacak çalışmalar ya da direniş eylemi İstanbul'da mı olmalı, Anadolu'da mı? Siz bu sorunun yanıtını ararken ben de sofraya düzeni için gerekli emirleri içeri verip geleyim."

Esat Paşa köşke girmiş; çağrılılar aralarında tartışmaya başlamışlar. Sonunda şu kaniya varmışlar: İstanbul'da İngiliz işgali altında büyük bir direniş yaratmaya olanak yok. Direnişin yeri ve kaynağı Anadolu olmalı.

Esat Paşa dönmüş ve sormuş:

"Sonuç?"

"Anadolu'da..." demişler..

Esat Paşa:

"İyi" demiş, "Böylece 'nerede?' sorusunun karşılığı bulundu. Şimdi ikinci soruyu soruyorum. 'Nerede?' sorusundan sonra 'kim?' sorusu gündeme giriyor. Bu direnişi kim yaratabilir, önder kim olabilir?"

Çağrılılar arasında yeni bir tartışma başlamış. Sonunda Rauf Bey (Ünlü Bahriye Nazırı ve Birinci Dünya Savaşı'nda "Hamidiye Kahramanı" diye anılan Rauf Orbay) üzerinde birleşmişler.

Tam o sırada bahçe kapısının çingırağı çalmış. İçeriye Albay Refet Bey (İstanbul'a 6 Ekim 1923'te giren Türk ordusunun başındaki Refet Paşa, General Refet Bele) girmiş:

"Özür dilerim" demiş, "Geciktim, çünkü izlendiğim sanısına kapıldım, bu kuşku yüzünden yol değiştirmek zorunda kaldım."

İstanbul işgal altında olduğundan bu gibi olaylar doğal sayılıyor. Refet Bey'e hoş geldin deyip buyur etmişler.

O sormuş:

"Bir karara varıldı mı?"

"Evet..."

"Nerede?"

"Anadolu'da."

"Güzel... Kim?"

"Rauf Bey..."

Refet Bey biraz duraksıyor, soruyorlar:

"Sen ne düşünüyorsun?"

"Ben geciktim, tartışma ve konuşmalarınızda bulunamadım. Bulunsaydım Rauf Bey'den bir başkasını önerecektim."

"Kimi önerecektin?"

"Mustafa Kemal Paşa'yı..."

Bir sessizlik ortalığı sarıyor.

Bunun üzerine Refet Bey, Mustafa Kemal Paşa ile Rauf Bey arasında bir karşılaştırma yapıyor ve yineliyor:

"Bizi bu çıkmazdan çıkarsa çıkarsa Mustafa Kemal çıkarabilir; bizi ancak o kurtarabilir, ama o bizi kurtardıktan sonra biz onun elinden nasıl kurtuluruz bilemem."

Çoğu arkadaşının ya da yandaşının sonradan Atatürk'le birlikte yürüyemediğini, geride kaldığını biliyoruz. Refet Paşa'yla ilişkileri de hep sisli bir dayanışma ya da karşılıklı politika üzerinedir. Savaşın devrimler bir bir gündeme girdikçe Atatürk çoğu arkadaşının direnişleriyle karşılaşmıştır. Rauf Orbay'ın saltanatın yıkılması ve Cumhuriyetin kurulmasına karşı tutumunu biliyoruz. Buna karşın Atatürk duraksamasız yürümüştür. 1920'lerde cumhuriyet, hukuk, laiklik, öğretim birliği ve harf devrimlerini yürürlüğü koyduktan sonra 930'larda devrim ilkelerini düzenleyip önce partisinin programına, sonra Anayasa'ya geçirmiş, dil devrimini ve ulusal tarih tezini de yürürlüğe koymuştur. Buna karşın o sıralar üniversitede okunan devrim tarihi derslerinin cılız olduğu da bir gerçektir. Oysa bu dersin daha bilimsel ve aydınlatıcı olması gerekirdi. Ne yazık ki böyle bir durum yoktu. Atatürkçülük ideolojisi üzerinde yeterince durulmuyordu.

X. BÖLÜM

II. DÜNYA SAVAŞI

Akademnin birinci sınıfı bu hava içinde bitti. Merzifon'a muhabere stajına gittik. Dönüşte ikinci sınıfa başladık. Avrupa'da işler kızışmıştı. Daha önce de söylediğim gibi iki Alman öğretmenimiz vardı. General Ponşikfüs ile Albay Braun, (birisi Harp Tarihi öğretmeni, öteki Zırhlı Birlikler Tabiyesi öğretmeni) ülkelerine çağrıldılar. Giderlerken bizlerle teker teker kucaklaştılar. Üzüntüleri yüzlerinden okunuyordu; duygularını saklamıyorlardı. Harp Tarihi dersine General Ponşikfüs'ün yerine ayrıca bir öğretmen verilmedi. Generalin çevirmenliğini yapan, Birinci Dünya Savaşı emeklisi Kurmay Yarbay Rıfat Sözüer görevi vekâleten sürdürüyordu. Bir gün Sözüer kürsüde ders verirken kapı açıldı. Akademi Komutanı Korgeneral Ali Fuat Erden sınıfa girdi. Bir sandalyeye oturup dinlemeye başladı. 1917 yılına ilişkin bir savaş durumunun üzerinde çalışıyorduk. O tarihte Almanlar ordularını yeniden düzenlemişler, birliklerini dörtlü kuruluştan üçlü kuruluşa indirip artan birliklerle 21 tümen kurmuşlar. Eskiden Almanlarda bir tümen dört alaydı, alay dört tabur, tabur dört bölük... Yani dörtlü sistemden üçlü sisteme 1917 yılında geçiliyor. Yarbay Sözüer, o sıradaki harp durumunu ortaya koyarak:

"Şimdi biraz düşünün" dedi, "Alman Başkomutanı bu 21 tümeni nerede kullansın? Bir ay sonra soracağım."

Bunun üzerine General Ali Fuat Erden ayağa kalktı:

"Hayır sormayın" dedi, "Bu sorunuz komutanlık görevi olsun. Süre on gün."

Komutanlık görevi çok önemliydi. Ali Fuat Erden yılda birkaç kez böyle görev verir, yanıtları da kendisi değerlendirdi. Ders bitti. Biz toplandık; konuşmaya, tartışmaya başladık. O sırada odacı geldi:

"Harp Tarihi öğretmenini, Yüzbaşı Hasdal'ı çağırıyor" dedi.

Hasdal gitti, hocayla görüşmüş, geldi. Üsteğmen Turgut Yurdabak'a:

"Sen kapıyı tut, kimse sınıftaki konuşmaları dinlemesin" dedi.

Yurdabak kapıyı tuttu. Bizim Yarbay Sözüer sorunun çözümünü Hasdal'a anlatmış. 21 tümenin Rus cephesinde kullanılması gerekiyormuş, yani doğu cephesinde...

Herkes bir ooh çekti... Öğretmenimiz Yarbay Rıfat Sözüer (sınıfı başarılı göstermek için olmalı) alışılmamış bir tutumla sorunun yanıtını önceden açıklamıştı. Ancak benim kafam bu işe yatmamıştı. Kendi kendime düşünüyorum:

"Yahu" diyorum, "21 tümen koskoca Rus cephesinde ne yapar ki? Bu tümenleri Rus bozkırına sürmek kaynar bir kazana bir bardak soğuk su dökmek gibidir. Ben bu tümenleri Batı cephesinde İngiliz, Fransız ordularının iç kanatlarına doğru kullanırım."

İç kanatlar¹ en zayıf yerlerdir. Eğer 21 tümeni iyi kullanırsam İngilizleri bir yana, Fransızları bir yana ayırıyorum. Zaten arkaları deniz olduğundan tek tek operasyonlarla işlerini bitirmeye çalışırım.

Ben kafamın dikine doğru sorunu böylece çözümledim. Sağlam gerekçe gösterdikten sonra komutan ne diyebilirdi ki? Aradan birkaç gün geçti. Bütün sınıf, öğretmenin gösterdiği çözümü yeğlemişti. Arada bir ben yanıt veriyorum. Arkadaşlar beni uyarıyorlar. En başta Remzi Hasdal:

"Madanoğlu, başını yiyeceksin..."

İnatçılığım tuttu:

"Siz karışmayın!.."

Beni seven arkadaşlar, benim adıma yanıt kâğıdı hazırlamışlar:

"Öğretmen çözümü verdikten sonra sana ne oluyor? Biz böyle bir delilik etmeni istemiyoruz."

"Beni rahat bırakın..."

1 İç kanat Fransızların ve İngilizlerin ortak cephesinde her iki ordunun bitiştiği kesimlere doğru yayılan kanatlardır.

Baskı yapıyor arkadaşlar, benim adıma hazırladıkları görev kâğıdını kürsüye koyuyorlar; ayağa kalkıp bağıryorum, çağırıyorum. En sonunda dedim ki:

"Bana bakın, bu kâğıdı verirsiniz öğretmene durumu anlatırım, 'benim yanıtlam değıldir' derim."

Arkadaşlar artık üstelemediler:

"Aman! Ne halin varsa gör..."

Yanıt kâğıtlarını verdik. Bu kez içime bir korku düştü. Çocuklar da takılıyorlar:

"Hangi alaya gideceksin bakalım?"

Günü gelince Harp Tarihi öğretmeni Yarbay Sözüer koltuğunda komutanlık sınavının yanıtları ve sonuçlarıyla kürsüye çıktı. Sınıfta çıt yok. Benim yüreğim atıyor. Geçen yıl topoğrafya dersinde bir terslik olmuştu. Şimdi bir terslik daha olursa Anadolu'daki alaylardan alay beğenmeliyim. Akademiden refüze edilenlerin atamaları hemen çıkardı. Bu Akademi öyle bir Akademiydi ki yeteneksiz görünenler ya da öyle sanılanlar yıl sonunu beklemeden de verildikleri birlikleri boylarlardı.

Yaşlı kurmay Sözüer söze başlamadan önce bana baktı:

"Yüzbaşı Madanoğlu Almanca bilir misin?"

"Bilmiyorum efendim."

Sözüer başını salladı, söze başladı:

"Arkadaşlar, komutan görevlerinizi bir bir okumuş. Madanoğlu'nun dışında hepiniz doğru çözümü bulmuşsunuz. Doğru çözüm doğu cephesine taarruzdur."

İçimden "eyvah" dedim, "yandık". Sözüer sözünü sürdürdü:

"Gösterdiğiniz gerekçelere göre 75 ile 85 arasında not almış bulunuyorsunuz. Madanoğlu'nun çözümü başka türlü, ama komutan ona 90 vermiş. Birinci Dünya Savaşı'nda Alman ordusunda çok yetenekli bir general vardı. Kayzer Wilhelm bu generali sevmezdi. Korgenerallikten yukarı yükseltmediği bu general, orgeneral ve mareşaller için açılan kursları yönetirdi. İşte bu korgeneral bir Almanca yapıtında bu 21 tümenin doğu cephesinde değil batıda Flander cephesinde kullanılmasının daha doğru olduğunu savunmuştur.² Demin Madanoğlu'na 'Almanca bilir misin?' diye sorduğumda bu yapıtı okumuş olabileceğini düşündüm."

Geniş bir soluk aldım. Dersten sonra bir ortalıkta dolaşıyorum ki görenler çatlardı, arkadaşlara epey kurum sattım.

2 Birinci Dünya Savaşı'nda Alman orduları, batıda Flander cephesinde İngilizler ve Fransızlarla, doğuda Ruslarla aynı zamanda çarpışıyordu.

Ben Akademi sınavını kazandığım sıralarda Avrupa, İkinci Dünya Savaşı'na doğru sürükleniyordu. Ortalık karıştıkça karışıyordu. Hitler, Avusturya ve Südetler'den sonra Münih Anlaşması'nı da çiğneyip Çekoslovakya'ya girmişti. Mussolini Arnavutluk'a saldırdı. Arkasından Almanya'yla ittifak kurdu. Hemen ardından Sovyetler'in İngilizler ile Fransızları atlatıp Almanlarla anlaşmış olduklarını öğrendik. Stalin, Hitler'e karşı zaman ve alan kazanmak için böyle yapmış imiş.

Hiç unutmam, biz birinci sınıfta tank stajına başlarken Hitler Polonya'ya saldırdı (1 Eylül 1939). İki gün geçti. İngilizler ile Fransızlar, daha sonra Kanadalılar Almanlara karşı savaş açtı. Çok geçmedi, Stalin de davranıp Polonya'nın üstüne yürüdü. Ankara'da çoktan unutulmuş olan Türkiye ile Sovyetler arasındaki zor zamanlar dostluğu anımsanmış olmalıydı ki Dışişleri Bakanımız Şükrü Saracoğlu Moskova'ya koştu. Orada 20 gün kaldı. Dönüşünden iki gün sonra 19 Ekim 1939'da İngilizler ve Fransızlarla Ankara Antlaşması dediğimiz ittifakı yaptığımıza bakılırsa, Moskova'da aradığını bulamamıştı. Stalin Baltık devletlerinin üstüne yürüdü. Nisan 1940'ı bulduğumuzda Almanlar Danimarka'yı alıp Norveç'e saldırdılar. Arkasından Benelüks devletlerine (Belçika, Hollanda, Lüksemburg) yöneldiler. Fransa'ya dalmaları uzun sürmedi. Nereye vursalar delip geçiyorlardı. Haziran başında Fransız ordusu bozuldu. İngilizler Dunkerque'te başarılı bir boşaltma yaptılar. Fransa yıkılırken İtalya savaşa girdi. Haziran 1940'ın sonuna geliyoruz. Almanlarla ticaret anlaşması yaptık. Sovyetler durmuyorlar. Bukovina'ya, Besarabya'ya girdiler. Eylül ayına doğru Alman, İtalyan, Japon ittifakı, Ekim ortalarında Alman ordularının Roma'ya girmesi, Ekim'in sonlarına doğru da İtalya'nın Yunanistan'a saldırısı gözlemlendi.

Üçüncü sınıfa, İkinci Dünya Savaşı'nın iyice kızıştığı bir aşamada başladık. Akademi Komutanı Ali Fuat Erden, Hitler nazizminin kaçarak Türkiye'de sığınak bulan yabancı profesörlerden yararlanma yollarını buldu. Onlara uzman oldukları dallarda konferanslar verdiriyordu. Bu bilgin kişilerin konferanslarından çok yararlandık.

Kendi aramızda tartışıyorduk; ama Almanya'dan kaçıp Atatürk Türkiye'si'nde korunak bulan profesörlerin sosyal, ekonomik ve siyasal bilimlerde uzman olanlarına sorular yöneltiyorduk. Bunlardan birisine iki nokta üzerinde ne düşündüğünü sormuştum:

- Savaşın süresi
- Savaş kimin kazanacağı

Profesör dedi ki:

"Almanya Birinci Dünya Savaşı'nda müstahkem bir kaleydi. Dört yıl dayandı. İkinci Dünya Savaşı'nda müstahkem kale olmaktan çıkıp müstahkem kıta oldu. Bir oran kurup savaşın süresini kestirebiliriz. En çok altı yıl içinde Almanya yenilecektir."

Bu sözler kafama saplanmıştı. Kuşkusuz Nazilerden kaçan profesörlerin ruhsal eğilimleri Almanya'nın (daha doğrusu Hitler'in ve faşizmin) yenilgisine yönelikti; ama söylediklerinde gerçek payının büyüklüğü sonradan ortaya çıktı. 941 Mart'ında Bulgaristan Üçlü Pakt'a girdi. Daha doğrusu zorla sokuldu. Ardından Alman ordusu Bulgaristan'a girdi... Ayın sonuna doğru Sovyetler Birliği'yle saldırı-mazlık deklarasyonu yayımlandı. Bir yanda da Ankara Antlaşması var. Stalin, önlem önlemdir diye düşünmüş olmalı. Yugoslavya da Üçlü Pakt'a katıldı. Alman orduları İtalyanlara karşı direnen Yunanistan'a saldırıya geçti.

İstanbul'un boşaltılması için yarım yamalak önlemler alındı. Savaşın yalazı çevremizi sarıyordu. Kimi aileler Anadolu'ya geçmeye başladılar. Bir arkadaşım evini toplayıp karısı ile çocuklarını sırtlayıp Anadolu'nun bir iline gitmişti. Yönetimin gösterdiği kolaylıklar kendisine pek kolaylık olarak görünmemiş olmalı ki bir süre sürünüp bir sürü masrafa girdikten sonra dönüp dolaşıp İstanbul'a geldi.

Nisan'ın ortalarında İngiliz birlikleri Basra'ya çıkarma yaptılar. Nisan sonuna doğru Almanlar Limni Adası'nı aldılar. 1941 Mayıs'ında Akademi öğretimi bitti. Genelkurmay'a staja gideceğiz, ama ben gidemiyorum. Çünkü binbaşılığım yaklaşmış, bölük komutanlığımın üstünden üç yıl geçmiş. Kıta hizmetine gitmem gerekli. Edremit'e 205. Dağ Alayı'nın 12. Makineli Tüfek Bölük Komutanlığı'na verildim. Arkadaşlar Başkent'e giderken ben de Edremit'in yolunu tuttum.

Ulviye'yle yola çıktık. Edremit'i bulduk. Orada atanmış olduğum 205. Dağ Alayı'nı bulamadık. Derken kaldığımız otelin lokantasına bir albay ile iki asteğmen geldi. Üçü de tıraşsızdı ve yorgun görünüyordu. Hemen yemek istediler. Yanlarına gidip durumu anlattım. Hem güldüler hem sevindiler. Albay bir yandan yedi, bir yandan konuştu. Edremit'teki tümen Çanakkale'ye kalkmış. Albay dedi ki:

"Biz Antalya'nın Elmalı'sında dağ tugayıydık, buraya gönderildik. Daha yeni geldik, burada tümen olacağız. Ben Tümen Komutan Vekili Kurmay Albay Fazıl Aykut. Bu, (eliyle gösteriyor) Tugay Emir

Subayı Rıza Atilla.³ Bu da Tugay Mülhakı Suphi Erte. Sen alayı unut. Bundan böyle kurmay başkanımızsın. Masadaki kız, eşin değil mi?"

Başımı salladım.

"İşimiz çok. Yemeğinizi çabuk yiyin de karargâha gidelim. İsterse eşin de gelsin, haydi yallah..."

Karargâha giderken Komutan beni biraz yokladı:

"Alman paraşütçü birliklerinin Girit adasına indiklerini biliyor musun?"

"Biliyorum komutanım."

"Bunlar bütün Ege adalarını alırlar."

"Alırlar komutanım."

Ben böyle yanıtlar verdikçe komutan içinden "ulan çattık bir evet efendimciye" diye düşünüyordu sanırım. Beni konuşturmak istiyordu:

"Ya sıra bize gelirse?"

"Sanmam komutanım" dedim.

Durup yüzüme baktı. Sözümlü sürdürdüm:

"Almanların bu bölgede çıkarma yapacak çapta kuvvetleri yok, çıkarma araçları da... Olsa bile Bulgaristan üzerinden İstanbul yönüne sarmak varken ne diye denizden çıkarma yapsınlar? Ama Ankara'daki kurmaylar her olasılığı düşünmek zorundalar. İtalyanların her yerde kelleri göründü. Artık Antalya bölgesinde bir kaygımız kalmadı. Sonra bu kaydırmalar saldırganla az çok bir gözdağı verebilir. 'Üstüme gelme karışmam' gibilerden..."

Albay yine dönüp yüzüme baktı:

"Öyle ya" dedi, "Karadan yol varken denizden çıkarma yapmanın gereği ne desene..." deyip kesti.

Bu arada bana Edremit'ten bahçeli bir ev bulundu.

Biz yerleşmeye başladık.

Yeni birlikler kuruyoruz, birliklerimizi savaş durumuna geçiriyoruz. Kolay değil, tümen oluyoruz. Askerlik şubeleri çektiğimiz telgraflara aldırıyor; birliklerimize gönderecekleri erleri doğruca bize, tümene gönderiyor. Gerçekte bu erleri Bergama'ya, Ayvalık'a, Dikili'ye gönderseler iş daha düzenli yürüyecek. Oysa askerlik şubesi sözcüleri 80-100 erlik grupları, başlarına birer kıdemli er koyarak trenle Balıkesir'e, oradan da yaya olarak Edremit'e gönderiyor. Erler Balıkesir'den Edremit'e yaya nasıl gelebilir ki?..

Parası olan otobüse atlayıp Edremit yolunu tutuyor. Ne var ki Edremit'e doluşanların evrakı şubece görevlendirilen erin koltuğu-

3 Rıza Atilla daha sonra Anadolu Ajansı Merkez Haber Müdürü oldu.

nun altında... Öte yandan şubeden gelen erler Edremit'e yığılıyorlar; bağlara bahçelere giriyorlar, sokaklarda yatıyorlar. Komutana diyorum ki:

"Efendim bunlar bizim tümenin askerleri, alalım kazana, arkadan kâğıtları gelir. Bağlar, bahçeler, sokaklar, parklar erlerle dolu."

Tümen Komutanı adına kurmay başkanı olarak bir emir yazıp altına imzayı bastım. Durum düzeldi. Erleri kazana aldık.

Almanlarla yaptığımız anlaşmanın üzerinden dört beş gün geçti geçmedi, Hitler Sovyetler'in üstüne yürüdü. O günlerden birinde Komutanın yanına girmiştım; önüne sürdüğüm bir dosyayı eliyle masanın yanına çekip sordu:

"Bize saldırırlar mı?"

"Komutanım" dedim, "Biliyorsunuz Almanlar kara Avrupa'sına egemen durumdalar, ama İngiliz adasını düşüremediler. Sırtlarında İtalyan kamburu varken bu kadar açılıp saçılmak niye? Ruslar sıkışınca çekilirler, yerlerini kış doldurur. Artık Hitler'den bir çekince-miz kalmadı sanırım."

Komutan:

"Yine de belli olmaz" diyordu.

Temmuz ortasına doğru Sovyetler Birliği ile İngiltere anlaşıp ittifak kurdular.

Edremit'teki yaşam böyle geçiyor. Bahçeli bir ev bulup yerleştik. Ağustos sonuna doğru Zafer Bayramı çalışmalarına başladık. Bandomuz yok. Koca alanı dolduran birliklerin İstiklal Marşı'nı doğru dürüst söylemeleri olanaksız. Bu işi bir başka yöntemle çözümleyeceğimi sandım. Hoparlörlerle sesi yükseltebilirsem Türk Ocağı'nda gramofonda çalınacak marşı alana yansıtıp durumu idare edecektim. Kafam iyi çalışıyor diye hem kendimle övünüyorum hem de alay ediyorum.

28 Ağustos geldi, 29 geçti; bizim komutanın generalliği gelmedi. Komutanın canı sıkılıyor. 30 Ağustos sabahı tören için alana toplandık. Düzeni kurmuşuz. İstiklal Marşı'yla tören başladı; ama aynı dakikada Edremit'teki bütün fabrikaların, işyerlerinin düdükleri de ötmeye başlamasın mı? Bunu hesap edememiştım, bozum olmuş-tum. Gerçi pek suçum yoktu. Çünkü biz askerler bir yanda tören düzenlerken, sivil yöneticiler de öte yandan kendilerine göre düzenler alıyorlar, saat 09.00'da fabrika düdüklерinin öttürölmesi için karar veriyorlar. Birbirimizden haberimiz yok. Böylece iki yanlı düzenleme ters düşüyor. Benim kurmaylığım boşa çıkıyor, parlak düşüncem fosluyor. Hele un fabrikasının düdüğü öyle keskindi ki bizim cılız

hoparlörleri bastırıverdi. Bu fiyaskodan sonra tören sürdü; ama zoraki bir havada bitirildi.

Ekim ayıydı; Tümene bir kurmay başkanı geldi: Yarbay Kâmi Gürkan. Artık alayıma gidebilirdim; ama Komutan da, Başkan da pek oralı görünmüyorlar. Ordu ya da Kolordu Komutanı geldiklerinde beni saklıyorlar; o gidince ortaya çıkarıyorlar. Biliyorlar ki Abdurrahman Nafiz Gürman beni Tümente bir görse mahveder; beni de onları da mahveder. Herkesi yerli yerinde isteyen titiz bir kumandandı Gürman Paşa. O ara Tümen Komutanı da değişti. Yeni gelen Kenan Paşa'ya durumu ve derdimi anlattım, dedim ki:

"Ordu Komutanı Bergama'ya gider de beni denetlemek isterse ne yaparım? Binbaşılığım da suya düşer, kurmaylığım da..."

Komutan:

"Doğru" dedi, "hiç buralarda durma".

Bergama'nın yolunu tuttuk. Güzel, sevimli bir kentçik Bergama. Bağlık bahçelik. Evimizin önünde alanımsı bir yer var. Ortada çok geniş ağızlı bir bostan kuyusu. Kuyunun çevresi tekerlemesine yarım metre yükseklikte bir duvarla çevrili. Deveciler develerini bu kuyuda suluyorlar. Develer su içerken Ulviye, ne söylesen dinlemez. Deveciler develeri teker teker suluyorlar; bunun için kuyudan kova kova su çekiyorlar. Devenin biri su içerken ötekiler kuyunun çevresinde dönerek sıralarını bekliyorlar. Bu devinim ilginç bir tablo oluşturuyor. Bizim evin üst katından bakınca aşağıda kalan bir evin bacasının üstünde bir leylek çifti var. Her sabah leylekleri de izliyoruz. Dişi leylek oradan buradan paçavralar, bezler bulmuş, yavruların altına sermiş. Her sabah temizlik yapar. Yavruları bir yana iter; paçavraları, bezleri teker teker silkeler, sonra yerine koyar; kilim gibi serdiği bezlerin üstünde yavrularını yeniden birleştirir. Develer ile leylekler komşularımız oldular, yaşantılarıyla bizi eğlendiriyorlar. Bergamalılar sokulgan kişiler. Anadolu'nun kimi yerinde halk yabancılara uzak durur. Bergama'da böyle bir şey yok, sıcaklık var.

Kasım'ın sonuna doğru Rus cephesinde Rostov da düştü. Almanlar dişlerini tırnaklarına takmış görünüyorlar. 1941 Aralık'ının ilk günlerinde Birleşik Amerika ile Japonya kapıştı. İşe İngilizler de karıştı. Başkan Roosevelt eninde sonunda Avrupa'da savaşa girer diye düşünüyoruz. Arkadaşlarla oturup kendi aramızda tartışıyoruz. Bir gün komutan Avni Uçak'la askeri gazinonun bahçesinde oturmuş bunları konuşurken, nasıl oldu bilmiyorum, ben kendimi iskemleyle birlikte yerde buldum. Albay Uçak gazinoya doğru hızla yöneldi.

Çok ince davranışlıydı. Ben "Acaba düştüğümü görmezlikten gelmek için mi uzaklaşıyor" diye düşünürken o beni çağırđı:

"Madanoğlu, gel bak!.."

Koştum. Ben durup dururken oturduğum sandalyeyle birlikte yuvarlanınca komutan deprem olduğundan kuşkulanmış. Kuşkusu da doğru çıktı; eliyle tavana asılı avizeyi gösteriyordu. Avize bir sağa bir sola doğru salıncak gibi gidip geliyordu.

Albay Uçak güldü:

"Deprem göstergesi" dedi.

XI. BÖLÜM

KURMAY OLUYORUM

Japonlar Singapur'a yükleniyor. Almanlar Moskova dolaylarında gerilemeye başladı. Sovyet orduları Mayıs ayında Harkov'da karşı saldırıya geçti.

Artık yaz gelmişti iyice...

Bergama, Eşme'ye yakındı.

Babamı görmek istedim.

Çocukluğumda Eşme'ye bir kez gittiğimi daha önce anlatmıştım. Sonra babamı İstanbul'da beş dakika kadar görmüştüm. Üçüncü kez görüşmemiz şöyle oldu:

Komutandan izin aldım. Ulviye'yle Eşme'ye gittik, Kıranköy'e vardık. Evin önüne geldiğimizde içeride kimse yok sandık. Ağabeyim ava, çoluk çocuk da bahçeye gitmiş.

Babam yalnızmış.

Sesimizi duyup çıktı.

Uzun boylu, kır sakallı, oldukça göbekli.

Sezgilerimizle hemen durumu kavradık. O benim oğlu, ben onun babam olduğunu anlayınca birbirimize sarıldık. Babam ayrıca gözlerimden öptü. Kalın, kabarık kaşları gözlerimi acıtıp yaşarttı.

Babamla uzun uzun konuştuk, söyleştik; ama köyde çok kalamadık. Oranın koşulları bize ters geliyordu. Uzunca bir süre kalmak niyetiyle gitmiştik, çabuk döndük.

Ben Bergama'da kıta hizmetini tamamlayınca Ankara'da Genelkurmay Başkanlığı Birinci Şube'de kurmaylık stajına başladım. Akademide birlikte okuduğumuz arkadaşlar öteki şubelere çoktan yerleşmişlerdi. Bizim şube müstahkem mevkilere bakıyordu. Şube Müdürü Kurmay Albay Rüştü Pekdemir'di. Benim ağır bir işim yoktu. Dosyaları okuyorum, gerekli işlemleri yürütüyorum. Arkadaşlarımla İkinci Dünya Savaşı'nın gelişmesini yakından izlemeye çalışıyoruz.

Rommel, Libya'daki başarısından ötürü mareşal oldu.

Almanlar doğu cephesinin güneyinde ilerliyordu. Ağustos sonunda Alman birlikleri Karadeniz'in doğu kıyılarına ulaştı. Mısır'da geriliyorlardı.

Bir gün Albay Pekdemir bana görev verdi. Yasak bölgelerin sınırlarını genişletmemiz gerekiyormuş. Amaç, kordiplomatiğe ilişkin yabancıların bizim durumlarımızı yakından izlemelerini engellemekmiş. Bence gereksiz bir önlemdi. Albay Pekdemir beni tanıyor, düşüncelerimi biliyordu. Beni uyarmak istedi:

"Bana bak" dedi, "Kel Asım'la konuşurken dikkat et!.."

Bizim Albay boş bulunmuştu. "Kel Asım" dediği Genelkurmay İkinci Başkanı Orgeneral Asım Gündüz'dü. Asım Gündüz Paşa, Ulusal Bağımsızlık Savaşı'nın ünlü komutanlarındandı. Herkes kendisinden çekinirdi. Kimileri biraz içtenlik, biraz yakınlık duygusuyla kendisini "Kel Asım" diye anmaktan hoşlanırdı. Albay bana dostça bir uyarıda bulunurken yarı şaka, yarı ciddi konuşmayı yeğlemişti; ama sonra toparlanmak gereğini duydu:

"Sen" dedi, "Asım Gündüz Paşa'yla konuşurken bir gevezelik edersen sonra yakayı kızartamazsın".

"Yakayı kızartmak" deyimi kurmay olmak anlamına geliyordu. Bir terslik olur da kurmaylığımız onanmazsa kırmızıları takamazdık, nefti yakayla kalırdık.

Albayın uyarısı o günlerdeki ortamı da yansıtıyordu. Kuşkusuz dosyalar üzerinde çalışırken komutanlarımızla konuşuyor, düşüncelerimizi de açıklıyorduk. Ben Akademi'deki süreç içinde Almanların savaşı yitireceklerine inanmışım. Hitler'den kaçan Alman profesörlerin söyledikleri kafama saplanmıştı. Açıkçası Alman yenilgisini beklediğimden Almanlardan yana her davranışı ya da mantığı ters buluyordum. Ama beri yanda ortada elle tutulur bir gerçek var: Hitler yıldırım savaşıyla ortalığı darmadağın ediyor, vurduğunu deviriyor, koca Fransa'yı alaşağı edip Avrupa anakarasına egemen oluyor. Bunlar da askerlik ruhunda yansımalarını buluyor. O sıralar

bizim Genelkurmay'da geçerli olan eğilim Almanların savaşı kazanacakları yönündeydi. Ruhsal eğilimler de çalışmalarda önemli etken oluyordu.¹

Kurmaylığım onaylandı. 1941 Ağustos'undan geçerli olmak üzere binbaşılığa yükseltildim. Yakayı kızarttım. Çatalca'daki tümenlerden birisine kurmay subay verilecekmiş. Arkadaşlara diyorum ki:

"Beni verseler ne iyi olur; ama vermezler ki..."

Yanıtlıyorlar:

"Belli olmaz."

Sonradan öğrendim; beni seven arkadaşlar İstanbul'u çok istediğimi bildiklerinden Kurmay Şubesi Müdürüne isteğimi duyurmuşlar. Bunun için konu ne zaman açılrsa "belli olmaz" derlermiş; yani arkadaşlarımın çabasıyla Çatalca'ya atandım.

Atandığım 24. Tümen'e Terkos köyünde katıldım. Komutanımız Rasim Sengir. Ağırbaşlı, ama kasıtsız ve olgun bir tümgeneral.

Köyün üst yanındaki Terkos Su Fabrikası'nın küçük bir bölümünde komutan kalıyor. Fabrikada bana da bir oda bulundu. Öteki subaylar köyde birer yer bulmuşlar. Çoluğunu çocuğunu getiren de var. Hafta sonu izinlerine Yassıviran köyünden kalkan bir asker treniyle çıkılıyor; ama bizim uyduruk bir otobüsümüz de var. Bozuk olmadığı zaman otobüsle Kemerburgaz üzerinden Eyüp'e iniveriyoruz. İyi de oluyor. Çünkü trenle yolculuk uzun sürüyor. İstanbul'da savaşın etkileri görülüyor.

Koca kentte bir hizmet erleri ordusu bulunuyor. Subaylara aydan aya birer erlik erzak veriliyor. Hizmet erleri bunları subaylarının evlerine tramvaylarda taşıyorlar. Asker, tramvaylara yağ tenekeleri, bulgur ya da pirinç torbalarıyla binmeye çabalayınca durum karışmış. Bakmışlar ki olmayacak, belediyeyle anlaşma yapılmış, "asker

1 Daha sonraki günlerde yaşadığımız gerilimin nedenlerini daha yakından izledim. Kendi durumumuza bakıyoruz: Araba kollarımız, öküz arabaları kollarımız var. Tümenin kolbaşı yola çıkıyor, ertesi günü akşam oluyor, kol sonu yola çıkamıyor. Çift hatlı araba kolu, tek hatlı araba kolu gibi düzenler düşünülmüş. Burhaniye'de Katar Komutanlığı vardı; develer kullanılırdı. Büyük bir sorun yaratıyordu eksiklerimiz. Deveci bulmak, develere baktırmak, yiyeceklerini sağlayıp dağıtmak hep ilkel yöntemlerle yapılıyordu. Birinci Dünya Savaşı'nın koşullarını yaşıyorduk. Alman dostluğu ya da düşmanlığı bu ortam içinde değerlendirilmelidir. Ne denli mantıklı konuşursan konuş, karşıdaki arkadaşın ya da komutanın "belli olmaz" deyip keserdi. Olası düşmanın Türkiye üstüne sarkmasını önlemek elimizde değildi; ama bu yolda kaygılar da büyüktü. İnönü ikide birde kurmay subayları toplar konuşurdu. "Sesimi duyuyor musunuz" diye söze başlar, özetle şunları söylerdi: "Üç dört ay düşmana dayanırsak bize çok yardım gelir. Birdenbire bozulursak yıkılırız." Bu bakımdan İkinci Dünya Savaşı'nın gerilimi subayların yaşamında önemli bir kaygı kaynağı olmuştur.

tramvayı" adıyla bir buçuk saatte bir geçen özel servis oluşturulmuş. Kimi zaman bilmeyenler bu asker arabasına binmeye çalışırlardı. O zaman vatman seslenirdi:

"Hanım, hanım; bu asker arabası, er arabası, erkek arabası..."

Ne var ki tramvay bekleye bekleye canından bezmiş yurttaş bu işe pek bozulurdu. Bizim Tümen Karargâhı köyün küçücük okuluna yerleşmişti; üst üste çalışıyorduk. Şube müdürlerinin çoğu yarbaydı, ben binbaşım. Onları yönlendirmek, kimi zaman da yanlışlarını düzeltmek benim görevim; ama bu işi yaparken kırıncı olmamak, çok özenli davranmak gereğini de duyuyorum. İçimden "İyi ki kurmay olmuşum" diyorum; bir yarbayın koltuğunda dosyası, binbaşının karşısına dikilmesi doğrusu yakışksız kaçıyor.²

Ben Tümen Kurmay Başkanı olduğum için şube müdürü yarbaylarla ilişkilerim yoğun. Çiçeği burnunda bir binbaşım. Şube müdürü, yazdığı bir yazıyı bana parafe ettirmeye geliyor, filanca yeri düzelttirmek zorunda kalırsan ne olacak? Benden yaşlı, kıdemli, omzunda iki yıldızlı adamı kırmadan bu işi kıvırmak için sıkılıyorum. Gerçekte "görev bakımından yaşın başın ne önemi var" denebilir, ama biz orduda aldığımız eğitim ve yetiştirme bakımından bu alanda duyarlıyız.

Terkos Su Fabrikası'nın (o zaman bu fabrika öyle anılıyordu) Müdürü Nail Pekiner, Ulusal Bağımsızlık Savaşı'nda pilotluk yapmış. Doktor, oldukça yaşlı, eski İttihatçılardan. Odamız yan yana olduğundan Doktorla dostluğumuz gelişti; arada sırada söyleşiyoruz. İlginç bir adamdı Doktor; renkli konuşur, anılarını tatlı tatlı anlatırdı. Bir gün yine söze başladı:

"Talat³, elime bavul verip beni Trablusgarp'a yollamıştı. Bavul, Kredi Foncier tahvilleriyle dolu. Ama bavulu benim elime verirken ne saydılar, ne sordular. Birbirimize güvenirdik.

Talat dedi ki: 'Ne lazımsa Mısır'da al, Trablusgarp'takilere götür. Sakın İtalyanların eline geçme!' O dönemde (1911) Trablusgarp'ta İtalyanlarla savaşıyoruz. Ben yüzbaşım. Kahire'ye vardığımda açtım indeksi, A harfinden başladım. Şu ilaçtan bu kadar sandık, bu ilaçtan şu kadar sandık... C harfine gelince baktım konyak var. Eh, 'bu da ilaç yerine geçebilir' diye birkaç kasa da konyak aldım. Bir kervan tutup ilaç sandıklarını yükledim. İtalyanların eline geçme-

2 Amerikan ordusunda bu işlerin kolayı çoktan bulunmuş: "İtibari rütbe" oluşturmuşlar; yaptığı göreve göre subaya rütbe veriyorlar. Bu rütbe geçici olsa da durumu koruyup kurtarıyor.

3 İttihat ve Terakki'nin ünlü Talat Paşa'sı.

yelim diye çöl yolundan develerle Trablus'ta bizimkilere ulaştım. Erkânıharp Binbaşısı Enver'i buldum. Kamış saplarından derme çatma bir dam yapıp üstüne de 'Eczahane-i Amire' diye yazdık. Görevimize başladık.

Günler geçiyor Enver -doktor anlatırken Enver Paşa demiyor, Enver diyordu- kendisine paşa dedirtirdi. Erkânıharp Kolağası Mustafa Kemal de oradaydı. Bir gece uzak bir yere göreve gitmiştim. Geç döndüm. Enver'in çavuşu geldi:

'Yüzbaşım seni Paşa çağırıyor' dedi.

Gittim baktım ki Enver pek öfkeli:

'Yüzbaşı, yüzbaşı, sen buraya doktorluğa mı geldin, meyhaneciliğe mi' diye bana çıkıştı.

Önce anlamadım; sonra iş anlaşıldı. Biz geceleri Kolağası (önyüzbaşı) Mustafa Kemal'le çadırlarımızın önündeki çardakta konuşuyoruz, Enver bunu içerlemiş. Çünkü Mustafa Kemal çevresini etkiliyor: 'İmparatorluk çöküyor. Memalik-i Mahrusa-i Şahane'deki⁴ uluslara sorumluluklar vererek kendimize kurtulma yolları yaratmalıyız...' gibi fikirler ortaya atıyor.

Ama Mustafa Kemal'in, bunları anlatıp da kurtuluş yolları ararken arada bir yudumladığı içkisini bizim kamıştan yapılmış Eczahane-i Amire'den sağlamakta olduğunu ben nereden bilebilirdim?"

Bizim İttihatçı Doktor Ali Fuat, sözün burasında "anlarsın ya" der gibi sağ gözünü de kırpardı. Gün görmüş, geçmiş hoş bir adamdı.

Bir gece odama epey geç döndüm. Baktım bizim Doktor kapısını aralık bırakmış. Anladım, beni bekliyor. İçeri girdim, karşısına oturdum:

"Buyur" dedim, "dinliyorum".

Doktor:

"Bizimkiler söylüyor..." diye anlatmaya başladı. Bizimkiler dediği eski İttihatçılardı. Konuşmaya devam etti:

"Şükrü Saracoğlu, Von Papen'le çok sıkı fıkıymış. Sen kurmay-sın, Enver'in başımıza ne işler açtığını bilirsin."

Saracoğlu Dışişleri Bakanı'yken gittiği Moskova'da gördüğü soğukluğu unutamamış olmalı ki Karpiç'te⁵ iki kadeh çekerken Almanların Ruslara saldırdıklarını öğrenince kalkıp zeybek oynamaya başlamış. Olay her yana yayılmıştı. Oysa İnönü, Birinci Dünya

4 Osmanlı İmparatorluğu böyle anılırdı. Memaliki Mahrusa "gözetilen, korunan ülkeler" anlamına gelir.

5 Ankara'nın ünlü restoranı.

Savaşı'ndan Almanları iyi tanırdı; Almanya'nın Berlin-Belgrad-Bağdat doğrultulu "Nach Osten" dedikleri görkemli düşlerini bilirdi. Bu savaş öncesinde Alman üniversitelerinde yapılan araştırmalarda en verimli ve uygun sömürge olarak Türkiye'nin seçildiğini duymamış olamazdı. Ankara Antlaşması, Moskova'nın güvenilmez tutumundan sonra yapılmıştı. Almanların Avrupa'yı dümdüz edeceklerini ve burnumuzun dibine (Bulgaristan'a, Yunanistan'a, Ege adalarına, Karadeniz'in doğu kıyılarına) geleceklerini nereden bilecektik? Kendimizi güçsüz buluyor, savaşa bulaşmamaya çalışıyor, esnek davranıyorduk. İngilizler bize yeterince yardım edemediklerinden seslerini çıkaramıyorlardı. Saracoğlu'nun von Papen'le ilişkisine bu açıdan bakmalıydı.

Durum bu kadar yalındı, ama, aması vardı: Bana öyle geliyordu ki biz bu savaşta eninde sonunda Almanların kazanacaklarına inanıyor, dahası kazanmalarını istiyor gibiydik. Bu yüzden de esnek politikanın ölçüsünü kaçıırıyorduk; alışveriş görüntüsünde krom satıyorduk Almanlara... Krom stratejik bir maddeydi. Bu yüzden krom yüklü kimi gemilerimizi batırdılar. Batıranın kim olduğu anlaşılamadı; ama batıran, müttefikimiz sayılan İngilizlerden başkası olamazdı. Almanların Boğazlardan olur olmaz geçişler yapmasına göz yumuyor, dostluk ve saldırmazlık anlaşmaları imzalıyor, sonra da kendimizi Müttefikler cephesinde sayıyorduk. Bizim koca Doktora bu düşündüklerimin hepsini anlatmadım.

"İsmet Paşa kimseye Enver Paşalık ettirmez" dedim.

Ama bunu söylerken Sovyetler'in, İngilizlerin Amerikalıların, uyguladığımız aşırı esnek politika yüzünden bize yapmadıkları uyarı, vermedikleri nota, çekmedikleri protesto kalmadığını, Saracoğlu ile Papen'in Kırım Tatarları üzerine kurdukları tasarımları nereden bilebilirdim?

Kemberburgaz'da kışlağa döndük. Kemberburgaz Belgrad Ormanları'nın güneyinde, ormana bitişik bir bucak merkezi. Yazın Terkos köyüne dek çıkıyoruz; kışın yıkıma uğramış mevzileri berkitiyoruz, savunma için gerekli yuvaları onarıp güçlendiriyoruz. Bizim tümen yaz döneminde bu konumu alıyor; kış döneminde Karaburun'da bir birliğimizi bırakarak Kemberburgaz'a çekiliyoruz. Kemberburgaz'da komutanın ve benim evlerimiz var. Benim ev Karadeniz'de batıp kıyıya vuran gemilerden sağlanmış kerestelerle yapılmış. Kıyıya neler vurmuyor ki, içki damacanalarından benzin bidonlarına dek... Su-baylar da köy evlerinde. Erler kerpiç izbelerde. Karargâh büyük bir tahta barakada. Yokluk içindeyiz. Kolorduya yazı yazmak için kâğıt

bile yok. Yazı makineleri bozuk. Yüklencilerden (müteahhitlerden) isteyeceğiz de onlar getirecekler... Komutanın daha önceki deneyimlerden ağzı yanmış olacak ki kantin açma yanlısı değil. Oysa bu gibi işler için bir kantin oluşturulursa ufak tefek kârlar bu gereksinimleri karşılar, bizi şuna buna yalvarmak durumundan kurtarır. Kâğıt yok diyoruz, Komutan:

"Kontratçılardan isteyin" diyor.

Komutan müteahhitlere "kontratçılar" diye ad takmış.

Komutanın kantin çekincesini bilmezden gelerek oldubittiye getirdim, bir kantin açtım. Bu kantinden kazandığımız paralarla istediklerimizi alabiliyorduk. Güzel bir de gazino yaptık. Komutan geldi, gazinoya baktı ki salon döşenmiş; hazır koltuklar, kanepeler, tabureler...

"Sen bunları nereden buldun?" diye sordu.

Ne diyeyim komutana? Varlık Vergisi⁶ satışlarından hepsini çok ucuza düşürdüğümüzü söyledim.

O kış Almanlar Stalingrad'da bozuldular. 1943 yılının ilk aylarında Leningrad savaşlarında başarı göstergesi Ruslara doğru döndü. İngilizler de Kuzey Afrika'da ilerliyorlardı. Yine o kış İngiltere Başbakanı Churchill Adana'ya geldi. Bu geliş şöyle bir uğrayış değil, önemli bir pazarlık içindi. Sovyet orduları Almanların Stalingrad'daki birliklerini tutsak etti. Artık Sovyet ordularının önü açıldı; oyalanmadan ilerlemeye yöneleceklerdi. Biz daha Almanlarla kredi, değiş tokuş, ödünç anlaşmaları yapmaktayız. Mayıs ortasına doğru Kuzey Afrika savaşı bitti. Biz yine yazlığa döndük. Karargâha da gönölümce bir ordugâh kurdurdum. Cephane örtülerinden kocaman bir de gazino yaptırdım. Subaylar eşlerini, çocuklarını çevre köyle-re getirmişlerdi. Bandomuz var, incesazımız da... Kıvrak havalarla birlikte dans müziği de çalabilen ünlü Erköse kardeşler ve arkadaşlarından kurulu saz takımı sanatlarında çok yetkinler. Gündüzleri, karakışın mevzilerimizde yaptığı yıkımı, yıkıntıları, çöküntüleri onarıyor, beton döküyor ek koruganlar yapıyor, geceleri eğleniyoruz. Cumartesi, pazar geceleri öteki tümenlerin subayları arasından eşlerini alıp bize gelenler de eksik olmuyor. Temmuz geldi. Müttefikler Sicilya'ya atladılar. Almanların doğudaki karşı saldırıları gelişemedi. Mussolini tutuklanmış. Eylül'de İtalya'ya çıkarma yapıldığı günlerdeydi. Biz de Çatalca dolaylarında manevraya çıktık.

6 Varlık Vergisi savaş içinde daha çok azınlıklara yönelik olarak konan ağır bir vergiydi. Dışta ve içte çok tepki uyandırmıştı. Bu vergiyi ödeyemeyen çoğu yurttaş Aşkale'ye sürülerek bir tür cezaya çarptırıldı. Vergi borcunu çalışarak ödemesi öngörüldü.

Manevra, kırmızılar ile maviler arasında bir savaş oyunu. O dönemlerde kırmızı, dost; mavi, düşman güçler sayılırdı. Amerikan yöntemleri geldikten sonra kırmızı, düşman güçler diye nitelendirilmişti.

Çatalca'da mavi, mevzimizi çökertmiş, kırmızı durdurmaya çalışıyor. Bizim Tümen, Çekmece Gölü'ne akan Baruthane deresinin doğusunda. Çekmece göllerinin arasındaki bölge de kırmızıda. Görevimiz düşman güçlerini durdurmak olduğuna göre birliklerin konumlarını saptamak gerekiyor. Ben önden gelip birliklere yerlerini gösteriyorum. Alaylar numaralarıyla anılır ama, daha iyi açıklamak için şöyle söyleyeyim: Karaburun Alayı'nı sağa, Kömürcüpınarı Alayı'nı sola, Petnahor Alayı'nı da sağdaki alayın gerisine koyuyorum. Bu alayın komutanı Kurmay Yarbay Ragıp Gümüşpala. Savaş kuruluşunda atlı, katırlı, arabalı koca birliği Ragıp Gümüşpala çarçabuk yerleştirip düzenledi. Girintilerin arasına, çalıların arkasına, çukurların içine, kayaların berisine sinip konarak savunma düzeninde yerleşme akşama doğru bittiği sırada Kolordu Komutanı geldi. Gümüşpala'nın Alayı'nı sol kanadın gerisine almamızı istedi. Olayın gerçeği şu: Kolordunun cin gibi iki kurmay yüzbaşısı (Nusret Bulca ile Faik Yümgül) Harekât Müdürlüğü Karargâhına gitmişler, orada haritalar işaretlenmiş, üzerine de beyaz örtü örtülmüş ki kimse görmesin. Bunlar örtünün bir ucunu kaldırmışlar, gördükleri okları değerlendiren hangi yana taarruz edileceğini saptamışlar; bizim Kolordu Komutanı'na kopya vermişler. Bizim Kolordu Komutanı bunun üzerine bana diyor ki:

"Ragıp Gümüşpala'nın Alayı'nın konumunu değiştir; sağdaki Karaburun Alayı'nın ardından al, soldaki Kömürcüpınar Alayı'nın arkasına yerleştir."

Zor durumda kaldım. Petnahor Alayı'nın subayları diyecekler ki:

"Bu ne biçim kurmay başkanı? Geldi bize yer gösterdi, saatlerce çalıştık, çabaladık, koca alayı atlılarıyla, arabalarıyla, katırlarıyla yerleştirdik; şimdi yeni bir şey söylüyor, demek ki bize yanlış yer göstermiş." Bana sövecekler.

Ama Kolordu Komutanı'na:

"Efendim, bu iş olmaz, alayın yeri iyidir..." denmez ki!

Çekmece Gölü'nün kuzey ucu çukura düşüyor. Bir karşı saldırı gerekse, ihtiyattaki alay çok zorluk çeker. Ben Gümüşpala'nın alayını doğru yerleştirdiğim kanısındayım. Kara kara düşünüyorum. Kafam kolordu komutanının söylediğine bir türlü yatmıyor. O sırada bir olay imdadıma yetişti. Ordu komutanı Orgeneral Fahrettin Altay gelmiş. Beni çağırdılar. Ordu Komutanı duruma baktı:

"Alaya söyle konumunu bozmasın, durum iyidir" dedi. Bir oh çektim.

Manevra sürüyordu. Durumu bir kez daha düşündüm: Çatalca hattı çokertilmiş, bir tümen iki gölün arasında. Baruthane deresinin gerisinde de bizim Tümen. Yukarıda başka birlikler var. Karadeniz'e dek uzanıyorlar. Düşman kuvvetleri İstanbul üzerine doğru giderken gerisinde bir çıban başı bırakmak istemez. Öyleyse mantığı buna göre kurmalıyız. Ordu komutanı bizim komutana manevra durumunu gösteren krokili, çizelgeli, oldukça kalın bir durum belleteni bırakmış.

Manevraya katılan bütün birliklere Harp Akademisi Komutanı Korgeneral Ali Fuat Erden komuta ediyor. Ordu Komutanı Fahrettin Altay Harekât Müdürü, yani manevrayı yöneten kişi. Ödev, mavi orduyu durdurmak ve geri atmak. Ordu, kolordu ve tümen komutanları ödevi çözümleyerek ertesi günü 10.00'a kadar Halkalı Çiftliği'nde Harekât Müdürlüğü Karargâhına vermiş olacaklar. Savaş durumunu haritalara güzelce işledikten sonra düşünüp taşınıp komutana önerimi yaptım. Bütün birlikleri Çekmece göllerinin arasına toplayarak mavi güçlerin yan gerisine karşı saldırı düzenlemek gerekiyordu. Küçükçekmece'nin güneyinde bir yol vardı. Geceleyin birlikleri bu geçitten geçirip tümenin gerisinde toparlayarak saldırıya hazırlanmalıydık. Komutan önerimi benimsedi; yalnız dedi ki:

"26. Tümen yerinde kalsın, ona dokunma!"

Oysa ben o tümeni de işin içine katmıştım. Askerlikte kuraldır; bütün güçler sıklet merkezinde toplanır.

Ben "Olur mu" dedim, "Nereye ağırlık verilirse bütün güçleri oraya toplamak daha doğru değil mi?"

Ben komutanla durum üzerinde tartışırken, Birinci Şube Müdürlüğü (Harekât Şubesi) yapan yüzbaşı da komutandan yana çıktı. İlle de 26. Tümen yerinde kalsın diyorlardı. Biri söylüyor bırakıyor, öteki alıp destekliyor. Önerim benimsendi; ama 26. Tümen işin içinde olmadıkça ne değeri kalır? Canım sıkıldı. Konik bir çadır içinde durum tartışması yapıyoruz. Ben, onlar konuşurken dinliyorum, sıkın bir biçimde kenara çekildim; o sırada elimdeki belleten fırt diye açıldı. Yere dökülen kâğıtları, belgeleri, çizelgeleri toplarken gözüm takıldı: Baktım ki, bir çizelgede birliklerin manevra süresince ikmal merkezleri (gereksinimlerini nerelerden sağlayacakları) gösterilmiş. Hemen saptadım; 26. Tümen de cephanesini, yiyeceğini Çekmece Gölü'nün altındaki Sultançiftliği'nden sağlıyor. 26. Tümen de kaydıracağımız birliklerle aynı dağıtım merkezinden gereksinimle-

rini karşılayacaktı. Durum çizelgede ayna gibi meydana çıkıyordu. Çizelgeyi komutanın önüne sürdüm.

"Bakın komutanım" dedim.

Komutan artık direnmedi:

"Peki" dedi, "bildiğin gibi yap".

Geniş bir soluk aldım, çünkü 26. Tümen olmazsa benim tasarı suya düşerdi. Askerlikte hep okutulur. Birinci Dünya Savaşı'nda Marne Meydan Muharebesi sürerken Alman Komutanı ellerini gökyüzüne kaldırıp yalvarıyor:

"Allahım bir tabur..."

Ama başında yanılğı içindeymiş; yığınağı ters yapmış. Savaş alanında dengeyi değiştirecek birlik arıyor, bulamıyor. Bu bakımdan savaş kurgusunu başından iyi düşünmek gerekir. Komutandan onay alınca bütün gece çalıştık. Durum tartışması, karar, düzenleme verilecek emirler, krokileri hazırladık. Bütün bunları yem toplayan tavuk gibi harflere tek tek basan yazıcı erle yaptık. Komutana göstermek için müsveddeleri bir yana ayırıp Harekât Müdürlüğü'ne vereceklerimizi büyük zarfa yerleştirdim. Zarfın üstünde de o zamanki yöntemlere uygun olarak kırmızı balmumu akıtıp üstüne 24. Tümen Kurmay Başkanlığı mührünü basarak kendimi portatif karyolaya attım ve sızdım. Ne kadar uyudum bilmiyorum, ama telefon çaldı, arayan Komutan:

"Az önce Kolordu Komutanı'yla görüştük; 'sakın 26. Tümen'i yerinden oynatmayın' dedi. Sen şimdi planları buna göre düzelt! Ben Karaburun Alayı'na gidiyorum. Düzeltmen bitince oraya gelirsin, orada okuruz. Halkalı'ya birlikte götürürüz zarfı..."

İşe bak sen şimdi!.. Öyle bir rezalet ki tartışma değişecek, karar değişecek, krokiler değişecek, değişmeyen bir şey kalmayacak...

Komutan ise:

"Düzeltiliver..." diyor.

Bir kahve söyledim; kahveyi içerken düşündüm:

"Düzeltilme müzeltilme yapmayacağım, komutana da yaptığımı söyleyeceğim."

Karaburun Alayı'nın emir subayına telefon açtım. Bu, Yüzbaşı Fuat Kaleci'ydi. Dedim ki:

"Komutan size geliyor, bir saat sonra da ben geleceğim. Senden büyük zarf istersem yok dersin, anladın mı?"

Büyük bir zarf alıp yapıştırdım, mumlayıp mühürledim, mühürledikten sonra açmışım gibi yanından makasla kestim, bu zarfı buruşturup cebime soktum. Tıraş oldum, sıcak suyla başımı yıkadım,

köylüler süt getirmişler... Sütü içtim. Saat sabahın 09.00'unu buldu. Karaburun Alayı'nın yolunu tuttum. Yanına vardığımda Komutan sordu:

"Zor oldu mu senin için?"

"Olmadı, ama yetiştireyim derken kafam karıştı; dalgınlıkla zarfı kapayıp mumlamışım" deyip cebimden buruşturduğum zarfı çıkarıp otların arasına attım, Fuat Kaleci 'ye dönüp baktım:

"Bir zarf var mı?"

"Bizdeki zarflar küçük başkanım" dedi.

Komutan üstelemedi:

"Peki canım düzelttin ya hadi gidip verelim."

Halkalı'da zarfı Harekât Şubesi müdürü Albay Avni Aynagöz'e verdim. Zarfı yandan kesip içindekilere baktı. Karar sayfasını okuyunca:

"Çok güzel" dedi.

İçindekileri kasasına yerleştirdikten sonra boş zarfın üstüne, aldığı saati, günü yazıp imzalayıp bana verdi. Bizim komutan dışarıda Ordu Kurmay Başkanı Tümgeneral Yümnü Üresin'le konuşuyor. Yanına sokulup boş zarfı ve alındı imzasını gösterdim. Dedim ki:

"Artık Başkan çözümü söyleyebilir."

Bir anlamda Tümgeneral Yümnü Üresin'e sorunuz demek istemiştım.

General Yümnü Üresin boş zarfı elimde görmüş, komutana fısıldadığımı da sanırım duymuştu:

"Efendim" dedi, "26. Tümen, Zırhlı Tugay, hepsi göllerin arasına kuzeye, mavinin yanına saldırmak için toplanacaklar."

Baktım, bizim komutanın benzi attı. Bu manevraların sonu kendisi için emekliliğe kadar gidebilirdi. Arabada yan yana oturmuş, Tümene dönüyoruz. Komutan söyleniyor:

"Efendim ne karışıklar bizim kararlarımıza sanki! Neden değiştirirler?"

Susuyorum, komutan söylendikçe dayanamadım:

"Komutanım ben dün akşamki kararınızı değiştirmedim."

Yüzüme baktı.

"Komutanım üç daktilo sayfası tartışma; karar, düzenleme, bir dizi emir, krokilerin hepsi yarım saat içinde yetişmezdi ki..."

Göz ucuyla yüzüne bakıyorum. Soluk benzi düzeldi. Hiç sesini çıkarmadı.

Manevranın başladığı sabah komutanlar Arnavutköy'e çağrıldılar. İnönü gelecekti. Karşılama gittiler. Ben manevra alanında

kaldım. Süvari olduğunu sandığım, bir alay çapında mavi görev gücü saldırı gösterisi yaptı. Karşımızdaki sırtlara ip gibi sıralanarak yattı. Bunlar bizi yerimize bağlamak içindi.

O sırada Arnavutköy'den bize doğru uzanan yayvan sırtın üstünden başta İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı forsunu taşıyan arabası olmak üzere uzun bir otomobil kolu görüldü. Sağımıza doğru yaklaştı. Benim bulunduğum yerde durdu. Arabadan İsmet Paşa, Genelkurmay İkinci Başkanı Orgeneral Asım Gündüz ve bizim Ordu Komutanı Orgeneral Fahrettin Altay indiler, bakınıyorlar. Yönetme yerinden fırlayıp İnönü'ye kendimi tanıttım.

Baktı:

"Ne demek Madanoğlu?" diye sordu.

Ben durakladım; askerlik sorusu yerine soyadımın anlamını soruyor.

Fahrettin Altay karıştı:

"Efendim, eski bir aile adı" dedi.

İnönü:

"Ha, peki..."

İnönü kasketliydi. Manevranın adı da "Cumhuriyet Manevrası"ydı. Cumhurbaşkanının izlediği manevralar böyle anılırdı. Ben kendimi tanıttıktan sonra Tümenimizin görevini anlatırken, arkadan kan ter içinde bizim komutan yetişti. Çünkü arabası konvoyun gerisinde kaldığından çabuk yetişmek için koşup zorlanmıştı.

Tümen Komutanı gelince İnönü beni bırakıp ona döndü, sorularını ona yöneltmeye başladı. O sırada otomobillerden inen komutanlar, kurmaylar konuşulanları duymak için çevremizde halka oldular. Bizim komutan çok iri yapıydı. Ben de o sıra zayıftım. Komutanın arkasında duruyordum. İsmet Paşa sordukça ben fısıldayarak bizim komutanı destekliyorum:

"Tümenin görevi, Baruthane deresinin doğusunda iki alay birinci hatta, bir alay sağ geride ihtiyatta olmak üzere savunma yapmaktır Cumhurbaşkanım."

Ben arkadan fısıldadıkça çevreden görüyorlar; ama İnönü'nün duyması ve görmesi olanaksız. Zaten ağır işittiğini biliyoruz. Bizim komutan durumu bilmiyor değildi; ama koşarak geldiğinden soluk soluğaydı. Ben işini kolaylaştırıyordum.

İnönü sorularını bitirince bizim komutanın elini gülerek sıktı. Ben geri çekileyim derken bir de baktım, sağ omzumun üstünden uzun boyuyla Genelkurmay İkinci Başkanı Orgeneral Asım Gündüz beni izliyor. Ben Asım Gündüz'le burun buruna gelince birden şeytan görmüş gibi çarpılıp düşünmeden toparlandım, bir selam çaktım.

Asım Gündüz Paşa bana kızmış görünmedi; hiç beklenmedik bir biçimde iyi yaptın dercesine selamımı gülerек aldı. İnönü yürüdü, çevresindekilerle otomobillerine binip uzaklaştılar. Biz de komutanla yönetme yerimize döndük.

Durum gelişmeye başladı. Mavi güçler iki göl arasına doğru saldırıya geçtiler; demek ki İstanbul'a yönelmek için önce güney yanlarını emniyete almak istiyorlardı. Çekmeceler bölgesinde bir kapışmadır başladı. Tümenimizle bir yürüyüversek mavi güçlerin gerilerine düşüp ortalığa duman atıracamız. Bizim komutan benim gibi düşünüyor; ama Kolordu emri çıkmadıkça saldırıya kalkmaya yanaşmıyor. Savunmada durum daha olanaklıdır. Birlik komutanı kimseye sormadan karşı saldırıya geçebilir. Saldırı karşısında karşı saldırıya geçmek komutanın yetki sınırları içindedir. Şimdi böyle bir durum yok. Çünkü bizim mevzilerimize giren yok. Savunmayı bırakıp mevzilerden dışarı çıkarak saldırmayı göze alamıyoruz. Bunun için Komutan, Kolordu emri istiyor.

Ben önerdikçe komutan:

"Kolorduya soralım" diyor.

Kolordu Komutanı birliğinin başında değil; İsmet İnönü'yle birlikte. Ben paralanıp üstelikçe Kolordu karargâhındakiler:

"Sizin nenize gerek?" diye beni yanıtlıyorlar.

Daha da üstlerine gittikçe "Kolordu Komutanına sorun" diye sorumluluğu başlarından atıyorlar. Kolordu Kurmay Başkanı da sorumluluğu üstlenemiyor. Biraz daha gecikirsek iş işten geçecek. Komutana dedim ki:

"Efendim, alaylar birer bölükle keşif saldırısı yapsınlar."

Komutan:

"Haaa, o olur" dedi.

"Karşımızdakiler yalınkat, hiç olmazsa onları söküp atarız" dedim.

"Ver emri..."

Komutanın yanında emir vermek işime gelmedi benim; çünkü yine bir oyun oynayacağım, huyum kurusun. Dedim ki:

"Efendim, bu telefonla doğru dürüst konuşulmuyor, demin zor konuştum yandaki tümenin kurmay başkanıyla... Santral çadırından telefon edeyim."

Santral çadırına gittim. Santral çadırından Karaburun Alayı'nın emir subayı Yüzbaşı Kaleci'yi buldum. Ona durumu anlattım, dedim ki:

"Sana bir bölükle saldırmanı söylüyorum, sen telefonun zırlıtısından iyi anlamamış görünüp bir taburla saldıracaksın."

Kaleci:

"Başüstüne" dedi, "anladım".

Soldaki Kömürçüpinar Alayı'nın emir subayı çekindi, "Bağışla Başkanım" deyip telefonu Alay Komutanına bağladı. Ne yapalım, bu emir subayı Fuat Kaleci gibi atak ve bana güvenen bir kişi değildi.

Alay Komutanı "Bıyıklı Hamdi" uzun boylu, atak bir albay. Düşüncemi anlattım.

"Bana bak başkan" dedi, "Beni Aksaray Askerlik Şubesi'ne vermişler; istersen yanlış anlayıp alayla saldırıya geçeyim".

Öyle sevindim ki:

"Yapar mısın?"

"Yaparım, tam yarım saat sonra alayla yürüyorum. Sen bölük dedin, ben alay anladım, hiç üzülme."

Ben yine Kaleci'yi aradım. Bu kez Kaleci coştı:

"Yarım saat sonra biz de alayla kalkarız."

Durumu Topçu Alay Komutanı ile yedekte duran Ragıp Gümüşpala'nın Alayına anlattım. Bizim komutanın yanına gidemedim. Yarım saat geçmek bilmiyordu. Derken bizim topçudan kurusıkı bir gürültü başladı; ardından alayların ağır silahlarının, makineli tüfeklerinin cayırtıları ve birliklerin saldırıları. Uzaktan komutanı gözetliyorum. Komutan "Ne oluyor?" diye bakınırken kollarındaki bantlardan hakem oldukları anlaşılan subaylar, Komutanın bulunduğu yönetme yerine doğru koşturmaya başladılar. Biraz sokuldum. Tümenin başhakemi Kurmay Albay Rüştü Pekdemir⁷ bizim komutana:

"Paşam sizden bunu bekliyorduk" dedi.

Biz görevli muhabere astsubayıyla birlikte saldırmakta olan alayların iç kanatlarına doğru ilerlemeye başladık. Hem birliklerimize düzen vermeye çalışacak hem bir süre bizim komutana görünmemiş olacaktım. Saldırı sürüyordu. Tümen Emir Subayı Yedek Teğmen Vefik Kitapçgil⁸ koşup bize katıldı. Biz yürürken bir yandan kabloyu seriyoruz, bir yandan da ben telefon elimde istediğim birlik komutanlarıyla konuşuyorum. Filanca alaya "biraz yavaşlayın" diyorum, filanca tabura "soldaki sırtı tutun" diyorum, Gümüşpala'nın Alayı'na "şu sırtı atladınız mı" diye soruyorum. Böylece yetkin bir saldırı örneği sergiliyoruz. Biz ilerlemeyi sürdürürken Harekât Müdürlüğü'nden bir hakem dötrnala geldi. Elinde Orgeneral Fahrettin Altay'ın eski yazıyla yazdığı bir kâğıt. Ordu Komutanı bize soruyor:

7 Pekdemir, daha önce Genelkurmay'da görevli bulunduğum şubedeki komutanımdı.

8 Danışma Meclisi Başkan Vekili Vefik Kitapçgil.

"Çilingir, Haraççı, Hacımaşlı köyleri doğrultularından üzerinize üç tümen geliyor, kararınız?"

Komutana sormadan yanıtladık:

"Kararımız bulunduğumuz sırtlarda savunmaya geçmektir."

Ve saldırıyı durdurduk.

Karargâha döndüğümüzde akşam yaklaşıyordu. Tümen Komutanı Florya Köşkü'nde İnönü'nün vereceği şölene çağrılmış. Gece yarısından sonra döndü. Uyumamışız, bekliyoruz. Komutan anlattı. İnönü kendisini elinden tutarak orgenerallerin masasına götürmüş ve "Görüyorsunuz ya" demiş, "ne varsa eskilerde var".

Tümen Komutanı bunları anlattıktan sonra bana döndü:

"Madanoğlu ben eve gidiyorum" dedi, "Sen tümeni yarın sabah yerli yerine götürürsün".

Mayıs ortalarında yine Terkos bölgesine geçtik. Karargâhımız eskiden olduğu gibi Germe çeşmesinde. Bir gün Karaburun'dan bildirdiler, Cankurtaran'ın karşısına büyücek bir motorbot gelmiş. İçindekiler eşyalarını ve kendilerini denize atıp karaya çıkmışlar. Motorbot başıboş, kayalıklara doğru sürükleniyormuş. Kalktım git-tim. Yol otomobille 20 dakika. Yüzbaşı Kaleci kıyıda kumların üstüne çadırlar kurdurmuş. Sığınanlar kadın, erkek, çocuk olmak üzere 141 kişiler. Hepsi de mayoyla tir tir titriyorlar, bizimkilerin verdikleri battaniyelere sarınıp ısınmaya çalışıyorlar. İçlerinden birisi yatalak. Onu da batmaz bir sedyeye bağlamışlar, denize bırakmışlar. Dalgalar onu da karaya atmış. Sorduk soruşturduk, Romanya'dan kaçıklarını anladık. Eşyaları su geçirmez ve batmaz hurçların içinde, hurçların üstünde numaraları yazılı. Tam örgütlü bir topluluk, hepsi de Yahudi imişler. Oysa Türkiye o sırada Hitler'i kızdırmaktan çekindiği için olacak sığınmak isteyenlere kapı açmıyor.

Ama Yahudiler diyorlar ki:

"Bizi böylece geri çeviremezsiniz."

Ben Romen Yahudilerini aldım, hepsini kömür dekovilinin vagonetlerine koyup fabrikaya getirdim. Hava serindi. Zavallılar kazanların çevresinde dolandıkça kurundular. Başlarında başkanları gibi davranan birisi var. Hurç numarasını okuyor. O hurcun sahipleri öne çıkıyorlar, hurcu açıp eşya ve giysilerini çıkarıyorlar, giyindikleri zaman ortaya şık şık bayanlar, baylar çıkıyor. Bir yandan erkekler tıraş olmaya, kadınlar saçlarını başlarını düzenlemeye koyuldular. Fabrikanın kazan dairesi defile salonuna döndü. Davranışlarından ve giysilerinden anlaşıldığına göre bunlar varlıklı ve seçkin insanlar. Zaten Köstence'den başlayan bu kaçış başka biçimde örgütlenemez.

Biz o dönemde Gestapo'nun büyük paralar karşılığında Yahudilerden kimilerinin kaçmasına göz yumduğunu bilmiyorduk. Bunun için olan bitene şaşıp kaldık. İskarpınli kadınlar, kravatlı erkeklerle fabrikanın içi Avrupa'da bir moda salonuna dönünce ortalığı tatlı bir hava sardı. Giyinenler arasında kimileri fabrikanın niteliğini anladıktan sonra Müdür Yardımcısı Fuat Çubukçu'ya başvurdular, fabrikayı gezmek istediler. Anlaşıyordu ki içlerinde uzmanlar da vardı. Fuat Çubukçu'ya bazı yeni yöntemler gösterdiler. Bu yöntemler sonradan uygulanınca fabrikada kömür tüketimi azaldı, su üretimi çoğaldı. Öyle bir değişim oldu ki bizimkilere yukarıdan armağan birer saat geldi.

Bizim kuşkulu bir albayımız vardı. Olan bitenleri olumsuz gözlemlerle izleyip değerlendirmiş. Tümen Komutanına gitmiş:

"Bunların arasında ajan, casus, kundakçı vardır. Madanoğlu hepsini alıp fabrikaya doldurdu. Eğer bir sabotaj olursa İstanbul susuz kalır."

Benim bundan haberim yok. Bu arada bizimkiler bol yağlı un çorbası yaptırmışlar. Yere çadır bezleri serip karavanaları önlerine sürdük. Bir durgunluk oldu. Kimse yemiyor. Bir çocuk çorbaya parmağını sokup çekti. Çorba çok sıcaktı, parmağı yanmış olacak. Kaşık vermeyi unuttuğumuzu o zaman anladık. Az sonra sıcak somunlar ile zeytin de geldi. Sorun kalmadı. Yemekten sonra çocuklar çığırşarak koşup oynamaya başladılar. Komutana gidip durumu anlattım. Kolorduya sorduk. Akşama doğru Çatalca'dan on öküz arabası geldi. Başlarında birkaç jandarma. Kolordu Ankara'yla ilişkiye geçmiş, bize sığınanları Çatalca Kaymakamlığı'na gönderme kararı alınmış. Terkos Gölü'nün güneydoğu kıyısından güneybatıya doğru bunlar bataklık yerlerden geçerek öküz arabalarıyla Çatalca'ya gidecekler. Oysa 1 saat 45 dakikada otobüsle İstanbul'a inebilirler. Anlaşılan zamanın hükümeti ortada görünmelerini istemiyor. Ne yapalım? Emir emirdir. Küçüklere bir avuç kesmeşeker, büyüklere birer paket er sigarası verip hepsini öküz arabalarına doldurduk. Teker teker sayıyoruz; bir kişi eksik çıkıyor.

Bizim Albay sinirli ve kuşkulu:

"Fabrikayı arayın, bir yere gizlenmiştir, bomba yerleştiriyor olabilir" diyor.

Sonunda eksik olan kişiyi bulduk. Kadınlardan birisi durumu anladı, kucağındaki örtüyü kaldırdı, gösterdi. Üşümesin diye çocuğunu örtüp koynuna saklamış. Ben bizim Albayın durumunu artık öğrendiğim için bağırdım:

"Ajan yakalandı."

Komutan da bizi uzaktan izliyordu. Arabalar yola çıktı.

O yazın sonlarına doğru Karaburun kıyılarına bu kez de dalga dalga ölümler vurmaya başladı. Bunlar batan gemiden atlayıp kurtulmaya çalışan yabancı üniformalı askerlerdi. Bu ölümlerin su altında kalan yerleri oldukları gibiydi, su yüzündeki yerlerini deniz kuşları parçalayıp oymuşlardı. Üzerlerindeki belgelerden Romen oldukları anlaşıyordu. Karaburun'daki birlik, ölümleri gömerken üzerlerinden çıkan anı defterlerini, fotoğrafları, çakı, çakmak gibi şeyleri, hepsinde bir örnek bulunan koruyucu ilaçları, kutsal kitapları, bize gönderiyordu; biz de bunları İstanbul'daki Romen Konsolosluğu'na iletmiyorduk. Komutanla, bize gönderilen eşyaları ara sıra gözden geçiriyorduk. Bir gün bu torbaların içinden bir çakıyı anı olarak alıp saklamak istedim. Bizim komutan anladı:

"Boşver oğlum" dedi, "Sahibine yaramamış, kime yarar ki?"

Durum Komutanı da etkilemişti. O sırada bir de cüzdan içinde resimler geçti elime... Aile fotoğrafları... Sanki bir yaşam resimlenmiş; bir filmin kareleri gibi birbirini izleyen fotoğraflarda çocukluk, anne, baba, akrabalar olduğu anlaşılan kişiler görünüyorlar. Sonra nişanlılık, evlilik resimleri birbirini izliyor, çocuklar geliyor arkadan... Böyle bir yaşam savaşıyla değişiyor; dram başlıyor. Delikanlı asker oluyor, torpillenen gemiden atıyor kendini aşağı, kuşlara yem oluyor. Savaş, insana yakışır bir iş değil. İnsanlığın doğal düzeni barış olmalı. Bize gönderilen, fotoğrafların içinde cephe ve askerlik resimleri de vardı. İçlerinden birisini unutamam. Bir-bir buçuk metre yükseklikte, iki iki buçuk metre genişlikte bir kayanın üstünde üç tane Rus kellesi... Bu üç Rus askerinin kesik başı önünde üç Romen askeri ayakta duruyor ve objektife bakıyorlar. Önlerinde arkalarını objektife dönerek eğilmiş çıplak üç Rus eri. Rus erlerinin sırtlarında yalnız ceketleri var. Romen askerleri de ellerini Sovyet askerlerinin kaba etlerinin üzerine koymuş sırtlıyorlar. Üç çıplak kık ve üç kesik baş... Mide bulandırıcı bir görünüm. İnsan savaşta canavarlaşıyor. Oysa savaşın da kendine göre kuralları, gelenekleri vardır. Ağabe-yim Nazmi Madanoğlu anlatırdı:

Birinci Dünya Savaşı'nda bir tepe Ruslarla aramızda birkaç kez el değiştirmiş. Bu tepenin bir yanında mağaramsı bir oyuk varmış. Bizimkiler de, Ruslar da geriye taşıyamadıkları yaralıları o mağarada bırakıyorlarmış; ama hepsinin yaralarını tımar ederek, ilaçlarını, yiyeceklerini yanlarına koyarak... Çanakkale'de bizimkiler İngilizlerin ölümlerini gömerlerken üzerlerinden aldıkları künyeleri, öteki

eşyaları bir çıkın yapar, İngilizlerin siperlerine atarlarmış. Öylesine yakınmış siperler. İngilizler de karşılık olarak sigara atarlarmış bizimkilere. Bir kez İngilizler demirden martı yumurtasına benzer bir şey atmışlar. Bizimkiler evirmişler, çevirmişler bir şeye benzetemediklerinden yumurta biçiminde demirden şeyi geri atmışlar. İngilizler bu kez bir kâğıtla birlikte kutuya koyup o demirden yumurtaya benzeyen şeyi yine bizimkilere atmışlar. Kâğıt üzerinde nasıl kullanılacağı da resimlerle gösteriliyormuş. Yumurta biçiminde demir parçasının başındaki vidalı başlık açılıp suya atılınca gaz çıkarıyor, şekerle birlikte bu işlem yapılırca su, gazoz oluyor.

Karaburun kıyılarına vuran askerin cebinden çıkan fotoğrafın vurguladığı vahşet beni çok düşündürdü. Acaba İkinci Dünya Savaşı'nda insanlık daha mı canavarlaşmıştı? Uygarlaştığını sandığımız dünyamız daha mı kötüye gidiyor? Romen askerinin cebinden çıkan korkunç fotoğraflara dayanarak tüm Romenleri kapsayacak bir genelleme yapılamaz. Bu belki özel bir sapıklığın ürünüdür. Ama ne olursa olsun savaş yöntemlerinin gün geçtikçe iyileştiğini söyleyemeyiz.

Bizim fabrikanın İttihatçı doktorunun kulağı delik. Nereden duymuşsa duymuş ya da öğrendiği kaynağı söylemiyor, Churchill Türkiye'yi savaşa sokma umutlarının kırıldığını ve barış dönemi başladığında Ankara'nın, yapılacak toplantılara çağrılmayacağını söylemiş.

Biz bu konuları bizim komutanla arada sırada konuşurduk. Churchill Türkiye'yi savaşa sokmak için neden onca baskı yapmıştı? Durumumuzu biliyordu. Hayvan kolları, deve katarlarıyla nasıl İkinci Dünya Savaşı'nın mekanize, motorize, zırhlı çatışmalarına girebilirdik? İngiltere bize Mısır cephesinden arta kalan, yamalı, örselenmiş, savaş artığı tanklar, silahlar vermiyor değildi, ama bunlar devede kulaktı. Belki Londra da haklıydı; olanakları yoktu. Ama savaştan anlayan Churchill gibi bir adam neden o kadar üstümüze düşüyordu?

Ben olayları kafamda eviriyor, çeviriyor, kendime göre yorumlamalar yapıyordum. Sovyetler, Alman ordularını geri atarak Karadeniz'in kuzeyinden biraz daha ilerleyince Naziler Balkanlar'ı boşaltmak zorunda kalacaklardı. Fransa'nın kuzeyinden Avrupa'ya çıkacak olan Müttefik ordular Almanya'ya dalıncaya kadar Sovyet orduları Avrupa'nın göbeğine dayanabilirlerdi. Bizim savaş olanaklarımızı bilip de üstümüze düştüğüne göre Churchill şöyle düşünüyor olamaz mıydı:

"Ruslar Avrupa'nın ortasına çöreklenip komünistlik saçmaya başlayacaklar. Avrupa'ya daha önce Balkanlar'dan girilirse durum değişebilir. Türk orduları elden geldikince güçlendirilir. Almanlar Karadeniz'in kuzeyinde Sovyetler'i durdurmaya çabalarken denizden ve karadan desteklenecek Türkiye Bulgaristan'a girerek küçük Balkanlar'a doğru ilerleyebilir. Bu ilerleyişinde tıkanca da Müttefik Kuvvetler Kuzey Ege kıyılarından yetişip bu ilerleyişi de aşarak daha içerilere dalabilir. Yugoslavya'daki direnişçilerle dayanışabilir. Böylece Müttefikler Avrupa'ya Sovyetler'le birlikte girmiş olur. Avrupa'yı boşaltmak gerekince de bu işi Sovyetler'le birlikte yapar ve Avrupa'nın dirliğini, bütünlüğünü emniyete alabilir."

Churchill böyle düşünüyordu. Stalin bunu bildiğinden Türkiye'nin savaşa katılmasını istemiyordu diye kuruyordum. Bilgiye dayanarak değil, varsayımlara dayanarak bu yakıştırmaları yapıyordum. Churchill Adana'ya bunun için gelmiş olmalıdır, diyordum. O dönemde haber alma olanaklarımız da kıttı. İnönü, Adana'da Churchill'le görüştüktan sonra sorunu Büyük Millet Meclisi'ne getirmişti. Savaşa girme konusunda Mareşal'in düşüncesi de olumsuzdu.

Cumhuriyet'te daha sonraları İsmail Habib Sevük'ün bir yazısı çıkmıştı. Yazar "cihangir" ile "cihandar"ın tanımlamasını yapıyor, Atatürk'ün bir "cihandar" olduğunu belirtiyor; sonra İnönü'nün savaşa girmek için Büyük Millet Meclisi'ne başvurduğunu belirtiyordu. İsmail Habib yazısını "Meclisin yüceliğini uzun süren o toplantıda daha iyi anladım" diye bağlıyordu. Benim kurgularımda ne kadar gerçek payı olduğunu bilemem. İkinci Dünya Savaşı gerçeklerinin bir de Türkiye açısından incelenmesi gerekir.

O sıralarda bizim Tümen Komutanı Ankara'ya atandı. Ben de komutanın birliklerdeki fotoğraflarını toplattım; hepsini iki büyük sandığa ancak sığdırabildik. Komutanın Kıztaşı'ndaki evine bu iki büyük sandığı yolladım. Birkaç gün sonra da evine gittim. Komutan:

"Gönderdiğin fotoğraflar nedeniyle bizim hanım sana kırgın" dedi, "Ben ayrılır ayrılmaz böyle bir işe neden gerek gördün?"

Ben dedim ki:

"Hanımefendiyi biraz çağırabilir misiniz?"

Hanım geldi, oturdu. Ama durgundu, belli ki bana kızmıştı. Ben anlatmaya başladım. Siirt'te Seyyar Jandarma'dayken bir süre süvari bölüğüne de komuta etmişim. O sırada ruam çıktı. Veterinerimiz Tahsin Doruk'la ruam salgınının önüne geçmeye çabalıyoruz. Ruam, korkunç bir sayrılık. Hayvan yakalandı mı kurtulmasına ola-

nak yok. Ruamlı hayvanları kazdığımız çukurların başına götürüyoruz, alınlarına bir kurşun sıkıp yuvarlıyoruz, üstünü toprakla örtüyoruz. Üzüntülü günler geçiriyoruz. Tahsin Doruk, lizollü bir ilaç yapıyor; her yeri ilaçlıyoruz. Tahsin benden şişe istiyor, veterinerle şişe yetiştiremiyoruz. Şişe arıyorum, yok. "Breh Breh Rıza" diye anılan bir yüzbaşı arkadaş dedi ki:

"Yahu boşuna dolanma, orduevinin altındaki bodrum ağzına kadar şişe dolu..."

Gerçekten orduevi kuruldu kurulalı rakı şişelerini aşağıdaki mahzene atmışlar. Bir girip baktım ki dağ gibi rakı şişeleri. Bodrumu dolaşırken bir de ne göreyim: Değişip giden bütün eski komutanların fotoğraflarını oraya buraya atmışlar. Kolordu Komutanı Kenan Paşa'nın fotoğrafını da yerde gördüm. Birisi üstüne basmış, resmin camını kırmıştı. Cam çatlakları Kenan Paşa'nın çenesinden başlayıp Halk Partisi'nin altı oku gibi bütün yüzüne yayılıyordu. Çok üzül-müş-tüm. Oysa bunlar değerli fotoğraflardı. O zaman Beyoğlu'nda Foto Süreyya'ya, Foto Sabah'a dünyanın parası verilerek çektirilir ve çoğaltılırdı. Bizim eski Tümen Komutanına ve eşine bütün bunları uygun bir dille anlattıktan sonra dedim ki:

"Efendim, bunlar güzel anılardır, yakınlarınıza verirsiniz diye size sundum. Yoksa yitip gidecekler. Kim bilir bunları nereye koyar-lar?"

Komutanın eşinin yüzü düzeldi, havadaki soğukluk dağıldı, an-laşmış-tık. Beni geç saatlere kadar salıvermediler; güzel güzel konu-şup söyledik.

Yaz başında Avrupa'da ikinci cephe açıldı. Kızıl Ordu yeniden saldırıya geçti. Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu görevinden çekildi. Bakanın, Alman gemilerinin Boğazlardan geçişlerinden sorumlu tutulduğu anlaşılıyordu. Numan Menemencioğlu çeki-lirken beri yanda askeri kesimde Boğaz Komutanını görevden aldılar. Komutan İzzet Işık, bir asker olarak komuta zincirinde emirlere uymuştu. Ama başını yediler. Sanki Menemencioğlu ile Işık bu işi kendi yetkilerini kullanarak mı yapmışlardı?

Temmuz sonunda Müttefikler Normandiya'ya çıkarma yaptılar. Ağustos başında Almanlarla siyasal ilişkilerimizi kestik. Von Papen ülkesine döndü. Müttefikler Fransa güneyinde de çıkarma yapıyor-larmış. Eylül'ü bulduğumuzda Müttefikler Belçika'ya, Kızıl Ordu Bulgaristan'a giriyordu. Almanlar Ege adalarını boşaltıyorlardı. Ar-dından Kızıl Ordu Sırbistan'a, Müttefikler Hollanda'ya girdiler. Ja-ponlar Pasifik'te çok gerilediler. Savaş şimdi Filipinler'de sürüyor-

du. Köyden mektup geldi. Babam ölmüş. Müttefikler Ekim başında Yunanistan'a çıkarma yaptılar. Kızıl Ordu Macaristan'a girdi. Hitler V-2'lerle Londra'yı bombalıyor. Nazi Almanyası'ı çöküyordu.

O sırada başımdan tatsız bir olay geçti. Yeni gelen komutan çok sinirli bir tümgeneraldi. Ben Tümenin savaşkan birliklerindeki sakat erleri erzak taburu, ekmekçi kolu gibi birliklere verdirmişim. Geri birliklerde de sağlam erler var; onları da savaşkan birliklere yolladım. Komutan duymuş, kendisine sormadığım için kızmış. Bana söylenmek istedi, öfkelendim:

"Ben bu Tümenin kurmay başkanıyım, bab-ı hümayun başkâtibi değilim" dedim.

Bunun üzerine komutan benim için kovuşturma açtı. O güne dek kolordunun içinde kurmaylığı alınmayan bir ben kalmıştım. 33. Tümen Kurmay Başkanı'nı, yabancı bir kadınla ilişkisi varmış diye Anadolu'daki bir askerlik şubesine göndermişlerdi. 52. Tümen'in Kurmay Başkanı çok önemli bir emri kasada unutmuş, yandı gitti. Kolordu Kurmay Başkanı, bir yanılığın kurbanı oldu. Şimdi de sakat erler yüzünden benim başım derde girmişti. Kararım kesindi. Kurmaylığım alınırsa ordudan ayrılacaktım. 52. Tümen Komutanı Tümgeneral Mustafa Uludağ olayı duymuş. Ben söylemedim; böyle konularda kimseyle konuşmazdım. Uludağ, Sason'da seyyar jandarmalığımda grup komutanımdı. Kolordu Komutanı Korgeneral Asım Tınaztepe'ye durumu anlatmış, benim bundan haberim yok. Bir gün Kolordu Komutanı çıkageldi. Bizim Tümen Komutanının yanındayken beni çağırttı:

"Şu odun sorunu ne olacak hiç düşündün mü?" diye sordu.

Gerçekten o sırada bir odun sorunumuz vardı. Karadeniz kıyısında savaşta kurulacak olan bir kıyı koruma birliği için gerekli odunun şimdiden Çiftalan denen yere yığılması için Genelkurmay'dan emir geliyor. Bu karakışta binlerce ton odunu saptanan yere nasıl götürüp yığabiliriz? İşi yapmaya kalksak Tümenin arabaları o yörede dağılır, elimizde kalır. Ama vaktiyle kim bilir kim emir vermiş. Çiftalan'a 10-15 kilometre uzakta bulunan Uzunalan'a istenilenden çok odun yığılmış; unutulmuş, duruyor, daha doğrusu çürüyor. Bu işin altından kalkmak bir bakıma kolay. Çünkü Uzunalan'a yığılı odunu göstererek emrin gereğini yerine getirmiş olduğumuzu bilebiliriz. Benim Komutanla aram açık olduğundan bu öneriyi yapmıyorum; ama bir görevli subayla düşüncemi iletmekle yetindim.

Kolordu Komutanı Asım Tınaztepe o günlerde bizim Tümene geldi. Tümen Komutanının yanımdayken beni çağırttılar. Asım Tı-

naztepe odun işini sordu. Durumu anlattım. Uzunalan'da bulunan odunlarla bu işi görebileceğimizi söyledim. Tınaztepe düşündü:

"Uzunalan'daki odunlardan bizimkilerin haberleri yok sanırım, bu işi böyle çözümleyelim" dedi.

Komutan susuyordu. Ertesi günü bizim komutandan benim için açılan kovuşturmanın durdurulduğunu bildiren gizli bir yazı aldım. Kurmaylığı da böylece kurtarmış oldum.

O günlerde akşamları ateşleniyorum. Doktorlar nedenlerini anlayamıyorlar. Bizim Komutanın Karaburun'a sürdüğü bir doktor Cevat vardı. Benim durumumu öğrenince geldi, baktı:

"Yahu" dedi, "Sen zatülcenp olmuşsun".

Bunun üzerine deniz hastanesine yatırıldım. Uzun bir dinlenme zorunluluğu doğdu. O dönemde zatülcenp (satlıcan) denilen akciğer hastalığı tehlikeliydi; vereme yol açardı. Bugünkü gibi antibiyotikler yoktu. Hava değişimi aldım. O günlerde annemi yitirdim. Ailede en büyük ağabeyim Nazmi Madanoğlu kaldı; onun küçüğü Hidayet ablam, sonra Nuri Madanoğlu. Ardından yaş sırasına göre ben geliyorum.

1945 yılını yaşıyoruz. Şubat başlarında Stalin, Churchill ve Roosevelt Yalta'da buluşup görüştüler. Biz tedirgindik. Savaş boyu Almanların suyuna gitmiştik, şimdi yenildiler. Müttefiklerin isteği ya da korkusuyla Almanlara yazılı savaş açmış, oldu olacak yazdığımız notaya Japonya'yı da katmıştık. Birleşmiş Milletler bildirisine de katıldık. Katılmayıp da ne yapacaktık? Mart'ın 19'unda Sovyetler Birliği 1925 Türk-Sovyet Dostluk Antlaşması'nı bozdu. Nisan'da Roosevelt öldü. Amerika Birleşik Devletleri Cumhurbaşkanı'nın Stalin'in çok etkisinde kaldığı söyleniyordu. Beyaz Saray'a Truman oturdu. Nisan sonunda Kızıl Ordu ile Müttefik orduları Avrupa'da buluştu.

Mussolini öldürüldü. Mayıs başında Hitler kendini öldürdü. Almanlar bağıtsız, koşulsuz silahlarını bıraktılar. Sovyetler Birliği'nin Kars ile Ardahan'ı ve ayrıca Boğazlarda üs istediği söyleniyor. Bir donanma dergisinde okumuştum. Kızıl Ordu Berlin'de, Almanlarla Boğazlarda işbirliği yaptığımıza ilişkin 35 belge bulmuş. Temmuz'da Filipinler Savaşı bitti. Churchill seçimi yitirdi, şaşırды. Ağustos başlarında Japonya'ya karşı atom bombası kullanıldı. Sovyetler vakit geçirmeden Japonlara karşı savaş açtılar. Atom bombasının atılmasından dokuz gün sonra Japonlar, Almanlar gibi diz çöktüler. Ağustos ortasında Birleşmiş Milletler kuruldu. Eski Cemiyeti Akvam'a benzeyecek miydi? Bilemezdim.

Hava değişimi bitti.

Tümene döndüm artık. Komutan değişmiş. Yeni gelen de yüü gülmez bir kasılğan; yalnız öteki gibi somurtup oturmuyor. Aralık ayının ilk günlerinde öğrenciler *Tan* gazetesini basıp baskı makinelerini kırmışlar. Daha iki gazeteye de yönelmişler. Ayrıca kimi kitabevlerine saldırmışlar. Öğrencileri yöneticilerin kışkırttıkları söyleniyor.

XII. BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ KURULUYOR

1946 Ocak ayının ilk günlerinde Demokrat Parti kuruldu. DP'nin Genel Başkanı, Atatürk'ün son Başbakanı Celal Bayar. Sovyetler bir ara direktiler ama artık İran'ı boşaltıyorlar. 1946 Mart'ının sonunda 5 Nisan 1946'da Amerikalıların Missouri zırhlısı geldi. Gemide Washington'da ölen büyükelçimiz Münir Ertegün'ün tabutu da var. Ayrıca bu gemiyle Truman'ın özel bir temsilcisi de gelmiş diyorlar.

Missouri'yi Sovyetler'e karşı Amerikan güvencesi saydığımızdan hepimiz çok sevindik. Bu güvencenin güvence olmayıp koruma olduğunu hiçbirimiz düşünemiyorduk. 21 Temmuz 1946'da seçim yapıldı. Generallerin dışında hepimiz Demokrat Parti'yi tutuyoruz. DP'nin 70 kadar milletvekili çıkarabildiğini öğrenince çok üzüldük. Genekurmay Başkanı Orgeneral Kâzım Orbay, bir cinayete oğlunun adı karışınca geri alındı. Yerine Orgeneral Salih Omurtak geldi.

Ağustos'un başında Millet Meclisi açıldı. İnönü cumhurbaşkanı, Karabekir Meclis başkanı. Recep Peker başbakan. Sovyetler, "Boğazları Karadeniz devletleriyle birlikte savunalım" diye tutturmuşlar. Tarih 1946'nın Ağustos sonu. İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı Kurmay Başkanlığı'na verildim. Sıkıyönetim Komutanı, eski Kolorado Komutanımız Asım Tınaztepe orgeneral olmuş.

Sıkıyönetim Kurmay Başkanlığı'nda üç ay kalabildim; çünkü yarbaylığım yaklaşmış, tabur komutanlığı yapmam gerekiyormuş. Sıkıyönetimdeki görevimde kaldığım kısa süre içinde birkaç izlenim var.

İşe başladığımın ilk günlerindeydi. Karargâhça bir şölene gittik. İstanbul'daki bütün birliklerin üstsubayları oradaydı. Orası dediğim, Boğaziçi'nde hiçbirimizin bilmediği, görmediği görkemli bir yer. Bin bir çeşit yiyecek, içecek. Şölani İstanbul gazinocuları veriyorlarmış; o dönemin mafyacıları bunların arasında önde geliyorlardı. Sanırım Asım Tınaztepe o kadar dürüst bir komutandı ki bu işi nasıl tezgâhlamışlardı anlayamadım. Ben yeni göreve başladığımdan durumu bilmiyordum. Komutan Tınaztepe gelmedi, ama biz beleşten yedik, içtik, sabaha dek sürdü bu eğlence...

Bir gün Ulviye'nin bir arkadaşının evine uğramıştık. Ben sivil giysiliydim. Konuklar ile bizim aramızda uzun boylu bir tanıştırma yapılmadı. Biz bir köşeye oturduk. Salonun ortasında bir kümeleşme var. Kulağıma sıkıyönetim sözcüğü çalınınca dinlemeye başladım. Anlatan gazeteciymiş. Diyor ki:

"Birden Paşa gürledi..."

Biraz daha dinleyince anladım. Sıkıyönetim Komutanının gazetecilerle toplantısını anlatıyor. O dönemin koşullarına göre aykırı bir haber yayımlanmış gazetelerde. Komutan öfkelenmiş, gazetecileri toplayıp sormuş:

"Bunu nasıl yaparsınız?"

Gazeteci diyor ki:

"Hepimiz tir tir titriyorduk. Ben çekine çekine 'Paşam, bunu Ankara Radyosu da açıkladı' dedim. Paşa durakladı, sonra yanındaki kurmay başkanına dönüp, 'Bundan böyle radyo yayınları İzmit'ten bu yana geçmesin. Not alın' diye emir verdi."

Gazeteci bunu anlatıyor, ben kulağımla duydum, dinleyenler kahkahayla gülerlerken kalkıp yanlarına gittim. Bu gerçekdışı öyküyü anlatana dedim ki:

"Bayım siz Orgeneral Tınaztepe'yi Yedi Sekiz Hasan Paşa mı sanıyorsunuz?"

Ev sahibi durumu kavrayıp yetiştirdi:

"Aaaa ayol Cemal, dur bakalım..."

Sonra beni tanıttı:

"Sıkıyönetim Kurmay Başkanı."

Bunun üzerine tatsız bir durum oldu. Adını anımsayamadığım gazeteci zor durumda kaldı. Kekeleyerek:

"Paşam, yanlış anladınız. Arkadaşları biraz işletmek istemiştin" dedi.

Beni paşa sanmıştı; ama bu olayı ben yaşadım. Sonra çeşitli gazetelerde bu konuya ilişkin yayınlar yapıldı. Sonra bu olayı Nurettin Aknoz Paşa'ya da yakıştırdılar.

Bir sabah göreve gitmek üzere evden çıkarken kapıya bir araba dayandı. Arabanın içinden Kemerburgaz'dan tanıyıp sevdiğim Yedek Teğmen Samim çıktı. İki de genç arkadaşı var yanında. Bunlardan birisinin yedek subaylığı gelmiş, döneme yetişmesi gerekiyormuş; ama başvuru için geç kaldığından güç durumdaymış. Ben böyle şeyleri hiç sevmem, Sıkıyönetim Kurmay Başkanıyım. Askerlik Şube Reisine iş için gitmek hoş bir şey değil. Ama hem Samim'i kırmak istemiyorum hem de yüzüm tutmaz. Samim bastırıyor. Kapıda yakalanmışım. Evimiz Kadıköy Mısıroğlu'nda. Şube de yakın.

Şube'ye gittik, şube reisinin kapısı açık. İşleri olanlar girip çıkıyorlar, ellerindeki belgeleri imza ettiriyorlar. Bende bir çekingenlik var. Ortalık tenhalaşsın istiyorum. O sırada sıkıyönetimin bir yargıç albayıyla karşılaştık. Yargıç beni görünce:

"Vay efendim" diye bağırdı. Sevinmişti, hemen içeri çekti, Şube Başkanına tanıttı:

"Sıkıyönetim Kurmay Başkanı Cemal Madanoğlu."

Şube Başkanı bizi buyur etti; meğer sıkıyönetim yargıcının da bir işi varmış. Konuya girdi, anlattı, sorununu çözümledi gitti. Biz şube başkanı yarbayla yalnız ve karşı karşıya kaldık. O bana bakıyor, ben ona bakıyorum. Gülmeye başladım. Ben gülmeye başlayınca başkan da güldü. Ama benim neye güldüğümü bilmiyor. Katılmak için gülüyor. Anlattım:

"Yarbayım" dedim, "Sıkıyönetim Kurmay Başkanıyım, ama bir iş için geldim; nasıl söyleyeyim diye kapının ağzında dolaşıp duruyor, çekiniyordum. Yargıç arkadaş geldi, bir gürültü patırtıyla beni içeri aldı, kendi işini yaptı gitti. Ben şimdi derdimi size nasıl anlatacağım diye düşünüyorum; gülüşüm bundan..."

Ben içtenlikle konuşunca Yarbayla aramızda bir yakınlık doğdu. Durumu anlattım. Yarbay:

"Çok geç kalmışsınız" dedi. "Yedek subaylık için bir sürü işlem yapılması gerekiyor. Bu arada sağlık denetiminden ve sağlık kurlundan geçmek var. Size dosyayı vereyim, hastaneye gidin. Yetişebirlerseniz sorun kalmaz."

Haydarpaşa Askeri Hastanesi'ne koştuk; ben baştabibin yanına yönelirken yanıma bir ayağı sargılar içinde bir üsteğmen sokuldu. Üsteğmenin bir ayağında terlik, bir ayağında ayakkabı.

"Ne var binbaşım?"

Beni tanıyormuş, durumu anlattım, düşündü:

"Hımmm..."

Dosyayı aldı, gözden geçirdi. Sonra yedek subay olmak isteyen gence dönerek:

"Şimdi bu işin üstesinden gelmek için ben her şeyi yapacağım; bu arada seni iteleyip kakalarım, gerekirse sana küfür bile ederim; aldırma, korkmuş gibi yap."

Bizim yedek subay adayını yanına alan üsteğmen önce iç hastalıkları uzmanına götürdü. Kurul daha çok iç hastalıklarının oyununa bakıyor. Doktor içeride, bizim yedek subay adayının da sağlam raporu alması gerekiyor. Üsteğmen bizim yedek subay adayı genci kolundan yakalayıp içeri soktu. Arkasından hızla odanın ortasına doğru itti, sonra doktora dönerek:

"Efendim" dedi, "Bu kaçığı mevcutlu getirdim, bu utanmaz kaçıyor, kaçınıcı dönemdir ki yollayamıyoruz; hep dönem atlıyor. Bugün işlemi bitmezse yine kaytarmış olacak... Bu herif vatan görevinden kaçıyor."

Doktor bizimkine öfkeyle baktı:

"Utanmıyor musun" dedi, "Bak turp gibi sağlamsın, hiç vatan görevinden kaçılır mı?"

Doktor hemen üsteğmenin uzattığı dosyayı imzalayıverdi. Bu yöntemle kısa sürede tüm işlemleri bitirip delikanlıyı o günkü sağlık kuruluna yetiştirdik. Üsteğmene teşekkür ettik. Bu arada öğrendik ki kendisi orada görevli olmayıp ayağını pansuman ettirmek için hastaneye gelmişmiş.

Nazi ileri gelenleri yargılanıp kurşuna dizildi. Von Papen kurtuldu. Sovyetler'in Boğazlara dönük isteklerine İngilizler, Amerikalılar karşı çıkıyorlar; ister istemez bizi tutuyorlar.

Kasım sonunda Üniversite Eğitim Alayı 1. Tabur Komutanlığı'na verildim. Bu arada da ancak 40 gün kalabildim. Çünkü Alay kaldırıldı. Kurmay Atama Masası'nda Akademiden sınıf arkadaşım Turgut Yurdabak beni çok sevdiğinden İstanbul'un içinde birlik birlik dolaştırıyordu. Karakış gelip çatdığı için İstanbul'da bulunan subayların İstanbul dışına gönderilmeleri doğru görülmediğinden alayım dağılınca, beni 1947 Ocak'ının başında Boğaz Komutanlığı'na bağlı 82. Alay'ın 1. Taburu'na verdiler. Tabur Karargâhı Kilyos'taydı. Birlikler kıyılara dağılmış gözetleme yapıyorlar. Birlikleri Kilyos'a topladım. Kilyos kıyılarına dağılmış birliklere nasıl eğitim yaptırırsın? Belirli zamanlarda komutanlar denetlemeye geliyor. Kıyılar yasak bölge. Yasak bölge ama balıkçılar balık avlıyor, arada sırada bize

de veriyorlar. Toprakaltında fırın yapıp palamut köftesi pişiriyoruz. Balıkçıların ekmek parası çıkarmak için çalışmalarına engel oluyoruz; engel olsak neyle geçinecekler?

O yıllarda bir tedirginlik içindeydik. Çünkü Ordu Birinci Dünya Savaşı'nın silah, araç gereciyle donatılmıştı. Akmasa da damlayan sözde yardımla birkaç yeni silah araç geldiğinde de hiç kimse yeterli bulmuyordu. Sözgeleş tank gelmiş. Bu tankları kimse bilmiyor. Komutan teğmene dik bir yokuş gösterip:

"Çık şu tepeye" diyor.

Tank tırmanıyor, tırmanıyor, bir yere geliyor, şahlanıp geri düşen at gibi sırtüstü devriliyor.

Hepimiz "eyvaaah!" derken tankın kapağı açılıyor, içinden teğmen çıkıp çakı gibi selama duruyor:

"Çıkıyor komutanım."

Beton koruganları yapmışız, koruganların içindeyiz. Ama ses düzeni hesap edilmediğinden top ateş edince hepimizi sarsıp düşüren bir yankı yapıyor. Moral gücümüzü sağlam tutuyoruz, buna karşılık teknik olanaklarımızı da görüyoruz.

Savaş yıllarını böyle yaşayıp geçirdik; bu kez yeni kaygılara düştük. Boğazlar sorunu gündeme girdi. Savaş çoktan bitti, ama biz Kil-yos kıyılarında kumların içine beton döküyoruz.

Boğaz Komutanı Korgeneral Kâzım Dudaş bir gün telefon etti:

"Madanoğlu" dedi, "Seni portatif karyolanla birlikte Ordu'ya istiyorlar; sanırım artık kıyılara beton dökmekten kurtulacaksın."

Orduya gittim. Karşıma Zırhlı Tümen Komutanı Tümgeneral Nurettin Aknoz çıktı:

"Nasıl" dedi, "Eninde sonunda seni aldım ya... Bundan böyle Zırhlı Tümenin kurmay başkanı-sın. Tümen manevra bölgesinde, seni götürecek olan otomobil aşağıda."

Durumu anladım. Geçen yıl ben üniversite eğitim alayındayken bir general birliğe gelmiş, alay komutanını aramış, bulmamış. Karargâhta kimse yok. Yalnız ben oradaymışım. Kalkıp benim tabura geldi, kendisini tanıttı:

"Zırhlı Tümen Komutanı Nurettin Aknoz."

Gelişinin nedeni var. Dağıtılan eğitim alayının taburu Aknoz'un emrine verilmiş. Zırhlı tümenlerde bir de piyade taburu bulunur. Tümgeneral Nurettin Aknoz bu karardan haberi olduğundan bizim alaya geliyor. Amacı şu: Taburu hemen göndermeyin, bir hafta bekletin, ben yerlerini hazırlayayım, ondan sonra taburu gönderin. Ben durumu öğrenince:

"Peki komutanım" dedim.

Konuşma sırasında Aknoz Paşa bana dedi ki:

"Siz kurmaylar tankçılıktan kaçıyorsunuz."

"Efendim" dedim, "Ben tankçılıktan kaçmam. Tankçılık için dilekçe verdim. Davutpaşa'da sınava çağırıldılar; başarılı oldum. Ankara'ya bildirdiler, ama arkası çıkmadı. Tankçı olmak biraz ayrıcalık işi sanırım."

Tümen Komutanı Nurettin Aknoz o konuşmayı unutmamış ki şimdi:

"Gördün mü seni nasıl aldım" diye anımsatıyor.

Aknoz Paşa tümen manevrada kurmaysız kalınca beni istemiş. Böylece bir gün içinde tankçı oluverdim. Bir gecede bana tankçı giysileri dikti askeri terzi. Manevraya katıldım. Manevranın sonunda Tümen Komutanlığı'na bir günlüğüne Kurmay Albay Celal Alkoç'u verdiler.¹ Bir günlüğüne Nurettin Aknoz'u komutanlıktan çektiler. Ben kurmay başkanlığı görevimi sürdürüyorum. Tankçılık sınavına çağırıldığımda Davutpaşa'da Alkoç sınav kurulu başkanıydı. Bana güzel bir yemek yedirmiş ve:

"Seni sınamaya gerek yok, haydi güle güle" demiş, iyi bir belge düzenlemişti.

Manevranın sonuna doğru tümene olmayacak bir saldırı görevi verildi. Gündüzün açık bir alanda topçu ateşinin altında bütün bir tank tümeni açılıp, yayılıp düşmanın en güçlü yerine yüklenecek. Yahu bu bombardımanın altında birlik yok olur, tümen elden çıkar, yeri mi bu saldırının?

Celal Alkoç kıvranıyor. Durumu görüyor, ama karşı duramaz. Manevrayı izleyen yüksek komutanlar da bu olmayacak işe istemeyerek girdiğimizi bilemezler. Emirle yaptığımızdan haberleri olmayabilir. Oysa Celal Alkoç'un generalliğine etki yapacak bir durum var. Alkoç'un çenesini bıçak açmıyor. Ben dedim ki:

"Albayım Harekât Müdürlüğüne bir uğrayalım."

Celâl Alkoç Harekât Müdürlüğü Karargâhına uğramamızın bir yararı olacağını sanmıyordu. Ama bana uydu; geçerken uğramış olacaktık. Harekât Müdürü Orgeneral Tınaztepe beni görünce:

"Ne o" dedi, "burada ne arıyorsun?"

Ben durumu anlattım:

"Efendim saldırıya geçiyoruz. Emir aldık, ama olmayacak koşullar içinde..."

1 1960 Devrimi'nde Kara Kuvvetleri Komutanı Celal Alkoç.

Bunun üzerine Tınaztepe saldırıyı yukarıdan durdurdu. Alkoç yakayı sıyrınca keyfi yerine geldi.

Bu manevrada kulağıma gelen fısıltılara göre bizim ordunun kargâhında bir gizli örgüt kurulmuş imiş, bu örgüt İnönü düzenini yıkıp, orduyu yeniden düzenleyecek, baştan aşağı gençleştirecekmiş. Bu çağrı genç subaylara pek çekici geliyormuş. Bu örgüt ne zaman kurulmuş, kimler kurmuş bilmiyorum; ama alçak sesli konuşmalarda Kurmay Yarbay Seyfi Kurtbek ile Kurmay Albay Cavit Çevik'in adları çok geçiyor.

İnönü yönetimini yıkmak istemenin, orduyu güçlendirmekten çok ayrı bir nedeni olması gerekir hence.² Söylentilerin ardını bırakmadım, araştırdım; doğru çıktı. Örgütçüler başlarına bir komutan bile bulmuşlar: Sayılan sevilen Korgeneral Fahri Belen. Örgütçüler ona çok güçlü olduklarını söylemiş olacaklar. Fahri Belen Ordunun İnönü'ye karşı durumunu bildiğinden inanmıştır sanırım. O dönemde hemen bütün ordu İnönü'ye karşıydı. Durmadan söylentiler yayılıyordu. Subayın birisi İsmet Paşa'ya demiş ki:

"Efendim geçinemiyoruz."

İnönü yanıtlamış:

"Subay olmasaydınız."

O sırada geçim sıkıntısı içindeyiz. Tayın bedeli alıyoruz. Hizmet erimiz var, buna karşı yine de zorluklarımız büyük. İnönü'yü sevmek başka, üstüne yürümek başka. Artık savaş bitmişti. Umutlar Demokrat Parti'ye ve başındaki adama bağlanıyordu. Örgütçüler Demokrat Parti'ye işbirliği önermişler. DP'nin ileri gelenleri ordunun gerçekten kendilerini tuttuğunun bilincindeler. DP ileri gelenleri, örgütçülere kucaklarını açmakta bir sakınca görmemişlerdi; ama onlarla işbirliğine yanaşmamışlardı. Ünlü "Milli Husumet Andı"na DP'liler ordunun kendilerinden yana olduğunu anladıktan sonra yöneltmişlerdir.

Sonunda General Belen, Albay Kurtbek, belki de benim bilemediğim, öğrenemediğim başkaları ordudan ayrılıp Demokrat Parti'ye girmişlerdi.

1948 Mart'ında yarbay oldum. Tümene yeni tanklar geldi. Ortalık Amerikan uzmanlarıyla doldu. Bunların her biri tankın yalnız bir

2 1960 Devrimi'nde İçişleri Bakanı olan Muharrem Kızıloğlu'ndan duyduğuma göre kurucular arasında Kurtbek'ten, Çevik'ten başka Cevdet Sunay (kurmay albayken), Cemal Yıldırım (kurmay binbaşıyken) da varmış. En kıdemlileri Cevdet Sunay'mış, başkanlığı Sunay'a vermişler. Sunay "siz biriniz başkan olun" demiş, başkasını başkan yapmışlar.

yerinden anlıyorlar. Bizim tümene de arada sırada Amerikan subayları geliyor. Kartal Maltepe'sinin Soğanlık köyü yakınlarındaki eski piyadeli okulundaki tümen karargâhında bir gün onlarla birlikte yemek yiyoruz. Maltepe'nin önünde bizim donanmadan küçük bir filo görünüyor. Genç bir Amerikan generali:

"Ne güzel görünüm" dedi.

Komutan Nurettin Aknoz:

"Biz böyle küçük yapılı gruplara 'ince filo' deriz; Kurtuluş Savaşı'nda da ince filomuz vardı."

Amerikalı General:

"Türkiye Kurtuluş Savaşı yaparken donanması yoktu" dedi.

Komutan Aknoz gülümsedi:

"Kurtuluş Savaşı'nda cephane kollarına ince filo derdik" diye anlattı.

Bu kollar eşeklerden kuruluymuş. Biri anırırsa hepsi anırmaya başlar, Yunan topçusunu uyandırıyorlarmış, o zaman Yunan topçusu vermiş topu. Bir gün ince filo Aknoz'un bölgesine geldiğinde hiç gürültü olmamış:

Aknoz, Kol Komutanına takılmış:

"Seninkiler gerçekten incelmışler."

Kol Komutanı:

"Suskunlukları inceliklerinden değil eşşoğlu eşeklerin, hepsinin ardına zeytinyağı sürdüm, anıramıyorlar."

Aknoz'un anlattıklarını ilgiyle dinleyen Amerikan generali dedi ki:

"Karım buna çok sevinecek."

Herkes şaşırdı. Meğer bu general bir gün Davutpaşa Kışlası'na karısını da götürmüştü. Orada otlayan bir sığa görmüşler, sevmişler. Köylüler de "al senin olsun sığa" diye hayvanı armağan etmişler. General şimdi Ankara'ya atanmış. Sıpayı anırtmadan uçağın içerisinde nasıl götüreceğini düşünüyormuş.

Yarbay sayılmam 1946 Ağustos'undan başladığı için gelecek yıl albay olacaktım. Yarbaylıkta birlik komutanlığı yapmak zorunlu değil. Komutanın benim için "albaylık yapar" demesi yetecekti. Bunun için elimden geldiğince uysal davranıyor, dişimi sıkıyordum. Ancak iş öyle bir kerteğe geldi ki komutana:

"Ben sizinle çalışamayacağım" dedim.

Durum orduya yansıdı. Ordu Kurmay Başkanı beni çağırdı. Eğer görev yerim değiştirilmezse ordudan ayrılmak zorunda kalacağımı bildirdim. Kararım kesindi. Komutana ilişkin olumsuz yargılarda bulunmamak ya da ardından konuşmak istemediğim için Ordu Kur-

may Başkanı karşısında susmuş, sorulara yanıt vermemiştim. Oysa ben kesin karara, yaptığımız bir manevra sürecinde varmıştım.

O dönemde Amerikan askeri yardımları yeni başlamış, koca koca tanklar gelmişti. Bu tanklarla birlikte uzmanları da geldiler. Türk ordusunda o güne kadar böyle silahlar yok. Hepimiz etkilendik. Hatta bana soran bile olmuştur:

"Yahu Madanoğlu, savaşırken bunlar birbirleriyle tokuşurlar mı?"

İnanılması zor ama gerçek... İnönü'yle birlikte manevrada General McBride var. Amerikan silahları Türk ordusunda ilk kez deneyim alanına sokuluyor. Manevra bölgesi Pendik kuzeyi, eski İzmit yolu dolayları. Biz cephe yedeğindeyiz. Cephe Komutanı Kilyos'tayken komutanım olan Kâzım Dudaş. Yetkin bir topçu generali. Onun emrindeyiz. Bizim Tugay karargâhı elimizin altında olmak gerekirken bizim komutan kilometrelerce uzakta bırakmış. Komutanın yanında Muhabere Bölük Komutanı ile ben varız. Emirleri bize veriyor. Muhabere Bölük Komutanı daktiloluk yapıyor, ben emir yazdırıyorum. Karargâhtan yararlanamıyoruz.

Biz bir tugay görünümünden çok daha kalabalık durumdayız. Çünkü manevraya katılmayan birçok birliğin çevik keşif gruplarını bizim tugayın emrinde toplamışlar. Komutan karar vermiş; kendisine bağlanan bütün bu birlikleri Yuşa tepesine gönderip orayı tıkamak istiyor. Uyarmak istedim komutanı... Çünkü bunlar turna katarı gibi birbirlerinin arkasına dizilecekler, toz duman çıkaracaklar ve görünecekler. Komutan dinlemedi. Emirleri verdik. Birlikler yola çıktılar. Bir süre sonra bizim sınıftan Kurmay Yarbay Selahattin Günkut -Harekât Müdürlüğü Karargâhından- geldi. Ben komutanın açığında duruyorum. Günkut bir selam çakarak dedi ki:

"General McBride, bu yan yürüyüşü yapan birliklerin ne olduğunu Cumhurbaşkanı İnönü'ye sordu. Sayın Cumhurbaşkanı da beni gönderdi, bu birliklerin eski yerlerine alınmalarını emir buyurdu."

Bunun üzerine komutanın yanına sokuldum:

"Bu iş telsizle olmaz, ben gideyim bunları arkadan dolaştırayım" dedim.

Sesini çıkarmadı komutan. Ben atladım gittim. Birlikleri alıp eski yerlerine götürdüm. Biraz sonra döndüğümde komutan çağırdı:

"Tugay yer değiştirsin!"

Oysa düşünüp taşınıp o yörede bulunan bir boğazın gerisine yanlamasına yerleşmiştik. Düşman boğaza girdiğinde tümünü yan ateşi altına alıp darmaduman edecektik. Şimdi buradan çıkıp başka

yere gitmenin anlamı ne? Ben yavaşça sıyrıldım. Cephe Komutanı Kâzım Dudaş yüz metre kadar ilerimizde. Muhabere Bölük Komutanı daktilosunu kurarken ben yavaşça Cephe Komutanı'nın yanına sokuldum:

"Biz yerimizi değiştiriyoruz."

"Nasıl olur?.."

Kâzım Dudaş "nasıl olur?" deyince açıklama yapmadan çekildim. Gizlice haber verdiğimi böylece anlatmış oldum. Biraz sonra Kâzım Dudaş geldi, bizim komutana:

"Ne yapıyorsunuz?" diye sordu.

Komutan:

"Tugayın yerini değiştiriyorum."

Cephe Komutanı:

"Olmaz, yerinde kalacak. Bana sormadan bir iş yapmayın. Deminki durum da iyi olmadı. Yukarıdan bilmezler; yer değiştirmenin Cephe Komutanı Kâzım Dudaş'ın buyruğuyla yapıldığını sanırlar; çünkü kuraldır, yedek birlikler destekleyecekleri birlik komutanının emri olmadan bir iş yapamazlar."

Manevranın son aşaması geldi. İşte orada saklandığımız yerden çıktık. Bizim tanklar yandan yüklenince düşman ne olduğunu anlamadı. Karmakarışık oldu. Durum pek beğenildi. İnönü, General McBride ve yanındakiler de oraya geldiler. Ben İnönü'ye ve çevresindekilere durumu anlattım. Ama bizim komutan o gün olanlardan ürkmüş durumda. Akşamüzeri ordudan telefon edildi:

"Manevranın sonunda ordu karargâhında eleştiri yapılacak, komutanlar, kurmaylar toplansın" dediler.

Ordu karargâhına gideceğiz. Yol bir saat çeker, eleştiriye de iki buçuk saat var. Bizim komutan geldi:

"Bütün manevra sürecindeki günleri geniş levhalarda tek tek krokilendirin."

Olamayacak bir iş. Karargâhla çalışmadık ki. Dört gündür uzaktayız. Karargâh olsa yapılacak işleri dağıtır, belki yetiştirebiliriz. Dört gündür ne yaptıkça Muhabere Bölük Komutanı ile ben biliyoruz. Komutanın dediği işlerin yetişmesi olanaksız. Bunun üzerine ipler koptu. Ben komutana kendisiyle çalışamayacağımı söylemek zorunda kaldım. Ama bütün bunları (yukarıda da belirttiğim gibi) durumu öğrenmek için beni çağıran Ordu Kurmay Başkanı'na anlatmadım. Beni konuşturmak istediye de sustum. Dileğimi benimseyip görevimi değiştirdiler. Beni Hava Savunma Bölge Kurmay Başkanlığı'na verdiler. Yine İstanbul'da kalmıştım. Ama dört ay geçti

geçmedi. Bu komutanlık da gereksiz görülerek dağıtıldı. Artık savaş bittiği için yavaş yavaş yeni bir düzene geçiliyordu.

1949 Haziran'ında İzmit' te 6. Kolordu 4. Şube (Lojistik) Müdürlüğü'ne verildim. Turgut Yurdabak beni İstanbul'da bu kadar tutabilmişti. Ama İzmit de İstanbul sayılır. Trenle cuma günleri geliyor, pazartesi sabahları dönüyorum. Kolordu Komutanı Nurettin Baransel olgun bir general. Genelkurmay Başkanı Orgeneral Abdurrahman Nafiz Gürman, "albaylıkta tıkanıklık oluyor" gerekçesiyle yarbaylığı altı yıla çıkarmıştı. Bu yüzden albay olamadım. Artık iyiden iyiye barış kuruluşuna dönüyoruz. Bu kolordu da dağıtıldı.

Yıl 1950. 14 Mayıs 1950'de seçimi Demokrat Parti kazandı. Hepimiz sevinçliyiz. Dişe dokunur bir zor gücü sağlayamadıkları için Demokrat Parti'ye giren eski örgütçülerin başı Fahri Belen Bayındırlık Bakanı, Albay Seyfi Kurtbek de Savunma Bakanı oldu. Ben o sırada Erzincan'a Yurtiçi Bölge Kurmay Başkanlığı'na atandım. İzmit'te bir yıl kadar kalabilmiştim. Erzincan'a 1950 Mayıs'ının sonuna doğru geldim.

Erzincanlılar çok cana yakınlar. Ulviye'nin annesi buralı olduğundan bana özel bir yakınlık gösteriyorlar. Orduevinde kalıyorum. Ankara'dan Erzurum'a gelip geçenlerden, Erzurum'dan Ankara'ya gidip gelenlerden başkentte neler olup bittiğini duyuyorum. İlginç bilgileri toplayan, sonra da geceleri oturup bu bilgileri yorumlayan bir ortamımız var.

Adnan Menderes bütün arkadaşlarını birer kesmez baltaya sap yapmış, kendisi de hükümete başbakan, partiye genel başkan olmuş. Bayar Cumhurbaşkanı, Köprülü Dışişleri Bakanı. Koraltan Meclis Başkanı. Üçü de edilgen durumdalar, Menderes etkin durumda.

Orgeneral Abdurrahman Nafiz Gürman, Genelkurmay Başkanlığı'ndan alınmış, yerine Nuri Yamut getirilmiş. Yamut da kendisine yardımcı olarak General Şahap Gürler'i seçmiş. Ama söylendiğine göre Yamut bu seçimi yaparken kendilerine danışılmadığından Demokrat Parti ileri gelenleri içerlemişler. Menderes, bir yanında Bayar, bir yanında Seyfi Kurtbek, Nuri Yamut'ı çağırıp çıkışmış. Gürler'in Genelkurmay İkinci Başkanlığı böylece suya düşmüş.

Seyfi Kurtbek, Milli Savunma Bakanı, ama bizim gözümüzde bir kurmay Albay. Emekliye ayrılıp sivilleşse de bir şey değişmiyor. Bayar, Menderes, Kurtbek karşısında zor duruma düşen koca generallerimiz ne bir yanıt verebiliyorlar ne de görevlerinden çekilebiliyorlar. Erzincan'a bu haberler ve söylentiler gecikmeden geliyor, konuşuluyor.

Menderes seçimde kendisini tutmayan generallere böylece bir gözdağı verdikten sonra hemen Meclise koşmuş, "tutmuş ve tutmamış devrimler" ayrımı yaparak öyle bir söyleyivermiş ki alkışlayanların avuçları patlamış.

Karşı-Atatürkçülük bu demeçle başladı diye düşünüyoruz. Ama Atatürk'e ve Atatürkçülüğe karşı devinim daha öncelerden başlamıştı. Pilavoğlu tarikatı gazetelerin anlata anlata bitiremediği bir olaydı.

Bir arkadaşımız Genelkurmay Başkanı'nın yarbaylığı altı yıla çıkaramayacağı savıyla dava açmış, kazanmıştı. Ağustos 1949'dan geçerli sayılarak albay oldum. Beni Ankara Kara Kuvvetleri Harekât Başkanlığı 1. Şube Müdürlüğü'ne verdiler. Eylül sonuna doğru göreve başladım. Orgeneral Şükrü Kanatlı Kuvvet Komutanımız, Kor-general Selahattin Selşik (Harp Akademisi'nden öğretmenim) kurmay başkanımız.

Kanatlı'nın masasının üstü "tavsiye" kartlarıyla dolu. Ne zaman odasına girsem, bu kartları öncelik sırasına göre dizmeye çalışır bulurum Kanatlı'yı.

İstanbul'da bir de Yüksek Komuta Akademisi açıldı. Bir yıl sürelili. Beni de bu Akademiye yazmışlar. Çok sevindim. Çağdaş savaş yönetme yöntemlerini öğrenecektim. İstanbul'a koşarak gittim diyebilirim. Akademinin Komutanı Tümgeneral Necati Tacan.

Bir gün küçük bir savaş gemisiyle Gölcük'e gidiyorduk. O günlerde karar verilmişti; yurttan ezan artık Arapça okunacaktı. Birkaç arkadaş toplanmış, bu konuyu tartışıyorlardık. General Tacan yakınıımızda oturuyor, bizim tartışmamızı duyuyormuş. Bir ara kalkıp yanımıza geldi. Yüzü kıpkırmızı kesilmişti. Hepimizi birer birer süzdükten sonra:

"Sizler kurmay subayısınız. Yüzeylerde kalmamalı, sorunların köküne inmelisiniz. İrtica kavram bakımından sınırlı kalır, bu bir karşıdevrimdir" dedi.

XIII. BÖLÜM

TÜRKİYE NATO ÜYESİ OLUYOR

Çok yararlandığım Yüksek Komuta Akademisi'nden Ankara'ya döndüğümde artık NATO üyesi olmuştuk. Sınırlarımızdan adımını atan atom bombasını ensesinde bulacaktı bundan sonra... NATO'yu böyle biliyoruz, bu anlayış içindeyiz. Oysa NATO dedi ki Kuzey Atlantik Antlaşması'nın 3. maddesine göre Birleşik Amerika'yla ikili anlaşmalar yapmamız gerekiyormuş; bu ikili anlaşmalara göre Amerika ülkemizde üsler kurabilirmiş. Biz de onların bu üslerde yaptıklarına ve yapacaklarına karışamazmız. Dahası Türkiye'deki Amerikan askerlerinin kapitüler ayrıcalıkları da olurmuş.

Yıl 1952. Mevsimlerden yaz. Bir gün Kurmay Başkanı Selşık beni çağırılmış. Yanına gittim:

"Beni iyi dinle" dedi, "Genelkurmay Genel Sekreteri sana bildirdiğinde Genelkurmay'a gideceksin. Orada yapacağınız çalışmalar çok gizliymiş. Bana ve komutana bile söylemeyeceksin."

Selşık yüzüme baktı:

"Bu Genelkurmay'ın buyruğudur. Şimdi Sayın Orgeneral Kanatlı'nın buyruğunu bildiriyorum. Orada ne yaparsanız, ne ederseniz, ne konuşursanız günü gününe gelip kendisine anlatacaksın."

Aynı anda iki emir. Birisi Genelkurmay'dan, birisi Kara Kuvvetleri Komutanı Şükrü Kanatlı'dan. Bir iki gün geçti, Genelkurmay'dan

çağırıldım. Genelkurmay Genel Sekreteri Kurmay Yarbay Emin Dirvana, Genelkurmay Lojistik Şubesi Müdürü Kurmay Albay Fehmi Durukan, Kara Kuvvetleri Harekât Şubesi Müdürü ben ve Deniz ile Hava Kuvvetleri Harekât Şubesi Müdürleri, beş kişi küçük bir odada toplandık. Yarbay Dirvana, biraz sonra Genelkurmay İkinci Başkanı ile Dışişleri Bakanı'nın geleceklerini ve görevimizi bildireceklerini söyledi. Bekledik. Geldiler...

Orgeneral Şahap Gürler, Demokratlar iktidara geçtikleri zaman Nuri Yamut kendisini ikinci başkanlığa seçtiğinde beğenilmeyip geriye itilen generaldi. Anlaşılan sonradan Gürler, kendisini Demokratlara beğendirmeyi başarmış, Genelkurmay İkinci Başkanı olabilmisti. Gürler kısaca Dışişleri Bakanı'nın bize görevimiz bakımından gerekli temel bilgileri vereceğini söyleyerek sözü Fatın Rüştü Zorlu'ya bıraktı. Zorlu hiç çekinmeksizin şöyle konuştu:

"NATO savunma evresinde Türkiye'ye, karadan, denizden, havadan hiçbir yardım yapamayacaktır. Lojistik destek olanaklara bağlıdır. NATO orduları karşı saldırı gücüne erişinceye kadar Türk ordusu kendi başına kalacak, kendisini düşmana kaptırmayacak. Oyalama savaşları vererek, doğuda, batıda İskenderun Körfezi'ne doğru çekilecektir. Bu körfezi çevreleyen dağlarda savunmaya geçerek NATO güçlerinin körfezden yapacakları çıkarmayı emniyete alacaktır."

Apışıp kalmıştık.

Dışişleri Bakanı'nın açıklaması bizi şaşırtmıştı. İki üç toplantı yaptık, bir türlü anlaşılamıyorduk. 1. Ordu Trakya'dan İskenderun üzerine çekilecek. 2. Ordu dağınık konuşlu bir ordudur, çekilecek olan 1. Ordu'ya katılır. Doğudaki 3. Ordu da İskenderun'a çekilecek. Yalnız başımızayız. NATO karşı saldırı gücüne erişinceye kadar, kuvvetimizi kaptırmamak bakımından oyalama savaşları vererek çekilmeler yapacağız, bütün Anadolu'yu boşaltıp Ankara'yı da bırakarak İskenderun'u çevreleyen dağlara çekileceğiz, Toroslar'da savunmaya geçeceğiz. Orada kesin savunma yapacağız. Çünkü NATO karşı saldırı gücüne eriştiğinde İskenderun Körfezi'nden çıkarma yapacak. Batıdan başlayalım işe dedik. Ben karacı olarak Trakya'da engelleme, Boğaz doğusunda da ilk direnme önerdim.

Denizci ayağa kalktı:

"O zaman Marmara'da bizim durumumuz ne olacak?"

Bunun üzerine tartışma kızıştı.

"Oğlum" diyorum "Sen Dışişleri Bakanı'nın söylediğini duydudun mı? Toros Dağlarına çekileceğiz, kuvvet kaptırmayacağız, oyalama muharebeleri vererek Anadolu'yu boşaltacağız." Sonunda işi alaya vurduk.

Denizciye dedim ki:

"Biz nasıl olsa dere tepe düz gider, İskenderun dağlarını buluruz; havacılar uçup konacak bir yer bulurlar, kendilerini kurtarırlar, ne yapacağınızı siz düşünün." Bizim Planlama Kurulu bu durumda.

Komutan Şükrü Kanatlı'ya bilgi milgi vermiyorum; gidip Genelkurmay Başkanı'yla konuşmaya kalkar da arada ben kalabilirim diye çekiniyorum. Bunlar askerliğe uymayan işler. Genelkurmay Harekât Dairesi Başkanı Korgeneral Necati Tacan o sıralarda bir görev gezisindeymiş. Dönüp durumu öğrenince demiş ki:

"Ben burada Harekât Başkanımı. Plan gerekliyse plan şubemiz var. Haydi herkes işine..."

Bu baştankara durumda bana pek uygun gelen bir hayale kapılıp Kore Tugayına katılmak için başvurmuştum. General olmayı güvenceye almış olacaktım en başta; sonra bir yıl kıdem kazancaktım, arkadaşlarımdan bir yıl ileride olacak, Sason dağlarındaki deneyimlerime bir de çağdaş savaşın deneyimlerini eklemiş olacaktım. Uzakdoğu'yu görecektim. Ayrıca alay komutanlığı yaparken başıma geleceğini bildiğim kireç yakmak, tuğla pişirmek gibi işlerle de uğraşmayacaktım.

İstanbul'daki Yüksek Komuta Akademisi'nden sonra Çankırı'da altı ay sürecek bir küçük komuta kursu açıldı. Bu kursu da kaçırmadım. Alay komutanlığına çıkacaklar yeni doktrinleri öğrensinler diye bir kurs düzenlemişlerdi. Takımdan alaya kadar birliklerin yönetilmesini ve yeni silahları öğreniyorduk. Kursta 100 albay, 50 binbaşımız. Öğretmenlerimiz üsteğmen ya da yüzbaşı. Amerikan piyadeli okullarında yetiştirilmişler bunlar, önlerine koydukları notları okuyorlar.

Bizim bildiğimiz, bir dersin bir öğretmeni olur. Sonradan piyadecilik okuluna dönüşen bu kursta, savunmada alay, savunmada tabur; saldırıda alay, saldırıda tabur; çekilmede bölük, izlemede takım konularının öğretmenleri ayrı ayrı. Amerikan, sistemi parçalamış, dağıtmış, her öğretmen yalnız kendi konusunu biliyor.

Bir gün savunmada takım öğretmeni üsteğmen derse gelmedi. Biraz bekledik; başladık birbirimizle konuşmaya. Bir süre sonra içeriye bir yüzbaşı girdi; kürsüye çıkıp bizi selamladı. "Sayın büyüklüğüm" dedi, "Üsteğmenden öğretmen yaparsanız işte böyle olur. Kim bilir nereye takılıp kalmıştır. Ders boş kalmasın diye komutan beni gönderdi. Bu dersin öğretmeni değilim ben, ama altı üstü savunmada takım; iki manga ileri, bir manga geri..."

Biz yüzbaşmayı dinliyoruz. Söylediklerini yadırgamıyoruz. Alıştığımız, bildiğimiz şeyleri söylüyor.

Yüzbaşı "İki manga ileri, bir manga geri" dediği sırada kapı büyük bir gürültüyle açıldı. Hepimiz o yana baktık. "Savunmada Takım" öğretmeni üsteğmen bağıra bağıra içerdi daldı, kolunu yüzbaşıya doğru uzatıp sallayarak:

"Yüzbaşım, yüzbaşım yanlış söylüyorsun. Savunmada iki manga ileri bir manga geri değil, üç manga da yan yanadır."

Bunun üzerine yüzbaşı ona:

"Daha iyisini biliyorsan gel kendin anlat" deyip bize selam vererek çıkıp gitti.

Üsteğmen geldikten sonra anladık ki bizim öteden beri bildiğimiz iki ileri bir geri yöntemi artık savunmada takımda geçerli olmaktan çıkmış.

İki ileri bir geri yöntemi şudur: Saldırıda olsun, savunmada olsun genellikle her birlik iki bölümünü ileride, bir bölümünü geride tutar. Bu gerideki birlik saldırıda saldırıyı derinleştirmek, savunmada giren düşmanı geriye atmak için kullanılır. Doğal olarak tümen-de, iki alay ileri, bir alay geri; alayda iki tabur ileri, bir tabur geri... Bu düzen takıma kadar iner, İkinci Dünya Savaşı'nda Amerikalılar istatistik tutmuşlar. Savunmada bir manganın karşı saldırısında etkili bir sonuç alınmadığını saptamışlar. Çünkü birlik çok küçük. Daha sıçramaya kalkarken erlerin üçü yıkılıyor, geri kalanlar üç-beş adım sonra devriliyorlar. Amaç sağlanamıyor; onun için ateş gücünü yoğunlaştırmak bakımından üç manga yan yanayı daha verimli bulmuşlar.

Bizim yüzbaşı ile üsteğmen daha önce bizim koşullandığımız iki ileri bir geri yöntemindeki bu öznel durumu kafamıza sokmak için bu oyunu düzenlemişler. Gerçekte bu oyun Amerikan öğretim sisteminin bir ürünü.

Çankırı'dan Ankara'ya döndüğümde albayların açıkgezlerinin Kore kuyruğuna girmiş olduklarını, benim de Sivas'taki Alaya veril-memin kesinlik kazandığını öğrendim. Ama bir ay kadar sonra Sivas'a değil, İstanbul Alemdağ'da 32. Alay Komutanlığı'na atandım. Bu işin nasıl olduğunu araştırdım ve kimin yaptığını anladım.

Kara Kuvvetlerinde kuvvet komutanı ile kurmay başkanının odası karşılıklıdır. İkisi arasında geniş bir salon vardır. Bu salonda sandalyeler dizilidir. İş olanlar oturup sıra beklerler. Önce kurmay başkanına girilir, evrak parafe ettirilir; oradan çıkılır, komutanın odasına girilir, komutana imza ettirilir. Bu işlerde generaller ayrıcalıklıdır; gelirler sıra beklemeden işlerini görürler. Personelciler ile harekâtçılar da ayrıcalıklıdır. Ben Harekât Şubesi Müdürü oldu-

ğuma göre önemli işleri kendim imzaya çıkarıyorum; bir açıklama gerekirse kendim yapayım diye... Önemli olmayan işleri şubemdeki kurmaylar imzaya çıkarırlar. Ne var ki ben bekleme salonuna geldiğimde ayrıcalığımdan yararlanmam.

Sorarım:

"En son sıra kimde?"

Birisi elini kaldırır:

"Bende..."

Otururum bir yere, benden önce sırası olanı gözetlerim; çünkü ondan sonra sıra bana gelecek. Bu arada bir yarbayla tanıştım. Her gittiğimde oturup konuşuyor, söyleşiyoruz; ama ben bu yarbayın kim olduğunu bilmiyorum. Aramızda bir yakınlık doğdu. Bir gün yarbay dedi ki:

"Yahu sen beni seviyorsun..."

"Evet."

"Ben de seni seviyorum."

"Belli" dedim, "Ne zaman buraya gelsem oturup yarenlik ediyor, söyleşiyoruz; birbirimizi arıyoruz".

Yarbay:

"Zaten sen buraya geldiğin zaman benimkiler hemen bana haber verirler, tatlı tatlı anlattığın için işim olsa da kalkıp gelirim."

Bunu bilmiyordum.

"Ha" dedim, "iyi".

"Ama ben sana bir şey söyleyeyim mi?"

"Söyle" dedim.

"Sen benim kim olduğumu bilmiyorsun."

"Bilmiyorum" dedim.

"'Yarbayım' diyorsun geçiyorsun; ben sizin erkân şubesi müdürüyüm. (Kurmay General Masası).

O "ben sizin erkân şubesi müdürüyüm" deyince, ben:

"Ooo" dedim, "amma adamla ahbab olmuşum yahu!"

Sonra:

"Bana bak" dedim, "Ben kıtaya çıkıyorum haberin olsun. Beni ister Hopa'ya, ister Borçka'ya ata! Hakkâri'ye ata! Nereye atarsan ata. Yer seçmiyorum. En kötü yere giderim; yalnız bağımsız yer olsun. Başımda tümen komutanı olmasın. İnşaatı olmayan, bağımsız olan en kötü yer neresiyse beni oraya ver."

"Yahu herkes senin gibi olsa" dedi, "ama bunları boşuna söylüyorsun".

"Neden?"

"Prensip kararı alındı. Eskiden kurmayların kıtaya atamalarını bizim şubeden yapardık. Fakat sınıf daireleri toplantıda karşı çıktılar. Dediler ki, 'Kurmaylık uzmanlık işidir. Kurmay görevlerine atamada kurmay şubesi, kurmayların yeteneklerine göre, yetiştikleri branşlara göre atamaları yapar; haklıdır. Ama bunların kıta hizmetine, komutanlıklarına, tabur komutanlıklarına çıktıkları zaman uzmanlıkları söz konusu değil. Bunlar aslında piyade ise piyade, topçu ise topçu dairesine bağlı. Öyleyse kurmayların kıtaya atamalarını biz yapmalıyız.' Ve bu yöntem benimsendi. Prensip kararı alındı. Ne yazık ki senin tayinini artık ben yapamıyorum, piyade dairesi yapıyor."

Piyade dairesi de yaptığı planda beni Sivas'a vermiş.

İşte o sıralarda Orgeneral Şahap Gürler değişmiş, yerine Orgeneral Zekâi Okan gelmiş, masasına oturur oturmaz bu prensip kararını bilmediğinden:

"Erkân Şubesi Müdürünü çağırın" demiş.

Bizim Yarbay odaya girmiş.

Zekâi Okan:

"Yaz" demiş; "filan albay Davutpaşa'daki Zırhlı Alay Komutanlığı'na, filan albay Kartal Maltepe'sindeki Zırhlı Alay Komutanlığı'na. Bu iki Zırhlı Tugay'a komutan verilmeyecek. (Bu, albaylar aynı zamanda hem alay komutanı hem tugay komutan vekili olacaklar anlamına gelir) hemen yaz getir."

Bizim yarbay hiç sesini çıkarmamış, yeni durumu anlatmamış, emir almış ya, gelmiş hemen yazmış. "Genelkurmay İkinci Başkanı'nın emri" deyince herkes hemen parafe etmiş. Yalnız dostum yarbay, iki albayın altına bir üçüncü albay daha yazmış:

"Cemal Madanoğlu Alemdağ'daki 32. Alay Komutanlığı'na..." İkinci Başkan bakmadan imzayı basmış.

Alemdağ 32. Alay Komutanlığı'na 26 Ağustos'ta başladım. Yıl 1952. Tümen Komutanı Suat Kuyaş. Kafası hızlı çalışan bir tümgeneral. Birlikte çalışmadık; ama beni tanır, sever. Alayın subayları İstanbul'da oturuyorlar. Alemdağ'ında göreve yetişmek için her sabah üç dört araç değiştiriyorlar; işe başladıkları zaman turşu gibi oluyorlar. Erler çevredeki cephaneliklerde koruyuculuk yapıyorlar, uçak alanlarında bekçilik ediyorlar, eğitime çıkacak er bulamıyoruz.

Bir gün Orgeneral Şükrü Kanatlı geldi; gezdi, baktı:

"Bütün yapıları tuğlaya çevireceksiniz" dedi.

Bak şu iş! Alayın orman içinde çeşitli yapıları var. Depolar, cephanelikler, yatakhaneler, yemekhaneler; hepsini askıya alıp tuğlaya dönüştüreceğiz. Kanatlı, Ankara'da Harekât Şubesi'ndeyken al-

dığım özel görevden kendisine söz açmadığım için bana içermiş. Acısını çıkarıyor olabilir.

Bölüklerdeki erler çevrede bekçilik, koruyuculuk, işçilik yaptıkları için dağınık bir durum var. Her bölükte sayısı az er kalıyor. Bir avuç erle, eksik bölükle, eğitime çıkmak olmuyor; er az olunca subay heveslenmiyor.

Tümgeneral Kuyaş hesap etmiş:

"Alayın her bölümünde sekiz-on er kalabildiğine göre bunları birleştirirsek bütün alaydan bir bölük çıkarırız; bir gün makineli tüfek bölüğü, bir gün tanksavar bölüğü, bir gün piyade bölüğüyle eğitime çıkarız."

Fikir olarak güzel. Ama uygulamada olmuyor. Ben sabah saat sekizde Alemdağı'nda bulunuyorum. Çünkü cip gelip beni kapımdan alıyor. Subaylar İstanbul'un çeşitli yerlerinden göreve geldiklerinden her zaman yetişemiyorlar ya da içlerinden birisi gecikmiş olsa o bölük kapalı kalıyor. Eğitime çıkmak için bölüklerden erleri, araçları, gereçleri toplamak öğlene kadar uzuyor. Subaylar geliyorlar diyelim; piyade bölüğünün kadrosunu açıyoruz. Şu kadar makineli tüfeği, şu kadar katırı, şu kadar eri olacak. Mangalar düzenlenecek. Eksikler, gedikler engeller ortaya çıkıyor, zaman geçiyor. Tümen Komutanı gelip denetlese:

"Hani nerede?.. Öğle oluyor, eğitime çıkmadınız mı?.."

Yanıt veremeyeceğiz. Ben düşündüm, taşındım. Alayın subaylarına dedim ki:

"Bu akşam evlerinize gittiğinizde söyleyin, yarın gece burada yatacaksınız."

Ertesi günü akşamüzeri subaylarla toplandık. Dedim ki:

"Bakın, Alayda piyade birliği var, makineli tüfek birliği var. Her sabah ayrı var; karargâh birlikleri var, ağır birlik var, ikmal birliği var. Her sabah ayrı bir bölükle eğitime çıkacağız, ama erlerin silah ve gereç değiştirmeleri gerekiyor. Bunları beş-on dakika içinde Alayın on altı bölüğünden toplayıp getiremiyoruz. Bunun çaresi işin en zorunu yapmaktır, işin en zoru ağır bölüktür (Ağır bölükte havandan, roketatardan tepkisiz topa kadar her türlü silah bulunur). Öyleyse şimdi saydığım silah, araç gereç toplanma yerinde daha önce saptadığım ve boşalttığım barakaya taşınacak. Her gün ağır bölükle eğitime çıkılacak. Komutan gelir de 'bugün makineli tüfek bölüğü eğitimi yapmanız gerekirken neden ağır bölük eğitimi yapıyorsunuz' diye sorarsa, 'Albay dün eğitime geldi; beğenmedi, bugün yinelettiriyor' dersiniz."

Bir ağır bölüğe gerekli olan bütün silah, araç ve gereci depo ettirdim barakaya. Barakanın yanına bir açık tavla kurup katırları da oraya aldardım. Böylece düzen kuruldu. Sabah geldik mi her şey hazırıldı. Subayların içinden geç kalan, eksik olan bulunsa bile bir şey değişmiyor. Toplu olarak eğitime çıkılıyor.

Suat Kuyaş öteki alaylara gittiği zaman bizdeki düzeni ve etkinliği göremiyor:

"Bakın" diyor, "Kurmayları masa adamı diye küçümsersiniz, Madanoğlu ağır bölükle bile eğitime çıkıyor; siz bir türlü toparlanamadınız."

Ben o günlerde düşünüyorum, "Bu general Kanatlı bana kızdı" diyorum, "Beni general yapmaz. Eh albay olduk; ama general olmaya bir parmak kala yol tıkanı. Şu Kore işi olsa, savaşa gitsem general de olurum. Hem savaşta kimse benden tuğla pişirmemi istemez. Ama Kore işinden umutlu değilim; o kadar isteklinin arasında beni mi seçecekler?"

Alaydaki ıvır zıvır işlerle uğraşıp duruyorum. Öyle ayrıntılı, öyle püsküllü işler var ki bir incir çekirdeği dolduramaz işlerle günler geçip gidiyor. Sözgelisi birliklerin üzerinde görünen eski postallar var. Yüzlerce postal... Birliği teslim alırken eski postalları da tek tek sayıp teslim alıyoruz. Bunların düşümünü yapıp kayıttan silmek uzun formalitelere bağlı. Muhasebeye yazılacak, sivil yönetime haber verilecek, satın alma komisyonları düzenlenecek. Artırmalar, eksiltmeler başlayacak. Eskicilere satılacak... Bir çuval ayrıntı, ıvır zıvır... Belgelerin hepsi tamamlandıktan, iş de bittikten sonra düşümü yapılabilecek. Bunun için eski postallar dağ gibi yığılmış, herkes birbirine devrediyor. İşlemlerin çokluğu, ayrıntıları, belaları herkesin gözünü korkutuyor. Yalnız postallar mı var? Koskoca bir etüv makinesi var vagon büyüklüğünde. Birinci Dünya Savaşı'ndan kalma, temizlik ve bit kırmak için alınmış, süresini doldurmuş, ortalıkta duruyor. Tümen Komutanı ise nerede bir köhne ya da hurda görse hemen yaktırıyor. Ben bunların hepsini Komutanın gözünden ırak tutmak için ormanın bir yerine toplayıp yığdardım, başına da askerliği çok gecikmiş pek yaşlı bir eri temelli bekçi yaptım, böylece rahat ettim.

Ama yaptığım işler hoşuma gitmiyor. İşte bu durumda kara kara düşünürken telefonda istendiğimi haber verdiler. Orgeneral Nuretin Baransel karşımda:

"Madanoğlu" dedi, "Kore Tugay Yardımcılığına tek aday olarak sen atandın".

"Oooh" dedim. Nasıl olmuştu bu iş? Bizden bir önceki tugayda Daniş Karabelen yaralanmış. Ondan önceki tugayda da Albay Nuri Pamir şehit düşmüştü. Bunun üzerine Kore isteklileri kuyruğunda kimsecikler kalmamış benden başka... Kore yolu böylece açıldı.

Ordu Komutanı benimle uzun uzun konuştu. İzmit'te çalışırken kendimi sevdirmiş olduğumu anladım. 1953'ün Mart sonuna doğru Seferihisar'da toplandık. Tugay Komutanı Albay Kemal Akkut, Ağustos'ta general olacak. Onu 24. Tümen'den tanıyorum; iyi bir kurmaydı.

Eğitim işlerini bana verdiler. Aramızda dört Amerikan subayı var. Ancak benim gördüğüm kurslardan geçemedikleri için Amerikan subayları bile kimi yeni yöntemlere yabancıydılar. Benim bilgilerim bu Amerikan subaylarından yeniydi. İstanbul'daki Yüksek Komuta Akademisi'nde, Çankırı'daki küçük birlikler yönetme kursunda gördüklerim, öğrendiklerim onların yıllarca önce öğrendiklerinden değişik. Amerikan ordusunda savaş kuralları dokunulmaz değil. Gereği görüldüğünde değiştiriliyor. Sözgelisi onlarda savaş dağların tepelerin yamaçlarından doruklarına çıkarılmış; biz daha bu değişiklikten habersiziz. Eski kurallara göre "şu tepeyi savun" dendiği zaman biz eteklere kadar ineriz. Savunmanın en ileri hattını eteklerde kurarız. Ama eteklere değin savunmaya girildiği zaman ne oluyor? Düşmanın ateşi etekten doruğa kadar yamacın üstüne oturuyor. Gündüzün darda ve zorda kaldığında ne birliklerini geri çekebilirsin ne yaralını ne şehidini... Çünkü ateş altındasın, eteklere yiyecek bile gönderemezsin gündüzün. Oysa dorukta mevzilenmediğinde, hem yamaçlar senin ateşin altındadır, düşmanı tırmandırmazsın hem de dorukta daha güvenceli durumdasın. Amerikalı askeri kuramcılar, savaşlarda bu olayı irdilemişler, düzeni doruklarda savunma olarak saptamışlar.

Yurttan ayrılmazdan önce Seferihisar'da atışlı bir savaş gösterisi düzenledik.

Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Savunma Bakanı Seyfi Kurtbek, İzmir'deki Amerikan komutanı General Reed ile kimliklerini bilmediğimiz yöneticiler, partililer, milletvekilleri izleyici olarak geldiler. Birçok gazeteci de gösteri alanına bakan tepeye kurduğumuz geniş bölge çadırını doldurdu.

Bizim Tümenin topçu komutanı Kurmay Binbaşı Cahit Tanör'dü.

Cahit bana inanıyor, ben ona güveniyorum. Güzel bir savaş gösterisi hazırladık. Kırmızı savunmada. Biz maviyiz, düşmana saldıracağız. Atış gösterisini savaş gerçekliği içinde uygulamayı planladık.

Tam bir savaş sahnesi hazırladık. Gerçek savaş cephanesi kullanıyoruz. Siperlerini kazmışız kırmızıların, engellerini yapmışız, flamalarını dikmişiz; ama karşımızda canlı insan yok.

Ben konuklara durumu anlatırken topçumuz savunmanın odaklarını dövmeye başladı. Güm, güm, güm... Bir tepenin üzerinde topçular ateş topluyor, derken öbür tepelere geçiyorlar. Ben de elimdeki hoparlörle durumu başta Cumhurbaşkanı Celal Bayar olmak üzere bütün dinleyicilere anlatıyorum. Yavaş yavaş atışlara havanlar, makineli tüfekler karıştılar. Tam bir savaş görünümünü yaratmaya çalışıyoruz. Kuraldır, sıra saldıracağımız bölgeye geldiğinde bütün silahların ateşi orada toplanır; nereden hücum edeceksek o noktada atışlar yoğunlaşır.

Topçular, ağır hafif havanlar, makineli tüfekler, yakın savaş alanı üzerine birden ateş topladılar. Kırbaç gibi şaklıyor ateş sesleri. Yakın saldırı odağı bizim bulunduğumuz yerden en çok 200 metre ilerde. Öyle bir atış yoğunluğu oldu. Patlamalar öylesine yumaklaştı ki Celal Bayar'ın koruma polis şefi yadırgadı:

"Biz şimdiye değin gittiğimiz manevralarda süngü hücumlarını bile dürbünlerle uzaktan izledik" dedi.

Herkesin soluğu kesilmişti, ama biz Topçu Komutanı Cahit Tanör'le anlaşmıştık; her topun, her havanın başına bir subay koymuştuk. Nişancı olarak elimizde bol subay var. Her topun başında ince hesaplamaları yapacak olan erleri çektiğimiz ve subayları koğuğumuz için kendimize güveniyoruz. Tabii bunu kimse görmüyor, herkes az çok tedirgin. Atışlardan biri kısa düşebilir, ortalık altüst olur.

Kırmızının mevzilerini altüst ettikten sonra ateşi biraz geriye kaydırđımızda süngü takmış piyade saldırıya geçti. Herkes olan bitenden etkilenmiş biçimde başıma toplandı. O sırada izleyiciler arasında Ulviye'ye gözüm ilişti. Albay Zeis'in yanındaydı. İkisi bana bakıp gülümsüyorlar. Oysa Amerikalı albay bu işi sakıncalı bulmuş, ben kulak asmamıştım.

Cahit Tanör de benim gibi atak yaradılışlı olduğundan anlaşmıştık. Ortalıkta tam bir savaş havası vardı; ama ben Cahit'i arıyorum, göremiyorum. Oysa Cahit ne yapmış? Bizim 30-40 metre ilerimize derin bir çukur kazdırıp içine girmiş, üstüne çalıları yığdırmış, eline telefonu almış, oradan gözleriyle izleyip ateşi yönetiyor. Topçu Komutanının geride, yönetme yerinde olması gerekir. Bununla birlikte Cahit Tanör, böyle bir yöntemi uyguladığı için atışları daha yakından ve etkili olarak izleyip yönlendiriyor, yönetiyor ve emniyet sağlıyor.

Amerikalı General Reed beni kutlarken bir subay yanıma yaklaştı:

"Milli Savunma Bakanı Seyfi Kurtbek sizi çağırıyor, kutlamak istiyor" dedi.

Gittim, Savunma Bakanı Kurtbek'in yanına vardığımda dedi ki:

"Albayım not ediniz: Kore'ye ayak basar basmaz, orada bulunan yedek teğmen Mukbil Özyörük'ü ilk gemiyle Türkiye'ye göndereceksiniz."

Bu yedek teğmenin babası Demokrat Parti'nin ilk bakanlarından Halil Özyörük'tü.

XIV. BÖLÜM

KORE'YE GİDİŞ

Bu gösteriden birkaç gün sonra İzmir'e gelen gemilerle Kore'nin yolunu tuttuk.

Ben ilk gemiyle gittim. 11 Haziran'da demir aldık.

Gemide bir piyade taburu, bir batarya, birer muhabere, istihkâm, ordu donatım, sağlık birliğiyle savaş dışı kalacakların yerlerini doldurmak için kurulmuş depo birliği dediğimiz; subaylı, astsubaylı, erbaşı, erli, koca bir bütünleme birliği vardı. Yine bizim gemide bir Yunan taburu da bulunuyordu.

Erleri gemideki yaşantıya alıştırmak kolay olmadı. Zorluk daha ayak yolunda başlıyordu. Ayakyolları geniş, onar-on beşer kişilik. Yola çıkmadan önce Seferihisar'da erlere bu işin nasıl görüleceğini öğretmiştik. Bir eri ortaya çıkarıyorduk:

"Oğlum, indir pantolonunu..."

Donu ayağında kalıyordu erin; anlatıyorduk:

"Otur şimdi, sen kendini donunu çıkarmış say. İşte böyle işini göreceksin. Sonra bak burada tuvalet kâğıdı var; silineceksin, işte şu kolu çekeceksin, su akacak, her şeyi temizleyip götüreceksin."

Ayakyolları gemide alafranga olduğu için nasıl kullanılacağını öğretmek gerekiyordu. Ayakyolu kurslarında her şeyi inceden in-

ceye öğrettik, ama terslikler oldu. Gemide her şey inceden inceye düzenlenmiş. Amerikalılar programa bütünüyle uyulmasını doğal olarak istiyorlar. Sabah saat 06.00'da kahvaltı başlıyor. Küçük bir yerde, ayakta kahvaltı ediliyor. Giren er selfservis lokantalarda olduğu gibi kahvaltı tepsisini alıyor. Yüksek masalar var. Ayakta yiyor. Çıkarken de kabını kacağını bulaşık bidonuna bırakıyor. Sonra meyvelerini alıp dışarıda yiyor, meyvenin kabuğunu, çekirdeğini, sapını denize atıyor. Bizim erler ilk gün saat altıda kahvaltıya girdiler; çabucak bu işin bitmesi gerekir ki arkadan gelen posta, kahvaltısını edebilsin ve tüm birlik zamanında yemeğini yesin. İlk gün sabah kahvaltısına girildi. Son er, kahvaltısını bitirip çıkarken sabah kahvaltıya gelen ilk er öğle yemeğine giriyordu. Ama üçüncü, dördüncü gün alıştılar; her giren iki üç dakikada kahvaltısını yapıp ya da yemeğini yiyp çıkıyor.

Öğütlemeyi unutmuşum; bizimkiler portakalını, elmasını alıyor, sonra kabuklarını, çekirdeklerini klozetin içine atıyor. Gemi yönetimi, "Bunlar Türktür, görenekleri başkadır" diye klozetlerin arkasına naylon perdeler koydurmuş. Başa çıkamayınca perdeleri söktürdüm, kapılara nöbetçi diktim.

"Kimse meyve artıklarını klozete atmayacak; işini gördüğü yeri pis bırakan, suyu çekmeyen, çöp atanı gördüm mü yapacağımı bilirim."

Ama iş istediğim gibi yürümüyor. Yolculuğun üçüncü günü olmuş, erler yataklarında sigara içip örtüleri yakıyorlar, takımları berbat ediyorlar, kirletiyorlar; yangın tehlikesi doğuyor.

Her sabah gemi komutanı Amerikalı yarbayla denetime çıkıyoruz. Yarbay tam saatinde gelip bir selam çakıyor. Birlikte dolaşmaya başlıyoruz. Amerikalı yarbay, rafların üstünü eliyle silip tozları gösteriyor, yatak çarşaflarının, yastıkların üstündeki sigara yanıklarına bakıp:

"Gemi tutuşabilir" diyor.

Yerler çöp içerisinde. Ben utanıyorum. Ayakyolları berbat. Ortalık pislik götürüyor. Amerikalı yarbay kolları sıvıyor. Hepimizin gözü önünde temizlik tozlarını, fırçalarını alıp klozetleri bir güzel yıkayıp temizliyor, pırıl pırıl yapıyor, lavaboları parlatıyor.

Bizimkiler:

"Koskoca yarbay böyle şey yapar mı?" diyor.

Ama yapıyor Amerikan subayı.

"Bunun temizliği böyle olacak" diyor. Örnek oluyor.

Üçüncü günü akşamı mıydı, kafam iyice kızdı:

"Bütün subaylar gelsin" dedim.

Kamaram çok genişti. Subaylar toplandı. Sandalye yok, halının üstüne oturdular. "Biz asker değil miyiz" dedim, "Bu temizliği neden sağlayamıyoruz?" Kimileri:

"Efendim yarın sabah göreceksiniz" diye yanıt verdiler, "biz kesin emirler verdik".

"Yahu üç günden beri emir veriyorsunuz."

O arada bakıyorum, kapının yanında oturan bir üsteğmen ayağa kalkmak istiyor, eteğinden çekiyorlar. Çocuk bir şeyler söyleyecek anlaşılan, ama her çektiklerinde kıcının üstüne oturuyor.

"Ne o?" dedim, "Üsteğmeni ne çekip duruyorsunuz? Oğlum ayağa kalkmana gerek yok; oturduğun yerden konuş bakayım, ne diyorsun?"

Üsteğmen:

"Albayım, bu gemilerde bir yöntem uygulanıyor. Gemilere komutanlar en sonra biniyorlar, karaya çıkarken en önce çıkıyorlar."

Gerçekten erler önce gemiye bindirilmişlerdi; Kemal Akkut ve ben en sonra binmiştik.

Üsteğmen sözünü sürdürdü:

"Siz en sonra bindiğiniz için bizim gemiye nasıl yerleştirildiğimizi görmediniz. Girişteki Amerikalı erleri sayıyor; 'bir, üç, beş, kırk yedi, stop!' diyor ve yer gösteriyor: 'A bölümüne.' Sonra yine sayıyor 'kırk yedi, kırk sekiz, seksen sekiz, stop! B bölümüne...' Bu durumda benim komutanı bulduğum muhabere birliğinin yerleştiği koğuştaki, benden önceki birliğin kuyruğu, benden sonraki birliğin başı var."

Ben, üsteğmen konuşurken hemen sorunu kavradım. Bizim orduda her birlik komutanı kendi askerine bakar, asker de komutanına kulak verip gözünü diker. Birlikler geminin bölmelerine göre parçalanınca disiplini tutturmak elbet zorlaşırdı.

"Tamam" dedim, "Hepiniz gidin; Yarbay İlhami Barut kalsın".

İlhami Barut'a:

"Sen git, geminin komutanından geminin planını al, gel."

Geminin planı geldi. Koğuşların kaçır kişilik olduklarını saptadık. Biz de kadromuzu açtık. Sözelgesi 150'şer kişilik bölüklere uygun 145'er kişilik koğuşlar mı var; beş er de uyku tulumunda yatsın deyip birlikleri bölmeden yeni bir düzenleme yaptık.

Ertesi gün Şeker Bayramı'ydı. O gün akşamüzeri dedim ki:

"Şeker Bayramı sabahı, herkes üst güverteye bayramlaşmak için çıkarken, bulunduğu koğuşa dönmeyeceği için torbalarını da birlikte getirecek. Yunan taburu alt güvertede kalsın, karışıklık olmasın."

Bayram sabahı herkes torbasıyla çıktı. Kısa bir bayramlaşma töreni yaptık, hepimizin sağ gidip sağ dönmesini diledikten sonra dedim ki:

"Şimdi 1. Bölük, bakın karşıda sarı flama sallanıyor, sarı flamanın ardından Yüzbaşı Hasan'ın peşinden yeni koğuşa... 2. Bölük, bakın yeşil flamaya; siz de oraya..."

Böylece yeniden yerleştik, her er kendi birlik komutanının emrine girince düzence sağlandı, işler düzeldi.

Birkaç gün sonra kamarama bir Amerikan binbaşısı geldi. Yanında bizim Yavuz Önderman. Arkadaşları Yavuz'u çok seviyorlar, ona "Çatlak Yavuz" diyorlar. Yedek teğmen Yavuz, delidolu. İngilizcesi güçlü, benim çevirmenim; ama kendisine bakarsanız emir subayım; neşeli bir insan. Yanındaki binbaşı geminin papazıymış. Papaz dedi ki:

"Albayım siz başkalarının Kore'ye dek yapamadıklarını kısa sürede başardınız. Koğuşlar, ayakyolları, güverteler, lokantalar pırıl pırıl. Ama bu yerleştirmede bir eksik var, size bir tapınak gerekir."

Hiç düşünmeden:

"Biz Müslümanız, seferiyken ibadet başışıklığımız vardır" dedim.

Yavuz, dediklerimi papaza çevirdi.

Papaz inatçı.

Kafasını sallayıp:

"Olmaz" dedi, "Devenin sırtında kızgın çölü aşmıyorsunuz ki. Bu gemide kuşsütünüz eksik değil."

Baktım ki tartışma uzayacak:

"Yerimiz yok" dedim.

Yerleştirmede bir küçük kamarayı subaylara ders vermek için ayırmıştım oysa. Yeni yöntemler üzerinde bildiklerimizi birliğimdeki subaylara aktarıyorum. Çünkü trafik sorunu bile çok önemli. Bir birliğin bir yerden bir yere aktarılması, öteki birlikleri engellemeden, trafiği düğümlenmeden, planlı bir biçimde nasıl yapılır?.. Gittiğimiz yerde yeni düzenler geçerli olduğundan hazırlığımızı yapmalıyız. Bu kursları ben gördüğüm için bizimkilere öğretiyorum. Başka yerimiz de yok.

Papaz:

"Ben size yer bulurum."

Adam gitti. Kaptan köprüsünün önündeki geniş düzlüğe dikmeler çaktılar, dikmelerin yanlarına örtüler gerdiler, dikdörtgen biçiminde ayrılan bu yerin tabanına tahta döşeyip üstüne de battaniyeleri çivilediler. Papaz geldi:

"İşte size tapınak" dedi, "Kızıldeniz'de Mekke'nin hizasından geçerken size haber veririm, yüzünüzü oraya çevirip dua eder, yarım hacı olursunuz".

Ben bizim birliği uyardım:

"Çocuklar, namaza dururken tertemiz olacaksınız; çorabınız ve her şeyinizle... İçinizde imamlik yapabilecek olanlar varsa bana gelsin, sınavdan geçireceğim. Saati geldiğinde gonk vuracağız; ezan okunacak, arkasından birlikte namaz kılınacak, özenli olunacak..."

Dedim ama öylesine sıcak bir iklime girmiştik ki hava ocaktan çıkan yalaza benziyordu, kimsede değil namaz kılacak, parmağını kımıldatacak hal yoktu. Çünkü Kızıldeniz'e girmiştik.

Kızıldeniz'e girmeden önce İskenderiye'de iki üç saat durmuş-tuk. Herkes epey alışveriş yaptı. Denizin üstü kayıklarla doldu, her sandalda bir şeyler satılıyor. Sonra Süveyş Kanalı'na girdik. Süveyş çok geniş, akıntısız, durgun. Kızıldeniz bir fırın.

Yunan Taburu, Kraliçeleri Frederica'nın doğum gününde şenlik düzenledi. Bizi de şölene çağırdılar. Gittik ağırlandık; yedik, içtik oynadık. İçlerinde bizim gibi zeybek oynayanlar da var. Diyorum ki:

"Yahu, bu bizim oyunumuz siz nerden biliyorsunuz?.."

Onlar da bana:

"Sen nereden biliyorsun" diyorlar, "bu bizim oyunumuz".

Hint Denizi'nde çok sallandık. İkinci durağımız Seylan'da Kolombo. Şimdi o ülkeye Sri Lanka diyorlar. Subayları, astsubayları iki postaya ayırdık. Kenti gezip dolaşacaklar. Birinci postanın başına Kurmay Başkanı'nı verdim:

"Siz gidin gezin" dedim, "İkinci postayla biz çıkarız".

Ama posta da (kurmay başkanı da) dönmedi; birinci postaya ikinci postadan kaçıp karışanlar oldu. Uzun yolculuklarda bu işleri yürütmek zor. Onlarla uğraşırken bana sıra gelmedi.

İzmir'den demir aldığımızın 23. günü Japonların Saseko liman kentine geldik. O gün 4 Temmuz Amerikalıların kurtuluş bayramıymış. Seferihisar'da birlikte çalıştığımız Amerikan subaylarından Binbaşı Gainz, Amerikan Harp Okulu (West Point) çıkışlıymış. West Point'te okuyanların orduda saygınlığı daha çok; bunlar kendilerini sözleşmeli subaylardan daha yetkin görüyorlar.

Binbaşı Gainz dedi ki:

"Birlikler karaya çıkmayacaklar, ama buradaki Amerikan Komutanı seninle görüşmek istiyor. Ben seninle geleceğim, yol göstereceğim."

Gemiden indikten sonra anladım. Saseko'da deniz üssü var. Denizciler kurtuluş gününde çok içerlermiş; bizimkiler de karaya çı-

karlarsa olaylar patlak verebilir; kavga, dövüş, hırlaşma çoğalabilir-miş. Bunun için Liman Komutanlığı önlem almış, karaya çıkmamızı engellemiş. Gainz benim Kolombo'da gemide kaldığımı biliyor, karaya çıkıp bir soluk almamız için bu yalanı düzenlemiş. Birkaç yere gidip eğlendik; biraz içtik, sonra bir kuyumcuya girdik, Gainz orada 3 bin dolar tutan alışveriş yaptı.

Ortalık kararırken gemiye döndük. Kamaralarımıza çekildik. Ben yatağıma uzandım. Gainz geldi. Omzunda bir havlu. Havlunun altında bir viski şişesi. Sözde gemide içki içmek yasak. Başladık içmeye... Gainz hiç konuşmuyor. Oysa onunla yarı Türkçe, yarı İngilizce iyi anlaşıyoruz. Ben de susuyorum. Şişeyi yarıladıktan sonra Gainz'in dili çözüldü, başladı anlatmaya... Kuyumcudan aldıklarını çarkçıya göstermiş, bu işlerden anlarmış çarkçı:

"Bütün bu aldıkların 100-150 dolar ya eder ya etmez" demiş.

Gainz:

"Bir daha buradan geçersem o kuyumcu nah bu yumruğumu burnunun üstünde bulacak" diyor.

Oysa Gainz benim de kuyumcudan alışveriş etmem için ısrar etmişti de aldırmamıştım:

"Yahu biz savaşa gidiyoruz. Dönüşte alırım" demiştim.

6 Temmuz'da Kore'nin indirme iskelesi İncheon'a geldik. Hava kapalı. Rıhtımda bando çalışıyor. Bizi konuk birliklerin barakalarına taşıdılar. Orada giyinip kuşandık. "Giyinip kuşandık" diye tek tümceyle geçiyorum; ama her şey çok düzenli. Ayağını bir makineye sokuyorsun, röntgende büyüklüğünü ve biçimini saptıyorlar. Verdikleri potin tıpatıp ayağına uyuyor. Atlet, don, çorap her şey her bedene göre bilimsel ölçülerle yapılmış, numaralanmış. Ayakkabıdan kepe kadar her şeyi ölçüp biçip numarasını saptıyor, eline belgesini de veriyorlar, program aksamadan yürüyor. Birlikler konuk barakalarına yerleştiler. Amerikan ordusunda albaylar ayrıcalıklı, ben orada kalamazmışım, benim yerim özelmış.

Bir cip geldi. Bindirilip uğurlandım. Cipin şoförü genç, güzel bir Koreli kız. Yolda Koreliler (özellikle gençleri) bizim şoföre bakıp "hak tuu!" diye tükürüyorlar. Allah Allah... Caddelerden geçiyoruz. Kentin içinde 20-25 dakika yol aldık. Bu iş sürüyor. Koreliler benim şoföre bakıp tükürüyorlar. Kız kızarıyor, bozarıyor, kimi zaman direksiyonu kullanmayı bile şaşırıyor. Kız epey tükürük yedikten sonra bahçe içinde büyük bir eve geldik. Evi karı koca iki Koreli yönetiyor. Balkonda viski içen bir Amerikan albayı var. Benimle söyleşmeye pek istekli... Ama benim kafam yoldaki durumlara takılmış.

Kendi kendime düşünüyorum: "Bu kız çalışmak zorunda olmasa şoförlük yapar mı? Kendisine daha uygun bir iş bulamamış anlaşılan..." Subaylarla konuşurken duydum; İngilizcesi çok iyi. Arabayı da ustaca kullanıyor. Bu kızcağızı yurttaşları neden aşağılıyorlar? Koreliler Amerikalılara kızıyorlarsa neden kızıyorlar? Amerikalılar onları komünistlerden kurtarmaya uğraşmıyorlar mı? Biz de Birleşmiş Milletler'in kararına uyup buralara gelmedik mi? O yere tükürenler, kurtarılmak istemeyenler, sanırım kızıl komünist olmalı.

Ertesi gün saat 10.00 oldu, beni arayan soran olmadı. Durumu viskici albaya anlattım. Albay telefonun başına geçti, orayı burayı aradı, epey uğraştı, sonunda başardı. Duncan adında bir Amerikan albayı geldi; bizim tugayın danışmanıymış. Benim kız şoför, ciple birlikte kaçmış, yok olmuş. Öğleden sonra trenle birkaç saat gittik, bir yere geldik. Oradan bizi kamyonlara yüklediler. Sonunda değiştireceğimiz tugayı bulduk.

Yolculuk süresinde köylerden geçiyoruz. Görünümlere, görüntülere bakıyorum. Kadınlar evlerinin kapıları önüne çıkıp ellerindeki kapları birbirine vuruyorlar kimi yerde...

Böylece o köyde birisinin ölmüş olduğunu anlıyoruz. Koreliler ölülerini bir tahtirevanın içinde götürüyorlar gömmeye. Bu tahtirevan şallı, saçaklı, püsküllü, şatafatlı bir şey. Kadınlar ile erkekler dağınık durumda bir kalabalık oluşturuyorlar tahtirevanın çevresinde; erkekler ellerindeki içki şişelerini başlarına dikip yürürken yudumluyorlar. Bir yandan da bağırıp çağırarak ölüyü gömmeye götürüyorlar.

Köy kızları tarlaya gidip gelirlerken özenli giyiniyorlar. Üstlerinde çocuk zıbını gibi çok kısa bir bluz var. Göğüslerinin hemen altından topuklarına kadar uzanan bir eteklik... Ama giysileri tertemiz. Tarlada çalışırken giyecekleri ellerindeki sepetlerde. Erkekler, kadınlar kadar bakımlı ve düzenli değiller. Savaşın içinde bulunmalarına karşın içlerinde pılım pırtı kimseyi görmedim.

Sebze yetiştiriyorlar; ama tarlalarını insan pisliğiyle gübreliyorlar. Amerikalılar bunun için sebze almayı yasaklamışlar. Her yanda savaşın sosyal ve moral yıkıntıları izleniyor. Fuhuş almış yürümüş. Kimi yerde yolların yakınındaki tümseklerin üstüne çıkmış çocuklar bağıra bağıra ablalarını satıyorlar:

"2 dolar, 2 dolar, 16 yaşında ablam 2 dolar..."

Kore'de yeşil değil kırmızı dolar geçerli.

Kore'de Türk erlerine onar, subaylara yirmişer, yarbaydan yukarısına kırkar dolar veriyorlar. Oysa Amerikan erleri 120 dolar, Ame-

rikan subayları 1200-1500 dolar alıyor. Söylentiye göre Amerikalılar Kore'ye gelen öteki birliklere eşit aylık sistemini öngörmüşler. Ama o zamanki hükümet Türkiye'deki aylıklarımızın yurttan kalan ailelerimize verilmesini ve Kore'deki savaş birliğine değişik bir düzen uygulanmasını yeğlemiştir. Subaylar arasında şöyle bir kanı geçerli:

"Yönetim, bize verilmesi gereken dolarları alıp daha başka işlerde kullanıyor."

Belki doğru belki yanlış ama böyle bir söylentinin tatsız tepkileri ve sonuçları oluyor. Hele Amerikan subayı 1200-1500 dolar alırken bizim 20-40 dolar aylık almamız bir çöküntü yaratıyor. Çünkü karşılıklı ilişkiler içindeyiz; bu ilişkilerde çelişkili durumlar oluşuyor.

Kore'de "kırmızı dolar" geçiyor. Savaşın yarattığı acıklı ortamda kırmızı Amerikan dolarını çekebilmek için yoksul Koreliler kötü yollara düşmüşler. En başta kadın, kız alımsatımı doruğuna tırmanmış.

Bizim değiştireceğimiz Tugay'ın Komutanı General Sırrı Acar'ı pek tanımıyorum; ama komutan yardımcısı Daniş Karabelen'i iyi tanıyorum, babacan bir albay, bir sincabı var. 10 santim genişliğinde 30 santim çapında silindir biçiminde bir kafese sincabı koymuş, öyle ki hayvan koştukça araba tekerleği gibi dönüyor. Sincap durmadan deviniyor, kafesi çeviriyor.

Ben, "Salıver şu sincabı" diyorum.

Karabelen:

"Yok" diyor, "Ben bu sincabı Türkiye'ye götüreceğim".

Ben sincabı kurtarmak için fırsat gözlüyorum. Sincabın kafesi çadırın önündeki ağaca asılı. Karabelen o yılın Ağustos'unda generallik bekliyor. Bir gün baktım, güleç Karabelen, pek somurtuk ve düşünceli...

"Hayrola?"

Hiç konuşmadan elindeki mektubu uzattı. Bir göz atınca anladım. Karabelen'in generallik sırası Ağustos'ta, ama birlikteki görevi 20 gün eksik kalıyormuş; bu yüzden ertesi yıla ertelenebilirmiş. Kuşkusuz bu olayda sorumlu Daniş Karabelen değil, bu gibi nedenlerle yükselmesi ertesi yıla kalan subaylar eksik değildir. Birdenbire kafamda bir şimşek çaktı. Yerimden fırladım:

"Bana bak" dedim, "Çabuk oturduğun yerden kalk, hemen kalk".

Karabelen nedenini bilmeden kalkiverdi.

"Yürü" dedim.

"Nereye?"

Ben üsteledim:

"Sorma yürü..."

Sincabın kafesinin bulunduğu ağacın yanına varınca:

"Bak" dedim, "Aç şu sincabın kafesini ve 'ulan seni bırakıyorum, git benim pašalığımı getir' deyip hayvanı salıver. Eğer pašalığın gelmezse İstanbul'daki bütün aylıklarım senindir" dedim.

Albay, hiç düşünmeden bana uydu. Kafesin kapağını açtı. Sincap hemen fırladı. Bir dalın üstüne atlayıverdi. Şaşkınlıkla sağa sola baktıktan sonra sıçrayıp gözden kayboldu.

Ben bir soluk aldım. Sonuç güzel oldu.

Birkaç ay sonra Albay Daniş Karabelen Türkiye'den bana bir mektup yazdı:

"Sincap pašalığımı getirdi."

Değiştireceğimiz Tugayın Kurmay Başkanı Vahit Şerimen'i Kermerburgaz'dan tanıyordum. Harekât subayı Binbaşı Osman Köksal. Onunla orada tanıştım. Bir iki çıkış yapmıştım, "Yahu burada savaşta ne kadar kayıp verdiniz, trafik kazalarında ne kadar kayıp verdiniz?" diye...

Osman Köksal bu sorularıma içlerime, sonradan bana anlatmıştı.

Bağlı bulunduğumuz Amerikan Tümeninin Komutanı Tümgeneral Williams. Amerikan subayları ona "Katil Williams" diyorlar. Nürnberg'deki yargılamalarda bulunmuş. Parmağını hep baş aşağı tutarmış. "Katil Williams" toplantılarda sürekli biçimde gözlerimin içine bakıyor. Bu iş bana ters geldi, nedenini araştırdım.

"Yahu" dedim, "Bu adam neden boyuna gözlerini benim gözlerime dikip bakıyor?"

"Haa" dediler, "Onun zoru seni etkilemektir. 'Katil Williams' seni kendi iradesine bağlamak istiyor."

Tümen Komutan Yardımcısı Tuğgeneral Crawford. Bizimkiler buna da bir ad uydurmuşlar, "Karafort Paşa" diyorlar.

Gündüzler sessiz. Savaş karanlık basınca kızışıyor. Düşmanı bombalamaya giden uçaklar bizim üstümüzden geçtiğinden gürültülerinden uyumuyor. Albay Duncan bu işe pek sinirleniyor, kızıyor:

"Tümene kaç kez yazdım şu uçaklar bizim üstümüzden geçmesinler diye... Bunlar neden tam bizim üstümüzden uçuyorlar?"

Bizlere (albay ve yukarısına) kutup çadırları vermişler. Kutup çadırı yarım silindir biçiminde. İçerisi büyük bir salon gibi tabanı tahta döşeme. Portatif karyola gayet rahat, erlere manga çadırı kurmuşlar. Dikdörtgen biçiminde uzun, her erin portatif karyolası var.

Yan yana diziliyor karyolalar. Çadırın bir yanında da yemek masası ve yuvarlak, arkalıksız iskemleler var. Kore dağlık. Türkiye'nin kimi bölgelerine benziyor. Doğayı yadırgamıyor insan...

Öğrendik ki bir yandan da ateşkes görüşmeleri yapılmıyordu. Çinliler bastırıyorlar. Amaçları Güney Kore'nin başkenti Seul'ü aldıktan sonra ateşkes yapmak. O günlerde savaşın kızışmasının nedeni buymuş. Çinlilerin tankları yok, uçakları yok. Bizim yanda uçaktan gökyüzü görünmüyor.

Sık sık tümen karargâhına gidiyor, durumun içine girmeye çalışıyorum. Karargâhın bir sıkıntısı yok. Hiç zorlanmıyorlar. Bizim tabura bir tıkama görevi verdiler. Tabur tıkanacak bölgeyi tuttu. Bunun üzerine tümen komutanı beni çağırtmış. Gittim. Tümen komutanı:

"Biz" dedi, "Şimdiye değin Türk birliklerine görev verdiğimizde izleyeceği yolu inceler, trafik komutanlığıyla anlaşarak yola giriş zamanını, yürüyüş hızını, yol kavşaklarında öncelik sırasını saptar, birliğin gideceği yere varması için bir kılavuz ekibi vererek kendimiz götürürdük. Ama sizin tabur bu işler için gönderdiğimiz ekibe rakı içirmiş. Bizimkiler kendilerinden geçmişler; sizinkiler de, şaşılacak iş, izleyecekleri yolları bulup, hiç aksamadan ve trafiği aksatmadan gidip yerlerini bulmuşlar. Bu nasıl oluyor?"

Gemide bizim subaylara verdiğim derslerden söz açmadım. Komutanın konuşmasından anlaşılıyordu ki şimdiye dek Amerikalılar bizimkilerin başına geçip yürüyün derlermiş, oysa artık bizimkiler yolu yordamı, yürüyüş yöntemlerini biliyorlardı. Görevi tıkr tıkr yerine getiriyorlardı. Komutana dedim ki:

"Sizin Fortbening dediğiniz bir piyadelik okulunuz var."

"Evet."

"Bu okulun eşi artık Türkiye'de de açıldı. Bu tugaya katılan subaylardan başlayarak bizimkiler Çankırı Piyadelik Okulu'nun kurslarından geçiyorlar. Bunun için sizin kılavuzlara gereksinim duymadık."

Oysa ben kılavuzluk için gelen Amerikan ekibini bizimkilerin içirip sızdırdıklarını bilmiyordum; çünkü bana "hepsini kovduk" demişlerdi

Birkaç gün geçti. Tümenden yazılı bir buyruk geldi. Bütünleme birliğimizi bir savaş taburu olarak düzenleyip donatacak, böylece 1. Tabur'la birlikte iki taburlu bir görev gücü oluşturacaktık. Durumlarda bir yaramazlık olursa bu iki taburluk güç kullanılacaktı. Oysa durumlarda bir yaramazlık yoktu ve bizden sonra İzmir'den yola çıkan 2. Tabur'un birliğe katılmasına birkaç gün vardı. Ne diye

uyduruk bir alay düzenleyip bizim delikanlıları Kore topraklarında bırakmakla sonuçlanabilecek bir serüvene kapı açacaktım. Oturdum tümene bir yazı yazdım.

"Türk ordusunda kuruluş değişikliğini Genelkurmay Başkanlığı yapar. Bütünleme birliği savaşta oluşan eksikleri doldurmak, yitikleri karşılamak, gedikleri doldurmak içindir. Değişiklik yapamayız."

Üstelemediler.

Savaşın ayağına kadar gidip onu görmeden dönmek istemiyordum. Cephede uçakla epey dolaştım, olmuyor. Sık sık cepheye kaçıyorum. Orada yakından gördüm ki mevzileri tepelerin başında yapmışlardı. Tekerlemesine derin hendekli... Tepenin içini bir güzel oynamışlar. Buralara cephanelerini yığmışlar, çevrelerine tel örgülerini çekmişler. Bu tel örgülerin ilerisine yumruk büyüklüğünde dinleme aletlerini koymuşlar. Gündüzleri birkaç kişi nöbette kalıyor; gerisi tepenin içinde dinleniyor, uyuyor.

Amerikan erinin savaşı bir hoş... Tepeden uzun süre ateş açıyor, attığını vurduğunu anladığında bir "yihuuu!" çekiyor. Tüfeğinin başından kalkıp tepenin arkasına dolanıyor. Biraz sonra elinde bira kutusuyla çıkıyor. Beline dek çıplak ve çelik yelekli. Birayı yudumlayıp yeniden makineli tüfeğin başına oturuyor.

Tepede mevzilenmekle çok yarar sağlanmış. Düşmanın ateşi ya yamaca ya da arkadaki dereye düşüyor. Uzun düşen güllerle arkadaki dereye, kısa düşenler öndeki dereye... Doruktaki dar hendeği tutturmak çok zor. Tepe mevzilerinin araları da boş bırakılmamış. O boşluklar istenildiğinde ya da gerekirse ateşle dolduruluyor. İp gibi bir dizilme de yok. Ussal bir düzen. Gelgelelim gece başlayınca bir kapışmadır başlıyor; silahlar durmadan ateş ediyorlar, uçaklar düşman mevzilerini bombalıyorlar. Gökyüzünün düşman yanı bu ateşle aydınlanıyor.

Şafak sökerken tümen topçusunun bataryaları ve topçularımızı görmeye gittim. Baktım ki batarya subaylarımızın gözlerinin altı kıpkırmızı, Amerikalılarınki öyle değil. Biraz kurcalayınca durum anlaşıldı.

Bizde bir bataryanın komutanı vardır, batarya iki takımdır. Birinci takım komutanı iki topa, ikinci takım komutanı iki topa komanda eder.

Amerikalılarda altı top var ve her takımın başında bir komutan var. Gözetleme subayları üç tane. Bir subayın sürekli olarak bu işi yürütmesine olanak yok. Bunu anlayınca karar verdim; bizim yedek bölüğümüz ne güne duruyor? Bütünleme birliğinden subaylar alıp

gözetleme subaylarını ben de üçe çıkardım. Bizde bir, Amerikalılarda üç gözetleme subayı vardı.

Bir gece bizim gözetleme subaylarından Suphi Ural'ın bulunduğu koruganın üstüne gülle düşmüş. Telsizinden ses gelmiyor. Öldü mü kaldı mı belli değil. Bu işi ben yaptığım için sorumluluk duyuyorum. "Çocuğu aldık getirdik, gözetleme subayı yaptık; gitti benim yüzümden gürültüye" diyorum kendi kendime.

Telsiz telefonla bağlantı kurmaya çalıştık epey... Sonra sesi çıktı. Kendine gelip ölmediğini anlayınca konuşmaya başladı:

"Albayım, albayım, sapasağlamım. Koruganım yan yattı, ama ben iyiyim, güvencedeyim. Bak bak ortalığa tıpkı İzmir Fuarı gibi değil mi?"

Çünkü ateş alabildiğine sürüyor; ortalık zaman zaman aydınlanıp ışılanıyor. Ünal durumu İzmir Fuarı'na benzetmiş.

Cepheye sık sık gidiyorum ya, bir kez de gündüzdü. Üzerimize topçu ateşi yağmaya başladı. Gülleler gökyüzünde patlıyor, dumanları dağılınca gökte kavak ağacının yaprakları gibi titreşen pırıltılar görünüyor. Bu pırıltılar aşağı doğru alçaldıkça genişlediler, yerlere düşüp saçıldılar, oraya buraya rüzgârla sürüklendikçe kâğıt oldukları anlaşıldı.

Çevirmen Yavuz koşup birisini aldı getirdi, okudu:

"Kapitalist uşakları, burada ne işiniz var?"

Meğer attıkları propaganda güllesiymiş. Bu "uşaklık" yakıştırmasını beğenmedim. Yumruğumu öfkeyle havaya doğru salladım, ama bir yandan da birkaç gün önce ayaküstü tanıştığım bir Koreli general gözümün önüne geldi. Koreli, bana bir Amerikan albayını göstererek yüzüne karşı demişti ki:

"Bize ne yapmamız gerektiğini bunlar söyler; kaynana gibidirlər."

İncheon'daki şoför kızı da anımsadım. Çinliler kapitalist uşağı olduğumuzu düşünebiliyorlar demek.

Ateşkesin yapılacağı gün. Saat tam 10.00'da ateşkes yürürlüğe girecekmiş. Bunu duyunca cepheye koştuk. Saat 10.00'a 10 dakika varken birden bizim yandan Amerikan mevzilerinden bir cayırtı koptu; makineli tüfekler ateşe başladı. "Ne gereği var?" diyorum kendi kendime... Çok geçmedi, düşman mevzilerinde bir patlama oldu. Ben görmedim, ama olanları görenler anlattılar.

Çinlilerin saatleri 10 dakika ileriymiş. Onlar kendi saatlerine göre ateşkes başladı diye mevzilerinden çıkarak karavana kapaklarını, kap kacağı birbirine vurarak, zıplayıp sıçrayarak sevinçle aşağı

doğru inmeye başlamışlar. Bunlardan bir küme asker mayınların içine düşünce bir patlamayla havaya uçmuş. Duyduğum patlama oymuş. Amerikalılar onları uyarıp ürkütmek için ateş açmışlar; ama başaramamışlar.

Ateşkes gerçekleşti. Bize Japonya için izin çıktı. İzin süresi kısa, ama hepimiz Japonya'yı göreceğiz diye çok seviniyoruz. O dönemlerde dünyadaki ulaşım, iletişim bugünkü gibi yoğunlaşmamış. Çin, Japonya, Güneydoğu Asya dünyanın öteki ucunda düşsel ülkeler gibi...

Ben bizimkileri topladım:

"Oğlum, dedim, "Biz bu gece trenle yola çıkacağız. Bütün gece trendeyiz. Sonra uçağa binip sabahleyin uykusuz Japonya'ya varacağız. Yorgun düşüp uyuyup kalacağız. Günümüz gürültüye gidecek. Tren geç vakit kalkıyor, en iyisi o saate kadar uyuyalım."

"Eh akşamüzeri uyunur mu?"

Dedim ki:

"Birer bardak viski çekince bal gibi uyunur."

Biz bu işi yaptık; sözde zaman kazanacağız. Zamanı gelince uyandık, birlikte gideceğimiz ekibi teker teker sayıyorum, bir kişi eksik. Pilot Yüzbaşı Kayhan Batur ortada yok. Bırakıp gidemeyiz ya. Benim hizmet eri Nuri Gök geldi. Ben ona Gök değil, "Gök" diyorum:

"Söyle!.."

"Kayhan Yüzbaşı'yı bulduk, ama kalkmıyor."

"Karyolasıyla getirin."

Karyolasıyla birlikte getirdiler. Kayhan Batur, uyuyayım diye içe sızmış.

"Oğlum Kayhan kalksana..."

Kayhan kendi kendine konuşuyor:

"Yahu bu Albay Madanoğlu'nun sesi, ama nereden geliyor?"

Neyse onu da kamyonu attık. Uçağa binerken görevliler Amerikalıları bir bir adlarıyla denetleyip girişi düzenliyorlar. Bize gelince adlarımızı beceremediler.

"Haydi buyrun" dediler.

Cümbür cemaat dolduk. Uçağın içinde sıralara yerleştik.

Uçak Tokyo'ya yaklaşırken pilot, emrime verilen binek arabasının beni terminalde beklediğini bildirdi; numarasını, şoförün adını söyledi. Amerikan ordusunda albaylar ayrıcalıklı ya, ben de albay olduğum için özel bir otomobil hazırlanmış. Tokyo'da yarbaylar, albaylar Daiçi Oteli'nde kalıyoruz.

Bizim orduda kızdırmak için teğmenlere:

"Bunlar ayaktakımı" diye takılırız biz...

Amerikan ordusunda yarbaydan aşağısı ayaktakımı sayılıyor, yarbaydan sonrası birden değeriylüyor. Bunun için binbaşidan aşağısı bir otelde kalıyor, biz ayrı bir otelde kalıyoruz. Bizim otel olağanüstü; yiyecek, içecek en iyisinden, üstelik çok ucuz. Tokyo'yu görmek için hemen kendimizi dışarı attık. Otelin çıkışında yan yana dizilmiş üç sıra Japon kıızı bekliyor. Kızlar gözlerimizin içine bakıyor; çağrımızı bekliyor. Savaş her yerde yıkıcı izlerini belli ediyor.

Olabilirdiğince gezdik, eğlendik Tokyo'da... Japon tiyatrosunu izledik. Ne var ki bu geleneksel tiyatroyu anlamak için Japonca bilmek gerekli. Yine de etkileniyor insan...

Tokyo'da eğlence yerleri olağanüstü sayılabilir. Her yer tıklım tıklım dolu. Japonların içinde geleneksel giyimliler de görülüyor. Atom bombası atılıp da Tokyo dize geldikten sonra ABD egemen devlet olarak Japonya'ya yerleşmiş. Her yer Amerikalıları ağırlamak, eğlendirmek için yarışıyor. Tokyo'nun bir bölgesinde Amerikan subaylarının evleri... Yemyeşil çimenlik bahçelerin ortasında bir ayrı dünya...

Tokyo'nun bir ünlü caddesi var: Ginza Caddesi. Burada arabulucu delikanlılar açık saçık fotoğraflar sergileyerek, göstererek müşteri ayarlamaya çalışıyorlar. Girişken satıcı çığırtkanlığıyla:

"Şu fotoğraftakileri canlı canlı görün; isterseniz kızla kız, isterseniz kızla oğlan, isterseniz oğlanla oğlan..."

Yaşlı Japonlar bu çığırtkanlara üzülererek bakıyorlar geçerken; "Ne günlere kaldık" gibilerden...

Başlarını sağa sola sallayıp ezgin ezgin uzaklaşıyorlar.

Tokyo'da bir irtibat subaylığımız var. Başında Korgeneral Vedat Garan. Onunla birlikte çalışmamıştık; ama tanışır ve pek severiz birbirimizi. Garan'ın Kurmay Yarbay Yardımcısı Sami Küçük. Orgeneral İzzet Aksalur Türkiye Büyükelçisi. Eşi Bayan Mehveş Aksalur bulunmaz bir elçi eşi; anlamadığı konu yok, herkes ağzına bakar.

Tokyo'nun dışında bir kenti de görelim dedik. Çevirmen Yavuz Önderman sorup öğrenmiş; trenle Yokosuka'ya gittik. Yolculuğumuz birkaç saat sürdü. Oturduğumuz kompartımana geleneksel giysileri içinde yaşlı bir erkek ile orta yaşlı bir kadın geldi. Bizi selamladılar. Biz de onları selamladık. Oturdular. Karı koca oldukları anlaşılıyor. Öğle yemeği zamanı gelmiş olmalı ki, kadın kimonosunun gayet geniş yenlerinden şeker kutusu büyüklüğünde bir paket çıkardı. Paketi açtı, içindeki pirinçli yemeği elindeki çubuklarla kocasına bir güzel yedirdi. Yine kimonosunun yenlerinden küçük bir elbezi çıkararak kocasının ağzını sildi. Bir başka paketi açıp onun içinden

kendisi yedi. Sonra hepsini özenle sarıp sarmalayıp yine kimonosunun yenleri içine yerleştirdi. Japonlar hiçbir yere çöp bırakmıyorlar.

Yokosuka büyük bir deniz üssüymüş. Bir lokantaya girdik. Derken omzumun başına bir Amerikan yüzbaşı dikildi:

"Hangi ulustansınız?"

"Türküz" dedim.

Yüzbaşı benim anlamadığım birtakım sözcükler mırıldanınca karşımda oturan Yavuz, fırlayıp adamın yakasına sarıldı. Yüzbaşı bize sövmüşmüş. Onları ayırdıktan sonra iş anlaşıldı. Yüzbaşı, tezgâh başındaki arkadaşıyla içiyormuş; bizi İngiliz sanmış, yanındaki üsteğmen arkadaşı Türk olduğumuzu söylemiş. Bir şişe viskisine bahse girmişler. Yüzbaşı gelip de Türk olduğumuzu anlayınca bahsi yitirdiği için ağzından "Hay Allah kahretsin!" gibilerden bir küfür çıkmış; yani küfrü bize değilmiş. Bu olayla aramızda bir ilişki kurulunca Amerikalıları masamıza aldık. Yeniyor, içiliyor. Bir aralık yüzbaşı, üsteğmene sordu:

"Sen bunların Türk olduklarını nasıl anladın?"

Üsteğmen, yanında oturan Yavuz'un kolunu gösterdi. Bizim kollarımızda ay yıldız var ya... Üsteğmen demek istiyordu ki:

"Bunların Türk oldukları bilinmeyecek gibi değil."

Bunun üzerine yüzbaşı oturduğu yerden kolunu uzatmasıyla üsteğmenin çenesine bir yumruk yerleştirdi. Üsteğmen, masayla birlikte yere yıkıldı. Sonra yüzbaşı bana döndü:

"Bağışlayın albayım, böyle bile bile bahse tutuşulur mu? Gözüyle görmüş işaretinizi. Türk olduğunuzu bilmiş. Benimle bir şişe viskisine bahse giriyor."

Yüzbaşı, "Namussuzun yaptığı işe bak!" gibilerden dert yanıyordu. Üsteğmen kalktı. Yüzbaşısını kızdırmak istemiş. Bizde olsa böyle işler büyür. Onlarda sorun olmuyor. Amerikalılar bizi alıp gemilerine götürdüler. Anlatıyorlar:

"Bizim gemi Amerikan donanmasının en temiz gemisidir."

Yolda karneyle ucuz viski satılan yeri, gece gideceğimiz "dansing"i de gösterdiler. Gemi subayları bizim Türk olduğumuzu anlayınca başımıza üşüştüler, hepsi haremi soruyorlar:

"Harem yok" diyoruz, inanmıyorlar. Yavuz'un da tersliği tuttu: Amerikalılara yüz vermiyor. Geminin her yanını gezdirdiler, makine dairesine de indirdiler, üstümüz başımız berbat oldu.

Dedim ki:

"Yahu biz buraya izinli geldik, bir takım giysimiz var, geminizi görmek için bakın ne duruma girdik?"

"Kolay" dediler.

Soyunduk, kamarada oturup Amerikalı subaylarla konuşurken giysiler temizlenip ütülenmiş olarak geldi. Onlara teşekkür edip ayrıldık.

Gece oldu. Subayların salık verdikleri yerden iki şişe viski alıp gösterdikleri "dansing"e gittik. Birini masanın altındaki özel yerine, birini masanın üstüne koyduk. Buralarda her şey düzenli. Yaşlı bir Japon kadını geldi. Çerez ısmarladık. O sıra 400 Japon yeni 1 dolar ediyor. Birer yüzlük yen çıkarıp önümüze koyduk. Kadın ısmarladıklarımızı getirince önümüzden yüzlük yenleri aldı, kasaya götürüp üstünü getirdi, yine önümüze koydu. Burada yöntem böyle, her ısmarlayışta hesap görülüyor. Biz yavaş yavaş içmeye, salon yavaş yavaş dolmaya başladı. Gelenlerin tümü subay. Demek ki subayların dadandığı bir yer. Köşede beş altı Japon'dan oluşan küçük bir orkestra var. Güzel bir müzik çalıyor. Biz içmeyi sürdürüyoruz. Birden ışıklar söndü. Arkasından bizim masa aydınlandı. Yavuz'a dedim ki:

"Kötü yere oturmuşuz; atraksiyon başlayacak, ışık gözlerimizin içinde..."

Derken bir masa daha aydınlandı. Baktık şişko bir Amerikan deniz yarbayı ayağa kalktı. Karacılar da göbekli adam pek görülüyor, her nedense denizcilerde rastlanıyor. Şişko yarbay kolunu bize doğru uzattı:

"İşte" diye bağırdı, "Kore'nin iki numaralı adamı karşınızda".

Türkler bir numaralı asker sayıldıklarına ve ben de Kore'deki Türk Tugayı Komutan Yardımcısı olduğuma göre Kore'nin iki numaralı adamı oluyormuşum. Bizi oraya çağıran Amerikalı subayların hazırladığı bir iş bu... Bir alkıştı koptu. Kalktık, selam verdik. Müzik başladı. Herkes susuyor, kimse ses çıkarmıyor. Yavuz dedi ki:

"Albayım, sanırım bunlar bizim İstiklal Marşı'nı çalmayı deniyorlar."

Dinledim, bizim Ulusal Marşımızı biraz uydurukça çalıyorlar. Marş bitti, yeniden alkışlar koptu, subaylar bizim masaya üşüştiler.

Bir binbaşı diyor ki, "Sizin yüzünüzden 400 dolarımı yitirdim ben."

"Nasıl?"

Anlatıyor:

Savaş yöntemlerine göre savaşan birlik sağıyla bağlantı kurar. Bağlantı kurulan birliğe bir subay gider, orada neler olup bittiğini kendi birliğine haber verir, bilgi iletir. Bir savaş durumunda bizden önceki Türk Tugayına Çinliler çullanmışlar, sağdaki birlikte görevli

bulunan bu binbaşı "Bu saldırı karşısında Türkler iki saatten fazla dayanamazlar" demiş. Türk Tugayının bağlı olduğu tümenin bu birlikteki bağlantı subayı ise "Yok yahu, bunlar bir iki saatte çekilecek adamlar değil, bunlar Türk" demiş.

Dayanırdı, dayanamazdı; çekilirdi, çekilmezdi derken bunlar bahse tutuşmuşlar. Kimi 50 dolar koymuş, kimi 100, kimi 80... Türkler çekilmemişler, öyle bir direnme ki en sonunda Amerikan komutanlığı çekil emri vermek zorunda kalmış. Bizimkilerin "Karaforde Paşa" dedikleri General Crawford ilerilere giderek yaralı Türkleri omzunda geriye taşımış. Türkler çekildikten sonra bile düşman yavaş yavaş, korka korka boşaltılan tepelere çıkmış.

Amerikalı binbaşı:

"İşte o bahiste 400 doları yitirdim" diyor.

Herkes içiyor. Patron kadına dediler ki:

"En güzel kızı Albay'a getireceksin."

Yavuz beni dürttü:

"Albayım, bize yok mu?"

Dedim ki:

"Benim emir subayım var burada."

"Peki, emir subayına da bir kız getirin."

Kızlar geldiler. Bana aydede yüzü düştü. Demek ki kızlar paylaşmış, en güzeli olarak bu kalmış. Güzel bir tango çalıyor. Kızla dans ederken aklıma Ulviye geldi. Birden anımsadım. Ulviye "Tristesse" çalarken kendisiyle dans etmemi isterdi. Orkestranın önünde durdum, Japonlardan "Tristesse"yi çalmalarını söyledim. Anlayamadılar.

Çevreden Japon subayları gelip yardım ettiler; melodisini mırıldandım, yine anlayamadılar. Japon müzisyenler "Tristesse"yi bilmiyorlardı. Ben de uzatmadım, dansı sürdürdük. Hepimiz kafayı bulmuştuk. Sarhoş olan çok. Çevremizi saranların hepsi birer öykü anlatıyor. Çoğu Amerikalı biraz para biriktirince çiftlik almak ister. Bir subay soruyor:

"Para biriktiriyorum, çiftlik alacağım."

Satın alacağı çiftliği betimliyor. Sonra soruyor:

"Çiftlik aldıktan sonra sakal bırakayım mı?"

Ben sözde akıl veriyorum:

"Çiftliğini al; genç adamsın, zamanı gelince sakal bırakırsın."

Amerikalı içkisini yudumluyor:

"Doğru" diyor, "Ben senin akıllı bir adam olduğunu biliyordum, iyi ki sana sordum".

Böyle gelişigüzel konuşurken kulağım müziğe gitti. Tatlı bir ses. Ne o? "İstedğim Tristesse; Japonlar en sonunda istediğimi anladılar" diye başımı çevirdim. Japon orkestrası yerinde yok. "Tristesse"-yi donanma orkestrası çalıyor. Biz masada oyalanır, şunla bunla yarenlik edip içerken Amerikalı subaylar donanma orkestrasını getirtmişler, Japonlara "Siz dinlenin biraz" demişler.

Donanma orkestrası 30-40 kişilik koca bir ekip. Bizim Yavuz da müzik düşkün; her gittiği yerden plaklar alır. O gece bizim için güzel bir gece oldu. Yavuz boyuna sevdiği parçaları istiyor. Orkestra bizi kırmıyor, istediğimizi çalıyor. Bir müzik şöleni. Coştukça coştuk. Çok duygulanmıştım. Amerikalılara gösterdikleri inceliği unutmayacağımı söyledim.

Kore'ye döndüğümde Korgeneral Vedat Garan, bizim komutan Kemal Akkut, Tugay Kurmay Başkanı Yarbay, Kartaltepe adını verdikleri yerden yeni dönmüşlermiş. Ben selamı çıkıp da onlar bana "hoş geldin" dedikten hemen sonra Korgeneral Garan, bir oğlum olduğunu söyledi ve Kurmay Başkanı Öcal'a:

"Tümen emrini Madanoğlu'na oku" dedi.

Öcal okuyor, ben dinliyorum.

"Türk Tugayı olası bir saldırıya karşı ilişik krokide gösterilen bölgeye savunma için yerleşecek. Savunma düzeni on beş gün içinde alınmış bulunacak. Bu görevin yapılmasında Tümen Komutanına karşı doğrudan doğruya Tugay Komutan Yardımcısı Albay Cemal Madanoğlu sorumludur."

Kuraldışı bir davranış bu. Komutan Akkut'a baktım, susuyor, ama sıkkın.

General Garan:

"Sen gecikirsin diye biz bölgeyi gezdik, alınacak düzeni saptadık, sana uygulaması kaldı."

Benim sorumlu olduğum bir işi onlar yapıyorlar ve bana da "böyle yapacaksın" diyorlar. Bir şey söylemedim:

"Ben de gidip bir göreyim" dedim.

Güneşin batmasına birkaç saat vardı, atladım cipe:

"Götürün beni oraya" dedim

Gittim, gördüm. Durum şöyle: Kartaltepe dedikleri en yüksek ve kayalık tepeden Çinlilere doğru üç sırt uzanıyor. Bizimkiler bu üç sırtı iki tabura paylaştıramamış olacaklar, öne bir tabur, onun arkasına bir tabur, en geriye Kartaltepe'ye de bir tabur olmak üzere üç birliği birbirinin gerisine koymuşlar. Bu durumda düşman sal-

dırıya kalktığında üzerine ateş toplamak çok zor olur. Ayrıca bir girme yaparlarsa karşı saldırımızda bizim birlikler birbirine karışır. Onun için ben birbirine yakın olan iki sırtı bir tabura, daha açığı yayvan sırtı da bir tabura vererek 3. Tabur'u Kartaltepe'nin gerisine aldım.

O gün Türkiye'den rakı gelmiş, akşam yemekte içiyoruz. Ben yanımda taşıdığım haritanın üzerine çizdiğim durumu komutanlara gösterdim ve gerekçemi anlattım. Önce General Garan:

"Doğruya doğru..." dedi. Tugay Komutanı da onayladı:

"Peki, senin dediğin olsun."

Ertesi günü erkenden savunma bölgesine giderken Tugayın danışmanı Albay Duncan:

"Dün savunma düzeni alınırken ben de oradaydım. Saptanan durumu Tümene bildirdim. Kartaltepe'ye giderken Tümene de uğrayıp bilgi verelim."

"Peki."

Ciplere atladık, yola çıktık. Tümene yaklaşırken içime bir kurt düştü, ya bize "Dün durumu bildirdiniz, değiştiremeyiz" derlerse? Ben bunları düşünürken Tümene gelmiş bulunduk. Tümene Harekât Subayı Binbaşı Yates bizim cipin gürültüsüne barakasının önüne çıktı. Bu Binbaşı Yates sözleşmeyle gelmiş bir subay, zengin ve se-rüvenci bir genç... Gelişimizin nedenini haritanın üzerinde kendisine anlattım. Eski durumu duvardaki haritaya işlemiş. Bir o haritaya baktı, bir benimkine baktı... Amma da atlamış gibilerinden kafasını sağa sola salladı. Sonra duvardaki haritada eski durumu sildi, benim istediğim durumu çizdi. Oysa bizde olsa harekât subayı der ki:

"Haklısınız, ben de sizin gibi düşünüyorum, ama durumu kurmay başkan yardımcısına sunalım."

Kurmay başkan yardımcısı der ki:

"Evet, doğru; kurmay başkanına söyleyelim." Kurmay Başkanı der ki:

"İyi... Durumu komutan yardımcısına bildirelim."

Komutan yardımcısı der ki:

"Ben bir komutanla konuşayım."

Böylece iş uzar, zaman yiter. Amerikan ordusunda bir Harekât Subayı Binbaşı "doğru" deyip kesip atabiliyor. Yetkiler çekinmeksiz kullanılıyor.

Savunma düzeni almaya başladık. Ben dolaşıyorum. Uçaksavar birliğinde dokuz tane tank kundaklı top var. Bu toplar temelde uçaklara karşı kullanılır, ama Çinlilerin uçakları yok; onun için

bunlardan tanksavar olarak yararlanıyoruz. Gezip gördüğümde bu topların yerlerini beğenmedim. Yüzbaşı Orhan Kabibay'la birlikte hepsini daha derin atış alanlı yerlere kaldırdık.

Tümen Komutan Yardımcısı General Crawford ikide bir helikopterle gelip çalışmamızı izliyor.

"Bunca iş on beş günde bitmez" diyor, "Bizim kurmaylar planlamada geç kaldılar".

Bizim subaylar ise bu işi on beş günde bitireceğimiz kanısındalar. Gerçekten de bütün işler zamanında bitti. Telsizle Karaford Paşa'yı (General Crawford) bulduk:

"Bu iş tamam."

Karaford Paşa helikoptere atlayıp geldi. Her yeri gezdi. Pek beğendi. Bir erin çalı dibindeki pisliğini de görmezlikten geldi. Karaford Paşa bir ara helikopterin yüzbaşısına bir şeyler söyledi. Helikopter havalandı gitti. Yarım saat sonra geldi. Meğer General Crawford emir vermiş, bütün bölüklerimize tüm dünyayı izleyebilen birer portatif radyo armağan edildi. Savunma düzenini gezip denetledikten sonra Karaford Paşa bana döndü:

"Madnoğlu" dedi, (onlar dilleri dönmediğinden bana Madnoğlu derlerdi) "Şimdi şu Çinlilerin karşısında birer Türk kahvesi içebiliriz". Bir kayanın üstüne oturduk.

Teğmen Yavuz ikimizin arasında biraz gerimizde çevirmenlik yerini aldı. Konuşmaya dalmışız. Birden karşımızda bir yüzbaşı ile iki er belirdi. Yüzbaşı, General Crawford'u gitti sanmış. Çünkü giysilerimiz hep bir olduğundan kimin Amerikalı, kimin Türk olduğu uzaktan pek kolay seçilmez. Yüzbaşı Amerikan generalini gördükten sonra da sözünden dönemedi; pek de öfkeli:

"Albayım" dedi, "Bunlarla ben baş edemiyorum. Sana getirdim."

"Bunlar" dediği, ardında duran iki er, yüzleri gözleri yara bere, tırmık içinde, üstleri başları yırtık kopuk. Belli ki kavga etmişler. Birisi sinsî, öteki pek kızgın. Kızgın olan:

"Komutanım, bu düzü bana nasıl komposto kahramanı dermiş?" dedi.

Durum anlaşıldı. Kore'ye benimle gelenler, tıkamadır, kapamadır, az çok savaşı gördüler, tanıdılar. Bunlar sonradan gelenlerle alay ediyorlar. Çünkü sonradan gelenler doğrudan doğruya ateşke-se geldiler. İlk gelen, bu sonradan geleni kızdırıyor:

"Len köye vardığında Anşe (Ayşe) 'Kore'de n'ittiniz' derse ne diyeceğin? 'Bol bol komposto içtik' mi diyeceğin? Seni kumpustu (komposto) kahramanı seni."

Bunun üzerine kapışmışlar.

Ama bu tür kavgalar çok oluyor. General Crawford olayı öğrenince:

"Madnoğlu" dedi, "Bu erleri hemen şimdi Ordu Komutanı General Ridgway'e götürmek istiyorum, izin verir misin?"

Karaford Paşa iki eri de alıp uçtu. Sonradan geldiler erler, anlatıyorlar:

"Helikaptır (helikopter) seyyar hastanenin ortalık yerine indi. Bizim üstümüze bir sürü kızlar geldiler, yügdüler (yıkadılar) sonra yaralarımızın üzerine koca koca pamuklar, çaputlar yapıştırdılar. Temiz çamaşır neyin giydirdiler. Öyle götürdüler bir kalabalık yere kodular."

Bizimkiler ne olduğunu bilemiyorlar. General Crawford bunları götürmüş, durumu Ordu Komutanı General Ridgway'e anlatmış. Ridgway:

"Basın toplantısı" demiş.

Bütün gazeteciler Ordu Karargâhına toplanmışlar. General Ridgway bizim erleri çıkarıp göstermiş ve gazetecilere demiş ki:

"Ben Ordu Komutanı olarak günlük raporlar alırım. Amerikan ordusunda kavgalar ya içki, ya kumar, ya kadın yüzündendir. Türk Tugayı'nda olaylar 'Sen savaşa girdin, ben giremedim, ben kahramanım sen komposto kahramanısın' diye çıkıyor. İşte size gösteriyorum bu Türkleri; bakın birbirlerini ne duruma sokmuşlar!.."

Bana anlattıklarına göre Ridgway basın toplantısında:

"Bizim General Crawford bunları zor ayırmış" diyesiymiş.

O dönemde bütün gazeteler bu olayı yayımlamışlardı.

Bir imamımız var; Osman Dölaslan. Bilmediği Ortadoğu ve Uzakdoğu ülkesi yok; Arapça, Farsça, Çince, Japonca, Urduca biliyor. Korelilerle de çok kolay anlaşıyor, içkicilikte, çapkınlıkta gençlerden geri kalmıyor. Bir gün bu imam geldi çadırıma. Kurban Bayramı gelmişmiş, Komutan Akkut bayramda Pusan'daki Türk şehitliğine gidecekmış; birliklere bayram namazını kıldırmak bize düşüyormuş. Bizim imama:

"Otur hele bir viski iç" dedim.

Hemen çıktı. Hizmet erim Kırıkkaleli Nuri Gök (Gök) imamın içmesine bozulmasın diye yüksek sesle konuştum:

"Hele şu ilacı aliver, karnının ağrısı mağrısı kalmaz, hepsi geçer hocam."

İmam hiç orali değil, boş veriyor:

"Oğlum Nuri" diyor, "Biraz da bira getir, ilacı içerken karıştırınca daha iyi oluyor".

Bizim taburlar cephe nöbetindeler. İmam içerken biz Yavuz Önderman ile Tümen Kurmay Başkanı'nı bulup iki gün sonra önemli bir dinsel bayramımızı kutlayacağımızı, bu nedenle taburları geri çekip çekemeyeceğimizi; eğer gerekirse, geri çektiğimiz gün kadar cephe nöbetini daha sonra üstlenebileceğimizi ilettik. İsteğimiz onaylandı. Sonra istihkâm ve muhabere bölük komutanlarımızı da yanımıza alıp namaz kılacağımız düzlüğe gittik. Namazdaki safların derinliğini, genişliğini hesapladık. Bütün tugayı alacak bir alan gerekli. Tugayın Karargâh Bölüğü, Ordu Donatım Bölüğü, Sıhhiye Bölüğü gibi birliklerini de katınca epey büyük bir topluluk oluşacak. Namaz kılınacak meydana birliklerin yerleri kireçle çizilecek, imamın sesinin her yerden duyulması için her yere hoparlörler yerleştirilecek.

Dönüşte uzun bir namaz emri yazdım. Namaz, başı açık kılınacak. Takke yasak. Çelik başlık, tüfek sağ yana, yere konacak. Seccade bulundurulmayacak. Boyundan geçme büyük yağmurluklarımız var. "Panço" diyorlar. Seccade yerine yağmurluklar kullanılacak. Ayakkabılar çıkarılmayacak, ortalıkta ibrik, takunya bulundurulmayacak. Bayram sabahı namaz saati yaklaşırken geldim, baktım bizim namaz emrini takan yok. Kimi subaylarda bile seccade var. Oraya buraya bırakılmış takunyalar, ibrikler dağınık bir görünüm oluşturuyor. Hoparlörü aldım, konuşuyorum:

"Şu ibrikleri, takunyaları gözüm görmesin. Yok yok öyle 20-30 metre ileriye değil, 100 metre ilerideki dereye atacaksınız. Seccadeleri kaldırın, hayır dürüp yanına koymak yok. Şu çalıların ardına atın. Saflar kireçle çizilmiş çizgilere göre dizilsin. Herkes birbirinin doğrultusuna girsin; çelik başlıklar tüfekler sağ yanınızda dursun."

Dediklerimi yapmıyor değıller. Ama çok yavaş yapıyorlar. Gönülsüz davranıyorlar. Hatta ben duyuyorum arada bir:

"Kaldırın ulan şunları", "Bu adamı söyletmeyin" gibi sesler de işitiliyor.

İmam Osman uyarıyor:

"Namaz zamanı geçiyor albayım."

Kızıyorum:

"Geçerse geçsin..."

Bir ara öfkelenmiş olacağım, aldım hoparlörü bağırdım:

"Siz bu allı morlu halıları Amerikalılara satmak için getirmiştiniz; onlara yutturamayınca Tanrı'ya mı yutturacaksınız? Bu namaz benim dediğim gibi kılınacak."

Sağ kolumu yukarı kaldırdım:

"İşte" dedim, "Tanrı! Bundan günah geleceğini sanıyorsanız hepsi benim üstüme."

Tam o sırada imam elimden hoparlörü kaptı. Güçlü kuvvetli adam, ben de boş bulundum. İmam başladı Arapça bir şeyler söylemeye... Bizim kimi din adamları bu yöntemi kullanırlar; doğrudan doğruya güzel Türkçeyle konuşursa sanki söyleyecekleri inandırıcı olmazmış gibi... Bizim imam da Arapçasını bitirdikten sonra Türkçesini anlatmaya başladı:

"Bu söylediğim peygamber efendimizin bir hadis-i şerifidir. 'Savaşta komutanın buyruğu Peygamberin buyruğudur' der Peygamber Efendimiz..."

Ne göreyim, bu yorumdan sonra bizimkiler kalıp gibi oldular. Ben öfkem geçmediği için namaza durmadım; ama iyi de etmiştim, binlerce kişiyi hep birlikte eğilirken, diz üstünde çökerken, alın üstüne yatarken görüp izlemek pek çarpıcı oluyor...

Yüzbaşı İsmail Çakmak öyle bir düzen kurmuş ki, bizim imamın dik sesi kulağa güzel geliyor. Namazın gecikmesi de işe yaradı. Amerikan ordu sinemacıları biraz geç uyanmışlar, namaz kılınırken yetiştiler. Kamyonların üstü açıldı, içlerinden film makineleri çıktı. Başladılar çekmeye. Ben imama yavaşça:

"Namazı biraz uzat" dedim.

Ben Amerikalıların çektikleri filmi göremedim; ama güzel oldu sanıyorum. Bu filmi gören Amerikan askerleri gün geçmiyordu ki Müslümanlığı anlamak için bizim imama başvurmasınlar... Hepsinin elinde komutanlarından bir emir, imamla konuşmaya geliyorlar kolaylık göstereyim diye. Ama bizim imam gelenlerden ne kadarını inandırabilirdi bilmem...

Amerikan kurmayları durmadan plan yaparlar. Olmayacak olasılıkları, ya oluverirse diye plana bağlarlar. Çinliler şuradan saldırır, bir yürüme yaparlarsa onu geri atmak için alaylardan bir karşı saldırı planı istemişler. Hangisini beğenirlerse onu dosyalarına koyacaklar, gerektiğinde uygulayacaklar.

Harekât subayımız Binbaşı Barut, harita üzerinde biraz çalışmış, bana geldi. "Gidelim görelim" dedim, "Böyle ezbere olmaz". İlhami Barut, haber almacı Kurmay Yarbay Orhan, Yavuz Önderman ve ben karşı saldırı yapılacak bölgeye gittik. Bir yerde cipleri bırakmak zorunda kaldık. Birkaç saat sırtlardan tırmandık. Buraları bizim Sason'un Arziv Dağı'na benziyor. Dimdik kayalıklar... Kan ter içinde bütün bölgeyi görebileceğimiz bir doruğa çıktık. Orada üç Amerikan erine rastladık. Birisi koşarak yanımıza geldi; selamladı, kendisini

tanıttı, görevini anlattı. 7. Kolordu'nun İstihkâm Taburu'ndan ol-
duklarını, bu tepeye bir "Kızılderili yolu" yapıp yapılmayacağını
keşfe geldiklerini söyledi. Biri er, biri onbaşı, biri çavuş. Çavuşa:

"Yapılabilir mi?" dedim.

"Kızılderili yolu" dedi ya onu soruyorum.

"Tümenlerin istihkâm taburları Kolordu İstihkâm Taburu'nun
emrine verilirse üç ayda yapılabilir" yanıtını verdi.

İçimden gelen bir dürtüyle elimdeki haritayı uzattım:

"Şunun üstüne bu söylediklerini yazar mısın?"

Çavuş bana söylediklerini haritaya bir güzel yazdı; üçü de altına
imzalarını attılar kendiliklerinden. "Kızılderili yolu" dedikleri uzun-
ca zikzaklı patika, ama açmak için tonlarca dinamit ister.

Dönüşte Tümen'e "bu dediğiniz yerden karşı saldırı yapılamaz"
diye bir yazı yazdım. Bir iki gün sonra Tümen Komutanı General
Carter bizi istetti. Odasına girdiğimizde bizi durgun karşıladı. Her
zamanki gibi:

"Oooo Madnoğlu hoş geldin..." demedi.

"Albay Madanoğlu" dedi, "Neden karşı saldırı yapılamaz?"

Ona alınmamış göründüm, gülümseyerek elimdeki haritamı
önüne sürdüm. Parmağımla, Amerikan çavuşunun yazdıklarını
göstererek:

"Oraya" dedim, "Dört istihkâm taburu üç ayda ancak bir Kızılderili
yolu yapabilir de onun için karşı saldırı yapılamaz".

Komutan Amerikan erlerinin yazdıklarını okuyup, söyledikleri-
mi de dinledikten sonra bize üç kahve söyledi. Üstelik yemeğe de
alıkoydu. Bizden sonra Tümenin altını üstüne getirmiş.

Kış geliyor artık. Bize yine Tokyo'ya izin çıktı. Bu kenti biraz ta-
nımıştık, daha çok tanımaya çalışıyoruz. Türk hamamına gidiyoruz,
hayvanat bahçesini geziyoruz, Japon tiyatrosunu izliyoruz, kentin
görülecek yerlerini dolaşıyoruz, eğleniyoruz, alışveriş yapıyoruz.
Bir gün bir ordu mağazasında dolaşıyorum. Omzuma bir çocuk at-
ladı. Dengemi yitirip sallandım, az daha düşeyazdım. Baktım bir
oğlan çocuğu omzumdaki yıldızlara yapışmış:

"Bunları istiyorum, ne olur" diyor, "Koleksiyon yapıyorum".

Yaramazı yere indirdim:

"Burada olmaz, sen bana adresini ver göndereyim."

Neyse çocuğun adı Carl'mış. Ahbap olduk. Kore'ye döndüğümde
bir torba dolusu yıldız ve arma yolladım. Çocuk yanıt yazıp teşekkür
etti; bu kez de pul istiyor. Türkiye'den gelen mektupların pullarını
da Carl'a göndermeye başladım.

Kore'ye döndüğümde kış iyice bastırmıştı. İlk gece çok üşüdüm. Kutup çadırı para etmedi. Mazotlu sobalarımız vardı, ama iyi çalışmıyorlardı. Sonradan bu işleri de düzelttik. İklim koşulları sert. Koldu Kurmayı bir madalya töreni düzenlemişti. Bula bula Kore'nin en soğuk bir gününü seçmişler.

Sekiz-on seçkin Amerikan albayı, bizim Tugayın Komutanı General Akkut, ben ve birlik komutanlarına kolordu komutanı General Clarke birer madalya taktı. Bizim bildiğimiz madalya savaşta kazanılır. Amerikan subayları ise bu işe çok önem veriyorlar; bizim olayı küçümsememize şaşıyorlar. Tümən Komutanı General Carter'ın yerine Tümgeneral Madox geldi. Tümən Komutan yardımcısı General Crawford demirbaş; onu değiştirmiyorlar.

O yılların ünlü yıldızı Marilyn Monroe gelmiş. Birlik birlik dolaşıyor. Hangi birliğe giderse çevredeki birliğin erleri oraya üşüşüyor. Bize yakın bir birlikteki gösterisine ben de gittim. Hollywood'un yıldızlarının savaşdaki Amerikan askerlerine moral vermesi için böyle geziler düzenleniyor. Hava soğuk mu soğuk. Ama kurulan sahnenin sağına soluna birer özel kamyon yanaşmış; bu kamyonlardan sahneye geniş körüklü borular uzatılmış, sıcak hava veriliyor. Buna karşı moral subayı (onların kadrolarında bir de moral subayı var) yağmur yağabileceğini düşünmemiş, hava serpiştiriyor. Marilyn Monroe da anlaşılan içerlemiş, açık sahneye çıkmıyor. Erler bağırıp çağırıyorlar. Birlik komutanı sahnenin üstüne bir çadır bezi gerdirmeye çalışıyor. Marilyn'le gelen ekipteki öteki aktörler askeri oyalamaya çalışıyorlar, ama yuhalanınca kaçıyorlar. Bunlardan biri askerin yuhalamasına fırsat bırakmadan sordu:

"İçinizde Teksaslı var mı?"

Ön sıradan birisi bağırdı:

"Ben Teksaslıyım."

Aktör ona bir baktı gülerek:

"Oooooo" dedi, "Seni kutlarım, bakıyorum ayakkabı giymeye alışmışsın".

On binlerce kişinin birden gülmesini, çıkan seslerin dağlara çarpıp yankılanarak geri dönmesini duymaya değer. Biz çok uzaktayız, dürbünle bakıyorum. Yanındakiler Teksaslıyı kucakladıkları gibi arkaya attılar. Arkadakiler daha arkaya... Derken Teksaslı bohça gibi elden ele aktarılarak kendisini en arka sıralarda buldu. Oysa önde yer tutmak için belki sabah karanlığında gelmişti. Amerikan şakası bu.

Sonunda Marilyn görüldü. Bu kez koparılan çığlıklar kasırga sesine benziyordu. Yıldız çok açık bir giysiyle çıkmıştı sahneye;

oldukça da tombul. Marilyn Monroe bizim Tugaya da geldi. Yerler karlıydı, ama güneşli bir gündü. 2. Tabur'un ünlü binbaşı Hakkı Ege sahneye çıkıp Marilyn'e bir gül demeti verdi. Güzel yıldız da binbaşıyı benim hizmet eri Nuri Gok'ün deyimiyle "şapadanak" öptü. Alkışlar arasında erlerin açıkgözleri, konuşuyorlar:

"Bizim binbaşı ağzının tadını biliyor."

Amerikan yöntemleriyle Kore'de moral eğlenceleri böyle.

EK-1

DOĞU PERİNÇEK'İN CEMAL MADANOĞLU'YLA RÖPORTAJI*

Doğu Perinçek: Paşam, bize 26 Mayıs gününü anlatır mısınız? Böyle başlayalım isterseniz.

Madanoğlu: Silahlı Kuvvetler içindeki hareketlenme daha 1954'te başlamıştı. Önce üst kademeler vardı işin içinde. 1955'te Hipodrom'da 29 Ekim törenleri yapılıyor. Milli Savunma Bakanı, parmağını oynatarak Genelkurmay Başkanı Nurettin Baransel'i yanına çağırıyor. Baransel buna tepki gösteriyor. Haber hemen tören kolidusuna yansıyor. Subaylar toplanıp Baransel'e geliyorlar. "Müsaade edin, Bayar dahil hepsini toplayıp içeri tıkalım" diyorlar. Baransel "ben hallederim" diye cevap veriyor.

Gene 1955'te Ankara'ya gitmiştim. Genelkurmay Başkanı'na alelusul ziyarette bulundum. Bir akşam yemeği varmış, beni de çağırdı. Yemekte Kara Kuvvetleri Komutanı Abdullah Sever "bize kurşun işlemez, gereğini yapın komutanım, gereğini yapın" dedi. Bunu da Genelkurmay Başkanı'na hitaben söylüyordu.

Fakat sonradan üst kademeler işe pek karışmadılar. Generaller çoğunlukla hükümetten yana. Terfi oraya bağlı. Böylece alttan baş-

* 2000'e Doğru, 22-28 Mayıs 1988, s.18-22.

ladı hareket. Dokuz subay olayı da korkuttu generalleri. Bu olaya az kalsın ben de karışıyordum. Ordu içinde bir grup benimle ilişki kurmuştu, görüşecektik. Bir gün bir albay gelip Kâni Akman Paşa'nın benimle yemek yemek istediğini söyledi. Randevulaştık, ama albay, Ziya Paşa'ya rastlamış, onun yemekte bulunma isteğine de "evet" demiş. Anladım ki albay işten habersiz. Yemeğe gitmedim. İyi de olmuş. İki gün sonra dokuz subay olayı patlak verdi. Kâni Akman Paşa'yı falan emekli ettiler.

Karşıdevrimcilik Vardı Harekete Geçtik

Doğu Perinçek: Efendim neydi sizi harekete geçiren olay?

Madanoğlu: Karşıdevrimcilik. Demokrat Partililer orduyu etkileyerek istediklerini yaptırıyordu. Karşı-Atatürkçülük vardı. Laiklik terk edilmişti, bu arada ezan yeniden Arapçaya çevrilmişti. Allah Arap değil ki, neden ezan Arapça olsun.

Dokuz subay olayından sonra ben aradım onları. Hepsi telaş içinde. Aradan zaman geçti, yeniden örgütlenmeler oldu. Geldiler beni buldular. O zamandan Kabibay'la anlaşıştık. Sivil hükümet kuracağız ve en kısa zamanda yönetimden çekileceğiz. Benim düşüncem bilim kurulu kurmaktı. Dokununca devrileceklerini biliyorum; ilk günün coşkunluğunda Kurucu Meclis teklif edeceğim.

İpler Türkiye'nin Eline Geçti

Doğu Perinçek: Sizin ve arkadaşlarınızın, 27 Mayıs'a giden süreçte iktidarda kalıcı olma fikriniz yoktu. Kalıcı olma eğilimleri Türkiye'lerle birlikte mi ortaya çıktı?

Cemal Madanoğlu: Ben de onu söyleyecektim şimdi, Türkiye Başbakanlık Müşaviri oldu. Gürsel hem Cumhurbaşkanı hem de Başbakan. Bu durumda Türkiye Kurmay Başkanı gibi ipleri ele geçirdi. Komite içinde kendisine 20-22 taraftar topladı. Osman Köksal'a sordu, "bu Türkiye ne arıyor komitede" diye. Köksal, "Talat Aydemir tavsiye etti" dedi.

Türkiye, başlangıçta ihtilal grubuna katılıyor, fakat daha sonra "Bunlar ihtilal yapamaz" diye düşünüyor. Ancak Osman Köksal, 27 Mayıs öncesinde Muhafız Alay Komutanlığı'na tayin edilince, ihtilalin başarıya ulaşacağına aklı kesiyor. Cemal Gürsel'le temas kurmuş. Gürsel bu işe evet dediğinde 1959 Şubat'ıydı. Gürsel, Menderes'e bir mektup yazmış, Cumhurbaşkanlığı teklif etmiş, Bayar'ın yerine bir çözüm olarak. Mektubu daktilo eden de Türkiye.

Doğu Perinçek: Peki Türkes insanları etkileyebiliyor muydu? Gerçek fikirlerinin ne olduğunu açıklıyor muydu?

Cemal Madanoğlu: Biz bu sırada Türkes'in ırkçı olduğunu, bu yüzden yargılandığını bilmiyorduk. Diğer komite üyeleri de bilmiyorlardı. Ama insanlara sokulmasını, onları avlamasını biliyordu.

Bilinçsiz subaylar ondan yanaydı. Dinle falan ilgisi yoktu. Hepsini gösteriş. Din istismarı yapardı. Türkes ve arkadaşları "memleketin kalkınması için oya ihtiyacı olmayan bizim gibi insanların birkaç sene kalması lazım" kafasındaydılar.

Zannediyorlar ki kalacaklar. Yahu hangi cunta çatlamamış ki! Komite içinde bunlar egemen. Türkes, Başbakanlık müsteşarı. Toplantıları, kendi takımının hâkimiyetini güçlendirecek zamanlara denk düşürüyor. Ben de kendimi sorumlu hissediyorum.

Bir çare buldum. Ragıp Sarıca'yla da görüştüm. Şöyle bir çare: Birlik komutanları beni seviyor; onların desteğiyle, 38 kişilik komiteyi sivillerle, profesörlerle, öğrenci temsilcileriyle falan genişleteceğim. Bu hazırlık içindeyken Osman Köksal geldi, "Gürsel 15 günlüğüne geziye gitmişti, fakat üç güne kadar dönüyor. Karşılamanlar arasında senin de olmanı istiyor. Daha önce böyle karşılamalara gitmemene kırılmış" haberini getirdi. Ben ne Gürsel'in gittiğini ne geldiğini biliyorum. Biz öyle tören falan bilmezdik. Bu sefer karşılamaya gittim. Karşılaman 8-10 kişiyiz. Gürsel hepimizin elini sıkı. Sonra döndü, elimden tuttu, çeke çeke götürmeye başladı. Ben önde, o arkada otomobile girdik. O zaman kortej, eskort falan yok. Bir arabayla öyle gidiyoruz. Şoförle aramızdaki camı kapattı. Döndü bana "Madanoğlu sen bana vaktiyle çok şey söyledin. Şimdi iş berbat. Ne dersin bunların yedi tanesini Kars kalesine kapatırsak ne olur" dedi. O anda aklım yıldırım hızıyla çalışmaya başladı.

Ben komiteyi genişleterek işi çözeyim derken, Gürsel kökten hallediyor. Dedim, "Kararlı mısınız?" "Kararlıyım" dedi. "O zaman bu işi bana bırakın, ama 7 mi olur, 14 mü olur bilmem" dedim. Bu konuşmadan hemen sonra İrfan Tansel'e uğradık, uçak kazası geçirmişti, o olayın ertesi günü oldu Cemal Gürsel'le konuşmamız. Sonra Sezai Okan, Osman Köksal başka arkadaşlar hazırlık yaptık. Sayı olarak 14'te karar kıldık. İkişer zarf hazırladık. Biri İstanbul, öbürü Ankara adreslerine olmak üzere. Gürsel'e gittim. "Paşam biz pazar sabahı yapıyoruz" dedim. Gürsel'in cevabı, "Yetiştiremezsiniz be evladım" oldu. Ben de "Yetiştiremezsek öbür pazara onlar bizi toplarlar" dedim. Bunun üzerine işe giriştik. Telefonları kestirttik, ertesi gün sabah 7'de hepsinin evlerine emeklilik tebligatı yapıldı.

Her birine bir inzibat, bir polis yolladık. Bunlardan Muzaffer Özdağ ile Dünder Taşer'in evleri karşı karşıya. Haberleşiyorlar. Bir cipe atlayıp Gürsel'e gitmeye kalkıyorlar. Bunun üzerine hepsini hava alanına topladık. Bir tek Kabibay kayboldu. Sonra onu da bulduk.

Bu arada yurtdışına çıkarma fikri gelişti. Ülkede kalsalar hapsetmek lazım. En iyisi dış görev dedik.

Doğu Perinçek: Türkiye'le sonradan hiç karşılaştınız mı?

Cemal Madanoğlu: Bir kez Meclis'in önünde bir cenaze töreninde. Cemal Tural, Sunay, hep oradaydılar. Gittim, hepsinin elini sık-tım. Sonra Türkiye'le karşılaştım. Bir medeniyetsizlik yaptım. Onun elini sıkmayıp yanındakine geçtim.

Doğu Perinçek: Bugünün isimleri o tarihte neredeler? Örneğin Kenan Evren 27 Mayıs'ta ne yapıyordu?

Cemal Madanoğlu: Kenan Evren, o zamanlar kurmay yarbay, Ordu Donatım Okulu Kurmay Başkanı. "Biz bu işin dışında kaldık" diyormuş arkadaşlarına. Çevresinden bir subay, "Git Madanoğlu'yla konuş" demiş. Bana geldi, bir selam çakmış ve "Ordonat Okulu emrinizdedir komutanım" demiş. Ben de omzuna vurup, "Çok yaşa aslanım" deyip göndermişim.

Menderes'i Karışıklık İçin İdam Ettiler

Doğu Perinçek: Menderes nasıl idam edildi?

Cemal Madanoğlu: Ben o sırada istifa etmiştim. İstifa tarihim 6 Mayıs 1961. Türkiye ekarte edildikten sonra komite içinde ikinci bir Türkiye kafası belirdi. Bunlar iktidarda kalmak için ortalık karışın istiyorlardı. Menderes o yüzden idam edildi.

27 Mayıs'tan sonra DP'nin uzantısı olan AP geldi. Seçimleri aldı. DP memleketi borç batağının içine koymuştu. Biz bu bataklık siyasetin faturasını ihtilalden sonra yükledik. Eğer biz ihtilal yapmasak DP kendi kendini yiyecekti. O ekonomik bunalım DP'yi düşürecek ve CHP iktidara gelecekti. Biz ihtilal yaparak bu yolu tıkamış olduk. Bugünkü bilincimle 27 Mayıs'ı yapmam. Bırakırım millet kendi işini kendisi yapsın.

Doğu Perinçek: Amerika'nın tutumu nasıldı?

Cemal Madanoğlu: Memleket ihtilal havasında ama CIA durumu bilmiyor. Belki ihtilale memnun da oldular. Ama bilmiyorlardı ki, işler demokrasiye gidecek. Kitapçıların rafları sol, ilerici kitaplarla dolacaktı. CIA işe sonradan el attı ve ordunun içine girdi. Milli Emniyet teşkilatı iyice örgütlendi. Ordu da kıpırdayamaz oldu. "Bugün

her beş subaydan biri MİT'e rapor verir" diyorlar. Ne birlik duygusu kaldı ne de asker arkadaşlığı. 1960 öncesinde de etkiliydiler gerçi, ama mesela bizden haberleri yoktu. Sonra Eminsu'lara ödenen 40-50 bin liralara Amerikalıdan aldık.

Doğu Perinçek: Cemal Madanoğlu 12 Eylül'ü nasıl değerlendiriyor?

Cemal Madanoğlu: CIA, 27 Mayıs'tan sonra gözlerini açtı. Bize sicil verir hale geldi. Amerikan müşavir heyetleri gelir, hakkımızda rapor tutardı. Sonra bu raporlara göre geri hizmete gidersiniz. CIA, 12 Eylül'e kadar öyle bir bilinçlendirdi ki. Sonra bunlar kim ki zaten. Evren, bir hocazade. Bahsettiği ayetler, hadisler hep aileden aldığı terbiye. Genel sağa kayma içinde, ordu da vagon gibi gitti bu sağa kayışın arkasına takılıp.

Doğu Perinçek: 12 Mart'ta durum nasıldı?

Cemal Madanoğlu: Ben sonradan öğrendim. Asıl teşvikçisi Muh-sin Batur. Faruk Gürler'i işliyor. Gürler çekingen yapıda bir kişi. En sonunda peki diyor. CIA duruma hâkim, Korgeneral Atıf Erçikan'ı sokuyor olayın içine. Erçikan bunları oyalıyor. Bu arada Tağmaç'ı uyandırıyor. Gürler'i ürkütüyorlar. "Solcu darbe olacak, sizi de kur-şuna dizecekler" diye. Gürler korkuyor, Genelkurmay Başkanı'na kadar gidiyor. 9 Mart'ta planlanan, güya ilerici yön taşıyor. Ama 12 Mart'taki gerici. Ve o gerçekleşiyor. Gürler ve Batur izole ediliyor. 12 Mart CIA'nın güzel bir manevrasıyla yön değiştirdi. Yön değiştirmese de beter olacaktı ya... Onlar bizim kadar içten değillerdi.

Doğu Perinçek, Teşekkür ederiz Paşam, bizi aydınlattınız.

Cemal Madanoğlu: Bana paşam, generalim deme. Madanoğlu de, bu kadarı kâfi.

CEMAL MADANOĞLU'NUN 2000'E DOĞRU'YA BEYANATI

CEMAL MADANOĞLU
(Emekli General)

Ben bu emre devlet terörü derim

Bu işlerde bulundum, böyle şeyler başımızdan çok geçti. Biz de bir sürü şey yaşadık. Öldürdüklerimiz de oldu, öldürmediklerimiz de oldu. Ama bunu ne isteyerek yaptık ne de bize "yakala ve öldür" diye bir emir verildi. Bana bir adamı yakala emri verilmişti. Adımı yaralı olarak yakaladık. Hemen bir sedye yaptık ve en yakın köye götürerek iyileşmesini sağladık. Ama içimizde, şartlanan ve koşullanan bir sürü asker var. Çok tanık oldum, bunların sayıları epeyce fazla. Şimdi "yakala ve öldür" emriyle bu sayı artacak.

Böyle bir emre ben devlet terörü derim. Devlet yönetimindeki sorumsuz ve deneyimsiz kimseler, yukarıdan askerce halletmek isterler. Bu da kır, vur, öldürün başka bir şey olamaz. Mantık budur. Çok tehlikeli sonuçlar doğuracağı kesin.

MUSA ANTER

(Eski TİP üyesi, yazar)

Kabak, Muğlalı'nın başına patlamıştı

Aslına bakarsanız olay çirkin ve korkunçtur. Ama acaba bizde hele Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da böyle midir? Değil. Çünkü orada bu gibi emirler gayet doğal ve alışılabilir adettelerimizdendir. Bugünkü iş değildir ki.

Diyarbakır Valisi Bıyıklı Mehmet Paşa, Çerkez Hafız Paşa, Çerkez Raşit Paşa, Kenan Paşa ve Dersim Fatih Abdullah Paşa, başka türlü emirler mi veriyorlardı sanki? Yok. En son, kabak, zavallı Muğlalı Mustafa Paşa'nın başına patladı. Hani şu şair Ahmet Arif'e ilham olan 33 kurşun. 33 günahsız Doğulu, "yakala ve öldür" emriyle şehit olmuşlardır. Ama burada hiç olmazsa emri veren General Mustafa Muğlalı ve piyonları da idama mahkûm oldular.

Acaba 40-50 yıl sonra Osman Çitım Paşa ya da Alihan müstehakını versin yani işlediği suç kadar cezayı versin desek suç olur mu? Olsun.

TASNİF DİŞİ

T. C.
GENELKURMAY BAŞKANLIĞI
ANKARA

GENSEK : 3050- 412 -87/BİLGİ-3(52) (3 KASIM 1987)
KONU : Bilgi Talebi (2000'e Doğru Dergisi)

2000'E DOĞRU DERGİSİ'NE

İlgil : 2000'e Doğru Dergisi'nin 21 EKİM 1987 tarihli sayısı.

İlgil yarında yarıdan 14 kişilere ilişkin incelemeler sonuçları müteakip maddelere getirilmiştir.

1. Güvenlik kuvvetlerinde, "Öldür" şeklinde bir emrin verilmesi hususuna ilişkin değildir.
2. Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da icra edilen iç güvenlik operasyonlarında görev alan birliklere de, bu yönde bir emir verilmiştir.
3. Yarıdan, güvenlik kuvvetlerinin hangi hallerde silah kullanabilecekleri ve kullanma yetkileri açık olarak belirtilmiştir.
4. Diğer yarıdan, sorguların yapış ve örgüt bakımında bilgi almak maksadıyla bölük açılışına karşı girişilen operasyonlarda, göte manevralarını sıfırlamak ele geçirilmek esastır.

Rica ederim.

DİĞİTİM :
Gensek :
2000'e Doğru Dergisi'ne

Yusuf KILIÇ
2021 Genel Sekreter

Bilgi :
Genelkurmay Başkanlığı
Genelkurmay Başkanlığı

Genelkurmay'ın 2000'e Doğru'ya yaptığı açıklamanın belgesi.

"Yakala ve Öldür" emrinin belgeleri

yakalamak ve öldürmek maksadıyla

2. YAZI : TUNCELİ Sıkıyönetim Komutan Yardımcılığı; bölücü ve yıkıcı örgüt elemanlarının faaliyetlerini tespit ve takip etmek, örgüt elemanları üzerindeki baskıyı sürdürmek, yakala ve öldürmek maksadıyla; 11.06.1987'ten itibaren.....

.....bölgesinde keşif ve pusu faaliyeti icra edecektir.

3. İCRA :

a. Harekat tasarımı :

Bölücü ve yıkıcı örgüt elemanlarını yakalamak ve öldürmek maksadıyla (11.06.1987).....silahli keşif ve pusu faaliyeti icra edilecektir. 1. nevi Jandar teşkil edilenbölgesinde, 2. nevi Jandar teşkil edilenbölgesinde, 3. nevi Jandar teşkil edilenbölgesinde, 4. nevi Jandar teşkil edilenbölgesinde keşif ve pusu faaliyeti icra edilecektir.

Pusu çalıştırılacak birimler 11.06.1987

2. YAZI :

TUNCELİ Sıkıyönetim Komutan Yardımcılığı; bölücü ve yıkıcı örgüt elemanlarının faaliyetlerini tespit ve takip etmek, örgüt elemanları üzerindeki baskıyı sürdürmek, yakalamak ve öldürmek maksadıyla; 11.06.1987'ten itibaren.....bölgesinde keşif ve pusu faaliyeti icra edilecektir.

3. İCRA :

a. Harekat tasarımı :

Bölücü ve yıkıcı örgüt elemanlarını yakalamak ve öldürmek maksadıyla (11.06.1987).....silahli keşif ve pusu faaliyeti icra edilecektir. 1. nevi Jandar teşkil edilenbölgesinde, 2. nevi Jandar teşkil edilenbölgesinde, 3. nevi Jandar teşkil edilenbölgesinde, 4. nevi Jandar teşkil edilenbölgesinde keşif ve pusu faaliyeti icra edilecektir.

Osman ÇİTİM
Tuğgeneral
Tuğay Komutanı

FOTOĞRAFLAR

Cemal Madanoğlu (Sağ yukarıda) Kuleli Askeri Lisesinde arkadaşlarıyla

Cemal Madanoğlu annesi ve ablasıyla

*Madanoğlu'nun dayısı Erkâniharp Kolağası
Behçet Bey*

Madanoğlu'nun ağabeyi, babası, ablası, dayısı Kolağası Behçet Bey, Trablus'tan Mesut (Sol yukarıda) ve yerde oturan dayısı Asaf.

C. Madanoğlu Muğla'da arkadaşlarıyla (ayakta ortada)

Cemal Madanoğlu ablasıyla

Cemal Madanoğlu Yüzbaşılık Yıllarında

Cemal Madanoğlu Sason'da

DİZİN

A

Abdo, 140-144.
Abdurrahman Ali, 140-142, 146-159, 193, 197.
Adana, 189, 190.
Akçakale, 99.
Akdağ, Mehmet, 140, 145, 154.
Akdeniz, 51.
Akın, Emin, 164, 170, 171, 173.
Akkut, Kemal, 281, 287, 302, 305, 309.
Aknöz, Nurettin, 263, 265, 266, 268.
Aksalur, İzzet, 298.
Aksalur, Mehveş, 298.
Albay Braun, 227.
Alfons (Fransız Yüzbaşı), 80, 82, 86-88, 99, 146.
Ali Fuat (Cebesoy) Paşa, 90.
Ali Sait Paşa, 113.
Alkoç, Celal, 266, 267.
Alman, 222, 227, -lar, 30, 102, 227, 230-234, 237-239, 241, 242, 254-256, 258, - ordusu, 227, 229-231, 254.
Almanya, 98, 215, 216, 230, 231, 242, 243.
Altay, Fahrettin, 49, 51-54, 56, 244, 245, 248, 250.
Amerika Birleşik Devletleri, 273.
Amerikalılar, 242, 261, 264, 276, 286, 289, 291, 292, 294-299, 302, 306, 307.
Anadolu, 34-36, 44, 46, 65-67, 101, 104, 116, 140, 141, 154, 157, 189,

199, 220, 225, 229, 231, 234, 257, 274.
Ankara, 41, 45, 46, 80, 100, 116, 119, 213, 214, 216, 219, 230-232, 238, 241, 255, 268, 271, 273, 274, 276, 278.
Antalya, 231, 232.
Arnavutköy, 247, 248.
Artunkal, Ali Rıza, 65.
Atatürk, Mustafa Kemal, 34, 44, 46, 189, 214, 217, 219, 220, 224, 226, 230, 241, 255, 261, 272.
Atatürkçülük, 226.
Atilla, Rıza, 232.
Avrupa, 102, 220, 227, 230, 233, 234, 238, 242, 252, 254-256, 258.
Aydın, 48, 64.
Aykut, Fazıl, 231.

B

Bahir Bey (Alay Komutanı), 65, 71.
Balkanlar, 254, 255.
Baransel, Nurettin, 271, 280.
Barut, Ali, 52, 56, 61-63.
Barut, İlhami, 287, 307.
Batur, Kayhan, 297.
Bayar, Celal, 103, 110, 261, 271, 281, 282.
Bebek, 213.
Behçet Bey, 27, 28, 33, 50, 102, 103, 110.
Belçika, 230, 256.
Bele, Refet, 35, 36, 225, 226, 225.
Belen, Fahri, 267, 271.
Bergama, 232, 234, 237, 238.

Berlin, 242, 258.
Besarabya, 230.
Beygo, Sakıp, 114, 122, 155-157.
Beyoğlu, 158, 213-216, 256.
Bicioğlu, Muzaffer, 111.
Bilgeri (Avusturyalı Uzman), 101.
Bilgin, Zühtü, 205.
Birecik, 103.
Birinci Dünya Savaşı, 41, 46, 56, 98,
220, 222, 225, 227, 229, 231, 239,
242, 246, 253, 265, 280.
Birleşmiş Milletler, 258, 291.
Boğazlar, 242, 258, 261, 264, 265.
Bukovina, 230.
Bulca, Nusret, 244.
Bulgaristan, 44, 46, 231, 232, 242,
255, 256.

C

Cebesoy, Ali Fuat, 90.
Cebesoy, Mehmet Ali, 90.
Celal Bey (Yüzbaşı), 78, 80, 83, 85-
90, 109, 110.
Churchill, Winston, 243, 254, 255,
258.
Cizre, 77-81, 86, 87, 89, 90, 109, 161.
Crawford, (Tuğgeneral), 293, 301,
304, 305, 309.

Ç

Çakmak, Fevzi, 56, 61, 101.
Çakmak, İsmail, 307.
Çanakkale Savaşı, 29, 177, 253.
Çanakkale, 231.
Çatalca, 178, 219, 239, 243-245, 252.
Çekoslavya, 215, 216, 230.
Çerkes Ethem, 44, 45.
Çevik, Cavit, 267.
Çin, 297.
Çubukçu, Fuat, 252.

D

Daryal, Feridun, 161, 197.
Demokrat Parti, 202, 261, 267, 271,
283.
Dersim, 119.
Derviş Paşa, 51.

Deyrizor, 99.
Dicle Nehri, 81, 83, 87-89.
Dikmen, Nedim, 224.
Dirvana, Emin, 274.
Diyarbakır, 91, 101, 103, 105-107, 110,
112, 117, 130, 135, 140.
Dudaş, Kâzım, 265, 269, 270.
Duncan, (Amerikalı Albay), 291, 293,
303.
Duru, Vedat, 12-129, 133, 186, 190,
192, 204.
Durukan, Fehmi, 274.

E

Edremit, 231-233.
Ege, Hakkı, 310.
Egemen, Rahmi, 220.
Eğirdir, 102.
Ekrem (Teğmen) Bey, 213.
Ekrem Paşa, 46.
Elmalı, 231.
Enver Paşa, 241, 242.
Erden, Ali Fuat, 222, 227, 228, 230,
245.
Erensü, Şefik, 217, 218.
Ermenidis, Yorgi, 221.
Erokay, Zeki, 218, 219.
Erte, Suphi, 232.
Erteğin, Münir, 261.
Erzincan, 271.
Erzurum, 59, 271.
Esat Paşa, 224, 225.
Eşme, 25-29, 44, 45, 50, 57, 81, 237.
Ethem Bey (Yüzbaşı), 80-85, 88-90,
161.

F

Faik Bey, 65-67.
Ferhunde Hanım, 107, 109-111.
Fırat Nehri, 99.
Fırıldak Muhsin, 128, 133, 142, 170,
171.
Fransa, 230, 238, 254, 256.
Fransız, 29, 139, -lar, 32, 40, 86, 95,
99, 146, 155, 228-230.

G

Gainz, (Binbaşı), 289, 290.
Galiçya, 172.
Garan, Vedat, 298, 302, 303.
Gâvur Ali, 129-131.
General Harrington, 30.
General Ponşikfüs, 227.
George, Lloyd, 30.
Gök, Nuri, 297, 305, 310.
Gökşin, Ziya, 104.
Gölcük, 272.
Gunter (Binbaşı), 101.
Güleç, Fazlı, 224.
Gümüşpala, Ragıp, 244, 250, 328.
Günay, Behçet, 102.
Gündüz, Asım, 238, 248, 249.
Güney Kore, 294.
Günkut, Selahattin, 269.
Gürkan, Kâni, 234.
Gürkaynak, Cevdet, 136.
Gürler, Şahap, 271, 274, 278.
Gürman, Abdurrahman Nafiz, 68, 71, 72, 234, 271.

H

Halkalı, 246, 247.
Harran, 98.
Hasani Genco, 139, 142, 143, 152, 202.
Hatsal, Remzi, 223, 228.
Hazo, 121-123, 125, 135, 136, 145, 146, 149, 150, 160, 161, 164, 165, 169, 185, 201, 202.
Hitler, Adolf, 215, 216, 230, 231, 233, 238, 243, 251, 257, 258.
Hollanda, 230, 256.

I

Irak, 82.

İ

İkinci Dünya Savaşı, 215, 230, 231, 238, 239, 254, 276.
İngiliz, 299, -ler, 32, 35, 40, 46, 177, 228-230, 234, 242, 243, 253, 254, 264, - ordusu, 228, 231.
İngiltere, 233, 243, 254.

İnönü, İsmet, 113, 114, 219, 239, 242, 247-249, 251, 255, 261, 267, 269, 270.

İskenderun, 274, 275.

İstanbul, 26-28, 33-36, 44-46, 53, 102, 189, 190, 207, 213-215, 219, 220, 223-225, 231, 232, 237, 239, 245, 249, 252, 253, 261, 262, 264, 270, 271, 275, 276, 278, 279, 281, 293.

İtalya, 50, 230, 243.

İttihatçılar, 240, 241.

İzmir, 27, 44, 45, 47, 56, 81, 221, 281, 285, 289, 294.

İzmit, 21, 50, 262, 269, 271, 281.

J

Japonya, 234, 258, 297, 298.

K

Kabibay, Orhan, 304.

Kadıköy, 28, 33, 39, 213, 215, 218, 223, 263.

Kadri (Teğmen), Bey, 213, 216, 219.

Kahire, 240.

Kaleci, Fuat, 246, 247, 249-251.

Kanatlı, Şükrü, 272, 273, 275, 278, 280.

Karabelen, Daniş, 292, 293.

Karakoç, Nazmi, 122, 190.

Kaşlı Hüseyin, 12-126, 128, 129, 132, 134, 135.

Katırcıoğlu, Sami, 50, 64.

Kayaardı, 67.

Kayzer Wilhelm, 229.

Kâzım Karabekir, 220.

Kemberburgaz, 239, 242, 263, 293.

Kenan Paşa (Kolordu Komutanı), 107, 109, 110.

Kıranköy, 237.

Kızıloğlu, Muharrem, 267.

Kilyos, 264, 269.

Kitapçıl, Vefik, 250.

Kolcuoğlu, Süreyya, 50, 51.

Koraltan, Refik, 271.

Köksal, Osman, 293.

Köprülü, Fuat, 271.
Kurı, 141.
Kurtbek, Seyfi, 267, 271, 281, 283.
Kurtuluş Savaşı, 34, 43, 49, 99, 220, 268.
Kuyaş, Suat, 278-280.
Kuzey Afrika, 243.
Küçük, Sami, 298.

L

Libya, 238.
Lozan Antlaşması, 99.
Lüksemburg, 230.

M

Macit Bey (Yüzbaşı), 109.
Madam Emma, 221.
Madanoğlu Mustafa Bey, 22, 25-28, 43-50, 237, 257.
Madanoğlu, Nazmi, 220, 221, 237, 253, 258.
Madanoğlu, Nuri, 258.
Madanoğlu, Ulviye, 220-223, 231, 234, 237, 262, 271, 282, 301.
Madox, (Tümgeneral), 309.
Mahmut Çavuş, 208, 209, 211, 212.
Manavgatlı Ramazan (Onbaşı), 125, 147, 166.
Mardin, 77, 79, 83, 90, 91, 93, 94, 161, 188, 197, 203, 204.
McBride, (General), 269, 270.
Melefan, 136-141, 145, 146, 148, 151, 154, 157, 158, 164.
Menderes, Adnan, 271, 272.
Menemencioğlu, Numan, 256.
Merzifon, 227.
Mısır, 238, 240, 254.
Midyat, 90.
Moda, 213.
Monroe, Marilyn, 309, 310.
Muğla, 21, 43, 46-54, 57, 60-65, 67, 68, 71, 74, 101, 102, 133, 218.
Musayi Sado, 141, 145, 149-153, 157, 158, 179-183.
Mussolini, Benito, 51, 230, 243, 258.

N

Nazife Hanım, 27, 28.
Naziler, 231, 254.
Necla Hanım, 107.
Niğde, 61, 65-69, 74, 77, 83, 89, 91, 112, 155.
Niyazi Tevfik Bey, 31, 32.
Nizamettin Bey, (Urfa Valisi), 103.
Normandiya, 256.

O

Omurtak, Salih, 261.
Orbay, Kâzım, 88, 94, 99, 113, 114, 116, 117, 220, 261, 265, 269, 270.
Orbay, Rauf, 189, 225, 226.
Osman Tufan Paşa, 117, 121, 122, 128, 133, 158, 172, 178, 189, 190, 196, 209, 214, 217.
Osmanlı Devleti, 23, 32, 231.

Ö

Önderman, Yavuz, 288, 296, 298, 299-302, 304, 306, 307.
Özdağ, Muzaffer, 314.
Özkalyoncu, Avni, 167, 171, 190.
Özmen, Abidin, 113, 116.
Özyörük, Halil, 283.
Özyörük, Mukbil, 283.

P

Pamir, Nuri, 281.
Pekdemir, Rüştü, 238, 250.
Peker, Recep, 41, 261.
Pekiner, Nail, 240.
Polonezköy, 221.
Pusan, 305.

R

Rahmanlar, 22, 23, 25.
Ras Kassa, 137.
Recep Zühtü Bey, 189.
Reed, (General), 281, 283.
Refik Bey, (Yüzbaşı), 83-86, 123, 125.
Remzi Bey, 91.
Resulayn, 97.

Reşit Paşa, 27, 28.
Ridgway (General), 305.
Rommel, 238.
Roosevelt, Franklin D., 234, 258.
Rostov, 234.
Ruhi Bey (Yüzbaşı), 54-56.

S

Saffet Bey (Yüzbaşı), 73-75.
Sakıp Beygo, 114, 122, 155-157.
Sason, 119-123, 126, 134, 135, 137, 144, 155, 159-161, 183, 192, 202, 209, 214, 215, 257, 275, 307.
Savaşkan, Mustafa, 49.
Savur, 90.
Seferihisar, 281, 285, 289.
Selişik, Selahattin, 272, 273.
Sengir, Rasim, 239.
Serikli Koca Hüseyin, 132.
Seul, 294.
Sevük, İsmail Habip, 255.
Sırbistan, 256.
Sicilya, 243.
Siirt, 101, 104-108, 111, 113, 117, 119, 130, 138, 155, 157, 172, 182, 204, 207-210, 212, 213, 255.
Silopi, 83, 85.
Sirkeci, 214, 215.
Sofî, 185, 187.
Sovyetler Birliği, 231, 233, 258.
Sözüer, Rıfat, 227-229.
Stalin, Josef, 230, 231, 255, 258.
Sultan Mehmet Reşat, 23.
Sultançiftliği, 245.
Suriye, 86, 88, 95, 96, 99, 116, 146, 220.
Suruç, 103.
Südetler, 215, 216, 230.
Süleyman Onbaşı, 130-132, 176.

Ş

Şam, 220.
Şehmuz Efendi, 81, 82.
Şerimen, Vahit, 293.

Şırnak, 114, 115, 130.
Şırnaklı Ayşe, 130.

T

Tacan, Necati, 272, 275.
Talat Paşa, 240.
Tanör, Cahit, 281, 282.
Tartari Badik (Tatar Badik), 120, 121.
Taşer, Dünder, 314.
Terkos, 239, 242, 251.
Tınaztepe, Asım, 257, 258, 261, 262, 266, 267.
Tokyo, 297, 298, 308.
Trablusgarp, 27, 28, 240.
Türk Ocağı, 53, 55, 233.
Türk, 41, 82, 103, 286, 291, 299-301, 304, 305, 308, - askeri, 72, -ler, 40-42, 82, 300, 301, 305, - Mezarı, 99, 100, - namusu, 23, - ordusu, 35, 49, 225, 269, 274, 294, 295, - subayı, 30, 41, 82.
Türkçülük, 31.
Türkiye Büyük Millet Meclisi, 36, 119, 255, 261, 272, 314.
Türkiye, 31, 41, 64, 77, 99, 103, 104, 113, 115, 119, 135, 214, 215, 221, 230, 239, 242, 251, 254, 255, 268, 273, 274, 283, 292-294, 303, 308.

U

Uçak, Avni, 234, 235.
Uludağ, Mustafa, 122, 134, 136, 146, 149, 164, 167, 171, 172, 178, 190, 257.
Ural, Suphi, 296.
Urfa, 88, 89, 91, 93, 95, 103, 110, 219.
Uşak, 81.
Uzakdoğu, 275, 305.
Uzunalan, 257, 258.

Ü

Ünlü, Miktat, 162, 163.
Üresin, Yümnü, 247.
Ürgen, Rıfat, 190.
Üsküdar, 41, 220.

V

Von Papen, 256, 264.

W

Williams, (Tümgeneral), 293.

Y

Yalta, 258.

Yamut, Nuri, 271, 274.

Yates (Binbaşı), 303.

Yemen, 64, 65.

Yokosuka, 298, 299.

Yunanistan, 45, 221, 230, 231, 242, 257.

Yurdabak, Turgut, 228, 264, 271.

Yümgül, Faik, 244.

Z

Ziya Bey (Albay), 104, 312.

Ziya Bey (Binbaşı), 88, 94.

Ziya Bey (Şekil Vaziyet Ziya), 91, 94, 99, 100.

Zorlu, Fatin Rüştü, 274.

Cemal Madanoğlu (1907-1993), Türkiye'nin yakın tarihinde önemli roller üstlenmiş, 27 Mayıs'ın öncesinde ve sonrasında ağırlığını hep hissettirmiş gözü pek, cesur, vatansever bir subay.

12 Mart darbesinden sonra "Madanoğlu Cuntası Davası"nda örgüt lideri olarak yargılanan Cemal Madanoğlu elinizdeki kitapta, çocukluk ve askeri okul yıllarını, işgal altındaki İstanbul'u, genç bir subay olarak üstlendiği görevleri, Doğu bölgelerinde katıldığı harekâtları, Kore Savaşı'nı, acı tatlı anılar eşliğinde aktarıyor. 1911-1953 yılları arasına dair anılar, hem sarsıcı bir belgesel metin hem de heyecanlı okunan bir roman niteliğinde.

Aile ilişkilerinden arkadaşlarına, teğmenlikten albaylığa, Kürt aşiretlerinden sıcak çatışma anlarına açılan geniş yelpazede, son derece renkli bir portre belirliyor karşımızda.

Korgeneral Cemal Madanoğlu'nun Anıları'nı, Doğu Perinçek'in sunuş yazısı ve 1988'de Cemal Madanoğlu'yla yaptığı röportaja da yer vererek yayımlıyoruz.

**"İstanbul'daki subaylığım ile Sason dağlarındaki
yaşantım arasında ne büyük ayırım var.**

Sason Türkiye'nin en sarp bölgesidir.

**Orada kayalıklar, uçurumlar arasında patikalar,
dağ yolları ya da**

**yolsuz yörelerde kulağımız tetikte ilerlerken burada
Beyoğlu caddesinde tören birliğiyle yürüyoruz."**

ANİ

ISBN 978-605-68985-6-3

